

TESI DOCTORAL
Les Polítiques
Immigratòries de la
Unió Europea
i el Procés de
Barcelona

TESI DOTTORALE
Le Politiche
Immigratorie
dell'Unione Europea
ed il Processo di
Barcellona

PhD THESIS
European Union
Immigration
Policies and the
Barcelona Process

Maria
Olivé Elias

Director:
Dr. Mario Ruiz Sanz. (URV)

CoDirector:
Prof. Giuseppe Giliberti
(Università degli Studi di
Urbino)

Programa de doctorat
de qualitat ESTUDIS
CULTURALS
MEDITERRANIS.

Doctorat Europeu

UNIVERSITAT ROVIRA I
VIRGILI
TARRAGONA

TESI DOCTORAL
Les Polítiques Immigratòries de la Unió Europea
i el Procés de Barcelona

TESI DOTTORALE
Le Politiche Immigratorie dell'Unione Europea
ed il Processo di Barcellona

PhD THESIS
European Union Immigration
Policies and the Barcelona Process

Maria Olivé Elias

Director: Dr. Mario Ruiz Sanz. (URV)
CoDirector: Prof. Giuseppe Giliberti (Università degli Studi di Urbino)
Programa de doctorat de qualitat ESTUDIS CULTURALS MEDITERRANIS.

Doctorat Europeu

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
TARRAGONA

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

TESI DOCTORAL

Les Polítiques Immigratòries de la Unió Europea
i el Procés de Barcelona

TESI DOTTORALE

Le Politiche Immigratorie dell'Unione Europea
ed il Processo di Barcellona

PhD THESIS

European Union Immigration
Policies and the Barcelona Process

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

TESI DOCTORAL
Les Polítiques Immigratòries de la Unió Europea
i el Procés de Barcelona

TESI DOTTORALE
Le Politiche Immigratorie dell'Unione Europea
ed il Processo di Barcellona

PhD THESIS
European Union Immigration
Policies and the Barcelona Process

Maria Olivé Elias

Director: Dr. Mario Ruiz Sanz. (URV)
CoDirector: Prof. Giuseppe Giliberti (Università degli Studi di Urbino)
Programa de doctorat de qualitat ESTUDIS CULTURALS MEDITERRANIS.

Doctorat Europeu

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
TARRAGONA

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

TESI DOCTORAL

TESI DOTTORALE

PhD THESIS

Director: Dr. Mario Ruiz Sanz. (URV)
CoDirector: Prof. Giuseppe Giliberti (Università degli Studi di Urbino)
Programa de doctorat de qualitat ESTUDIS CULTURALS MEDITERRANIS.

Doctorat Europeu

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
TARRAGONA

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

ÍNDEX

1. Presentació	13
2. Metodologia	15
3. Plantejament	19
Capítol I. “La tercera cistella” de la Declaració de Barcelona	21
I.1. La Conferència de Barcelona i els Acords	23
I. 2. Les Conferències EuroMed	25
I. 3. Les polítiques EuroMediterrànies. Origen i significat	30
I. 3. 1. Ubicació dels drets humans dins de les Polítiques Mediterrànies	32
I. 3. 2. Les respostes de la Conferència de Barcelona respecte les diferents percepcions del Nord i el Sud sobre el concepte de l'estat de dret	40
Capítol II. Les polítiques mediterrànies en matèria d'immigració: Punt de partida	51
II. 1. Enquadrament de la situació político-històrica	53
II. 1. 1. Identitat <i>versus</i> integració	63
II. 1. 2. Identitat <i>versus</i> globalització	67
II. 1. 3. Identitat versus nacionalitat	73
II. 2. Evolució: 1995, l'esperança; 2005, el desencany	74
II. 2. 1. 1995: La Conferència de Barcelona	77
II. 2. 1. 1. Els valors defensats en les tres cistelles	77
II. 2. 1. 2. El tractament dels drets humans, l'estat de dret i la democràcia. Les mancances	86
II. 2.1.2.1. Drets humans i estat de dret	87
II. 2. 1. 2. 2. La democràcia	94
II. 2. 1. 2. 2. 1. Promoció de la cultura de la democràcia	95
II. 2. 1. 2. 2. 2. Promoció de la democratització de la cultura	111

Capítol III. Les polítiques mediterrànies en matèria d'immigració: deu anys més tard	115
III. 1. Any 2005: Un partenariat sense <i>partners</i>	117
III. 2. El paper de la Unió Europea: les polítiques comunitàries	133
III. 2. 1. Les darreres iniciatives	134
III. 2. 2. L'esperit d'Europa davant els fenòmens migratoris	143
III. 2. 3. Breu recorregut: de Roma a Niça	146
III. 2. 4. El <i>grup de savis</i> de la Comissió Europea de Romano Prodi (1999-2004): evolució, resultats i proposta de continuïtat	150
III. 2. 5. La Comissió Prodi, i les polítiques EuroMed	154
III. 3. Els models espanyols i italià. Pros i contres	161
III. 3. 1. Un marc comú	161
III. 3. 2. El paper d'Espanya en la configuració de les polítiques immigratòries europees: les relacions amb el Marroc	170
III. 3. 3. El paper d'Itàlia en la configuració de les polítiques immigratòries europees: les relacions amb el Maghreb, Mashrek i els Balcans	181
Capítol IV. La igualtat: percepcions de les dues voreres mediterrànies	191
IV. 1. Aproximació al principi d'igualtat	193
IV. 2. La igualtat a la Conca Nord	199
IV. 3. La igualtat en les polítiques immigratòries d'Espanya i d'Itàlia	207
IV. 3. 1. El multiculturalisme	210
IV. 3. 2. Les polítiques de la diferència	213
IV. 3. 3. Algunes aproximacions a les possibles solucions al muticulturalisme i a les polítiques de la diferència	216
IV. 4. Percepció de la igualtat al Sud del Mediterrani	219

IV. 4. 1. Igualtats formals o políticament correctes:	
el cas del matrimoni	221
IV. 4. 2. L'exemple de les constitucions del Sud del Mediterrani	225
Capítol V. Rapporto tra Sviluppo umano e politiche immigratorie	229
V. 1. Inquadramento	231
V.2. Origine del concetto	232
V. 2. 1. Il Rapporto delle Nazioni Unite sullo sviluppo umano, 1990	232
V. 2. 2. Sviluppo umano e politiche immigratorie	235
V. 2. 3. Lo sviluppo umano ed il Processo EuroMediterraneo	237
IV.2.3.1. Il Rapporto delle Nazioni Unite nel Mondo Arabo, 2002-2004	239
V. 3. Il contributo delle Nazioni Unite	246
V. 4. Amartya Sen versus Martha Nussbaum. Un approccio	248
V. 5. L'applicabilità	249
Conclusions	253
Bibliografia	283
Apèndix Documental	323
Annex 1. Declaració de Barcelona	325
Annex 2. Dades estadístiques migratòries i immigratòries de les Nacions Unides	359
Annex 3. Entrevista Romano Prodi	375
Annex 4. Articles d'analistes publicats a Le Monde (Procés de Barcelona 1995- 2005) i als principals rotatius del món àrab	387
Agraïments-Ringraziamenti	453

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

1. PRESENTACIÓ:

El fet que el cicle de doctorat on estic incardinada, en Estudis Culturals Mediterranis¹ hagi estat multidisciplinar ha fet que la meua tesi, també estigui orientada en aquest sentit: a partir de la consciència de la multiplicitat conflictual a l'àrea mediterrània, s'analitza –sigui des d'un punt de vista polític, jurídic o social– les diferències entre la Conca Nord i la Conca Sud Mediterrània, prenent com a elements d'anàlisi les polítiques d'igualtat, el desenvolupament humà, l'estat de dret, els drets humans i les diferents polítiques immigratòries en aquesta àrea, entre altres temes. La complexitat de l'entremat mediterrani, fa difícil desgranar l'estudi des d'una matèria concreta o específica, de manera que l'esperit d'aquesta tesi és donar una visió general de les relacions Euro-Mediterrànies, però analitzant minuciosament els elements que les constitueixen i que s'han considerat claus per arribar a proposar una línia d'actuació futura en el marc de les mateixes.

Aquesta tesi doctoral ha estat fruit de la recerca a les Universitats de Bologna i Urbino (Itàlia), així com de la participació en diferents *workshops* internacionals: es destaca la participació al “*Settimo Convegno di studi Socio-politici sul Mediterraneo*” (*Istituto Universitario Europeo, Robert Schuman Centre for Advanced Studies. Firenze*) amb la presentació del paper “*Legal consequences of Migration in the Mediterranean Region: Italian and Spanish ca-*

1 www.estudisculturalsmediterranis.net. El curs de doctorat en Estudis Culturals Mediterranis centra la seva atenció en els coneixements de les complexitats de l'àrea Mediterrània, per a poder així donar els elements suficients de judici i criteri en les vessants polítiques, econòmiques i socials. Aquest enfocament només ha estat possible a través de la transdisciplinarietat entre diferents universitats europees i universitats mediterrànies no comunitàries.

ses. Social consequences of Migration in the Mediterranean Region: Multiculturalism, Equality and Politics of Difference, Identity, Integration”, i al “*Second World Congress of Middle Eastern Studies*” –WOCMES-2–, a Amman (Jordània) presentant el *paper* “*Some questions about Nationality and Identity after the migratory movements*”. Les ponències en aquests congressos internacionals m’han ajudat a perfilar alguns capítols de la present tesi, així com conèixer nous horitzons en les matèries aquí tractades, coneixent les opinions, teories i anàlisis d’experts en l’àrea Mediterrània.

És en virtut de l’article 15² de la normativa d’estudis oficials de doctorat i postgrau de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (aprovada en el Consell de Govern el 8 de juliol de 2005) que la recerca i la conseqüent redacció és en tres llengües diferents (català, italià i anglès). El que ha motivat la redacció del capítol V –i últim– en llengua italiana ha estat per tancar el procés de la recerca i ha fet de nexa entre tots els altres capítols. Així mateix, havent realitzat la major part de la recerca a Itàlia s’ha cregut oportú emprar aquesta llengua. La justificació de l’elecció de la llengua anglesa per a les conclusions va adreçada a la comprensió de tots els membres del Tribunal, així com pels professors encarregats d’elaborar els informes de la present tesi. Aquests informes –que responen a la normativa dels **doctorats europeus**– són instruments obligatoris i vinculants en el meu doctorat i per tant en la present tesi.

2 **Art. 15.** “*Doctorat Europeu: La Universitat Rovira i Virgili concedirà el títol de “Doctor Europeus” a aquells estudiants de doctorat que, en la elaboració i defensa de llurs tesis doctorals aconsegueixin les condicions requerides sobre estada a l’estranger; us d’un segon idioma en la presentació de la tesi, informes previs de la tesi, presència d’algun expert de la UE al tribunal*”.

2. METODOLOGIA:

Aquesta tesi es troba a cavall entre les ciències polítiques i el dret i per tant, s'ha vist la necessitat d'enfocar el tema de les polítiques EuroMed des de diferents vessants, havent entrevistat experts en polítiques EuroMediterrànies, i sobretot en matèria d'immigració: Des d'un punt de vista sociològic (Prof. Enrico Pugliese, sociòleg expert a nivell internacional en matèria immigratòria –Roma–); des d'un punt de vista politològic (Prof. Gustavo Gozzi, catedràtic de Ciències Polítiques a la Universitat de Bologna, i expert en les relacions EuroMediterrànies); des d'un punt de vista polític-institucional (Prof. Romano Prodi, actual President del *Consiglio* a Itàlia, –en tant que ex-President de la Comissió Europea (1999-2004)–, i impulsor del *Grup de Savis* en el si de la Comissió per tal crear una veritable Política Mediterrània); Sr. Josep Piqué –en tant que ex-Ministre d'Afers Exteriors Espanyol (2001-2003)–. En els annexes s'ha recollit la entrevista a R. Prodi, per l'interès i la contribució que ha donat en la present tesi.

Amb les connexions de tots aquests conceptes, s'arriba a construir una tesi que serà la que portarà a una conclusió: cal una nova política immigratòria comuna per Europa, tenint en compte tots els elements analitzats.

La metodologia seguida en tota la tesi respon a la reflexió i a l'anàlisi de la bibliografia existent en cadascun dels àmbits mencionats; de *l'acquis* comunitari (i les propostes i accions de les Institucions Comunitàries³); de la visió de les Nacions Unides (es fa especi-

3 Es destacarà sobretot el paper de la Comissió Europea de Romano Prodi (creació del Grup de savis), amb l'entrevista realitzada a aquest.

al èmfasi al *Report* de les Nacions Unides sobre el Món Àrab perquè pot ajudar a interpretar les diferències –en la interpretació de conceptes com la democràcia i la igualtat– entre el Nord i el Sud del Mediterrani que a la llarga provoquen la immigració); dels elements configuradors de la Conferència de Barcelona, perquè en aquesta es posen de manifest les mancances del Sud, i els instruments per pal·liar-los a través de les polítiques de cooperació; un conjunt d’entrevistes a sociòlegs, juristes i politòlegs; estudi de les normatives legislatives i reglamentàries aplicables a Espanya i Itàlia.

Els elements d’anàlisi de tot el recorregut d’aquesta tesi han passat per l’anàlisi de l’abundant bibliografia en els arguments tractats (per les vessants teòriques dels conceptes analitzats, tals com immigració, polítiques comunitàries, concepte de democràcia, drets humans, i en general per tots els temes que s’identifiquen en la “tercera cistella” del Procés de Barcelona); anàlisi dels països *partners* del Procés EuroMediterrani –en especial, els de la Conca Sud– a través de l’estudi, en primer lloc de les llurs constitucions –per posar de manifest la diferent concepció que es dona entre el Nord i el Sud del Mediterrani, pel que fa als conceptes de democràcia i de drets humans–, i del dret de família per tal d’evidenciar la fractura del concepte d’igualtat entre la Unió Europea i la Conca Sud, però que al mateix temps es verifica com element conciliable entre ambdues voreres. Finalment, s’ha recorregut a la informació més institucional d’ambdues vessants mediterrànies per poder interpretar les dues visions d’una mateixa realitat, prenent com a documents de referència els diferents comunicats de la Unió Europea en el Procés de Barcelona, i les diferents decisions europees en matèria d’immigració. Des de la vessant dels països àrabs, s’han agafat dos punts de referència: d’una banda la informació difosa pels llurs ministeris d’afers exteriors, i de l’altra, l’anàlisi dels mitjans de comunicació

(des dels més conservadors, als més contestataris). Tot i la consciència que un recull de premsa en una tesi doctoral pot suscitar crítiques per la poca base científica, s'ha cregut convenient fer-ne un anàlisi perquè suposa un element més de la societat civil (element clau en tot el Procés EuroMediterrani), i suposa posar en evidència les fractures existents en les relacions Nord-Sud.

Tots aquests elements d'anàlisi (des dels instruments més teòrics, fins als documents més "pràctics") han ajudat a perfilar un entramat polític i jurídic de les voreres mediterrànies que han permès configurar o posar en qüestió les polítiques immigratòries de la Unió Europea, i per tant posant de manifest les llurs mancances.

Amb tot el procés d'elaboració de la tesi, s'ha volgut que el resultat final pogués ser un treball que tingués aplicabilitat en les polítiques mediterrànies (en matèria immigratòria), exposant el recorregut fet per les mateixes i les seves mancances.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

3. PLANTEJAMENT:

Es parteix de la Conferència de Barcelona com element clau per les relacions EuroMediterrànies. Tot i la existència d'un diàleg entre el Nord i el Sud del Mediterrani, hi segueixen havent distàncies abismals que posen fre a les relacions Mediterrànies: les diferents concepcions dels conceptes de drets humans, la democràcia participativa o ciutadana, l'estat de dret, i les polítiques d'igualtat. Tots aquests elements, no sempre s'han tingut en compte a l'hora d'elaborar les Polítiques Mediterrànies sobre la immigració, i es posa en qüestió el fet que si s'analitzessin o es tinguessin en compte aquests elements a l'hora d'elaborar les polítiques els resultats podrien ser òptims.

Sembla que en tot el Procés EuroMediterrani el que ha tingut més pes són les relacions comercials, o si més no es posa especial èmfasi a la vessant econòmica del *Partenariat*. Si bé és cert que s'ha avançat molt en matèria econòmica en la vorera Sud mediterrània, també s'ha vist que no n'hi ha hagut prou per eradicar les diferències entre les dues voreres mediterrànies.

Al llarg d'aquesta tesi s'exposen els instruments internacionals (des dels Tractats Internacionals, Cimeres, Acords bilaterals, Informes –com el del Grup de Savis de la Comissió Europea de Prodi–, Comunicacions, Recomanacions, Decisions) que ajuden a perfilar les polítiques immigratòries, sobretot donant un paper clau als instruments emprats per desenvolupar els objectius fixats en la “tercera cistella” de la Conferència de Barcelona. Havent analitzat els citats instruments, es posaran de relleu les mancances de tot l'entra-

mat internacional, sobretot evidenciant que caldria impulsar encara més –més enllà de les ajudes econòmiques per el desenvolupament de la Conca Sud– les polítiques que tinguin en compte les diferències entre ambdues voreres per així convertir el Mediterrani en un veritable mar de diàleg, deixant enrere totes les hipòtesis de *xoc de civilitzacions*.

L'expressió del xoc de civilitzacions fou ideada el 1993 per Samuel Huntington⁴ per expressar la confrontació entre les cultures, per explicar que els veritables problemes de les relacions internacionals ja no són econòmics o ideològics, sinó que es basen en els conflictes culturals. En aquesta tesi, es pretén posar de manifest que les diferències culturals entre les civilitzacions no són un perill per a les relacions internacionals, és més, són elements que poden jugar a favor de l'enfortiment de les relacions Orient-Occident, o més concretament en aquesta tesi, entre la Conca Nord i la Conca Sud Mediterrània.

4 Huntington, S.P. “*The clash of civilizations*”. *Foreign Affairs*, 1994/1.

CAPÍTOL I. “LA TERCERA CISTELLA” DE LA DECLARACIÓ DE BARCELONA.

I.1. La Conferència de Barcelona i els Acords	23
I. 2. Les Conferències EuroMed	25
I. 3. Les polítiques EuroMediterrànies. Origen i significat	30
I. 3. 1. Ubicació dels drets humans dins de les Polítiques Mediterrànies	32
I. 3. 2. Les respostes de la Conferència de Barcelona respecte les diferents percepcions del Nord i el Sud sobre el concepte de l'estat de dret	40

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

I.1. LA CONFERÈNCIA DE BARCELONA I ELS ACORDS

La Conferència de Barcelona⁵ va tenir lloc a Barcelona el 27 i 28 de Novembre de 1995. Reuní els governants de 27 països, el Consell de la Unió Europea i la Comissió Europea i es creà el *Partenariat* Euromediterrani (EMP), l'objectiu principal del qual era establir una àrea de diàleg i de cooperació per a garantir la pau, la estabilitat i la prosperitat. Totes aquestes finalitats es tradueixen en la instauració generalitzada de l'estat de dret, per tal que es puguin garantir tots els drets i llibertats a l'àrea o països afectats.

El *Partenariat* cerca d'establir un equilibri en la política de la Unió Europea en dues zones prioritàries: els països mediterranis que no formen part de la Unió Europea i els països PECO⁶. Així, el *Partenariat* EuroMediterrani prengué dos tipus d'accions, les multilaterals i les bilaterals.

Les accions **multilaterals**⁷ es recolzen en les accions bilaterals que es donen en el marc dels Acords de l'Associació.

5 Com antecedent de la mateixa, es pot fer referència a les Polítiques Mediterrànies dels anys setanta, per les quals es veia la necessitat de considerar les relacions entre la UE i l'àrea mediterrània per la importància de la pau i de la seguretat: Disseny de la *Política Mediterrània Global*. (PMG).

En els anys setanta naixeren també els *Acords Mediterranis* i es tancaren els acords de cooperació global amb el Maghreb i amb el Mashrek.

En els anys vuitanta seguiren els acords de cooperació, i l'any 1985 el Parlament Europeu adoptà una resolució sobre els acords de cooperació amb els països en via de desenvolupament de la regió Mediterrània.

6 **Rizzi, F.** *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 57 i seg.

7 Les conferències multilaterals i els programes regionals han implantat la cooperació regional. Per exemple, els programes MEDA seran els instruments principals per assolir els objectius i finalitats fixades: Des del 1995 al 2003, aquest programa ha invertit 5,458 milions d' Euros en programes de cooperació. (Font : www.ec.int).

La Declaració de Barcelona⁸ es compon de tres pilars o “cistelles” per així poder desenvolupar:

- 1- els principals elements de política i seguretat del *Partenariat*.
- 2- un *Partenariat* econòmic-financer.
- 3- un *Partenariat* en temes socials, culturals i humans.

Respecte a aquest últim pilar, els estats es varen comprometre a respectar els principis dels drets humans, concretament en els següents aspectes:

- Desenvolupar l'estat de dret i la democràcia en els llurs sistemes.
- Respectar els drets humans i les llibertats fonamentals i garantir l'exercici de l'efectiva legitimació dels drets i de la llibertat, inclosa la llibertat d'expressió i la llibertat d'associació.
- Respectar la diversitat i el pluralisme en les llurs societats, així com promoure la tolerància entre els diferents grups de la societat i combatre totes les manifestacions d'intolerància, racisme i xenofòbia.

El diàleg s'ha materialitzat bilateralment, emprant una sèrie d'instruments principals, com ara els Acords d'Associació (*Association Agreements*) entre la Unió Europea i els *Partners* Mediterranis, en els quals declaren que els drets humans i el respecte pels principis democràtics són un element essencial pels citats Acords. De totes maneres, hi ha altres àrees de cooperació que tenen una sèrie d'aspectes en comú: el diàleg polític; el respecte per els drets humans i la democràcia; establiment de la WTO compatible amb el lliure comerç per un període de 12 anys; previsions pel que fa a la propietat intel·lectual, serveis, regles de la competència i monopoli; cooperació econòmica en varis sectors; cooperació en assumptes socials i migracions; cooperació cultural etc...

8 Veure Annex 1

Els citats Acords es poden resumir en el següent quadre:

	TIPUS D'ACORD	STATUS
ALGÈRIA	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 22.04.02 En procés de ratificació
EGIPTE	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 25.06.01 En vigor des del 1.06.04
ISRAEL	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 20.11.95 En vigor des del 1.06.00
JORDÀNIA	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 24.11.97 En vigor des del 01.05.02
LÍBAN	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 17.06.02 En vigor des del 01.03.03
MARROC	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 26.02.96 En vigor des del 1.03.00
AUTORITAT PALESTINA	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 24.02.97 En vigor des del 1.07.97
SÍRIA	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Negociacions concloses. (19.10.2004)
TUNÍSSIA	Acord de l'Associació Euro-Mediterrània	Firmat el 17.07.95 En vigor des del 1.03.98
TURQUIA	Acord particular	Firmat el 6.03.95 En vigor des del 31.12.95

Font: Comissió Europea.

I. 2. LES CONFERÈNCIES EUROMED

Després de la Conferència de Barcelona s'han donat un seguit de Conferències EuroMed i de trobades per tal de consolidar els principis de 1995, on es reflecteix la protecció dels drets humans i les garanties de l'estat de dret. Tots aquests esdeveniments en el marc del Procés de Barcelona, es poden agrupar en la següent selecció (es

posen de relleu els que es consideren més rellevants en funció de l'objecte d'aquesta tesi, és a dir, tota la matèria que es refereix a la “tercera cistella”, en matèria cultural, social i humana.

- **Primera Conferència EuroMed.** Barcelona, novembre 1995⁹. Aquesta primera cita de l'Agenda Mediterrània, resulta clau ja que s'establiren les “tres cistelles” principals: *partenariat* polític i de seguretat, per establir una àrea comú de pau i estabilitat; *partenariat* econòmic i financer; *partenariat* en matèria cultural, social i humana promovent el reconeixement entre cultures i intercanvis entre la societat civil.
- **Segona Conferència EuroMed.** Malta, 15-16/04/1997¹⁰. Dos anys després de la Conferència de Barcelona, es pren el compromís d'adoptar projectes regionals per a desenvolupar la cooperació, i es fa una crida per adoptar mesures que afavoreixin intercanvis humans, i es cerca la consolidació del diàleg entre les societats civils: es vol continuar amb el diàleg de la *governance*¹¹, concretament pel que fa a les relacions entre la societat civil i l'administració pública.
- **Cimera ministerial ad hoc EuroMed.** Palerm, 3-4/6/1998¹². Es torna a donar un pes especial a la societat civil pel futur desenvolupament del *Partenariat*, posant èmfasis als programes de cooperació de la Comissió Europea (MED Media, MED Campus etc...).

9 Conclusions de les Conferències EuroMed: http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/barcelona_declaration.html

10 <http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/EMP/summits/malta.htm>

11 El concepte de *governance* ha sofert diferents mutacions semàntiques en les últimes dècades. Per les seves accepcions i definicions veure: Mayntz, R. “*Nuevos Desafíos de la Teoría de la Governance*”, 2000. Disponible a: <http://www.iigov.org/revista/?p=702>.

12 <http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/EMP/summits/palermo.htm>

- **Tercera Conferència EuroMed.** Stuttgart, 15-16/04/1999¹³. Reafirmació dels punts més importants de la “tercera cistella”: bona *governance*, drets humans, educació, participació de les dones, salut, joventut, migracions i intercanvis humans, diàleg entre cultures i civilització (...). Crida al diàleg entre els governs i la societat civil.
- **Quarta Conferència EuroMed.** Marsella, 15-16/11/2000¹⁴. L'objectiu principal d'aquesta Conferència era intensificar de nou el diàleg i fer un balanç sobre les polítiques de codesenvolupament i integració dels membres dels Països Tercers a la Unió Europea. Es centra de nou l'atenció en l'activitat de la societat civil.
- Conferència Euro-Mediterrània dels Ministres d'Afers Exteriors. Brussel·les, 5- 6 /11/ 2001¹⁵. Els Ministres es comprometen a seguir treballant en la línia del diàleg entre civilitzacions i el diàleg religiós, centrat sobretot en la joventut, educació i els media. Es destaca la necessitat d'implantar accions específiques adreçades a afavorir els grups més vulnerables.
- **Cinquena Conferència EuroMed.** València, 22-23/04/2002¹⁶. S'insisteix amb el diàleg entre les cultures, en aquest cas, basada sobretot amb la Fundació EuroMediterrània Anna Lindh, i es destaca el rol de la dona en el camp econòmic.
- **Cimera EuroMediterrània “Mid-Term” de Ministres.** Creta, 26-27/05/2003¹⁷. S'estableixen els objectius i les activitats precises de la Fundació Anna Lindh.

13 <http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/EMP/summits/stuttg.htm>

14 <http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/EMP/summits/marseille.htm>

15 <http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/EMP/summits/brussels.htm>

16 <http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/EMP/summits/Valencia.htm>

17 <http://www.euomedrights.net/english/barcelona-process/EMP/summits/Crete.htm>

- **Sisena Conferència EuroMed.** Nàpols, 2-3/12/2003¹⁸. En aquesta Conferència pren especial importància la “segona cistella” (política i seguretat). Els drets humans i la democràcia es contempen des de la vessant de la promoció i cooperació en aquestes matèries, entesos com elements fonamentals per l’èxit del *Partenariat*. Pel que fa a la “tercera cistella”, es rellancen nous instruments per a la Fundació EuroMed, tenint en compte l’*Informe del Grup de Savis* de la Comissió de Prodi.
- **Cimera EuroMediterrània** amb els Ministres d’Afers Exteriors. Dublín, 5-6/05 2004¹⁹. Es reitera que el *Partenariat* es basa en el respecte dels drets humans, les llibertats fonamentals i la democràcia. En definitiva es pren consciència que cal prendre un compromís especial per a desenvolupar i promoure el pluralisme polític, regular les reformes per a l’implementació dels acords internacionals, modificar els sistemes judicials, augmentar la transparència, fer participar a la societat civil, i adherir al dret internacional. Pel que fa a la “tercera cistella”, s’estableix el nom oficial de la Fundació EuroMediterrània Anna Lindh pel Diàleg de les Cultures. En el marc de la Fundació, es cerca d’establir un diàleg per a la cooperació en matèria migratòria (iniciada amb alguns *Partners* mediterranis, i que s’esperava que fos extensible a la resta).
- **Cimera EuroMediterrània** dels Ministres per a preparar el desè aniversari del *Partenariat*. La Haia, 29-30/11/2004. Es perfilaren les conclusions²⁰, així com l’implementació de *l’acquis-Barcelona*, pel qual s’acordava que el Procés de Barcelona havia de ser usat com a marc polític per tal de confirmar els plans establerts.

18 <http://www.barcelona10.org/>: Ministerial Conferences.

19 <http://www.barcelona10.org/>: Ministerial Conferences.

20 <http://www.barcelona10.org/>: The Euro-Mediterranean Partnership.

- **Setena Conferència EuroMed.** Luxemburg-Kiem, 30-31/05/2005²¹. Els Ministres presenten les orientacions pel futur del Procés de Barcelona, donant especial rellevància a la pau, seguretat, estabilitat, bona *governance*, democràcia, intercanvis culturals i educatius, així com la justícia, les migracions i la integració social.

Després de totes aquestes cites amb l'Agenda Mediterrània, el Procés de Barcelona es troba en el seu desè aniversari, amb la qual cosa es veié la necessitat de reformular els objectius i fer-ne els balanços oportuns. Els objectius seguiran sent els mateixos, només en canviarà l'ordre de prioritat d'aquests. A més a més, la Política Europea de Veïnatge (PEV)- ara ja una realitat – va dirigida d'una banda als veïns de l'Est: Bielorrússia, Ucraïna, Moldàvia; i de l'altre als països del Cauques meridional: Geòrgia, Armènia e Azerbaidjan; finalment, els països de les voreres orientals i meridionals del Mediterrani: Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia, Egipte, Israel, Jordània, Líban, Síria i Autoritat Palestina. Finalment cal destacar el paper de Rússia: aquesta suposa un *Partenariat* especial: *Partenariat* estratègic UE-Rússia (Sant Petersburg, 2003). Tots aquests nous contactes comporten noves relacions amb la Unió Europea –cada cop més estretes– sobretot en el marc d'una integració econòmica i d'una cooperació política. De totes maneres, aquestes polítiques representen un complement del Procés de Barcelona, de tal manera que la PEV serà l'instrument clau per a realitzar els Plans d'Acció Individuals. Arribat en aquest punt cal preguntar-se com han evolucionat els conceptes que s'inclouen en la “tercera cistella” del Procés de Barcelona, i els conceptes de democràcia i drets humans (“segona cistella”). Sobretot resulta fonamental entendre si amb tot aquest Procés (més enllà dels acords dels Estats que formen part

21 <http://www.euromedi.org/home/partenariato/conferenze/settimlux.asp>.

del *Partenariat*) s'ha arribat a un concepte universal de democràcia i de drets humans, i si els programes de desenvolupament i cooperació (per implementar la democràcia i els drets humans) són realment efectius, o només suposen una formalitat del Procés.

En el cas de la cooperació i de la implementació dels drets humans per part de les suggerències europees, pot fer trontollar el principi d'igualtat en la participació dels *Partners* de la Conca Sud Mediterrània, veient en el tarannà del Nord una veritable imposició de llur model.

Un clar exemple d'aquesta "imposició" es pot posar de relleu analitzant i fent un balanç del *Barcelona+10*, on els representants del Sud no en feren les mateixes valoracions positives com ho feren els representants del Nord²² (principalment amb les declaracions - en el capítol II es desenvolupen aquestes diferències de percepcions entre el Nord i el Sud- dels Presidents del Parlament Europeu i de la Comissió Europea).

I. 3. LES POLÍTIQUES EURO-MEDITERRÀNIES. ORIGEN I SIGNIFICAT.

Abans de la Conferència de Barcelona, ja es començava a parlar de polítiques i acords de cooperació amb els països del Sud del Mediterrani. A inicis dels anys noranta, la Comunitat Europea incloïa –més o menys sistemàticament– clàusules sobre els drets humans en els respectius acords bilaterals de cooperació amb Països Tercers, com per exemple l'Acord de Cotonou (23 de juny del 2000). Aquesta però, no fou la única iniciativa ja que en varies ocasions, les institucions comunitàries s'han manifestat i apostat per establir com a prioritat que la Comunitat i els seus estats membres vetllin pel respecte als drets humans i a l'acostament a la democràcia, promovent un diàleg obert i constructiu amb els governs dels països en via de

22 Veure Annex 4.

desenvolupament²³. Finalment, (fent referència a la Declaració de

- 23 Per més informació sobre la activitat de les institucions comunitàries referents a la promoció de la democràcia i dels drets humans, veure:
- *Propuesta de Reglamento del Parlamento Europeo y del Consejo por el que se establece un instrumento financiero para la promoción de la democracia y de los derechos humanos a escala mundial (Instrumento Europeo para la Democracia y los Derechos Humanos): COM/2006/0354 final.*
 - *Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo - Programa temático para la promoción de la democracia y los derechos humanos a escala mundial en el marco de las futuras perspectivas financieras (2007-2013): COM(2006)0023 final.*
 - *Resolución legislativa del Parlamento Europeo sobre la propuesta de Reglamento del Consejo que modifica el Reglamento (CE) no 976/1999 por el que se fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias, distintas de las de cooperación al desarrollo que, dentro del marco de la política de cooperación comunitaria, contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho así como respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales en los terceros países: COM(2003)0639.*
 - **Reglamento (CE) n° 2242/2004 del Consejo**, de 22 de diciembre de 2004, que modifica el **Reglamento (CE) n° 976/1999 por el que se fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias distintas de las de cooperación al desarrollo que, dentro del marco de la política de cooperación comunitaria, contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho así como respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales en los terceros países.**
 - **Reglamento (CE) n° 2240/2004 del Parlamento Europeo y del Consejo**, de 15 de diciembre de 2004, que modifica el **Reglamento (CE) n° 975/1999 del Consejo por el que se fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias de cooperación al desarrollo que contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho, así como el de respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales.**
 - **Propuesta de Reglamento (CE) del Parlamento Europeo y del Consejo** que modifica el **Reglamento (CE) n° 975/1999 por el que se fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias de cooperación al desarrollo que contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho así como el de respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales**, y el **Reglamento (CE) n° 976/1999 por el que se fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias, distintas de las de cooperación al desarrollo que, dentro del marco de la política de cooperación comunitaria, contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho así como respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales en los terceros países: COM/2003/0639 final.**
 - **Reglamento (CE) n° 976/1999 del Consejo**, de 29 de abril de 1999, por el que se fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias, distintas de las de cooperación al desarrollo que, dentro del marco de la política de cooperación comunitaria, contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho así como respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales en los terceros países.
 - **Reglamento (CE) n° 975/1999 del Consejo**, de 29 de abril de 1999, por el que se fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias de cooperación al desarrollo que contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho así como el de respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales.
 - **Reglamento (CE) n° 976/1999 del Consejo** de 29 de abril de 1999 por el que se

21 de juliol del 1986 dels Ministres d'Afers Exteriors de la Comunitat sobre els Drets de l'Home) el Consell reafirma que el respecte, la promoció i la salvaguarda dels drets humans constitueixen un factor essencial en les relacions, essent un dels objectius de la cooperació europea amb els Països Tercers.

I. 3. 1. UBICACIÓ DELS DRETS HUMANS DINS DE LES POLÍTIQUES MEDITERRÀNIES.

Com s'ha vist anteriorment, en totes les Conferències EuroMed i en les diferents Cimeres de varis nivells, existeix una clara referència als drets humans i a la llur protecció en el marc de societats que cerquen la democratització i les garanties que ofereix l'estat de dret. De totes maneres, cal posar de relleu que la Conferència de Barcelona, potser no ha donat els resultats esperats: sovint, les Polítiques Mediterrànies provinents de la UE, han pres com a base l'economia, i sobretot l'economia de mercat. En aquest punt, convé preguntar-se si aquest era el veritable objectiu perseguit per Barcelona, i quines haurien d'haver estat les solucions polítiques per l'assoliment dels objectius fixats en tot el Procés.

En primer lloc cal fer la distinció entre estat de dret i democràcia²⁴, ja que es pot donar la democràcia sense l'estat de dret. En

fijan los requisitos para la aplicación de las acciones comunitarias, distintas de las de cooperación al desarrollo que, dentro del marco de la política de cooperación comunitaria, contribuyan a alcanzar el objetivo general de desarrollar y consolidar la democracia y el Estado de Derecho así como respetar los derechos humanos y las libertades fundamentales en los terceros países.

- **Informe de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo** sobre la aplicación en 1993 de la Resolución del Consejo y de los Estados miembros reunidos en el seno del Consejo, de 28 de noviembre de 1991, *sobre derechos humanos, democracia y desarrollo*: COM/94/42FINAL.
 - **Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo** - informe sobre la aplicación de la resolución del Consejo y de los Estados miembros reunidos en su seno *sobre los derechos humanos, la democracia y el desarrollo* de 28 de noviembre de 1991: SEC/92/1915FINAL.
- 24 Sobre la relació democràcia - estat de dret, veure:
- Albioni, R; Guazzone, L. "*Democracy in the Arab Countries and the West*" a *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 9; Núm. 1; Spring 2004.
 - Gozzi, G. (Direcció). *Islam e democrazia. Il processo di democratizzazione in un paese*

molts països àrab-musulmans (per exemple Indonèsia, Bangladesh, Marroc, Kuwait...) s'han establert democràcies "il·liberals" per la qual es garanteix la llista de drets reconeguts en una democràcia liberal (o "a l'Occidental") com l'autonomia entre poders, les llibertats civils (també la religiosa), la igualtat de gènere, i el pluralisme informatiu²⁵.

L'estat de dret en la concepció del Nord del Mediterrani, respon a una estructura²⁶ :

- A) Formal del sistema jurídic, pel qual es garanteixen les llibertats fonamentals a través de la llei general i abstracte aplicada per jutges independents.
- B) Material del sistema jurídic, pel qual la llibertat de competència del mercat és reconeguda en l'intercanvi dels subjectes propietaris.
- C) Social del sistema jurídic, pel qual es donaran polítiques reformistes d'integració de la classe treballadora.
- D) Política del sistema jurídic, pel qual es garanteix la separació i distribució del poder.

arabo e i problemi delle democrazie occidentali a confronto. Ed. Società Editrice il Mulino. Bologna, 1998.

- Gozzi, G.; Colombo, V. *Tradizioni culturali, sistemi giuridici e diritti umani nell'area del Mediterraneo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2003.

- Habermas, J. "Stato di diritto e democrazia: nesso paradossale di principi contraddittori", a *Teoria Politica. Quadrimestrale*. Ed. Franco Angeli. Milano. Anno XVI. N.3/2000.

- Lipset, S. M. "Repensando los Requisitos Sociales de la Democracia". *American Sociological Review*. 1994. Disponible a: <http://www.cholonautas.edu.pe/pdf/lipset.pdf>

- "Prospects for the Rule of Law among Nations". Disponible a: http://www.un.org/law/counsel/english/Vienna_24_2_04final.pdf.

25 Guolo, E. *L'Islam è compatibile con la democrazia?*. Ed. Editori Laterza. Roma-Bari, 2004. Pàg.126 i seg.

26 Bobbio, N.; Matteucci, N.; Pasquino, G.. *Il Dizionario di Politica*. Ed. Utet Liberia. Torino, 2004. Pàg. 930 i seg.

Altres autors com Elias Díaz²⁷ defineixen l'estat de dret com la organització político-jurídica que respon a les següents característiques:

- L'imperi de la llei com expressió de la voluntat general.
- La divisió dels poders executiu, legislatiu i judicial.
- Garantia jurídico-formal i material dels drets i llibertats fonamentals.
- Fiscalització i control de la Administració per part del poder judicial.

Sigui quina sigui la definició de l'estat de dret, caldria concretar quins són els drets fonamentals. Aquests serien els que tutel·len les llibertats civils (la llibertat personal, política i econòmica) i representen la garantia de l'*status quo*. Els drets socials (que també són fonamentals) són drets que no poden ser previstos a priori, ja que canvien en funció del context social i representen els drets a la participació, és a dir, el poder polític, i la distribució de la riquesa social produïda.

Més enllà de les definicions i paral·lelismes de l'estat de dret²⁸, cal fer una breu referència a la democràcia, entesa com a concepte

27 Díaz, Elías. *Estado de Derecho y sociedad democrática*. Ed. Taurus. Madrid, 1991. (Primera edició, 1966).

28 Pel que fa a la percepció de l'estat de dret al Sud, s'ha de fer una breu referència al recorregut històric:

Sobre la evolució de l'Islam – des d'un punt de vista polític, social i històric-, es pot veure:

- Abu Zayd, N. *Islam e storia*. Ed. Bollati-Boringhieri. Torino, 2002.
- Carré, O. *L'Islam et l'Etat*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1982.
- Lewis, B. *Il linguaggio politico dell'Islam*. Ed. Editori Laterza Economica. Roma-Bari, 2005.
- Vatikiotis, P.J. *Islam: Stati senza nazione*. Ed. Il Saggiatore. Milano, 1993.
- Campanini, M. *Islam e politica*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1999.
- Noja, S. *L'Islam moderno*. Ed. Mondadori. Milano, 1990.
- Donini, P.G. *I paesi arabi*. Ed. Editori Riuniti. Roma, 1983.

Ja en el segle XIX el món islàmic veia el seu declivi i pensava posar-se al mateix nivell de les potències europees. Aquest discurs (que sortí a la llum en el segle XVIII), expresava la necessitat de renovació de les institucions polítiques i l'adquisició de nous elements de modernitat, - que anaven més enllà de les tècniques-, i que es pretenia fer-ho des de dins mateix de l'Islam, amb les interpretacions de les institucions i organit-

occidental i analitzar la percepció de la mateixa en el món islàmic. Òbviament, les corrents islamistes són absolutament contràries a la democràcia ja que posa en discussió la sobirania divina (*hakim-miyya*), a part que es considera una amenaça per la comunitat islàmica²⁹. Tot i així, tant pel que fa al tema de la democràcia com

zacions polítiques. Aquesta “modernització”, suposava una adaptació dels conceptes “occidentals” per la situació àrab-musulmana en declivi.

Amb tots aquests canvis, més que establir una democràcia representativa, es pensava a limitar el poder absolut del Príncep, i amb això s’iniciaria el procés de consulta, *la shura*. Encara que els experts (el persa Jamal al Din Afghani, el tunès Khayr al Din, l’egipci Muhammad Abdu, el siríà Raschid Rida) no creien en que aquesta fos una democràcia representativa, podria ser una manifestació del concepte d’estat de dret com es concep i s’entén a Occident.

Amb totes aquestes reformes en el món polític islàmic, els reformistes (veure: **Guolo, E.** *L’Islam è compatibile con la democrazia?*. Ed. Editori Laterza. Roma-Bari, 2004. Pàg. 57 i seg.) reinterpreten els conceptes islàmics, establint així un paral·lelisme amb els preceptes moderns del món Occidental:

IMA seria el consens, que es podria traduir per opinió pública.

BAYA seria el pacte de fidelitat amb el califa, que els reformistes el tradueixen com una mena de sufragi universal.

ITIHAD és la interpretació de les normes religioses, que ho tradueixen com la llibertat de pensament.

Amb l’enumeració de tots aquests elements es podria establir un paral·lelisme entre els conceptes occidentals i aquells del món islàmic, apropant-se entre ells i trencant fronteres. De totes maneres, més que els elements teòrics dels experts caldria l’efectivitat, eficàcia i eficiència en l’aplicació dels conceptes.

29 **Guolo, E.** *L’Islam è compatibile con la democrazia?*. Ed. Editori Laterza. Roma-Bari, 2004. Pàg. 58 i seg.

Sobre relació Islam-democràcia, veure:

- Flory, M.; Bahgat, K.; Mantran, R. *Les régimes politiques arabes*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1991.
- Gillespie, R.; Youngs, R. (Direcció). *The European Union and Democracy Promotion. The Case of North Africa*. Ed. Frank Cass, London. Portland, Or, 2002.
- Gozzi, G. (Direcció). *Democrazia, diritti, costituzione. I fondamenti istituzionali delle democrazie contemporanee*. Ed. Società editrice il Mulino. Bologna, 1997.
- Gozzi, G. (Direcció). *Islam e democrazia. Il processo di democratizzazione in un paese arabo e i problemi delle democrazie occidentali a confronto*. Ed. Società Editrice il Mulino. Bologna, 1998.
- Gozzi, G.; Colombo, V. *Tradizioni culturali, sistemi giuridici e diritti umani nell’area del Mediterraneo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2003.
- Guolo, R. *Il fondamentalismo islamico*. Ed. Editori Laterza. Bari, 2002.
- Habermas, J. “*Stato di diritto e democrazia: nesso paradossale di principi contraddittori*”, a *Teoria Politica. Quadrimestrale*. Ed. Franco Angeli. Milano. Anno XVI. N.3/2000.
- Lewis, B. *Il linguaggio politico dell’Islam*. Ed. Laterza. Bari, 2005.
- Mernissi, F. *Islam e democrazia. La paura della modernità*. Ed. Giunti. Firenze, 2002.
- Oliviero, M. *Il costituzionalismo dei paesi arabi. Le costituzioni del Maghreb*. Ed. Giuffrè Editore. Milano, 2003.
- Pace, M. “*Conclusion: Cultural Democracy in Euro-Mediterranean relations?*” (pàgs.

els drets humans, cal tenir present, ja siguin les diferents corrents islàmiques com la percepció que en té la societat civil, així com també cal tenir en compte que els enfocaments dels citats conceptes varien en funció dels països àrabs dels que es tracti. A *grosso modo* es pot afirmar que l'Islam més moderat o liberal considera com a factor clau, la separació entre la política i la religió, i per tant en aquest cas es podria afirmar que l'Islam i la democràcia sí que són compatibles. De totes maneres, els autors més liberals insisteixen en el fet que s'ha apuntat anteriorment, i és que l'Islam no és homogeni en tot el seu territori, és un entremat més aviat difícil d'analitzar, i per tant s'ha de prendre amb molta cautela. Així doncs, no és el mateix l'Islam de Turquia, o el d'Egipte o l'Iran o el de l'Àrabia Saudita.

Paradoxalment, els musulmans liberals no constitueixen una corrent de pensament organitzada, i per tant es troven impeditos de pensar política i culturalment i segurament, aquest fet és el que suposa un veritable obstacle per l'impuls de la democràcia “occidental” en el Món Àrab-musulmà³⁰.

427-437) a Gillespie, R. (Direcció). *Mediterranean Politics*. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum.10. n.º3. November, 2005.

- Ramadan, T. *Essere musulmano europeo: studio delle fonti islamiche alla luce del contesto europeo*. Ed. Troina. Città aperta, 2002.
 - Sen, A. *La democrazia degli altri*. Ed. Mondadori. Milano, 2004.
 - Sen, A. *“La democrazia como valor universal”*. 2000. Disponible a: <http://www.analitica.com/va/economia/opinion/5192428.asp>
- 30 Camera d'Afflitto, I. “*Gli intellettuali e la censura*”, a Olivé, E. (Direcció). *Fòrum Universitari de la Mediterrània: The Image of Europe in the Mediterranean 2 i 3 juny 2005. Tarragona. Spain*. Ed. Publicacions URV. Col·lecció Mar de Diàleg. Tarragona, 2006. Pàg. 171: “(...)Ser escriptor en el Món Àrab significa enfrontar-se i sotmetre's a una doble censura: política i religiosa. En un món com l'àrab, on no hi ha lloc per a la llibertat d'opinió, llevat d'excepcions com el Líban, són molts els escriptors que per fugir de la censura publiquen a l'estranger, o bé al seu propi país però recorrent a estratagemes o autocensures preventives. Cada vegada són més freqüents els casos d'intel·lectuals a la presó o en exili voluntari, o casos d'intel·lectuals que per no deixar el propi país, accepten callar la major part de les vegades. Sovint, són pròpiament aquelles obres censurades les que tenen més èxit i circulació, ja que gràcies a Internet, les idees liberals i reaccionàries es poden difondre més fàcilment (...).”

*L'Informe, del 2004, del Programa de les Nacions Unides sobre el Desenvolupament Humà en el Món Àrab*³¹, estudia els ritmes dels canvis polítics en el Món Àrab, i veient la necessitat d'establir una reforma democràtica, iniciant de les reformes institucionals regionals sobre els drets humans, la lluita per les eleccions i per un sistema judicial transparent.

Si bé és cert que les Nacions Unides busquen (en aquest cas, a través del citat Informe) impulsar el desenvolupament democràtic en els països àrabs, cal fer la consideració que sovint la percepció dels conceptes resulta canviant en funció de qui els interpreta (com en el cas de la democràcia i dels drets humans), és a dir, Nord i Sud del Mediterrani, no sempre troben harmonia en la percepció dels mateixos. De totes maneres en un pla teòric, es parla d'una interpretació uniforme dels drets humans, de la Declaració Universal de 1948, firmada per tants països àrab-musulmans, però que a la pràctica en fan la pròpia interpretació i reserves³². Un clar exemple és el que ha passat a Rússia i Xina: hi ha hagut mobilitzacions per interpretar a la llur manera els drets humans i la democràcia, sense la mediació de tercers estats (donant a entendre així que volen evitar l'intervenció dels Estats Units d'Amèrica)³³.

31 Publicat per les Nacions Unides el mes d'abril de 2005. Disponible a www.undp.org/rbas7ahdr

32 Pacini, A. (Direcció). *L'Islam e il dibattito sui diritti dell'uomo*. Dossier Mondo Islamico, 5. Fondazione Giovanni Agnelli. Torino, 1998. Pàg. 21.

33 Sobre la Declaració Universal dels Drets Humans veure:

- Cassese, A. *I diritti umani nel mondo contemporaneo*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 1994.
- González, N. *Los derechos humanos en la historia*. Ed. Edicions Universitat de Barcelona. Barcelona, 1998.
- Giliberti, G. *Strumenti internazionali sui diritti umani*. Ed. Amnesty International. Bologna, 1994.
- ONU. *Fiches d'information sur le droits de l'homme*. Oficina de les Nacions Unides a Ginebra.
- Alt Comissariat pels drets humans de les Nacions Unides: www.unhcr.ch.
- *United Nations. Human Rights on CD Room: Bibliographical database for United Nations documents and publications 1980-1993*. New York, 1994.

En l'àmbit pròpiament judicial, es manifesten algunes corrents àrab-musulmanes, que creuen que la *sharia* ha de ser interpretada pels jutges i no per la llei, i per tant aquest és un altre punt “d'enfrontament” amb la concepció occidental.

En el capítol V, s'analitzarà si l'harmonia en l'interpretació dels conceptes es pot aconseguir mitjançant aquest tipus d'Informes, elaborats de prestigiosos coneixedors del Món Àrab-musulmà, i sense la intenció de voler imposar la cultura occidental, donada la nacionalitat dels autors. Alguna de les vies que dóna l'Informe –encara que siguin teòriques– per a conciliar els citats conceptes, és la proposta per l'aplicació d'una bona *governance* pels països àrabs. Aquesta via, es caracteritza per la protecció de les llibertats; una participació pública real; la integració de tots els grups polítics i religiosos que respectin els drets i les llibertats dels altres; instauració d'institucions eficaces i transparents, i un sistema judicial independent.

Analitzat el possible acord entre la concepció dels conceptes entre el Nord i el Sud, cal posar de relleu quin és el significat del concepte de l'estat de dret en les relacions de les Polítiques Mediterrànies, i identificar quin és el rol o la funció de les institucions comunitàries.

Segurament, *la cooperació cultural, social i pels drets humans* (“tercera cistella”³⁴) ha estat la forma més original ideada per la Conferència de Barcelona, sobretot, per promoure el Diàleg. Si bé és cert que l'objectiu principal continua essent el Diàleg –per tal que es puguin garantir una sèrie de drets– el que és sobretot innovador és la posada en escena de la societat civil, amb la qual cosa, aquesta esdevindrà l'actor principal pel diàleg.

34 Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 104 i seg.

El Parlament Europeu ha tingut un rol clau per la consolidació de l'estat de dret en alguns Països Tercers. En el marc dels acords exteriors, el Parlament Europeu disposa de les Comissions Parlamentàries de Cooperació, Delegacions i Assemblees Interparlamentàries amb Països Tercers i Comissions Parlamentàries Mixtes amb els candidats a l'adhesió com a via de diàleg per tractar els problemes referents als drets humans.

Pel que fa a la “protecció” de l'estat de dret, s'han creat *Delegacions ad hoc* que serveixen per a l'observació de les eleccions per a prevenir violacions de drets humans. Per exemple, en el 2002, el Parlament Europeu envià les pròpies delegacions a Tunísia³⁵.

Si bé és cert que l'estat de dret sovint és o absent o insuficient en alguns països de la Conca Sud Mediterrània, s'han donat pressions internacionals (en aquest cas, la Conferència de Barcelona pren un

35 El cas de Tunísia mereix una atenció especial per la seva situació actual: Després d'haver firmat els Acords d'Associació EuroMediterrània (1998), no s'han vist els fruits fins el mes d'abril de 2005, on sembla que, els drets humans cada dia venen més respectats:

Le Monde 28.04.2005 « (...)Les autorités tunisiennes ont annoncé jeudi la signature d'un accord autorisant le Comité International de la Croix Rouge (CICR) à visiter les prisons en Tunisie. Cet accord “relatif aux activités humanitaires du CICR en faveur des personnes privées de liberté” a été signé mardi dernier par Mohamed Chérif, Coordonnateur général des droits de l'Homme, et Bernard Pfferferlé, Délégué régional du CICR, écrit le gouvernement dans un communiqué transmis jeudi à l'AFP. Il intervient un an après l'annonce de la décision des autorités tunisiennes d'autoriser le CICR à visiter les établissements pénitentiaires en Tunisie, “y compris les unités de détention provisoire et les lieux de garde à vue”, ajoute le document. “Les visites aux personnes privées de liberté, précise le texte, auront un caractère strictement humanitaire” et “devront permettre une évaluation objective par les délégués du CICR des conditions de détention et de traitement des détenus en Tunisie”. L'accord “illustre l'engagement continu de la Tunisie en faveur du respect des droits des personnes privées de liberté et de l'amélioration de leurs conditions de détention”, conclut le document. La Tunisie est l'objet de critiques sur les conditions carcérales qualifiées d'inhumaines par des organisations locales et internationales de défense des droits de l'Homme. Le gouvernement s'est engagé il y a une semaine à mettre fin à la pratique de l'isolement cellulaire prolongé pour des dizaines de détenus politiques, dénoncée et réclamée, le jour même, par l'organisation américaine Human Rights Watch (HRW). Ces détenus sont, pour la plupart, des islamistes condamnés dans les années 1990 pour appartenance au parti islamiste Ennhada, interdit et démantelé. L'annonce de l'accord avec le CICR intervient alors que s'ouvrirait à Tunis, le procès de l'avocat, Mohamed Abbou, jugé pour rébellion à cause d'un article publié sur internet, où il comparait les pénitenciers tunisiens à la prison d'Abou Ghraïb (Irak), objet de scandale pour les services exercés par des soldats américains sur des détenus irakiens. (...) ».

paper fonamental, sobretot pel que fa a les seves conseqüències) des de la Comissió Europea. Aquesta institució ha donat suport a una reforma judicial, tot i que els països de la Conca Sud prefereixen les reformes estructurals que no pas la promoció de la transparència i independència judicial.

I. 3. 2. LES RESPOSTES DE LA CONFERÈNCIA DE BARCELONA RESPECTE LES DIFERENTS PERCEPCIONS DEL NORD I EL SUD SOBRE EL CONCEPTE DE L'ESTAT DE DRET.

Com ja s'ha vist, la Declaració de Barcelona s'estructura en tres pilars o "cistelles" (col·laboració política per a la seguretat; col·laboració econòmica i financera; àmbit social, cultural i humà), i l'estat de dret es troba en el primer pilar, tot i que indirectament també es pot ubicar en el tercer. Un dels objectius descrits en la "primera cistella" és desenvolupar l'estat de dret i la democràcia en els sistemes polítics del Mediterrani, però respectant el dret de cada país i els llurs sistemes polítics, socioculturals, econòmics i judicials. En la "tercera cistella" es parla de la col·laboració social, cultural i humana per la qual es declara la intenció de promoure accions per l'establiment d'institucions democràtiques i consolidar l'estat de dret.

Amb totes aquestes declaracions formulades a Barcelona amb les quals es respecten els sistemes politico-socials i culturals, no s'ha aconseguit trobar una clau d'interpretació que permeti formular l'adaptació dels conceptes, que encara avui són equívocs. Arribat aquest punt, convé posar damunt la taula el debat de si es pot establir un veritable diàleg entre les dues voreres del Mediterrani que conceben la democràcia i els drets humans de manera diversa, i veure si realment la democràcia només pot ser "justificada" des d'Occident.

Altres conceptes que s'emmarquen dins d'aquesta "tercera cistella" són aquells que es refereixen al diàleg, a la convivència, el multiculturalisme i a l'interculturalitat.

Respecte la identificació del multiculturalisme³⁶ dins de les Polítiques Mediterrànies cal recordar, i com ja s'ha posat de manifest, que les Polítiques EuroMediterrànies cerquen d'establir la democràcia en els països on aquesta és inexistent. Aquesta idea neix de la Conferència de Barcelona per a poder garantir els drets i sobretot per donar importància a l'estat de dret, sovint posat en relació amb la diversitat cultural. En quasi tots els països (i els de la Conca Sud Mediterrània no en són una excepció) conviu o hauria de conviure la diversitat cultural, com a garantia dels drets humans. Tot i així, cal destacar que si les Polítiques Mediterrànies es basessin en la neutralitat, i per tant en la igualtat formal³⁷ de tots els individus,

-
- 36 Sobre el tema del multiculturalisme (s'aprofundirà en el capítol IV), veure:
- Baumann, G. *L'enigma multicultural: stati, etnie, religioni*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2003.
 - Bauböck, R; Heller, A; Zolberg, A. *The Challenge of Diversity: Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Ed. Avebury-European Centre Vienna. Aldershot Vienna, 1996.
 - Bonazzi, T; Dunne, M. *Cittadinanza e diritti nelle società multiculturali*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1994.
 - Cohn-Bendit, D.; Schmid, Th. *Patria babilonia. Il rischio della democrazia multiculturale*. Ed. Edizioni Theoria. Roma, Napoli, 1994.
 - Crespi, F.; Segatori, R (Direcció). *Multiculturalismo e democrazia*. Ed. Donzelli. Roma, 1996.
 - Gambino, A. *Gli altri e noi: la sfida del multiculturalismo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1996.
 - Habermas, J.; Taylor, Ch. *Multiculturalismo. Lotte per il riconoscimento*. Ed. Elementi Feltrinelli. Milano, 1999.
 - Kymlicka, W. "Le sfide del multiculturalismo". Revista **Il Mulino**, núm 46. Bologna, 1997. Pàg.199-217.
 - Melotti, U. (Direcció). *L'abbaglio multicultural*. Ed. SEAM. Roma, 2000.
 - Rusconi, G.E. "Multiculturalismo e cittadinanza democratica". Revista **Teoria Politica**, núm. 12. Milano, 1996. Pàg. 17-22.
 - Semprini, A. *Le multiculturalisme*. Ed. Presse Universitaire de France. Paris, 1996.
 - Taylor, Ch. *Multiculturalisme: différence et démocratie*. Ed. Aubier. Paris, 1994.
 - Vitale, E. *Liberalismo e multiculturalismo : una sfida per il pensiero democratico*. Ed. Laterza. Roma, 2000.
- 37 Facchi, A. *I diritti nell'Europa multicultural*. Ed. Editori Laterza. Bari, 2001.

tindriem una societat amb el domini de la majoria i es podria afirmar que els drets humans han estat violats.

En aquest punt, les Polítiques EuroMediterrànies non han de voler implantar els valors del Nord al Sud (no es pot realitzar el “còpia-enganxa” dels conceptes) per assolir les objectius del Nord. És més, cal que s’analitzin les situacions concretes de cada país, i per això al llarg del Procés de Barcelona es parlava de dos tipus d’Acords: els multilaterals i els bilaterals, amb la qual cosa aquests últims permeten l’estudi específic de la situació.

Moltes són les organitzacions i institucions³⁸ (més enllà de la Unió Europea) que han volgut desenvolupar i establir un Diàleg en el Mediterrani i entre els Països del Mediterrani, per la vital importància de la zona, i per tant s’ha requerit la seva prioritat d’execució. En l’àmbit de la Unió Europea -un altre raonament que en justifica el seu interès d’actuació a la Conca Sud- és promoure els principis universals de la Declaració Universal dels Drets de l’Home³⁹, i els llurs complementaris Pacte Internacional sobre els Drets Civils i Polítics⁴⁰, Pacte Internacional sobre Drets Econòmics, Socials i Culturals⁴¹, i la Convenció Europea dels Drets Humans. Més enllà d’aquests instruments, la U.E tindrà en compte: la Conferència Mundial sobre els Drets Humans (Vienna, 1993), Declaracions de la Conferència Internacional sobre la Població i el Desenvolupament (El Caire, 1994), Quarta Conferència Mundial de les Dones (Beijing, 1995).

38 Per exemple, el Consell d’Europa (fundat el 1949 és una organització consultiva intergovernamental formada per 46 països que representen 800 milions de persones) ha de mantenir i desenvolupar els ideals de les llibertats individuals, l’estat de dret i els principis democràtics. Veure: www.coe.int.

39 Aprovada el 10 desembre de 1948 per l’Assamblea General de l’ONU, i pren la forma de norma internacional.

40 Adoptat per l’ONU el 1966 i entrat en vigor el 1976.

41 Adoptat per l’ONU el 1966 i entrat en vigor el 1976. Tutela els drets no contemplats en la Declaració Universal dels Drets de l’Home.

El concepte de drets humans⁴² és un terme extremadament debatut ja que el seu significat dependrà- entre altres factors- del moment històric en el qual es centri l'argument, o bé de la ubicació geogràfica o de les concepcions sobre les drets que es mantinguin. De totes maneres, d'una manera genèrica es pot afirmar que són una enumeració de principis morals i de drets fonamentals de la persona, que governen en la relació entre l'home i la societat.

Des del 1995, –i com a conseqüència de la Declaració de Barcelona amb la qual es proposava estimular la defensa dels drets humans– en tots els tractats internacionals, s'inclou la “clàusula de drets humans”, i fins i tot la seva violació podria provocar la suspensió de l'acord. En aquest punt sembla a ser que totes les relacions internacionals es troben tutel·lades pels drets humans i en conseqüència, per les polítiques.

Tots aquests arguments són útils en un plà teòric, però a la pràctica decauen ja que els drets humans no es troben en la mateixa situació en tots els països –agents de diàleg (tal i com es deia en els punts anteriors)–. Sovint, al Nord del Mediterrani es conceben d'una manera que sembla la més justa (potser perquè són fruit d'Occident?), però els països del Sud poden declarar oficialment la protecció dels mateixos però concebant-los en altres termes, en altres claus d'interpretació.

42 Sobre el tema de drets humans, veure:

- Beetham, D. *Politics and Human Rights*. Ed. Blackwell. Oxford, 1995.
- Bobbio, N. *Letà dei diritti*. Ed. Einaudi. Torino, 1990.
- Bobbio, N; Matteucci, N; Pasquino, G. *Il Dizionario di Politica*. Ed. Utet. Torino, 2004. Pàg. 254-262.
- Cassese, A. *I diritti umani nel mondo contemporaneo*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 1994.
- Donnelly, J. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Ed. Cornell University Press. Ithaca, 1989.
- Donnelly, J. *International Human Rights*. Ed. Westview Press. Boulder, 1993.
- Peces-Barba Martínez, G. *Derecho y derechos fundamentales*. Ed. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid, 1993.
- Pérez Luño, A. E. *Derechos humanos, estado de derecho y constitución*. Ed. Tecnos. Madrid, 1984.

La Conferència de Barcelona no ha donat una resposta clara en aquest sentit, amb la qual cosa s'ha deixat una porta oberta pel que fa a la interpretació del concepte “drets humans” a la Conca Sud Mediterrània.

Un exemple clar pel que fa a la variant d'interpretació dels drets humans, és el Marroc. Aquest país del Maghreb ha tingut –històricament– unes relacions més aviat turbolentes amb Espanya, i ara amb la posada en escena de la Unió Europea i de les llurs polítiques de veïnatge, sobretot amb el *Partenariat*, es volen donar sol·lucions als conflictes des de dos punts de vista:

- A) D'un punt de vista intern: per millorar les relacions en si mateixes i per frenar els processos migratoris del Sud cap al Nord.
- B) D'un punt de vista extern: El compromís de la Unió Europea per suavitzar les relacions entre Espanya i el Marroc, donat que es considera una de les claus per el Diàleg entre el Nord i el Sud.

Tant un punt de vista com l'altre resulten ser arguments utilitaristes ja que a la Unió Europea li interessa mantenir òptimes relacions amb el Sud, sobretot, iniciant per el Marroc.

Finalment es pot establir la següent tesi com a punt de partida: Les relacions entre Espanya i el Marroc són claus per el disseny de les Polítiques Mediterrànies, per exemple pel que fa a les polítiques migratòries (restrictives), que després, a nivell europeu suposen un “efecte dominó” pels altres països com Itàlia -per exemple-.

Que “les persones es mouen”, és un fet que històricament parlant i en diferents contextos socials s'ha donat arreu del món, tot i que els motius que inspiren els moviments humans són extremadament variats⁴³.

43 Brochmann, G.; Hammar, T. *Mechanisms of Immigration Control. A Comparative Analysis of European Regulation Policies*. Ed. Berg. Oxford- New York, 1999. Pàg.1.

La Regió Nord Mediterrània, reb immigració de la Conca Sud (principalment de religió musulmana), com pot ser el cas d'Espanya –com a país de recepció– però altres regions com Itàlia tenen un altre tipus d'immigració i no només musulmana. Com es veurà en els capítols següents, un alt índex d'immigració a Itàlia procedeix dels països de l'Est d'Europa i tot i que tenen sovint una religió diferent de la local o del país de recepció, a la societat li dóna la sensació que siguin “més fàcilment integrables” en el si de la nova societat. També és cert, que arrel dels atemptats de l'11 de setembre del 2001 als Estats Units d'Amèrica, l'Islam i consegüentment els immigrants que practiquen aquesta religió, són vistos per part de la societat com una amenaça social –malauradament–, percebent així un índex més elevat d'immigrants del real. Paral·lelament, el paper que desenvolupen els *Media*, sovint suposa un perjudici per aquest tipus d'immigració donat que es concep com un fenomen nou i per tant provoca una alarma social.

De fet, però, no és del tot cert que la immigració musulmana a Europa sigui una novetat: ja en el segle XIX, es pot considerar que arribaren els primers musulmans en el marc del colonialisme (on els països de recepció eren principalment França i Gran Bretanya), i després de la Segona Guerra Mundial, a l'Europa Occidental hi havia –més o menys– 800.000 musulmans, i a l'any 2000, hi havia uns 15.000.000 musulmans arreu d'Europa (ja no només a França i Gran Bretanya), passant el 2003 a la xifra de 17.000.000. Aquests alts índexs d'immigració musulmana han anat creixent i seguirà en la mateixa línia, arribant en la primera dècada del segle XXI a més de 35.000.000 immigrants musulmans en territori europeu⁴⁴.

44 Tibi, B. (Direcció: Nina zu Fürstenberg). *Euro-Islam. L'integrazione mancata*. Ed. Marsilio, Venezia, 2003. Pàg. 13.

Tant Itàlia com Espanya s'han trobat amb una situació de recepció d'immigració (en tant que uns anys enrere eren països emigrants) amb la qual cosa, quasi de manera paral·lela han hagut d'adoptar polítiques immigratòries amb particular urgència.

Aquesta situació ha conduït a tots dos països a dissenyar i executar polítiques restrictives, dins el marc del Procés de Barcelona, en el qual (en la “tercera cistella”) es fa referència a les relacions entre les dues voreres mediterrànies pel que fa a la regulació dels fluxos migratoris.

En aquest cas el paper de l'Estat Espanyol ha estat clau per la seva contribució com a *Partner* en les Polítiques EuroMediterrànies en matèria d'immigració. En els últims cinc anys s'han elaborat polítiques immigratòries que violaven els principis que garanteixen l'Estat de Dret, és a dir, el respecte pels “altres” i l'eliminació dels obstacles econòmico-socials per la llur eficàcia (com estableix l'art. 9.2 de la Constitució Espanyola⁴⁵). Aquesta normativa –que seria contrària a l'estat de dret– contradiu el principi d'igualtat i de no-discriminació que recentment ha reiterat el Llibre Verd de la Unió Europea⁴⁶.

Quan una política interna (d'un estat membre) no funciona el cent per cent –en termes de garanties constitucionals–, difícilment podrà transmetre valors en altres societats com s'ha pretès fer després de la Conferència de Barcelona. Les polítiques immigratòries porten en si mateixes un reconeixement comú i recíproc i el respecte per els drets humans, que sovint cauen en l'oblit.

D'altra banda, les polítiques immigratòries (i Espanya no n'ha estat l'excepció) usen l'actor principal de les polítiques (en aquest

45 Art. 9.2 CE: “Correspon als poders públics de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social”.

46 Firmat a Brussel·les el 28.05.2005. Ref. COM(2004)379 final

cas, l'immigrant) com un instrument que serviria per combatre molts dels problemes socials i econòmics que el país de recepció sofreix (per exemple, les baixes taxes de natalitat) i per tant s'empren com a instruments per ajudar al desenvolupament del propi país. Aquesta posició espanyola, més aviat “utilitarista-instrumentalista” no és nova dins del marc de l'escenari polític europeu: El Comitè Econòmic i Social Europeu (CESE)⁴⁷ afirmà la necessitat que té la Unió Europea dels immigrants provinents de les àrees mediterrànies.

El recorregut legislatiu espanyol, italià i europeu en matèria d'immigració s'analitzarà detingudament en el tercer capítol de la present tesi, i es posaran de relleu els aspectes més destacats de cada legislació nacional així com la contribució d'aquests dos països mediterranis en la configuració de les polítiques mediterrànies en matèria d'immigració.

Les polítiques EuroMed en matèria d'immigració –i com element d'anàlisi en el Procés de Barcelona– han trobat i posat límits en el seu disseny: aquest precepte, ha passat a ocupar una de les primeres pàgines de les agendes polítiques europees, enfocant aquesta nova situació com quelcom de nou. Si s'analitza l'evolució d'aquest precepte, es veurà que ja en el segle XVI i XVII es donaren moviments migratoris en el si de l'espai europeu; els jueus fugiren de l'imperi rus, de la mateixa manera també hi hagué un grup de “refugiats”⁴⁸ republicans espanyols als anys 30 que emigraren a França perseguits pel règim franquista. Aquesta llista podria tenir un llarg etcètera si també es contemplen les altes xifres que manifesten els

47 SOC/199. Brussel·les 26-05-2005.

48 Als anys 70, el sociòleg Paludan, es referia als immigrants en termes de “refugiats”: *The New Refugees in Europe. Summary of the Report on Problems of Refugees and Exiles in Europe*. Internacional University Exchange Fund. Ginebra, 1974.

moviments humans com a conseqüència de la segona guerra mundial o de la guerra freda.

Avui, cal veure si realment en la societat contemporània, el dret a la immigració és realment un dret supra o transnacional i potser es pot plantejar de prescindir dels pressupostos de caràcter normatiu, i analitzar si pot ser una utopia.

La situació en la que es troben molts països europeus (en aquesta tesi, es tractarà especialment el cas d' Espanya i d'Itàlia), fa que les institucions i els agents polítics hagin de plantejar-se, abans que res què implica exactament la immigració. Òbviament, si Espanya i Itàlia (i tots els països europeus en general) no són capaços de gestionar polítiques de cooperació amb els veïns⁴⁹, es pot afirmar que tampoc no poden ser països preparats per a rebre immigració, independentment de les llurs necessitats socials i laborals, com a conseqüència de les quals es permet un cert nombre d'entrada d'immigrants.

En el capítol III es destacarà també l'aportació que Espanya i Itàlia fan en el disseny de les polítiques immigratòries, així com també les mancances d'aquests països (des d'un punt de vista legislatiu), i l'hipotètica inaplicabilitat o omissió de les propostes comunitàries.

La immigració des d'un punt de vista superficial es pot resoldre tancant fronteres i prohibint l'ingrés de ciutadans extracomunitaris en territori de la Unió Europea, però aquesta teoria, suposa tancar

49 En aquest punt, cal posar de relleu les temptatives de la UE per apuntar sobre una política d'immigració comú, sobretot en matèria d'asil: L'any 2003, la Comissió Europea va emetre un comunicat (COM (2003) 179(01)) al Consell i al Parlament europeu, per tal d'impulsar un pla d'acció per analitzar les estadístiques comunitàries en matèria de migracions.

Veure els resultats de la Cimera de Tampere (22-24 setembre 2006), on es seguiren discutint les polítiques i mesures comunitàries d'immigració, on la unanimitat i l'acord en el si de tots els països europeus no arribà a bon port. Disponible a: http://www.eu2006.fi/en_GB/.

els ulls a una realitat social i nega el principi de solidarietat entre els estats (a part que fomenta l'immigració clandestina i les conseqüents violacions dels drets humans, com per exemple amb el tràfic de persones). És en aquest sentit que al llarg dels següents capítols s'exposaran els motius i fonaments per els quals es veu la necessitat de refer les polítiques immigratòries a nivell nacional i internacional.

La integració, la igualtat, el tractament jurídic d'aquesta població immigrada a Europa i les conseqüents polítiques immigratòries, porta a qüestionar-se una sèrie de factors que van més enllà dels termes socials o sociològics, és a dir, cal aprofundir en els ordenaments jurídics, sigui dels països de recepció com dels països d'origen.

Avui en dia, en cap dels ordenaments jurídics dels sistemes democràtics no es discuteix la presència del principi igualitari en abstracte, donat que es considera un principi consolidat. El que ja és més discutible és l'aplicabilitat d'aquest concepte, la interpretació del mateix. Dworkin⁵⁰ en fa una doble distinció pel que fa a la percepció de la igualtat en la forma abstracte: els arguments instrumentals i els arguments intrínsecs. Els primers responen a una finalitat utilitarista, en tant que s'entén que la igualtat garanteix un increment del benestar general, però al mateix temps també suposa que difícilment es trobi o s'adquireixi una igualtat total perquè normalment és més fàcil que s'obtingui la finalitat desitjada consentint una certa desigualtat. En definitiva, els arguments instrumentals de Dworkin són els més emprats per els estats a l'hora de dissenyar les polítiques immigratòries, es crida la immigració per motius única i exclusivament utilitaristes (per pal·liar la mancança de mà d'obra,

50 Dworkin, R. *Enciclopedia delle scienze sociali*. Vol.III. Ed. Treccani. Roma, 1993. Pàg.480 i seg.

taxes de natalitat etc...), i posteriorment s'elaboren polítiques restrictives.

Tot i que el concepte d'igualtat no és idèntic en tots els ordenaments, el màxim comú denominador de tots els ordenaments jurídics és que tots es troben sota el mateix sistema de fonts, però cadascun d'ells l'assumeix com un valor propi. El tractament desigual dels subjectes de dret ha de ser justificat, però el tractament uniforme no necessita arguments específics per sostenir-lo. Un exemple del tractament uniforme es troba en els articles 2 i 10.2 de la Constitució italiana, que postula que la igualtat s'aplica, no només als ciutadans, sinó també als estrangers, per el que fa al gaudiment dels drets inviolables i dels drets relacionats amb els règims democràtics.

La igualtat, doncs, en les diferents vessants i aplicacions és un dret fonamental que cal tenir present a l'hora d'analitzar les polítiques immigratòries a nivell europeu des dels anys 80 fins l'any 2005. En la societat europea, s'ha donat una sèrie de canvis socioculturals, que han repercutit en la percepció de les noves societats i en els nous valors, que en aquesta tesi es veuran reflectits. Per això s'estudiaran els principals documents de la Unió Europea, en aquesta matèria, siguin de caràcter vinculant o de caràcter *orientatiu*.

CAPÍTOL II. LES POLÍTIQUES MEDITERRÀNIES EN MATÈRIA D'IMMIGRACIÓ: PUNT DE PARTIDA

II. 1. Enquadrament de la situació político-històrica	53
II. 1. 1. Identitat <i>versus</i> integració	63
II. 1. 2. Identitat <i>versus</i> globalització	67
II. 1. 3. Identitat versus nacionalitat	73
II. 2. Evolució: 1995, l'esperança; 2005, el desengany	74
II. 2. 1. 1995: La Conferència de Barcelona	77
II. 2. 1. 1. Els valors defensats en les tres cistelles	77
II. 2. 1. 2. El tractament dels drets humans, l'estat de dret i la democràcia. Les mancances	86
II. 2.1.2.1. Drets humans i estat de dret	87
II. 2. 1. 2. 2. La democràcia	94
II. 2. 1. 2. 2. 1. Promoció de la cultura de la democràcia	95
II. 2. 1. 2. 2. 2. Promoció de la democratització de la cultura	111

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

II. 1. ENQUADRAMENT DE LA SITUACIÓ POLÍTICO-HISTÒRICA.

En els darrers anys s'ha donat una importància superlativa al Mar Mediterrani, tant pel que fa a l'aposta per una nova oportunitat a les relacions internacionals (per convertir-lo en un veritable “mar de diàleg”) entre les dues vessants mediterrànies, com per regular les onades migratòries. Aquests dos motius són el que han condicionat les agendes europees a configurar-se per realitzar el que es denominen les Polítiques Mediterrànies. Alguns autors, com Pisani⁵¹, consideren que les Polítiques Mediterrànies proposades per la Unió Europea no han de respondre a concebre el Mediterrani com a regió (en tot cas, pot esdevenir una inter-regió, un espai de tensions controlades), ja que pot ser perillós programar una construcció d'agregació econòmica i política ignorant les diversitats del Mediterrani ja que al fi i al cap no és més que un “mar comú”. És precisament en aquest capítol, on es veurà com ha estat concebut el Mediterrani dins de la Unió Europea i com ha afectat a l'hora d'establir-ne les seves polítiques.

En definitiva, Europa es reflexa en el Mediterrani, el qual és un punt de trobada d'almenys cinc cultures: europea occidental, mediterrània, nòrdica central i oriental⁵².

Tot i que actualment es dóna aquesta importància al Mediterrani – potser a causa de les onades migratòries- aquest Mar, als anys setanta, ja suscitava preocupacions i motius d'obertura al diàleg entre ambdues conques, entre el Món Àrab i Europa, així, el 6 de no-

51 Pisani, E. “Preface” a Bistolfi, R (Direcció) *Euro-Méditerranée. Una région à construire*. Ed. Publishud. Chatou-Gontier, 1995.

52 Amoroso, B. *Europa e Mediterraneo. Le sfide del futuro*. Ed. Dedalo. Bari, 2000. Pàg. 10.

vembre de 1973, els països de la Comunitat Europea es declaraven solidaris per trobar una solució al conflicte d'Orient Mitjà prenent com a base la fi de l'ocupació dels territoris àrabs (des de 1967), el reconeixement de la independència política i integritat territorial de tots els estats de la regió, i la presa en consideració dels drets legítims dels pobles palestins. Amb aquesta presa de posició europea es llençava un diàleg després de segles d'allunyament, entre les dues vessants mediterrànies⁵³.

La necessitat de control dels fluxos migratoris ha suscitat agitació internacional, ja sigui pels països de recepció com per l'Àfrica septentrional, on per factors com la inestabilitat política i l'explosió demogràfica han fet augmentar les pressions migratòries, i com afirma Faini⁵⁴, aquests fluxos són com el curs de l'aigua, on per més que es vulgui filtrar el flux hidràulic, no es pot parar mai totalment, sobretot en els moments on l'aigua té un cabdal enorme. Així, a títol d'exemple –i per veure la paradoxa dels fenòmens migratoris–, entre el 1955 i 1973, més de 10 milions de persones emigraren d'Espanya, Grècia, Portugal, Itàlia i Turquia a cap a l'Europa septentrional (tot i que era un tipus d'immigració de durada breu)⁵⁵, en canvi en el 2004 les dades dels fluxos migratoris en el Mar Mediterrani, parlen per si mateixos: s'estima que cada any unes 120.000 persones travessen –irregularment– el Mar Mediterrani per arribar a la Conca Nord, dels quals, 35.000 provenen de l'Àfrica Sub-Sahari-

53 Jouejadi, R. *“Dialogue Euro-Arabe: conception historique et perspectives pour l'avenir”*. Discurs pronunciat a Roma, el 21 de Febrer de 1979, a la Seu del Banc de Roma sota els auspicis conjunts del “Centro Italiano di Studi per la Conciliazione Internazionale”, i el “Centro per le relazioni Italo-Arabe”. Banco di Roma, Roma, 1979. Pàg 21.

54 Faini, R. *“Politiche di immigrazione: Le esigenze di una scelta”* a *Nuove prospettive per la Cooperazione allo Sviluppo. I processi d'integrazione economica e politica con i paesi del Mediterraneo*. Navaretti, Faini, R. (Direcció). Ed. Il Mulino. Bologna, 1997. Pàg. 92.

55 Faini, R. *“Politiche di immigrazione: Le esigenze di una scelta”* a *Nuove prospettive per la Cooperazione allo Sviluppo. I processi d'integrazione economica e politica con i paesi del Mediterraneo*. Giorgio Barba Navaretti, Riccardo Faini (a cura di). Ed. Il Mulino. Bologna, 1997. Pàg. 89.

ana, 55.000 del Sud i Est del Mediterrani, i uns 30.000 provinents d'Àsia i Orient Mitjà⁵⁶.

A grans trets, es pot dir que els instruments internacionals per regular aquests fluxos han estat, d'una banda el Procés de Barcelona (que sens dubte forma un dels projectes polítics més ambiciosos i arriscats de les últimes dècades, per la multiplicitat dels interlocutors que hi intervenen, per la heterogeneïtat dels mateixos i pel context i desafiaments històrics) i d'altre, iniciatives específicament encarrilades a solventar els problemes migratoris mediterranis, com ara el “Diàleg sobre el Trànsit Migratori Mediterrani” (*Dialogue on Mediterranean Transit Migration -MTM-*)- tot i que aquest té un abast molt més limitat pel que fa als actors de diàleg: els Estats implicats en el MTM són les voreres del Sud i Orientals del Mediterrani: Algèria, Egipte, el Líban, Líbia, el Marroc, Síria i Tunísia, els Estats Membres de la Unió Europea, Noruega, Suïssa, i Turquia. El diàleg també implica la Lliga d'Estats Àrabs Units, Austràlia i Europol. La Comissió Europea i l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Refugiats (UNHCR)⁵⁷ participen com observadors, així mateix, representants dels Ministeris d'Interior, d'Intel·ligència i Serveis de Seguretat, Ministeris d'Afers Exteriors i Agències de Desenvolupament, també participen en aquest diàleg obert.

La creació del MTM ha requerit un exercici de confiança a mig i a llarg termini durant consultes nombroses a autoritats en les dues voreres Mediterrànies. Les primeres cimeres rellevants entre ambdues vessants, tingueren lloc la Valetta (Malta) –el 25 i 26 de febrer de 2003⁵⁸–. Les consultes a Alexandria (Egipte) –el 9 i 10 de juny de 2003– marcaven les consecucions de la fase exploratòria

56 Internacional Centre for Migration Policy Development: <http://www.icmpd.org>

57 www.unhcr.org

58 Els resultats de la cimera de Malta es poden consultar a: <http://www.icmpd.org/default.asp?nav=budapest&folderid=362&id=478&subfolderId=477>

d'aquest procés consultiu (les consultes eren presidides per Egipte i s'organitzaven juntament amb Suècia, a través de l'Institut Suec a Alexandria)⁵⁹. El grup dels *partners* dels Estats Àrabs Units proposava un pla de treball d'acord amb les àrees de prioritats establertes a Malta, on es destaquen dues àrees bàsiques:

- 1- Cooperació per combatre la immigració il·legal a través de la coordinació entre els serveis de fronteres, intercanvis de cursos de formació, ajuts tècnics per detectar falsificacions, cooperació sobre seguretat dels visats, etc...
- 2- Combatre les causes d'origen dels fluxos irregulars a través de la cooperació al desenvolupament, així com una millor gestió conjunta de migracions, incloent-hi assumptes de readmissió, retorn i reintegració.

La segona fase d'aquest Diàleg, s'obrí a Viena el 5 i 6 febrer de 2004⁶⁰, i en destaca l'establiment d'una xarxa per mantenir els contactes directes entre els Estats; l'exploració d'altres programes de retorn voluntaris –amb la cooperació dels països de trànsit–.

Els esmentats instruments es poden considerar de caire polític. Però n'hi ha d'altres que no es poden passar per alt, que són els mitjans que poden servir per elaborar les polítiques i incentivar cime-res internacionals: es tracta de les estadístiques, i en aquest sentit, i a nivell internacional resulta fonamental la tasca de “*Continuos Reporting System on Migration*” (SOPEMI)⁶¹, de l'Eurostat⁶², de

59 Els resultats de la cimera d'Alexandria es poden consultar a: <http://www.icmpd.org/default.asp?nav=budapest&folderid=362&id=480&subfolderId=477>

60 Els resultats de la Cimera de Viena es poden consultar a: <http://www.icmpd.org/default.asp?nav=budapest&folderid=362&id=481&subfolderId=477>

61 <http://www.oecd.org/>

62 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL

l'Organització Intrenacional per la Migració⁶³, de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per els Refugiats⁶⁴ i del Banc Mundial⁶⁵.

Si bé tots aquests instruments i iniciatives de cooperació mediterrània tenen com a objectiu clau combatre la immigració (tant la clandestina com la legal), i per tant de manera indirecte serveixen per elaborar les polítiques –que van més enllà del que podien anar uns anys enrere–. Durant quasi 40 anys, les polítiques europees dirigides a la “perifèria Sud” Mediterrània es basaven en l'assistència financera i en la cooperació econòmica caracteritzada sobretot per un enfocament d'ajuda-negociació⁶⁶, i ara, sembla que en les actuals polítiques, encara hi ha una filosofia de “missió civilitzadora” envers els països de la Conca Sud⁶⁷ i deixant enrere l'esperit “paternalistic”⁶⁸.

Cercant els **orígens de la política migratòria europea**, trobem el Tractat de Maastricht (1992) el qual establia un tercer pilar de Justícia i Afers Interiors, i posteriorment el Tractat d'Amsterdam de 1997 (Capítol IV) quan es parlava de la lliure circulació. Tal i com afirma Khader⁶⁹, les polítiques migratòries europees van debutar en els anys 80, amb tres constants:

1- Amb el fracàs de les polítiques “de tancament de fronteres”, elaborades després de 1974.

63 <http://www.iom.int>

64 <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

65 <http://www.worldbank.org/>

66 Derisbourg, J.P. “*The Euro-Mediterranean Partnership since Barcelona*” a Gillespie, R. (Direcció) *The Euro-Mediterranean Partnership. Political and Economic Perspectives*. Ed. Frank Cass, Londres, 1997. Pàg. 10.

67 Pace, M. “*Conclusion: Cultural Democracy in the Euro-Mediterranean Relations?*”. *A Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol.10; Núm.3; Novembre 2005. Pàg.429.

68 Derisbourg, J.P. “*The Euro-Mediterranean Partnership since Barcelona*” a Gillespie, R. (Direcció) *The Euro-Mediterranean Partnership. Political and Economic Perspectives*. Ed. Frank Cass, Londres, 1997. Pàg. 9

69 Khader, B. “*L'immigration comme risque transnational*” a *Fòrum Universitari de la Mediterrània. The Image of Europe in the Mediterranean. 2-3 juny 2005*. Ed. Publicacions URV, col·lecció Mar de Diàleg. Tarragona, 2006. Pàg. 56.

- 2- Presa de consciència dels Estats membres que podien administrar els fluxos de manera independent.
- 3- Augment de les demandes d'asil per part de la República Federal d'Alemanya.

Si a més a més a tot això se li suma la signatura de l'acord de Saabruk, que va suposar la base pel posterior Acord de Schengen, es pot afirmar que Europa assentava les bases per una política de coordinació vinculant, gràcies a la Comissió Europea.

El Consell Europeu de Tampere (1999) va fixar les directrius polítiques i alguns dels objectius concrets per elaborar la política immigratòria comuna de la Unió Europea, per la qual es cregué essencial donar un enfocament global sobre l'associació amb els països d'origen que tingués en compte els aspectes polítics, de drets humans i el desenvolupament dels països i regions d'origen dels immigrants, així com també els països de trànsit.

Abans de l'inici del Procés de Barcelona, el Mediterrani ja era un punt de mira important per les polítiques comunitàries, i per tant es fonien les polítiques de la Unió Europea amb les pròpiament mediterrànies⁷⁰.

70 Quadre cronològic dels esdeveniments Mediterranis:

Data	Esdeveniments
1955 (1-2 juny)	Conferència de Messina: membres de la CECA.
1957 (25 de març)	Firma Tractat de Roma (CEE i Euratom).
1958	Conferència d'Stresa. Naixement de la PAC.
1959	Turquia sol·licita l'adhesió a la CEE.
1961 (9 de juliol)	Acord d'associació amb Grècia.
1962 (1 de febrer)	A Espanya —un grup de l'Opus Dei— promou la sol·licitud d'associació a la CEE.
1963 (12 de setembre)	Acord d'associació amb Turquia
(14 d'octubre)	Acord comercial amb Iran.
1964 (21 de maig)	Acord comercial amb Líban.
1969 (28 i 31 de març)	Acord comercial amb Tunis i Marroc.
1970 (5 de setembre)	Espanya firma un acord comercial preferent amb la CEE. Entesa comercial amb l'antiga Iugoslàvia Acord d'associació amb Malta.
1972 (22 d'octubre)	Adhesió de Dinamarca, Regne Unit i Irlanda a la CEE.
(19-21 d'octubre)	Cimera de París: Neix la Política Mediterrània Global.
(19 de desembre)	Acord d'associació amb Xipre.
(19 de desembre)	Acord comercial preferent amb Egipte.
1973 (31 de juliol)	Implementació del Diàleg Euro-Àrab (DEA)

En tot l'entramat polític que ha suposat el disseny de les políti-

Data	Esdeveniments
1975 (11 de maig)	Acord de lliure canvi i cooperació amb Israel.
(1 d'agost)	Hèlsinki: Acte final de la Conferència sobre la seguretat i la cooperació europea.
1976 (25-26-27 d'abril)	Acords de cooperació global amb Tunís, Algèria i Marroc.
1977 (18 de gener)	Acords de cooperació global amb Egipte, Síria i Jordània.
(3 de maig)	Acord de cooperació global amb el Líban.
(desembre)	Comunicació de la Comissió al Consell: Naixement del "Paquet Mediterrani".
1980 (2 d'abril)	Acord de cooperació amb Iugoslàvia.
1981 (1 de gener)	Adhesió de Grècia a la Comunitat.
1983 (11-15 d'abril)	Simbiosi d'Hamburg: anticipació del nivell cultural en el Fòrum Civil EuroMed de Barcelona 1995.
1986 (1 de gener)	Adhesió d'Espanya i Portugal a la Comunitat.
(27 d'octubre)	Naixement dels Programes Integrats Mediterranis. El Consell adopta el Reglament 3363 per regular el règim de les tarifes de les importacions provinents dels territoris ocupats per Israel.
1987 (abril)	Turquia presenta la sol·licitud per l'adhesió a la Comunitat.
(juliol)	Marroc presenta la sol·licitud per l'adhesió a la Comunitat.
1989 (17 de febrer)	Naixement de la Unió del Magreb Àrab (Algèria, Tunís, Marroc, Líbia i Mauritània) per consolidar les relacions de fraternitat i cooperació política, econòmica, social i cultural.
1990 (21 de març)	Xipre (grega) i Malta presenten la sol·licitud per l'adhesió a la Comunitat. Neixen els "4+5": De la Comunitat (Espanya, França, Itàlia i Portugal) i els països de l'UMA (Algèria, Tunís, Marroc, Líbia i Mauritània), es proposen desenvolupar la cooperació en el camp dels recursos naturals i autosuficiència alimentària. Iniciativa de la Conferència sobre la Seguretat i la Cooperació en el Mediterrani i a Orient Mitjà: hostilitat de Gran Bretanya, Alemanya i EUA.
(15 de juny)	Conferència de Nicòsia: Neix la Carta sobre la Cooperació Euromediterrània.
(26 d'abril)	Adopció de la Política Mediterrània Renovada i la "Cooperació horitzontal": la Comunitat gestionarà les intervencions regionals, accions en el sector ambiental, així com les inversions europees en l'àrea Mediterrània.
(18 de desembre)	
1991 (10 d'octubre)	Els "4+5" esdevenen "5+5" per l'ingrés de Malta.
1992 (11 de maig)	Acord comercial de cooperació amb Albània.
(29 de juny)	S'adopten els programes MEDA.
1994 (24 de juny al 2 de desembre)	Consell europeu de Corfú i d'Essen, sobre una futura Conferència Euromediterrània per instaurar una zona de lliure canvi.
1995 (26 de juny)	Consell europeu de Canes: Es precisen els objectius de la futura conferència Euromediterrània.
(juliol)	Acord d'associació amb Tunís.
(Novembre)	Acord d'associació amb Israel.
(27 de novembre)	I Conferència Euromediterrània de Barcelona: Neixen els Acords Euromediterranis d'Associació, i el Partenaïat Euromediterrani de la zona Euromediterrània i de lliure canvi. II Fòrum civil EuroMed de Barcelona.
(29 de novembre)	El Consell Europeu de Madrid, subratlla la importància dels resultats de Barcelona, i es posa èmfasi en la continuïtat del procés que hauria de concloure amb un Pacte per el Mediterrani.
(15 de desembre)	
1996 (febrer)	Acord d'associació amb Marroc.
(23 de juliol)	S'aprova el programa financer MEDA.
1997 (febrer)	Acord (provisional per 5 anys) d'associació amb l'Autoritat Palestina (OLP).
(12 d'abril)	II Fòrum Civil EuroMed a Malta.
(15 d'abril)	II Conferència Euromediterrània a Malta: s'encamina el procés per la redacció d'una Carta per la pau i per la estabilitat a la regió Euromediterrània.
(novembre)	Acord d'associació amb Jordània.
(12 de desembre)	II Fòrum civil EuroMed a Nàpols.
1999 (12 d'abril)	Reforma de la PAC.
(15 d'abril)	III Fòrum Civil EuroMed a Stuttgart. III Conferència Euromediterrània d'Stuttgart.

ques immigratòries es creu convenient analitzar una sèrie d'elements que han ajudat a perfilar les mateixes, tot i que d'altres elements han estat obviats. A grans trets, es consideren claus, els temes sobre la identitat europea (contrastada amb les relacions amb els Països Tercers –sobretot els països d'origen d'emissors d'immigrants–), la nacionalitat, drets humans, democràcia, igualtat i estat de dret. En el present capítol, es posarà de relleu, que els drets humans, la democràcia i l'estat de dret són elements que més que ser obviats, han

Data	Esdeveniments
2000 (25 de maig)	Cimera Think-Thank a Lisboa: Aprovació del progress report per elaborar la Carta per la Estabilitat i Pau en el Mediterrani.
(19 de juny)	Consell europeu de Santa Maria de Feira: s'aprova "estratègia comú" de la UE sobre la regió Mediterrània.
(21 de setembre)	Consell europeu extraordinari de Brussel·les.
(12 de novembre)	IV Fòrum Civil EuroMed, a Marsella.
(15 de novembre)	IV Conferència Euromediterrània a Marsella.
2001 (gener)	Acord d'associació amb Egipte.
(5 d'octubre)	V Conferència Euromediterrània de Brussel·les.
(12 d'octubre)	Consell europeu de Gant.
(19 d'octubre)	V Fòrum Civil EuroMed de Brussel·les.
(desembre)	Acord d'associació amb Algèria.
2002 (gener)	Acord d'associació amb el Líban.
(15 de març)	Consell europeu de Barcelona: es proposen "observadors" per la zona d'Israel i Palestina.
(12 d'abril)	VI Fòrum Civil EuroMed València.
(22 d'abril)	VI Conferència Euromediterrània de València.
2003 (16 d'abril)	Es signa a Atenes, el Tractat d'Adhesió a la Unió Europea de la República Txeca, Estònia, Xipre, Letònia, Lituània, Hongria, Malta, Polònia, Eslovènia i Eslovàquia.
(16-17 d'octubre)	Es celebra un Consell Europeu a Brussel·les, Bèlgica, centrat en tres aspectes: el seguiment del Consell de Salònica sobre la política d'asil i immigració, la política econòmica des de la perspectiva de la iniciativa per al creixement i les relacions exteriors.
2004 (1 de maig)	Entrada en vigor del Tractat d'Adhesió: ampliació amb deu nous països: Xipre; la República Txeca; Estònia; Hongria; Letònia; Lituània; Malta; Polònia; la República Eslovaca i Eslovènia, que sumen més de 100 milions de ciutadans a la Unió.
(1 de juny)	Entra en vigor l'Acord d'Associació entre la Unió Europea i la República Àrab d'Egipte. La Comissió Europea publica un Llibre Verd sobre la igualtat i la no discriminació a la UE.
2005 (31 de gener)	V reunió del Consell d'Associació entre la Unió Europea i Tunis. (Brussel·les). Entra en vigor l'Acord d'associació entre la Unió Europea i Croàcia.
(1 de febrer)	VII Conferència Ministerial Euromediterrània a Luxemburg.
(30-31 maig)	Obertura de les negociacions d'adhesió de la Unió Europea amb Turquia i Croàcia.
3 d'octubre)	Es celebra la Cimera EuroMed a Barcelona amb motiu del 10è aniversari de l'adopció de la Declaració de Barcelona el novembre de 2005.
27-28 novembre)	
2006 (10 d'abril)	II reunió del Consell d'Associació i Estabilització entre la UE i Croàcia. (Luxemburg).
(11 d'abril)	I reunió del Consell d'Associació entre la UE i el Líban. (Luxemburg).

Elaboració pròpia, fonts: Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 240–245; <http://www.barcelona10.org/>; <http://europa.eu>

trobat traves en la percepció, és a dir, s'ha donat una mancança en la uniformitat d'interpretació dels conceptes.

La regulació de les matèries migratòries mediterrànies i les conseqüents polítiques, es pot considerar que neixen amb la Conferència de Barcelona de 1995 (si més no, es busca per primera vegada un diàleg sobre el fenomen migratori, on hi intervenen siguin els països receptors que els països emissors d'immigrants), per tant, esdevé una iniciativa pròpiament Mediterrània, i posteriorment s'ha anat desenvolupant a nivell comunitari, de manera que abans de les propostes comunitàries els temes de les polítiques immigratòries només eren tractades a nivell intergovernamental. En canvi, els temes que es refereixen a l'admissió dels immigrants econòmics, i a l'elaboració i aplicació de les polítiques d'integració, recauen en mans dels estats membres.

De manera que els moviments migratoris en l'àrea mediterrània no són cap novetat. El que resulta exclusiu és la regulació del fenomen per part d'un ens supranacional com pot ser la U.E. *L'acquis* comunitari ha vist la seva mutació en els seus darrers anys pel que fa a les polítiques immigratòries, i per això es considera que cal tenir en compte quins són els elements que s'han contemplat a l'hora de formular les polítiques, i quins s'han obviat, quins han estat els elements que han resultat claus, i que segueixen estan al rerefons de les qüestions migratòries. En aquesta tesi no es pretén parlar de terrorisme –tot i que és un d'aquests elements que formen part de la configuració de les polítiques immigratòries–, ni tampoc de fonamentalisme, conceptes tots ells que sovint es relacionen amb la immigració. Tot i així, el precepte de “fonamentalisme” mereix un petit aclariment: quan es parla de fonamentalisme no es pot vincular única i exclusivament a fets religiosos, ja que en primer lloc, per a que es doni aquest fenomen cal que existeixi l'etnocentrisme, és

a dir, un sentiment de superioritat que porta a una cultura –amb tots els seus elements– a veure’s com la forma de vida exemplar, considerant la resta com a formes imperfectes i inferiors. Per tant, fonamentalisme, no és només un concepte religiós, sinó que va més enllà, i si es pretén combatre cal saber-ne reconèixer totes les seves formes i expressions⁷¹.

En la Comunicació de la Comissió Europea⁷² sobre la Política comunitària en matèria d’immigració s’exposava un nou mètode per a la gestió de fluxos migratoris donant especial èmfasi a les admissions d’immigrants per motius econòmics. En aquesta política comunitària es ressalta la visió instrumentalista que es té de la immigració, una postura que resulta còmode als països occidentals receptors d’immigració. Quan es donen tots els paràmetres econòmics que duen a una crida de “mà d’obra”, el concepte d’identitat –i la preservació de la “nostra identitat”– no es posa en qüestió en cap moment.

Aquest concepte d’identitat i la nacionalitat cal veure en quin nivell es situen i si són preceptes d’abast supra o transnacionals o bé és només una qüestió nacional. En realitat, els temes que es deixen en mans dels estats membres són les directives plurianuals aprovades pel Consell –en el marc del mètode obert de coordinació per una política d’immigració–. Per tant es dedueix que la resta de qüestions poden ser d’abast supranacional.

La identitat i la nacionalitat són dos elements importants i fonamentals: en funció de com es concebi el concepte d’identitat les polítiques migratòries aniran encarrilades cap a una banda o cap a l’altre, i en el cas que es vulgui defensar una identitat col·lectiva

71 Cassano, F. *“Il Mediterraneo contro tutti i fondamentalismi”* a Barcellona, P; Ciaramelli, F. (Direcció) *La Frontiera Mediterranea. Tradizioni culturali e sviluppo locale.*. Ed. Dedalo. Bari, 2006. Pàg.50.

72 COM (2000)757.

–sense donar marge a cap mena de canvi en la mateixa– provocarà polítiques immigratòries molt més dures. Precisament per aquest motiu, a continuació es tractaran tres tensions en relació amb la identitat.

II. 1. 1. IDENTITAT *VERSUS* INTEGRACIÓ.

La identitat pot ser definida en diverses maneres en funció de l'enfocament que se li vulgui donar, o de l'ideologia que hi hagi darrere. Per alguns autors és quelcom de molt personal, és a dir, que la identitat és l'expressió que forma les persones com a conseqüència dels *out-puts* que rep al llarg de la seva vida⁷³, mentre que per altres la lògica de la identitat expressa una necessitat de pensar totes les coses en un mateix conjunt, i per tant redueix el concepte a la unitat, deixant enrere o negant les diferències⁷⁴. Per altres autors com Taylor⁷⁵, la identitat indica més o menys la visió que té una persona d'allò que és, de les pròpies característiques fonamentals que la defineixen com a ésser humà, i el reconeixement de la mateixa és el que pot crear un mal real o una distorsió (en aquest cas, resulta clau la política d'integració). Segons Taylor⁷⁶, definim la nostra identitat dialogant i a vegades lluitant amb les coses que els altres volen veure de nosaltres (posa l'exemple de la relació amb els nostres progenitors, que un cop emancipats, la conversació, el diàleg segueix existint). Aquest exemple pot servir per fer un paral·lelisme amb les polítiques mediterrànies en matèria immigratòria: cal un diàleg constant –equiparable al diàleg entre pares i fills del que parlava Taylor– entre les parts integrants de la societat (immigrants i nacionals), la negociació i un diàleg extern i intern entre els membres

73 Maalouf, A. *Les identités meurtrières*. Ed. B.Grasset. Paris, 1998.

74 Young, I.M. *Le politiche della differenza*. Ed. Campi del Sapere-Feltrinelli. Milano, 1990. Pàg. 116.

75 Taylor, Ch; Habermas, J; *Multiculturalismo. Lotte per il riconoscimento*. Ed. Elementi Feltrinelli. Milano, 1999. Pàg. 9.

76 *Ibidem*. Pàg. 18.

de la societat. En aquest marc es pretenia desenvolupar el Procés de Barcelona, però més que “una relació entre pares i fills”, es pretenia impulsar un diàleg entre iguals, sense esperit de superioritat de cap de les parts dialogants. Si s’ha aconseguit o no l’objectiu fixat, ja és una altre qüestió que no es tracta en aquest punt.

Si volem centrar el tema de la identitat, a un grup determinat (la identitat musulmana), hauria de ser tractada de manera més detallada, no només per ser una qüestió important en els debats occidentals, sinó perquè els musulmans han de ser definits sota els auspicis del concepte de comunitat (la *Umma*)⁷⁷. Tal com afirma Tariq Ramadan, si es pregunta a un musulmà que és el que defineix o el comú denominador de la seva identitat, tots estarien d’acord que és la *Shahāda*, és a dir, la declaració amb la qual un musulmà professa de creure en Déu i en el seu últim missatger Muhammad. És potser aquesta “identitat” musulmana la que es troba més ben definida a Occident, potser fins i tot és més clara i definida que la identitat europea en si mateixa. Caldrà veure, però si aquesta identitat musulmana posarà traves per la seva integració en un context europeu⁷⁸.

La integració és un concepte que ha suscitat molta literatura en l’àmbit de les polítiques immigratòries, però al mateix temps no deixa de ser un concepte molt vago. La integració és un dels elements claus en matèria immigratòria ja que en funció del grau d’integració que tinguin els nacionals de Països Tercers establerts en el territori europeu, determinarà l’èxit de la política europea comuna. En aquest sentit es creu fonamental el paper de la societat civil (element també molt destacat en l’articulat de la Conferència

77 **Ramadan, T.** *Essere musulmano europeo*. Ed. Città Aperta Edizioni. Troina, 1999. Pàg. 217.

78 **Ibidem, op.cit.** Pàg. 230-233: **L’autor senyala els requisits que ha de seguir un musulmà per establir-se a Europa (un país on la majoria de persones neguen i rebutgen la veritat i la revelació de Déu – “dar al-kufr”-).**

de Barcelona). Des del moment que la integració dels propis immigrants és de competència nacional –és a dir dels estats membres– es pot dir que el tema identitari, també està en mans dels estats membres individualment. Si un estat membre veu com amenaça la convivència dels diferents ciutadans nouvinguts, i per tant que es posa en perill la identitat “local” en aquest moment es pot dir que hi ha un xoc entre els dos conceptes.

La Comunicació del Consell⁷⁹ per la qual s'estableix un mètode obert de coordinació pel disseny d'una política comuna en matèria d'immigració, estableix unes directius per a dur a terme la integració dels immigrants provinents de Països Tercers:

- 1- Garantir la inserció social dels immigrants en la societat.
- 2- Participació conjunta entre els actors locals, regionals, la societat civil i immigrants a l'hora de elaborar l'estratègia nacional.
- 3- Fomentar la integració a través de campanyes informatives i de sensibilització.
- 4- Adopció de mesures específiques per realitzar la integració, sobretot pel que fa a les dones i immigrants de segona generació.
- 5- Desenvolupament de programes destinats als immigrants: ensenyament de la llengua, dels aspectes culturals, polítics i socials, la naturalesa de la ciutadania i els valors europeus fonamentals.
- 6- Elaboració de mesures eco-sanitàries i socials per les víctimes del tràfic il·legal.
- 7- Promoure un tracte equitatiu pels nacionals de Països Tercers que resideixen legalment en els estats membres.

En tots els punts mencionats pel Consell no es fa cap referència al tema identitari. Es parla només d'una integració dels immigrants, però no n'especifica les repercussions identitàries (ni a nivell “per-

⁷⁹ Brussel·les, 11.7.2001. COM(2001) 387 final: comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu relativa a un mètode obert de coordinació de la política comunitària en matèria d'immigració.

sonal” dels immigrants ni com a qüestió “nacional”). En tot cas, es pot entreveure en el punt 5, la referència identitària europea. Amb aquest punt es volen transmetre als immigrants - o si més no, donar a conèixer- quins són els valors europeus. Per com està redactat l’articulat, sembla que només sigui una “clàusula” a títol informatiu, per a que els nousvinguts prenguin consciència del marc o codi social on han de viure o que han de seguir. De totes maneres, el fet de que es transmetin els valors d’Europa, suposa un dels elements del tema identitària ja que la identitat es troba formada per una sèrie de valors. En aquest cas, podem aplicar el següent raonament:

- A- (Si) la identitat –com a precepte abstracte– suposa defensar, promoure i consolidar uns valors preestablerts en una societat; i
- B- (Si) la integració suposa acceptar els valors preestablerts en la societat de recepció.
- C- La manca de reconeixement dels valors establerts en les països de recepció suposa la NO integració, i
- D- La NO integració suposa una amenaça per a la identitat.

Aquest raonament obre les portes a un debat propi de les societats modernes, és a dir, la presència de grups minoritaris que reivindiquen el reconeixement de la pròpia identitat i l’acceptació de les llurs diferències culturals pot suposar el multiculturalisme i com afirma Kymlicka³⁰ les posicions poden ser dues:

- 1- oposar-se al multiculturalisme perquè suposa crear ghettos de les minories, impeding-ne l’integració.
- 2- Preocupar-se massa per l’integració és un símptoma d’imperialisme colonial (per preservar la pròpia identitat).

30 Kymlicka, W. *La cittadinanza multiculturalale*. Ed. Il Mulino, Saggi. Bologna, 1999. Pàg. 21.

II. 1. 2. IDENTITAT *VERSUS* GLOBALITZACIÓ.

El primer punt que cal posar en qüestió és si la relació entre identitat i globalització són conseqüència un de l'altre –és a dir– posem en qüestió el concepte d'identitat com a conseqüència dels fenòmens immigratoris o simplement per la posada en escena del concepte de globalització.

Partirem de la tesi –defensada per alguns autors⁸¹– a partir de la qual s'afirma que és massa simple confrontar la globalització amb les qüestions identitàries, per tant anirem més enllà del concepte de globalització i veurem si és equiparable amb el concepte de modernització. Si concebéssim la globalització com a fruit de la modernitat, ens serviria perfectament la definició (molt aplicable en l'actualitat) de Max Weber⁸², el qual la definia com la dissolució de l'ordre estamental (ben cert, ja que amb la globalització, moltes jerarquies s'han vist alterades) i com la transició de l'autoritat tradicional a l'autoritat lògico-racional (també ben cert, ja que l'autoritat, avui, com a conseqüència de la globalització, suposa un joc racional).

81 De Lucas, J. *Globalització i identitats. Claus polítiques i jurídiques*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 2003. Pàg. 29.

82 Weber, M. *La política como vocación*. Ensayos de sociología contemporánea. Ed. Ediciones Martínez Roca. Barcelona, 1972.

El concepte de globalització⁸³ –tal i com defensen alguns autors com Dahrendorf⁸⁴– no és una novetat en la nostra societat, i tampoc es percep com una amenaça en la nostra societat. Per defensar aquesta postura –Dahrendorf– es serveix del mestratge de Kant, quan afirma que les societats han d'estar exposades a riscos, per tal de saber-se defensar, si més no, han de saber trobar-ne solucions. Sovint, les societats es troben inertes, és a dir, on la desafecció dels ciutadans pren especial rellevància, la qual cosa pot recaure en la tirania política. En termes sociològics (i així en parla Dahrendorf) es pot parlar d'anomia, és a dir, quan es dóna una certa desorganització social o aïllament de l'individu com a conseqüència de la manca o incongruència de les normes socials. És en aquest punt quan l'individu vol “pensar globalment i actuar localment” amb la qual cosa crec que es dóna una disfunció en el comportament de les persones. Tot aquest entramat sociològic-polític, pot dur a una crisi en la identitat col·lectiva, en el cas de reconèixer l'existència de la mateixa. Per tal que aquesta situació no s'arribi a donar, caldrà:

· En primer lloc, ser conscients que ens trobem en uns societat globalitzada i saber-ne trobar els punts positius de la mateixa.

83 Referències sobre el **concepte de globalització**: Per comprendre aquest concepte, els punts positius, i els negatius, o si més no, un estat de la qüestió resulta clau tenir en compte les aportacions d'Amartya Sen (*Globalizzazione e libertà*, Ed. Oscar Saggi Mondadori, Milano, 2003). Pàg. 31 : A) les protestes antiglobalització no tenen res a veure amb la globalització, ja que els mateixos participants estan ben organitzats gràcies a la “globalització”. B) No és un fet nou, ni tampoc atribuïble a la occidentalització, ja que als anys 90, Europa es nodria de la tecnologia, per exemple asiàtica. C) La globalització, en si mateixa, no és una bogeria, ja que ha enriquit cultural i científicament al món. D) El tema central de la globalització és la desigualtat entre les nacions i dins de les nacions mateixes. E) La globalització no ha de preocupar el fet que si totes les parts n'obtenen alguna cosa, sinó que la distribució dels guanys sigui equitativa. F) No es pot donar la culpa a l'economia de mercat, ja que l'economia no pot anar endavant sense un ventall ampli de mercats. G) Calen canvis polítics i institucionals en l'ordre mundial.

Lucas, J de. *Globalització i identitats. Claus polítiques i jurídiques*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 2003. Pàg. 31

84 Dahrendorf, R. *En busca de un nuevo orden. Una política de la libertad para el siglo XXI*. Ed. Paidós estado y sociedad. Barcelona, 2005. Pàg. 33.

Cal saber aprofitar les *oportunitats*⁸⁵ que la situació ens brinda (és en aquest context on Dahrendorf⁸⁶, afirma –justament– que *mai no ens ha anat tant bé com ara*).

- En segon lloc, saber aprofitar una de les conseqüències de la globalització: la societat de la informació (S.I) ha permès una evolució social comparable amb les transformacions de la revolució industrial. La S.I suposa obrir vies cap a la llibertat de les persones, però també és cert que moltes vegades aquesta pot ser fingida.
- En tercer lloc, ser conscients que vivim en una societat on ha de prevaldre l'estat de dret i l'imperi de la llei. Aquest dos conceptes però són indefinits, i sovint s'analitzen massa a la lleugera. Pel que fa al concepte de l'imperi de la llei podem dir que més o menys hi ha unanimitat en la seva concepció, és a dir, la prevalença del principi de legalitat i sembla que a nivell internacional no es posa en qüestió des del moment en que es dicten unes normes i que venen respectades (si més no hi ha uns òrgans per garantir-ne el seu compliment). L'estat de dret és un concepte que prové de la tradició liberal, i per tant podem dir que és fruit d'occident. Des del moment en que ens plantejem “imposar” o “impulsar” l'estat de dret, –per exemple a la Conca Sud Mediterrània, tal i com postulava la Conferència de Barcelona–, ens trobem en certes barreres. Molts països del Maghreb (per no dir tots) no tenen aquesta tradició liberal amb la qual cosa, és difícil que puguin concebre el l'estat de dret de la mateixa manera com

85 *Oportunitats* en el sentit d'Amartya Sen. És a dir, opcions, capacitats de les persones per a realitzar-se. Aquest concepte es mostra per primera vegada en el Repport del PNUD de les Nacions Unides de 1990. És interessant, però, destacar la crítica que en fa Martha Nussbaum (*Giustizia sociale e dignità umana. Da individui a persone*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2003.), ja que considera que Sen no ha tingut en compte la distribució de la riquesa i de les rendes, i que per tant, caldria analitzar les vides individuals de les persones.

86 Dahrendorf, R. Op. cit. Pàg. 13.

es fa en el Nord del Mediterrani. En aquest cas, hi ha una manca de bagatge cultural en aquesta matèria però que no vol dir, en absolut, que la postura europea sigui la més encertada. Amb aquests dos conceptes, es lliga de nou amb el **concepte de democràcia**. Alguns autors, consideren que la democràcia només pot funcionar en països on el creixement econòmic sigui favorable, en canvi d'altres apunten en que l'economia i la democràcia no tenen perquè anar de la mà. En aquest sentit, Amartya Sen⁸⁷ apunta que la democràcia no és un concepte dels "països rics". En la línia dels països islàmics es posa de nou damunt la taula, doncs, si és possible una democràcia, i alguns autors com Renzo Guolo⁸⁸, apunten a que si que és possible però potser seria una "democràcia il·liberal". Dahrendorf, però, afirma que tot i la nostra tradició (diguem el pas per la Il·lustració) ha servit per arribar on som, no vol dir que sigui un sistema invulnerable, per tant, i amb raó afirma que no es puguin tancar les portes als països amb aquesta tradició "mancada". Fins i tot, Dahrendorf s'atreveix a dir que la democràcia pot estar en perill i que està amenaçada, però no en dóna una alternativa. Per aquest autor resulten fonamentals dos conceptes per assolir la democràcia: la societat civil i l'imperi de la llei. El segon concepte ja ha estat comentat, però de la societat civil, se'n ha de fer un especial esment (se'n aprofundirà en l'últim apartat d'aquest capítol): si es té en compte que per a que pugui ser vinculant i eficaç en la *governança*, s'ha de donar en el marc de la democràcia i aquesta li ha de donar els elements necessaris per a que es pugui realitzar com a tal. Si les agrupacions, grups etc. d'una societat es troben paral·litzats o troben obstacles en el camí, podrem dir que ens

87 Sen, A. *Globalizzazione e libertà*. Sociologia. Oscar saggi Mondadori. Milano, 2003.

88 Guolo, R. *L'Islam è compatibile con la democrazia?* Editori Laterza. Roma-Bari, 2004.

trobem en una democràcia que trontolla. Un exemple molt clar d'un dels elements que poden posar en perill l'actuació de la societat civil i per tant de la democràcia, és la llibertat de premsa i la llibertat d'expressió. La societat civil, però, es pot concebre des de dos punts de vista pel que fa a la seva actuació:

- a) respectar les regles del joc, és a dir ha d'evitar d'apel·lar permanentment les lleis o el finançament de l'estat.
- b) posar, constantment en qüestió la tasca de l'Estat.

En parlar de democràcia, no es pot passar per alt la situació internacional actual. Dahrendorf fa referència a que la política cada cop es regeix més per la situació. En termes de la ciència política es pot dir que les polítiques es fan tenint com a marc de referència les preferències dels electors (sobretot en les campanyes electorals), i llavors es configuren les polítiques. És en aquest moment on pot entrar en joc la figura del sociòleg, que pot ajudar a analitzar les situacions i conduir les preferències cap a una banda o l'altre —i en el seu cas, ajudar a perfilar les identitats—. En aquest sentit, les relacions internacionals poden resultar decisives. Tot i així, sembla que per un sector de la societat aquestes relacions perden credibilitat.

· En quart lloc, cal saber analitzar i aplicar molt bé el **concepte d'igualtat/llibertat**, que sovint es mostren confosos. En aquest capítol no s'aprofundirà en aquest aspecte, però se'n pot donar una visió general i simplista, on segons la fórmula aristotèlica, cal tractar igual allò que és igual i diferent allò que és diferent. Sovint, cercant la igualtat es perd de vista la llibertat, i a la inversa, i és cert que la desigualtat només deixa de ser compatible amb la llibertat quan els afavorits qüestionen el dret dels perjudicats a participar en la vida social. Beck⁸⁹ quan afirma que la llibertat va més enllà de la

89 Beck, U. *Un nuevo mundo feliz: la precariedad del trabajo en la era de la globalización*. Ed. Paidós. Barcelona, 2003

societat del treball), la comparteixo, el treball però, no deixa de ser una forma de control social: és ben cert que cal distingir entre els drets i deures per obtenir la llibertat (i no com diu Giddens, que cal que qui no respecti les normes se li aboleixin els drets!).

En aquest context és quan crec que es poden acceptar les polítiques de la diferència (la igualtat no significa l'homologació o identitat de tractament, sinó la paritat del tractament, que només serà possible a través de les diferències), les quals sostenen que la igualtat en tant que participació i inclusió de tots els grups, a vegades es pot necessitar un tractament diferenciat dels grups oprimits o més desavantatjats⁹⁰, i suposa la tolerància (en aquest sentit, crec que es poden tolerar les desigualtats sempre i quan, els més afavorits no posin impediments als més desfavorits per assolir la igualtat). La igualtat-desigualtat de les nacions és una més de les conseqüències de la globalització, i s'ha de mirar de posar-hi un fre. Potser a través de la cooperació al desenvolupament? O és tot una farsa?. Abans de parlar de la cooperació, cal enquadrar el tema: es vol cooperar en països on la manca de llibertat i les diferències socials són excessivament rellevants. Posem l'exemple del Marroc. Volem cooperar, però de quina manera? Sen, afirma que "el progrés és el procés d'ampliació de les llibertats humanes"⁹¹. Si en el Món Àrab-musulmà les llibertats humanes es veuen mutilades, com es pot aconseguir el progrés? Com es resol la qüestió des de la cooperació? És una qüestió força complicada, ja que si des del "Nord" es vol imposar la visió occidentalitzada de la "llibertat", es parla de colonitzadors i impositors. Potser caldria donar a entendre al poder polític que la clau està en donar el dret a l'accés a les oportunitats, tot i que no resulta ser una tasca fàcil en països, on per exemple, la llibertat de premsa és gairebé nul·la.

90 Young, I. M. *Le politiche della differenza*. Ed. Feltrinelli. Milano, 1996. Pàg. 200.

91 Sen, A. *Globalizzazione e libertà*. Ed. Oscar Saggi Mondadori. Milano, 2003. Pàg. 83.

· En cinquè lloc, cal tenir present que la societat ha sofert un canvi en les estructures socials i ha suposat la emergència de les societats multiculturals. Aquesta afirmació és relativa, ja que com s'ha apuntat anteriorment l'existència de les societats multiculturals és relativa ja que difícilment s'assoleix una completa integració⁹².

II. 1. 3. IDENTITAT VERSUS NACIONALITAT

En canvi, el concepte de nacionalitat és molt menys inequívoc, ja que no dona lloc a tantes interpretacions. Es tracta d'una etiqueta que els mateixos estats es reserven a donar als seus nacionals, o en tot cas, als que venen de fora, i que s'han comportat diligentment.

En l'àmbit comunitari, es dona poc marge per parlar de nacionalitat, ja que es deixa en mans dels propis estats, per tant, per enfocar breument el tema de la nacionalitat, s'exposarà seguint dos punts:

- 2- Com a conseqüència de les transformacions que les societats modernes han sofert, es posen en qüestió no només els models d'estat, sinó també l'existència d'estats multinacionals.
- 3- El paper dels processos migratoris en el disseny del concepte de la nacionalitat.

Exemples d'estats multinacionals ho són els Estats Units d'Amèrica, el Canadà o Suïssa on el llur recorregut històrico-polític els ha dut a formar-se com a tals. La presència de diferents identitats ha dut a crear varies nacionalitats dins un mateix Estat. En alguns casos ha estat fruit de la immigració (com en el cas dels Estats Units), i aparentment suposa la convivència pacífica entre els diferents grups (o, si es vol, identitats), donant fidelitat a l'estat només pel fet que aquest reconegui els drets de les minories o de les nacionalitats⁹³.

92 Facchi, A. *I diritti nell'Europa multiculturale*. Ed. Editori Laterza. Roma-Bari, 2001.

93 Kymlicka, W. *La cittadinanza multiculturale*. Ed. Il Mulino, Saggi. Bologna, 1999. Pàg. 27.

El curt trajecte de les Polítiques Mediterrànies en política migratòria ha deixat al marge el concepte de nacionalitat i identitat, no només per la dificultat de la regulació dels conceptes, sinó perquè són elements de caire jurídic, que com afirma Habermas⁹⁴ els que s'han de preocupar d'afrontar les qüestions normatives i per tant d'aplicar les normes, són els juristes. El que resulta paradoxal, és que altres elements jurídics com la democràcia, la igualtat i l'estat de dret, sí que han estat plasmats en els articulats comunitaris, ja sigui en directives com en informes com en comunicacions.

II. 2. EVOLUCIÓ: 1995, L'ESPERANÇA; 2005, EL DESENGANY.

El furor manifestat el 1995 per l'obertura d'un diàleg EuroMediterrani sense precedents, es trobava encapçalat per l'esperança de negociacions de Pau a Orient Mitjà (especialment entre Israel i Síria⁹⁵, on aquesta acceptà que no es fes cap distinció –en la Declaració final– entre “terrorisme” i “resistència” però a canvi obtingué que en la Declaració es mencionés el compromís dels participants en mantenir una pau justa, un dels principis del qual és “l'intercanvi dels territoris ocupats contra la pau”), i pel desenvolupament mediterrani basat en la complementarietat voluntària dels interessos a

94 Taylor, Ch; Habermas, J; *Multiculturalismo. Lotte per il riconoscimento*. Ed. Elementi Feltrinelli. Milano, 1999. Pàg. 95.

95 Declaracions efectuades en el marc de la Conferència EuroMediterrània de 1995: **Ehud Barak**. (Ministre d'Affers Exteriors d'Israel) “(...) *Fem ara la pau. Hem d'enderrocar els murs de les sospites i aprendre a respectar les perspectives, interessos i sensibilitats mútues.*

La nostra pau crearà prosperitat regional i ens permetrà entrar junts al segle XX (...)”.

Faruk Al Charaa. (Ministre d'Affers Exteriors de Síria).

“(...) Si el que va dir el senyor Barak és un compromís davant d'aquesta Conferència i reflecteix realment la seva disposició, Síria estaria disposada a una pau total a canvi d'una retirada total, amb mecanismes que garanteixin la seguretat: la pau seria possible en els mesos venidors (...)”.

Yasser Arafat, va demanar que “(...) *es respectessin els acords de pau a Orient Mitjà i els calendaris previstos(...)*”.

Font: “*La Vanguardia*”, 28 de novembre de 1995. Pàg. 3.

llarg termini per part de les dues voreres mediterrànies⁹⁶. Tot i així, als inicis dels anys noranta, es feia la reflexió⁹⁷ de si Europa es volia construir contra el Sud o amb el Sud, i si aquest concebria les noves relacions com a pretext per el seu enfonsament en el subdesenvolupament i per tant com a nova forma de colonialisme o bé es convertiria en un element constitutiu del conjunt mediterrani, per tant formant part d'un veritable *Partenariat Mediterrani*. A més a més, es considerava clau el paper del Sud en les relacions EuroMediterrànies -pel que fa a les migracions- ja en aquell període es començava a reflexionar sobre el fet que les migracions podien acabar sent una amenaça pels països del Nord del Mediterrani, i per tant calia revisar les estratègies de la gestió dels fluxos migratoris.

De manera que pel Nord del Mediterrani suposava una esperança per les agendes migratòries, i pel Sud semblava una via de sortida al subdesenvolupament gràcies als fons de cooperació dels que es beneficiarien fruit del Procés i dels acords que aquest comportava.

Transcorreguts els 10 anys de la Declaració de Barcelona, no s'han aconseguit tots els objectius fixats, sobretot, si centrem l'atenció en la "tercera cistella" en la qual hi podem incloure els temes migratoris i si s'analitzen les reaccions de desengany dels països de la Conca Sud. Aquestes són les principals mancances, que es desenvoluparan al llarg d'aquest capítol. De totes maneres, no es pot deixar de banda els resultats positius (sobretot des d'un punt de vista econòmic) -que també se'n han donat- des del 1995 fins el 2005, i que es poden resumir en els següents punts⁹⁸:

96 Nair, S. "*Pour le codéveloppement en Méditerranée*", a *Le Monde*, 7 de març de 1995.

97 Ibidem.

98 Pàgina oficial de la Cimera EuroMediterrània: <http://www.euromedbarcelona.org/index.html>.

Courtois, J.P. "*Colloque sur le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*" a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 23-25.

- S'ha promogut la estabilitat regional (sobretot a la Conca Sud), amb una inflació controlada, amb un menor deute extern, comptes sanejats, i millors índexs demogràfics.
- S'han destinat quasi 9.000 milions d'euros per els Programes de Cooperació MEDA.
- El Banc Europeu d'Inversions ha aportat grans xifres pel sector privat.
- S'ha avançat amb la liberalització comercial (de camí cap a la zona de lliure canvi prevista per el 2010), i amb el volum d'intercanvis.
- S'ha augmentat la presència d'empreses espanyoles a la Conca Sud.
- Ha crescut la integració regional (Sud-Sud), sobretot des d'un punt de vista econòmic.
- S'ha avançat pel que fa al diàleg entre les cultures, sobretot a través i gràcies a la *Fundació Anna Lindh*.
- Paper fonamental de la Plataforma No Governamental Euro-Med.
- S'ha aconseguit instal·lar la recerca d'una major democratització com a eix central de la discussió.

Tots aquests punts formen part de la “versió oficial” del bon funcionament del Procés de Barcelona. Si se'n estudien tots els punts es veurà com tots ells responen a la vessant econòmica, però quan es tracta d'aprofundir sobre els temes de la “tercera cistella”, com la democratització real als països de la Conca Sud o els fenòmens migratoris hi ha una llacuna important. Pel que fa a la democratització, cal fer esment a la possible relació causal entre els fets econòmics (per tant el desenvolupament econòmic d'un país) i el procés de democratització: només si ens aferrem a les teories on la democràcia ha d'anar lligada per força amb una situació econòmica òp-

tima, podem dir que el tema de la democratització ha estat tractat correctament en aquestes conclusions oficials.

II. 2. 1. 1995: LA CONFERÈNCIA DE BARCELONA.

II. 2. 1. 1. ELS VALORS DEFENSATS EN LES TRES CISTELLES.

Sobre la Conferència de Barcelona, s'ha escrit molta literatura, sobretot pels efectes que el Procés de Barcelona ha suposat en les relacions EuroMediterrànies, centrades en el *Partenariat*, però en aquesta apartat només es fa referència als valors defensats en si mateixos.

Aquests valors que s'entreveuen en la Declaració de Barcelona es defineixen a través de les ja esmentades “tres cistelles” (Cooperació política i de seguretat; Cooperació econòmica i financera; Cooperació cultural, social i per els drets humans), i són herència de la Conferència de Hèlsinki sobre la pau i l'estabilitat a Europa, de 1975⁹⁹.

⁹⁹ La Conferència sobre la Seguretat i la Cooperació a Europa, oberta el 3 de juliol del 1973 a Hèlsinki i continuada a Ginebra del 18 de setembre de 1973 al 21 de juliol del 1975 fou clausurada a Hèlsinki l'1 d'agost del 1975 pels Alts Representants de la República Federal d'Alemanya, la República Democràtica Alemanya, Àustria, Bèlgica, Bulgària, Canadà, Txecoslovàquia, Xipre, Dinamarca, Espanya, els Estats Units d'Amèrica, Finlàndia, França, Grècia, Hongria, Irlanda, Islàndia, Itàlia, Liechtenstein, Luxemburg, Malta, Mònaco, Noruega, els Països Baixos, Polònia, Portugal, Regne Unit, Romania, San Marino, la Santa Seu, Suècia, Suïssa, Turquia, la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques i Iugoslàvia. (...).

Van adoptar el següent:

DECLARACIONS SOBRE ELS PRINCIPIS QUE REGEIXEN LES RELACIONS ENTRE ELS ESTATS PARTICIPANTS: Els Estats participants:

- Reafirmant la seva dedicació a la pau, la seguretat i la justícia i al constant desenvolupament de relacions amistoses i de cooperació;
- Reconeixent que aquesta dedicació, que reflecteix l'interès i les aspiracions dels pobles, constitueix per a cada Estat participant una responsabilitat present i futura, enfortida per l'experiència del passat;
- Reafirmant, de conformitat amb la seva qualitat de Membres de les Nacions Unides i d'acord amb els propòsits i principis de les Nacions Unides, el seu ple i actiu suport a les Nacions Unides i al realç de la seva funció i efectivitat per a l'enfortiment de la pau, la seguretat i la justícia internacionals, així com per al desenvolupament de les relacions amistoses i la cooperació entre els Estats;
- Expressant la seva comuna adhesió als principis que a continuació s'enuncien i que són conformes amb la Carta de les Nacions Unides, així com la seva comuna voluntat d'actuar en l'aplicació d'aquests principis de conformitat amb els propòsits i principis de la Carta de les Nacions Unides;
- Declaren la seva determinació de respectar i posar en pràctica, cadascun d'ells en les seves relacions amb tots els altres Estats participants, independentment dels seus sis-

Tant en la Declaració de Hèlsinki com en la de Barcelona, es cercava

temes polítics, econòmics o socials, així com de la seva grandària, situació geogràfica o nivell de desenvolupament econòmic, els següents principis, tots ells de significació primordial, que regeixen les seves relacions mútues:

1. Igualtat sobirana, respecte dels drets inherents a la sobirania (...)
2. Abstenció de recórrer a l'amenaça o a l'ús de la força (...)
3. Inviolabilitat de les fronteres (...)
4. Integritat territorial dels Estats (...)
5. Arranjament de les controvèrsies per mitjans pacífics (...)
6. No intervenció en els assumptes interns (...)
7. Respecte dels drets humans i de les llibertats fonamentals, inclosa la llibertat de pensament, consciència, religió o creença (...)
8. Igualtat de drets i lliure determinació dels pobles (...)
9. Cooperació entre els Estats
10. Compliment de bona fe de les obligacions concretes segons el dret internacional (...).

QÜESTIONS RELATIVES A LA POSADA EN PRÀCTICA D'ALGUNS DELS PRINCIPIS DALT ENUNCIATS.

Els Estats participants:

- Reafirmit que respectaran i faran efectiva l'abstenció de recórrer a l'amenaça o a l'ús de la força i convençuts de la necessitat de fer d'ella una norma efectiva de la vida internacional;

- Declaren que estan resolts a respectar i a portar a terme en les seves relacions mútues, entre unes altres, les següents disposicions que estan d'acord amb la Declaració sobre els Principis que regeixen les Relacions entre els Estats participants:

* Donar efecte i expressió, per tots els mitjans i formes que estimin oportuns, al deure abstenir-se de recórrer a l'amenaça o a l'ús de la força en les seves relacions mútues.

* Abstenir-se de tot ús de forces armades incompatibles amb els propòsits i principis de la Carta de les Nacions Unides i les disposicions de la Declaració sobre els Principis que regeixen les Relacions entre els Estats participants, contra un altre Estat participant i en particular de la invasió o de l'atac del seu territori.

* Abstenir-se de qualsevol manifestació de força amb el propòsit d'incloure a altres Estats participants a renunciar al ple objecte dels seus drets sobirans.

* Abstenir-se de qualsevol acte de coerció econòmica encaminada a subordinar al seu propi interès l'exercici per part d'un altre Estat participant dels drets inherents a la seva sobirania i aconseguir així avantatges de qualsevol índole.

* Adoptar mesures efectives que pel seu abast i pel seu caràcter constitueixin passos encaminats a l'objectiu final del desarmament general i complet sota un control internacional estricte i eficaç.

* Promoure per tots els mitjans que cadascun d'ells consideri adequats un clima de confiança i de respecte entre els pobles, d'acord amb el seu deure abstenir-se de la propaganda en favor de guerres d'agressió o de qualsevol amenaça o ús de la força, incompatible amb els propòsits de les Nacions Unides i amb la Declaració sobre els Principis que regeixen les Relacions entre els Estats participants, contra els altres Estats participants.

* Realitzar tots els esforços per a solucionar exclusivament per mitjans pacífics tota controvèrsia entre ells, la prolongació dels quals sigui susceptible de posar en perill el manteniment de la pau i la seguretat internacionals a Europa, i procurar, en primer lloc, una solució pels mitjans pacífics estipulats en l'article 33 de la Carta de les Nacions Unides.

* Abstenir-se de tota acció que pugui entorpir la solució pacífica de controvèrsies entre els Estats participants. (...)

Hèlsinki 1 d'agost de 1975.

l'objectiu d'adoptar una estructura que equilibrés la majoria de sectors d'interès comú i amb la voluntat de perseguir un enfocament global dels problemes de l'àrea, amb la convicció que cap aspecte pogués ser passat per alt per tal de desenvolupar la recíproca interdependència¹⁰⁰. La qüestió que s'abordarà en les següents línies és el fet de si els països de la Conca Sud, eren veritablement interessats en la contemplació específica dels drets humans, en el sentit de la lletra de la Declaració Universal dels Drets Humans.

Per tal de veure quins són els valors defensats, s'analitzarà cada "cistella" (tenint en compte els treballs preparatoris de la Conferència de Barcelona, així com la Declaració en si mateixa, la qual cosa permetrà veure si els valors defensats es basen en la posició d'igualtat entre els *partners* del Procés, i per tant, si es va dur a terme un Procés amb totes les garanties en ell manifestades):

1- Cooperació política i de seguretat: L'objectiu que es proclama en aquest apartat o "cistella" és instaurar un diàleg polític reforçat i fundat amb el respecte dels principis essencials del dret internacional, reafirmant un cert número d'objectius comuns en matèria d'estabilitat interna i externa. Amb la qual cosa es veié la necessitat de definir uns principis comuns (si es vol, valors), els quals establirien les bases per aconseguir els objectius comuns. És en aquest moment on podrien entrar en contradicció els valors que cada estat pugui percebre: Els *partners*, hauran de respectar els principis propis de qualsevol Estat de Dret, universalment acordats en el marc de les Nacions Unides¹⁰¹.

100 Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 97.

101 Preàmbul: NOSALTRES ELS POBLES DE LES NACIONS UNIDES RESOLTS:
- a crear condicions sota les quals puguin mantenir-se la justícia i el respecte a les obligacions emanades dels tractats i d'altres fonts del dret internacional.
Art.1 Els propòsits de les Nacions Unides són:

Amb el tema de la seguretat, la U.E és on hi va fer l'aposta més forta, donant suport als països de la Conca Sud per tal que aquests augmentessin les mesures de control i de seguretat internes, que segons la U.E estaven en un grau inferior respecte la Comunitat Europea. De manera que amb aquest enfocament que des del Nord del Mediterrani es donava al Procés de Barcelona, era una manera de “transmetre” els valors del Nord als països del Sud, en aquest cas, pel que fa al sentit de l'estat de dret.

La concepció del concepte de cooperació, fou “eurocèntrica”, per tant orientada a alçar les condicions dels països de la Conca Sud a un nivell el més aprop possible a les condicions europees¹⁰². Per tant, els valors transmesos a través d'aquesta “primera cistella” es poden resumir en: estat de dret, sistema democràtic, llibertat, i pluralisme en el respecte de les diferències polítiques, socio-culturals i religioses.

Tota la preocupació centrada en l'impuls de l'estat de dret pot quedar en segon terme si es fa una reflexió com la que va fer Hans Corell¹⁰³ (Sotssecretari General per els Afers Legals, del Consell Legal de les Nacions Unides): *“L'estat de dret no és suficientment eficaç davant els desafiaments als quals estem afrontant. En el món hi ha milions de persones que pateixen la fam, la pobresa, malalties*

1. Mantenir la pau i la seguretat internacionals, i amb tal fi: prendre mesures col·lectives eficaces per prevenir i eliminar amenaces a la pau, i per suprimir actes d'agressió o altres trencaments de la pau; i aconseguir per mitjans pacífics, i d'acord amb els principis de la justícia i del dret internacional, l'ajut o arranjamament de controvèrsies o situacions internacionals susceptibles de conduir a trencaments de la pau;

3. Realitzar la cooperació internacional en la solució de problemes internacionals de caràcter econòmic, social, cultural o humanitari, i en el desenvolupament i estímul del respecte als drets humans i de les llibertats fonamentals de tots, sense fer distinció per motius de raça, sexe, idioma o religió (...).

102 Linjakumpu, A. “*Research Report*”, núm.66. *EuroMediterranean Partnership and the Barcelona Summit 1995*. cit. a Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 98.

103 “*Prospects for the Rule of Law among Nations*”. Disponible a: http://www.un.org/law/counsel/english/Vienna_24_2_04final.pdf.

i altres dificultats. Grans paraules sobre l'estat de dret, donen poques esperances a qui ha de lluitar per sobreviure cada dia”.

2-Cooperació econòmica i financera: Aquesta “cistella” es centra en el desenvolupament social i econòmic sostenible equilibrat, volent crear una zona de prosperitat dividida entre ambdues riberes i basada en l'economia de mercat, fent néixer així un mercat obert i integrat dins d'un sistema ben definit de relacions polítiques¹⁰⁴. En aquest cas, es pot afirmar que l'economia de mercat és un altre valor que es vol transmetre a la vorera Sud Mediterrània, per tal de facilitar-ne les relacions comercials. Per estimular l'economia de mercat s'aposta per una major inversió estrangera, un estalvi intern (en el si dels països de la Conca Sud), modernitzar la indústria i augmentar-ne la seva competitivitat entre d'altres.

De totes maneres, en aquesta “cistella” més que deixar entreveure els valors que la U.E –a través de la Declaració de Barcelona– vulgui transmetre, es veuen els interessos econòmics que hi ha al darrere: els països de la U.E importen un 32% de gas natural, un 27% de petroli, i n'exporten un 5%¹⁰⁵. Amb aquests percentatges es veié la necessitat d'harmonitzar les normes, i eliminar així tot tipus d'obstacle pels intercanvis entre varis sectors, sobretot l'agrícola i l'alimentari¹⁰⁶.

En el quadre següent, es veu l'evolució de la població activa en alguns països *partners* de la Conca Sud Mediterrània, la qual cosa permet analitzar si la cooperació econòmica en aquests països ha estat favorable o no en el marc del Procés de Barcelona, traduint-

104 Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 104.

105 Attinà, F; Longo, F. (direcció). *Unione Europea e Mediterranea fra globalizzazione e frammentazione*. Ed. Cacucci. Bari, 1996. Pàg. 135.

106 Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 101.

se en el fet que haurien d'haver minvat les onades migratòries si els països d'origen (sobretot el cas del Marroc com a principal país emissor d'immigrants cap a Europa) augmentessin els índexs de població activa:

País	Evulció Població Activa dels països <i>Partners</i> de la Conca Sud Mediterrània.			
	(en milers)			
Algèria		1996	2000	2004
	Població Total	28866.000	30181.000	-----
	Població Activa	7903.314	8153.646	8320.512
Egipte		1998	1999	2002
	Població Total	62875.000	62874.000	68559.400
	Població Activa	18027.700	18615.800	20176.400
Israel		1996*	2000*	2004*
	Població Total	<i>4019.8 00</i>	<i>4486.500</i>	<i>4876.100</i>
	Població Activa	<i>2156.700</i>	<i>2434.900</i>	<i>2678.300</i>
Jordània**	Població Total	-----	-----	-----
	Població Activa	-----	-----	-----
Líban		1997	-----	-----
	Població Total	4005.000	-----	-----
	Població Activa	1362.231	-----	-----
Líbia**	Població Total	-----	-----	-----
	Població Activa	-----	-----	-----
Marroc		1998	1999	2003
	Població Total	14955.565	28237.501	30088.787
	Població Activa	5137.539	10793.038	11244.887
Síria		1998	2000	2003
	Població Total	15597.000	16320.000	17147.000
	Població Activa	4411.000	4937.000	5032.000
Tunis		1997	2003	2005
	Població Total	9196.120	9827.400	-----
	Població Activa	2978.334	3261.600	3415.000

Turquia	Població Total	1996*	1999*	2004
		41982.000	44852.000	49905.000
Turquia	Població Activa	1996*	1999*	2004
		22260.000	23246.000	24289.000

(-----): no es disposen de les dades a la base de les Nacions Unides.

Elaboració pròpia. Font: Nacions Unides. (<http://laborsta.ilo.org/>)

* Valor de la franja d'edat que va dels 15 anys en endavant.

** La base de dades de les Nacions Unides no disposa de dades d'aquest país.

Segons les dades que figuren en aquest quadre, l'evolució de les societats de la Conca Sud no sempre van encarrilades cap a l'augment del percentatge de la població activa. Agafant el Marroc i Tunísia com exemple, es veu que en el primer, l'any 1998 un 34,35%¹⁰⁷ de la població treballava, en el 1999 un 38,22% i el 2003 ha caigut d'un punt aquest percentatge, quedant en un 37,37%. En canvi, Tunísia, el 1997 tenia un 32,38% de la població que treballava, i el 2003 un 33,18%, per tant sembla que va en augment el nivell d'ocupació en el període escollit pel quadre, que forma part dels anys que comprèn el Procés de Barcelona. Per veure fins a quin punt aquests paràmetres són orientatius, s'ha comparat amb Espanya, on l'any 1996 el percentatge de població que treballava era del 42,24%, i en l'any 2000 era del 44,99%.

3-Cooperació cultural, social i per els drets humans. Aquesta “tercera cistella” és segurament la més important de tot l'articulat, ja sigui pel seu contingut com per les conseqüències polítiques que suposa. Tot i que es tracta d'un autèntic “calaix de sastre” on hi entren diferents temàtiques¹⁰⁸ com recursos humans, diàleg entre

107 Aquest valor s'ha deduït de la següent operació: $(5137,539 \times 100) : 14955,565 = 34,35\%$

108 Declaració de Barcelona, “Tercera cistella”: “ (...) *Col·laboració en els àmbits social, cultural i humà: desenvolupament dels recursos humans, foment de la comprensió entre les cultures i dels intercanvis entre les societats civils:*

Els participants reconeixen que les tradicions de cultura i de civilització de tota la Mediterrània, el diàleg entre aquestes cultures i els intercanvis hu-

cultures, i intercanvis entre les societats civils, se'n pot fer una crí-

mans, científics i tecnològics són un factor essencial per a l'apropament i la comprensió entre els seus pobles i per a la millora de la seva percepció recíproca. Amb aquest ànim, els participants convenen establir una col·laboració en els àmbits social, cultural i humà. Per a això:

- confirmen que el diàleg i el respecte entre les cultures i religions són una condició necessària per a l'apropament dels pobles. En aquest sentit, destaquen la importància del paper que poden desenvolupar els mitjans de comunicació per a la comprensió i el reconeixement recíprocs de les cultures com a font d'enriquiment mutu;
- insisteixen en el caràcter essencial del desenvolupament dels recursos humans, tant en el relatiu a l'educació i a la formació dels joves com en l'àmbit de la cultura. Manifesten el seu desig de fomentar els intercanvis culturals i el coneixement d'altres llengües, respectant la identitat cultural de cada associat, i de dur a terme una política duradora de programes educatius i culturals; en aquest context, els associats es comprometen a adoptar mesures que facilitin els intercanvis humans, en particular mitjançant la millora dels procediments administratius;
- destaquen la importància del sector sanitari en el desenvolupament sostenible i expressen la seva voluntat d'impulsar la participació efectiva de la comunitat en les accions de millora de la salut i del benestar;
- reconeixen la importància del desenvolupament social, que, al seu judici, ha d'anar unit a qualsevol desenvolupament econòmic, i atribueixen especial importància al respecte dels drets socials fonamentals, inclòs el dret al desenvolupament;
- reconeixen el paper fonamental que pot desenvolupar la societat civil en el procés de desenvolupament de la col·laboració EuroMediterrània i també com a factor essencial per a una major comprensió i apropament entre els pobles;
- consegüentment, acorden enfortir o crear els instruments necessaris per a una cooperació descentralitzada que afavoreixi els intercanvis entre els agents del desenvolupament en el marc de les legislacions nacionals: els responsables de la societat civil i política, del món cultural i religiós, de les universitats, de la investigació, dels mitjans de comunicació, de les associacions, els sindicats i l'empresa pública i privada;
- sobre aquesta base, reconeixen la importància de fomentar els contactes i intercanvis entre els joves en el marc de programes de cooperació descentralitzada;
- fomentaran accions de suport a les institucions democràtiques i a la consolidació de l'estat de dret i de la societat civil;
- reconeixen que l'actual evolució demogràfica representa un desafiament de primer ordre al qual cal fer front amb polítiques adequades per accelerar l'arrencada econòmica;
- reconeixen l'important paper de l'emigració en les seves relacions. Acorden augmentar la cooperació per reduir les pressions migratòries, entre d'altres mitjans, a través de programes de formació professional i d'ajuda a la creació de llocs de treball. Es comprometen a garantir la protecció de tots els drets que la legislació vigent reconeix als emigrants que resideixen legalment en els seus respectius territoris;
- en l'àmbit de la immigració il·legal, decideixen forjar una major cooperació. En aquest context, els associats, conscients de la seva responsabilitat en matèria de readmissió, convenen a adoptar mitjançant acords o arranjaments bilaterals, les disposicions i mesures oportunes per a la readmissió dels seus nacionals que es trobin en situació il·legal. Amb aquesta finalitat, pel que fa als Estats membres de la Unió Europea es considerarà nacionals als nacionals dels Estats membres, tal com es defineixen a efectes comunitaris;
- convenen a incrementar la cooperació mitjançant diverses mesures per prevenir i combatre junts el terrorisme de manera més eficient;
- així mateix, jutgen necessari lluitar junts i eficaçment contra el tràfic d'estupefaents, contra la delinqüència internacional i contra la corrupció;
- subratllen la importància de lluitar resoludament contra els fenòmens racistes i xenòfobs i la intolerància, i acorden cooperar per a això.(...)"

tica a la seva heterogeneïtat –i tal com afirma Rizzi¹⁰⁹– el problema és que es fa referència a una nombre molt variat d’interlocutors, amb la qual cosa suposa una trava a l’hora d’elaborar polítiques concretes, així com l’ambigüitat que es manifesta amb les àrees temàtiques, les quals no estan directament associades ni pertanyen necessàriament a la cooperació social o cultural. Tot això suposarà un impediment per el progrés del Procés¹¹⁰.

És en aquesta “tercera cistella” on es pot dir que realment hi entren tots els valors de la Conferència de Barcelona, per tant és el *leit motiv* del tot el Procés. Els temes de més actualitat i de pressió política es troben dins d’aquest “calaix de sastre”, on entre les polítiques comunitàries i més concretament de les mediterrànies i les nacionals, hauran de fer un esforç per a dissenyar les noves polítiques, sobretot en matèria migratòria: aquesta ambiciosa idea promoguda per els “*policy-makers*” de la U.E encoratjaran a la comprensió entre les cultures, així com l’intercanvi entre les societats civils, per tal de promoure la democràcia en els estats veïns mediterranis¹¹¹. Tot i així, però, es pot fer la crítica que els temes de la immigració il·legal, s’inclouen en aquest “cistell” conjuntament amb la criminalitat organitzada, amb el tràfic de drogues i amb el terrorisme, és a dir, que és un risc transnacional afegit: aquesta criminalització del fer migratori, confereix a les polítiques europees un segell, una empremta irreal –políticament parlant– a part d’inhumana¹¹².

109 Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 105.

110 Schumacher, T. “*Introduction: The Study of Euro-Mediterranean Cultural and Social Co-operation in Perspective*”. *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 10, Núm.3; Novembre 2005. Pàg. 283.

111 Rosenthal, G. “*The importance of Conceptualizing Cultural and Social Co-operation in the Euro-Mediterranean Area. A Mediterranean Politics*”. Ed. Taylor and Francis Group. Vol.10; Núm.3; Novembre 2005. Pàg.279-280.

112 Khader, B. “*L’immigration comme risque transnational*” a *Fòrum Universitari d’ela Mediterània. The Image of Europe in the Mediterranean. 2-3 juny 2005*. Ed. Publicacions URV, col·lecció Mar de Diàleg. Tarragona, 2006. Pàg.51.

II. 2. 1. 2. EL TRACTAMENT DELS DRETS HUMANS, L'ESTAT DE DRET I LA DEMOCRÀCIA. LES MANCANCES.

En primer lloc, com a **mancances** es pot ressaltar sobretot el tema immigratori: els països signataris de la Declaració de Barcelona, diferenciaren clarament el que eren les migracions i les immigracions il·legals i es destacava el paper que tenien les migracions per les llurs relacions, amb la qual cosa, es proposaven uns canvis que suposarien la creació de programes de formació professional i d'assistència per la creació de llocs de treball. Òbviament, aquesta posició establerta –i firmada el 1995– suposava una aparent resolució dels conflictes migratoris (sobretot els il·legals). Amb el pas dels anys, s'ha vist que les onades immigratòries van “*in crescendo*” en comptes de disminuir¹¹³, i paradoxalment, les demandes d'asil, des del 1995 al 2003 han augmentat¹¹⁴, potser a causa de les restriccions de les polítiques immigratòries, tant d'Espanya com d'Itàlia.

113 En el següent quadre, es mostren les diferències entre les migracions i les immigracions per països. S'han escollit, Espanya i Itàlia (on amb el pas dels anys es veu que cada vegada són països receptors d'immigració, i es contrasten amb països com Romania on el resultat és negatiu, és a dir, és un país d'emigrants:

Resultat de: immigrants rebuts (-) emigrants per país.	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Espanya	68.8	64.4	70.5	83.3	94.4	158.7	237.9	389.8	441.2	649.2	624.5	610.1
Itàlia	24.2	25.7	31.5	59.5	55.7	64.1	46.4	55.2	47.6	349.6	609.5	558.3
Romania	-17.2	-16.2	-21.2	-19.3	-13.4	-5.6	-2.5	-3.7	-557.8	-1.5	-7.4	-10.1

Elaboració pròpia. Font: Eurostat.

114

Demandes d'asil.	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Espanya	11.712	12.645	11.992	5.678	4.730	4.975	4.934	8.405	7.926	9.490	6.309	5.918
Itàlia	2.590	1.320	1.830	1.760	680	1.890	13.100	18.450	15.194	-----	16.015	13.705

Elaboració pròpia. Font: Eurostat.

Les polítiques immigratòries han de venir considerades com a mesures integradores de la cooperació internacional, i sobretot amb els països d'origen dels nacionals que arriben a la costa Nord Mediterrània¹¹⁵. Amb el Procés de Barcelona, sembla que només s'han dirigit els esforços cap a la cooperació (sobretot mitjançant els programes de la UE com el programa MEDA¹¹⁶), i no s'ha desenvolupat l'altre part del procediment, és a dir, establir les bases suficientment fortes com per obtenir una política comuna d'immigració, si més no, que doni resultats i que siguin ben rebuts per tots els estats membres de la Unió Europea.

En aquest punt es posen un cop més de manifest les mancances de les polítiques EuroMed, i amb elles, del Procés de Barcelona: la manca d'una coordinació efectiva entre els estats membres del *Partenariat* (i sobretot en el si de la Unió Europea) ha provocat que en els darrers temps hagi esclatat la onada migratòria de difícil control i que hagi posat en estat d'alerta països com Espanya i Itàlia, amb la qual cosa han hagut d'actuar amb mesures *ad hoc*.

II. 2.1.2.1. DRETS HUMANS I ESTAT DE DRET.

Aquests, són dos conceptes que han resultat ser molt delicats en les relacions entre el Nord i el Sud. Una de les principals dificultats recau en la necessitat de distingir entre els principis i llibertats fonamentals establerts en la Declaració de Barcelona (en la mesura que són valors universals i intemporals) i la part que es refereix a

115 Cagiano de Azovedo, R. *Le migrazioni internazionali. Il cammino di un dibattito*. Ed. G. Giappichelli Editore. Torino, 1995. Pàg. 110.

116 Regulat per el Reglament (CE) núm.1448/96 del Consell, de 23 de juliol del 1996, relatiu a les mesures d'acompanyament financeres i tècniques de les reformes de les estructures econòmiques i socials en el marc de la col·laboració EuroMediterrània (Diari Oficial núm.189, de 30 de juliol del 1996). Modificat per les mesures següents: Reglament (CE) núm.780/98 del Consell, de 7 d'abril del 1998 (Diari Oficial L113 de 15 d'abril de 1998); Reglament (CE) núm.2698/2000 del Consell, de 27 de novembre del 2000 (Diari Oficial L311 de 12 de desembre del 2000).

Per ulterior informació sobre el Programa MEDA: <http://europa.eu/scadplus/leg/es/lvb/r15006.htm>

les tradicions i a les especificitats de les societats mediterrànies, i que per tant no són una coartada per encobrir els atacs als drets humans. Amb tot això, cal assegurar-se que des del Nord no es doni (als ulls del Sud) la impressió de que Europa posseeix una superioritat natural pel que fa al model de societat europea, ja que provocaria els efectes contraris del desitjats per un veritable *Partenariat EuroMediterrani*¹¹⁷.

En el següent quadre es destaquen com els conceptes d'estat de dret i de drets humans han estat tractats en tot el Procés de Barcelona:

Tipus de Conferència	1 ^a		2 ^a	3 ^a	4 ^a
Estat de Dret	Tipus de document:	Declaració de Barcelona: Declaració de Principis	Conclusions/acord de tots els membres del Partenariat	Conclusions/acord de tots els membres del Partenariat	Conclusions
	Contingut:	Desenvolupar l'estat de dret	Continuar el diàleg referent a la governance, especialment pel que fa la relació entre la societat civil, els sistemes administratius i reforçar l'eficiència de les administracions públiques.	Importància de la participació de la societat civil com a element per desenvolupar l'estat de dret.	Reafirmació dels continguts de la Declaració de Barcelona de 1995: Respecte per l'estat de dret.
	Vinculació jurídica:	Acquis comunitari - Obligació dels estats com en altres obligacions del dret internacional.	Sense vinculació jurídica.	Sense vinculació jurídica. Document preparatori per la Conferència Ministerial d'Stuttgart.	Sense vinculació jurídica.
Drets Humans	Tipus de document:	Declaració de Barcelona: Declaració de Principis	—————	Conclusions/acord de tots els membres del Partenariat	Conclusions
	Contingut:	Respectar i garantir els drets humans i les llibertats fonamentals.	—————	Continuar amb l'iniciativa referent als instruments internacionals en el camp dels drets humans, involucrant ONGs, docents, institucions.	Reafirmació dels continguts de la Declaració de Barcelona de 1995: Respecte per els drets humans i socials. Prioritat per la promoció i protecció dels drets humans.
	Vinculació jurídica:	Acquis comunitari - Obligació dels estats com en altres obligacions del dret internacional.	—————	Sense vinculació jurídica. Document preparatori per la Conferència Ministerial d'Stuttgart.	—————

117 Courtois, J.P. *“Colloque sur le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives”* a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 29.

Tipus de Conferència	5 ^a		6 ^a	7 ^a	8 ^a
Estat de Dret	Tipus de document:	Conclusions	Conclusions	Conclusions	Conclusions
	Contingut:	Relevància de les aspiracions de la societat civil (com una de les manifestacions de l'estat de dret)	Continuïtat a reforçar l'estat de dret	Insistència en les línies polítiques per consolidar l'estat de dret.	_____
	Vinculació jurídica:	Sense vinculació jurídica, però amb la intenció de avivar el Procés de Barcelona.	Sense vinculació jurídica.	Sense vinculació jurídica. Es recomana la proposta de la creació d'una assemblea Parlamentària EuroMed	Sense vinculació jurídica. Però s'acorda l'Assemblea Parlamentària (que tindrà capacitat consultiva) en el marc del Procés de Barcelona, i tindrà efectes un cop hagi estat aprovada per els parlaments nacionals dels estats partners i del parlament Europeu.
Drets Humans	Tipus de document:	_____	Conclusions	Conclusions	Conclusions
	Contingut:	_____	Especial èmfasi als drets humans: comprensió recíproca dels sistemes de referència de cada estat partner.	Insistència en les línies polítiques per consolidar els drets humans en la zona del Partenariat.	Necessitat d'establir una discussió oberta amb els temes relacionats amb els drets humans. Es destaca la rellevància de la comunicació de la Comissió Europea "Reinvigorating EU actions on Human rights with Mediterranean partners"
	Vinculació jurídica:	_____	Sense vinculació jurídica: progrés per el que fa a la interpretació jurídica del concepte dels drets humans.	Sense vinculació jurídica. Es recomana la proposta de la creació d'una assemblea Parlamentària EuroMed	Sense vinculació jurídica. Però s'acorda l'Assemblea Parlamentària (que tindrà capacitat consultiva) en el marc del Procés de Barcelona, i tindrà efectes un cop hagi estat aprovada per els parlaments nacionals dels estats partners i del parlament Europeu.

I Conferència de Barcelona, 1995 / II 2a Conferència EuroMed. Malta 1997 / III Cimera Euromed Ad hoc. Palerm 1998 / IV 3a Conferència EuroMed. Stuttgart 1999 / V 4a Conferència EuroMed. Marsella 2000 / VI Conferència EuroMed. Brussel·les 2001

Tipus de Conferència	9 ^a		10 ^a	11 ^a	12 ^a
Estat de Dret	Tipus de document:	Conclusions	Conclusions	Conclusions	Conclusions
	Contingut:	Creació efectiva de l'Assemblea Parlamentària EuroMediterrània que permetrà més transparència	_____	_____	Reiteren l'esperit de Barcelona, de consolidar l'estat de dret.
	Vinculació jurídica:	Conté una recomanació del Parlament EuroMediterrani (sense vinculació jurídica) a la Conferència Ministerial.	_____	_____	Sense vinculació jurídica.

	Tipus de document:	Conclusions	Conclusions	Conclusions	Conclusions
Drets Humans	Contingut:	Cooperació en la promoció dels drets humans, a través l'implementació efectiva de les regulacions i legislacions nacionals en el sentit que estableixi el Partenariat	Es subratlla la necessitat de tenir en compte les recomanacions de la Comissió Europea, relacionades amb les accions de la UE en matèria de drets humans i democratització amb els països partners. Es reafirma que el Partenariat es basa en els drets humans, les llibertats fonamentals i la democràcia.	_____	Reiteren l'esperit de Barcelona, de promoure les drets humans.
	Vinculació jurídica:	Conté una recomanació del Parlament EuroMediterrani (sense vinculació jurídica) a la Conferència Ministerial.	Sense vinculació jurídica.	_____	Sense vinculació jurídica, però els Partners EuroMed són encoratjats a dissenyar polítiques per promoure la igualtat i el pluralisme.

VII 5a Conferència EuroMed. València 2002 / VIII Cimera EuroMediterrània Intermèdia. Creta 2003 / IX 6a Conferència EuroMed. Nàpols 2003 / X Cimera EuroMediterrània Intermèdia. Dublín 2004. / XI Cimera EuroMediterrània La Haia 2004. / XII 7a Conferència EuroMed. Luxemburg 2005.

Elaboració pròpia. Font: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/index.htm

Amb tot aquest Procés, –i en el marc del concepte de l'estat de dret– s'ha buscat arribar a una **harmonització d'una cultura jurídica comuna**, aquesta entesa com “una llengua comuna”, un “discurs comú entre els Estats”, tal i com apuntava l'antic Secretari General de les Nacions Unides Boutros Ghali¹¹⁸. Ara bé, caldrà veure si aquestes afirmacions des d'un pla teòric podran veure els seus fruits gràcies als esforços de la Conferència de Barcelona¹¹⁹, o simplement es quedarà en una declaració de principis. L'avantatge de l'harmonització del dret suposarà la superació de molts obstacles en

118 Fillion-Dufouleur, Bernard. *“Émergence d'une culture juridique commune”* a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 108.

119 La coordinació en àmbit judicial dins del Procés de Barcelona:

Àmbit judicial	Marsella 2000	Upsala 2001	Montpelier 2001
Iniciativa	Llançar un programa de cooperació regional en matèria de justícia.	Accés a la justícia.	Determinar les grans orientacions de la cooperació judicial en el marc del partenariat.

Elaboració pròpia. Font: Resultats Conferències i Cimeres (<http://www.euromedbarcelona.org/index.html>).

el Diàleg Mediterrani. De moment el que s'ha fet –per començar– és establir acords bilaterals en el marc del *Partenariat*, que a simple vista poden semblar acords que puguin servir per una harmonització jurídica, però en realitat no ha estat així. En tot cas, els Acords EuroMediterranis estableixen principis o regles generals i per tal aplicació cal la citada harmonització del dret (que no significa un dret únic, sinó establir una sèrie de regles equivalents, tant a nivell de contingut com pel que fa a l'aplicació¹²⁰).

El 1995 es pensava en acords i en general amb un *Partenariat* de tipus econòmic i polític, deixant a l'ombra totes les consideracions jurídiques¹²¹: a títol d'exemple es pot parlar dels acords bilaterals entre Europa i Tunísia¹²², Europa i Egipte¹²³, i Europa i Marroc¹²⁴, on s'estipula que les decisions del Consell d'associació són obligatòries per les parts, i per tant, aquestes han de prendre les mesures necessàries per la llur execució.

120 Bencheneb, A. *“L'harmonisation du droit et le Partenariat Euroméditerranéen”* a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 212.

121 Bencheneb, A. *“L'harmonisation du droit et le Partenariat Euroméditerranéen”* a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 210.

122 (DO L 97 de 30.3.1998), Decisió 98/238/CE. Art.85: El Consell d'associació prendrà totes les mesures que consideri útils per facilitar la cooperació i els contactes entre el Parlament Europeu i la Càmera dels Diputats de la República de Tunísia, així com entre el Comitè Econòmic i Social de la Comunitat i el Consell Econòmic i Social de la República de Tunísia.

123 (DO L 204 de 30.09.2004), Decisió 2004/635/CE. Art.79: 1. El Comitè d'Associació estarà facultat per adoptar les decisions sobre la gestió de l'Acord, així com en les àrees en que el Consell d'Associació li hagi delegat les seves competències.
2. El Comitè d'Associació adoptarà les seves decisions per acord entre ambdues Parts. Aquestes decisions seran vinculants per les Parts, que adoptaran les mesures necessàries per aplicar-les.

124 (DO L70 de 18.03.2000), Decisió 2000/204/CE. Art.80: Per assolir els objectius fixats per el present Acord, i en els casos previstos per aquest, el Consell d'associació disposarà de poder decisiu. Les decisions adoptades seran vinculants per les Parts, que adoptaran les mesures necessàries per aplicar-les. El Consell d'associació també podrà fer les recomanacions oportunes. El Consell redactarà les seves decisions i recomanacions mitjançant un acord entre les Parts.

La clau del *Partenariat*, i per tant del seu èxit, ha de ser el tema jurídic, és a dir, el fet que s'arribi a acords universals en determinats preceptes (ja no entrant en temes de dret privat), sinó a tot el que es refereix al dret públic i no només el dret comercial. El fet que aquest tema tant delicat sigui estat obviat en la “tercera cistella” (i en tot el Procés en general), ha suposat una greu mancança de tot el Procés. Sí que és cert que el dret comercial s'ha volgut harmonitzar (en primer lloc, abolint drets i taxes) per poder arribar el 2010 a la Zona de lliure canvi, però queda tot aquí, encara que pogués equiparar-se amb la prioritat del dret comunitari quan es tracta de que els estats membres de la Unió Europea han de transposar les directives comunitàries¹²⁵. No ha interessat i no interessa posar fil a l'agulla en l'harmonització de la resta de conceptes jurídics, que vagin més enllà dels termes econòmics.

En definitiva, les llacunes de l'harmonització jurídica¹²⁶, es poden resumir en quatre punts claus:

1. No s'ha establert (en el marc del *Partenariat*) un esquema d'harmonització jurídica, amb la qual cosa resulta molt difícil d'executar els hipotètics plans d'acció, així com tampoc queda clar quin sigui el règim jurídic dels actes o dels acords d'associació.
2. No tots els membres del *Partenariat* perceben l'harmonització de la mateixa manera.
3. Hi ha una llacuna evident en els Acords d'Associació ja que en aquesta matèria no es fa referència a partir de quan les decisions

125 Bencheneb, A. “*L'harmonisation du droit et le Partenariat Euroméditerranéen*” a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 220.

126 Bencheneb, A. “*L'harmonisation du droit et le Partenariat Euroméditerranéen*” a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 221.

tindran efecte directe (és a dir, si des de l'adopció o des de la data que indicarà la decisió).

4. Si bé és cert que les Decisions del Consell tenen efecte directe sobre els Estats del *Partenariat*, (en tant que consagren el dret en termes clars, precisos i incondicionals) no ha estat establert que aquestes formin part de la jurisprudència (com succeeix en el cas del dret comunitari), i per tant que aquesta s'imposi en els Estats del *Partenariat*.

Per promoure una veritable harmonització de les normatives existents en el *Partenariat*, es podria prendre com a referent o model a seguir la pràctica comunitària, la qual té una multiplicitat de mètodes per aproximar les disposicions legislatives, reglamentàries i administratives¹²⁷.

En el marc de les garanties de l'estat de dret, de la democràcia i dels drets humans, hi ha un altre element que resulta clau per el Procés de Barcelona, i és la **promoció del poder judicial**.

Si bé és cert que recau en mans dels estats establir els procediments per a l'elecció dels jutges i magistrats (sempre però atenent-se als requisits que responen a la capacitat intel·lectual dels candidats i que en garanteixin la seva independència), caldrà que respectin uns drets i principis comuns¹²⁸. Els països de l'espai mediterrani saben perfectament la importància de la formació i de l'elecció dels jutges per les conseqüències que això comporta des d'un punt de vista garantista de l'estat de dret. Tot i aquesta presa de consciència, alguns estats sembla que no ho apliquin en tot el seu reglament, i potser

127 Per l'harmonització del dret comunitari, veure : Barav, A.; Philip, C. *Dictionnaire Juridique des Communautés Européennes*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1993. Pàg. 573-577.

128 Fillon- Dufouleur, B. "L'émergence d'une culture juridique commune" a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 108.

per això neix la cooperació entre els estats per a la formació judicial. A nivell europeu hi ha la “Xarxa Europea de Formació Judicial”¹²⁹, i a nivell Mediterrani, s’ha creat la cooperació entre els membres de la Lliga Àrab amb l’intermediari del “Centre d’Estudis i de Recerques Judicials de Beirut”¹³⁰. El defecte principal que troba tota aquesta cooperació, és que no s’ha institucionalitzat a nivell Mediterrani, i aprofitant el Procés de Barcelona hagués estat una bona ocasió per desenvolupar-ne els problemes i donar-ne solucions. Això hagués servit com un instrument més per a garantir l’estat de dret als països de la Conca Sud.

II. 2. 1. 2. 2. LA DEMOCRÀCIA.

La democràcia –com a valor– i tal i com es concep en aquesta “cistella”, cal que sigui analitzada des d’un doble punt de vista:

- a) Promoure la cultura de la democràcia.
- b) Promoure la democratització de la cultura.

129 La “Xarxa Europea de Formació Judicial” fou una iniciativa de França (Diari Oficial de les Comunitats Europees: C18 de 19 de Gener del 2001) per tal de millorar el coneixement recíproc dels sistemes judicials dels països de la Unió Europea entre els jutges i fiscals amb la finalitat de millorar el funcionament pràctic de la cooperació judicial a la Unió Europea, a part de crear i establir una veritable cultura judicial europea. Els objectius de la xarxa eren:

1. Aprofundir en el coneixement mutu dels sistemes jurídics.
2. Millorar l’ús dels instruments europeus i internacionals.
3. Intercanvi d’experiències i definir les necessitats de les activitats de formació.
4. Afavorir la coordinació entre els diferents programes de formació previstos pels països membres de la Unió Europea.
5. Desenvolupar activitats de formació per als membres del cos judicial.
6. Cada any la xarxa presentarà un programa d’activitats encaminat a afavorir el coneixement dels sistemes judicials europeus i les modalitats de col·laboració; el coneixement d’idiomes; l’organització de períodes de pràctiques i intercanvis; el desenvolupament de programes de formació per al cos judicial així com per als propis formadors.

Totes les dades relatives al procés d’adopció d’aquesta iniciativa es poden trobar a: <http://europa.eu/scadplus/leg/es/s22006.htm>

130 Fillon- Dufouleur, B. “*L’Émergence d’une culture juridique commune*” a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 110.

II. 2. 1. 2. 2. 1. PROMOCIÓ DE LA CULTURA DE LA DEMOCRÀCIA.

Es pretén promoure la cultura de la democràcia: Els objectius de la “tercera cistella” del *Partenariat* es basen en adoptar les mesures apropiades per les quals es preservin i promoguin les activitats culturals de totes les tradicions presents en les comunitats EuroMediterrànies, i no només les tradicions europees, de manera que caldrà veure com es concep la democràcia en els països de la Conca Sud.

Quan en el marc del Procés de Barcelona es parla de promoure la cultura de la democràcia cal també posar de relleu els dos punts de vista aparentment diferents que es tenen en les dues vessants Mediterrànies. Una òptica és aquella del Nord, on la promoció del valor democràtic passa a ocupar les “agendes occidentals”, i l’altre, és la del Sud. Si bé és cert que damunt del paper –ja sigui en declaracions oficials¹³¹ de caps d’Estat i de govern de països de la Conca Sud, com amb la signatura de la Declaració de Barcelona–, tots estan d’acord en la reiterada promoció democràtica, però caldrà veure com es manifesta en la realitat.

La voluntat de promoure canvis polítics en els països àrabs no són cap novetat. Ja en la primera guerra mundial –amb el President Wilson, i amb l’obsessió “civilitzadora”– es veieren els primers esforços per promoure aquests canvis. En els temps colonials es crearen missions colonials per a la civilització política, i amb la guerra freda els països occidentals boicotejaven els règims soviètics àrabs per tal d’expandir el “món lliure”¹³². Per tant, en un passat es promovien canvis polítics en el Món Àrab per motius ideològics

131 *La Vanguardia*, 28 de novembre de 1995. “(...) *El ministro de Asuntos Exteriores argelino, Salah Dembri, se refirió en su discurso a un asunto interno –el proceso de democratización de su país–, y afirmó que el presidente Liamín Zerual le había encargado que transmitiera a la conferencia su voluntad de «no escatimar esfuerzos para arraigar la democracia en Argelia (...)*”.

132 Albioni, R; Guazzone, L. “*Democracy in the Arab Countries and the West*”. *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 9; Núm.1; Spring 2004. Pàg. 84.

i òbviament polítics. Aquest fenomen ha restat en l'actualitat, tot i que els motius polítics han canviat: avui es vetlla per la prosperitat i seguretat global –sobretot per Occident–. Per trobar la relació causal entre la democràcia i la seguretat, cal remetre's a les teories liberals o neo-liberals de les relacions internacionals, les quals s'oposen a les teories del relativisme convencional¹³³, tot i que a la pràctica els governs apliquen la racionalitat idealista de les teories liberals i neo-liberals, però amb certs interessos convencionals.

De totes maneres, cal veure si la cultura de la democràcia en sí mateixa és transportable, o bé en podem desgranar els elements que la configuren, i potser començar amb algun dels elements que la constitueixen. En aquest sentit, Sartori considera que cal diferenciar entre la “llibertat des de” i la “llibertat per” (tenint en compte que aquest element, no pot ser concebut de la mateixa manera arreu). Un cop feta la distinció, es veurà que l'únic element que és transportable –universalment– és la forma constitucional liberal, i aquest serà l'únic element que farà que s'arribi a un acord comú entre Occident i el món Àrab¹³⁴. Tot i així, la teoria de Sartori, segons la qual la democràcia és un “invent occidental” pot ser posada en qüestió, ja que si es parteix d'aquest principi, el fet de voler “exportar la democràcia” es pot convertir en un acte d'imperialisme.

El rol de la Unió Europea en la promoció de la democràcia:

En els darrers anys, des de la Comissió Europea s'han anat emetent una sèrie de Comunicats¹³⁵ per tal de promoure la democràcia i els

133 Albioni, R; Guazzone, L. “*Democracy in the Arab Countries and the West*”. *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 9; Núm.1; Spring 2004. Pàg. 86.

134 Sartori, G. “How Far Can Free Government Travel?” a *Journal of Democracy*. Vol. 6, núm.3, juliol 1995. Washington DC. Pàg. 101-111.

135 COM (95) 216 final. “*Inclusión del respeto de los principios democráticos y los derechos humanos en los acuerdos entre la Comunidad y terceros países*”.

COM (98) 146 final. “*Democratización, Estado de Derecho, respeto de los derechos humanos y buen gobierno: retos políticos de la asociación entre la Unión Europea y los países ACP*”.

COM (2000) 191 final. “*Comunicación sobre las misiones de apoyo y observación*”

drets humans. La línia d'actuació europea promou "les polítiques de defensa dels drets humans i democratització" que són les que poden contribuir a que la mundialització sigui un fenomen incloent¹³⁶.

Pel que fa a l'activitat europea per impulsar la democràcia a Països Tercers, en destaca¹³⁷: impulsar polítiques coherents i conseqüents pel recolzament dels drets humans i de la democratització; donar major prioritat a la democratització i als drets humans en les relacions de la Unió Europea amb Tercers Països, sabent-ne aprofitar el diàleg polític, el comerç i l'ajuda exterior (en aquest cas, es pot interpretar que el Procés de Barcelona suposa un instrument clau per a motivar les relacions exteriors: d'una banda pel que fa al diàleg polític, ja que es pot considerar que ha estat la primera vegada que els països de la Conca Nord i Sud s'han assegut en una mateixa taula de diàleg, i d'altra banda, s'estimulen uns intercanvis comercials entre ambdues voreres que facilitaran –almenys teòricament– l'instauració de les bases per promoure drets humans i democràcia); adoptar un enfocament més estratègic en la Iniciativa Europea per la Democràcia i els Drets Humans (IEDDH)¹³⁸. Aquesta Iniciativa pren especial rellevància per ser un complement essencial dels objectius de la Política Exterior i de Seguretat Comuna de la Unió Europea. Semblava que aquesta assentava les bases per promoure –des d'un punt de vista institucional– la democràcia, però ha trobat mancances en la seva gestió, ja que els programes que es desenvolupaven en aquest marc trobaven la poca concentració de les prioritats, així com la poca prolongació de les actuacions. Des

electoral de la UE".

136 COM(2001) 252 final. Brussel·les, 8 de maig de 2001. Pàg.5. ; COM (2003) 294. "Un nuevo impulso a las iniciativas de la UE en el ámbito de los derechos humanos y la democratización, en colaboración con los socios mediterráneos. Orientaciones estratégicas".

137 COM(2001) 252 final. Brussel·les, 8 de maig de 2001. Pàg. 5.

138 Regulat pels Reglaments (CE) n° 975/99 i n° 976/99 de 29 d' abril, DO L 120 de 8 de maig de 1999.

del 1999, s'ha exigint –des de la Comissió– l'elaboració d'informes¹³⁹ i controls periòdics en la gestió d'aquesta Iniciativa que permetran donar més transparència a l'entitat, i conseqüentment serà més eficaç per la promoció democràtica en Països Tercers.

Tot i aquesta sèrie d'iniciatives europees per a la promoció de la democràcia i en el marc de les Polítiques Mediterrànies de la UE, no ha resultat ser un projecte ambiciós a curt termini com si que ho ha estat la liberalització del comerç, de manera que la citada promoció passarà, sovint en segon terme¹⁴⁰.

Analitzats els instruments dels que es fa valer la Unió Europea, es pot concloure amb que la voluntat de la U.E per promoure la democràcia, necessita centrar l'atenció en tres punts:

- Creació d' instruments per la promoció de la democràcia.
- Establiment de procediments que la U.E utilitza per la citada promoció.
- Cooperació dels estats membres.

La U.E ha centrat els seus esforços –per maximitzar l'eficiència dels instruments creats *ad hoc*– en la creació –el 1999– de la Uni-

139 Informe *Lenz* sobre la creació d'una estructura única de coordinació dins la Comissió Europea, competent en matèria de drets humans i democratització. (PE 220.735/final, de 4.12.97).

Informe *Imbeni* sobre l' informe de la Comissió sobre l'aplicació de les accions de foment del drets humans i de la democratització - per l' any 1995-. (COM(96) 0672 – C4 – 0095/97, PE 223.610/final, de 2 de desembre de 1997).

Informe Roubatis (COM(95) 0567 – C4 – 0568/95, PE228.009/final, de 6 de novembre de 1998).

“Evaluation of Aspects of UE Development Aid to the MED Region”, COWI, Dinamarca, novembre de 1998.

“External Evaluation of Community Aid Concerning Positive Actions in the field of human rights and democracy in the ACP countries, 1995 – 1999”, Franklin Advisory Services, agost del 2000.

“Evaluation of the PHARE and TACIS Democracy Programme”, European Institute (Sussex)/ISA Consult/GJW, novembre de 1997.

Informe especial n° 12/2000 del Tribunal de Comptes Europeu sobre la gestió per la Comissió de les mesures de la Unió Europea a favor del desenvolupament dels drets humans i de la democràcia en països tercers (DO C 230 de 10 d'agost del 2000).

140 Gillespie, R; Youngs, R. *The European Union and Democracy Promotion. The Case of North Africa*. Ed. Frank Cass. London, Portland, 2002. Pàg. 13.

tat de la Democràcia i els Drets Humans (*Democracy and Human Rights Unit*). Aquest instrument suposa donar coherència i eficiència en la creació de les polítiques (*policy-making*), però tot i així, les llacunes segueixen persistint ja que cal establir mecanismes per casar les iniciatives nacionals amb les directives comunes¹⁴¹. Aquesta llacuna, podem dir que és la mateixa existent en els temes de les polítiques immigratòries, quan es parla dels “*implementation deficits*”, és a dir, quan hi ha més iniciatives que instruments pràctics per dur-les a terme.

El tema de la promoció democràtica no resulta tant simple ni tant coherent com pugui semblar aparentment, i encara menys quan ho enquadrem en el si del *Partenariat* EuroMediterrani on hi ha una multiplicitat d'actors: els governs occidentals que volen promoure la democràcia (en el marc del Procés de Barcelona), han suscitat un debat pel que fa a les postures adoptades per cadascun d'ells. D'una banda hi ha els seguidors de la promoció de la democràcia “*top-down*”, és a dir des de dalt (i tal i com apunten els analistes, acaba sent una estratègia contraproductent), i altres que vetllen per una posició “*bottom up*”, és a dir, que la promoció vingui establerta des de baix (aquest és l'enfocament que es persegueix des dels programes de la Comissió Europea¹⁴²).

La manera com s'ha orientat la política de promoció democràtica des de la U.E, ha estat similar a la que es va fer en el seu dia per els països de l'est, és a dir, implicant la societat civil i promovent la liberalització econòmica que durà a la liberalització política, i promovent la “*bona governança*”. Si bé és cert que aquests factors van funcionar amb els països de l'est, tal i com apunta Gillespie, no tindrà la mateixa repercussió amb els països de la Conca Sud,

141 Ibidem. Pàg. 6.

142 Ibidem. Pàg. 11.

ja que aquests tenen molt clar que no passaran mai a formar part de la família de la Unió Europea. Tot i així, els fons de la U.E pel projecte “*MEDA democracy*” segueixen sent substanciosos (el període que va de 1996 a 1999, la Comissió Europea va destinar 27 milions d’ecus¹⁴³), i els països de la Conca Sud, poques vegades rebutgen els fons destinats a promocionar la democràcia. Gillespie parla d’un cas concret on el govern de Síria va bloquejar alguns projectes per ajudar a desenvolupar organitzacions d’alguns pobles i la seva societat civil, o del cas del Cap de l’Organització Egípcia dels Drets Humans que va ser detingut per acceptar fons del Regne Unit. Aquests casos fan pensar que la promoció democràtica des de la Unió Europea potser no ha estat realitzada de la millor manera, si més no, no s’han emprat els instruments adequats a la situació dels països que es pretenen “ajudar”. El Programa MEDA que tenia com a objectiu la promoció democràtica, va conduir a la creació de MEDA II, centrat en els drets de les dones i dels nens, amb la qual cosa resultarà més difícil que els governs de la Conca Sud ho puguin bloquejar.

Per veure fins a quin punt el concepte de democràcia, resulta aliè –en termes generals– pel **Món Àrab**, ens servim de l’exemple que posa Mernissi¹⁴⁴ comparant la estranyesa de la democràcia, tant com ho pot ser el telèfon o l’automòbil, elements –tots ells– importats pels “colonitzadors”. Tot i així seria massa simplista afirmar que l’estranyesa del concepte ho és en la mateixa mesura per tots els països àrabs-musulmans, ja que en la vorera Sud Mediterrània hi ha una multiplicitat de països on alguns abracen la democràcia, i d’

143 *Ibidem*. Pàg. 55.

144 Mernissi, F. *Islam e democrazia. La paura della modernità*. Ed. Giunti. Firenze, 2002. Pàg. 73.

altres la veuen com una amenaça per la pròpia identitat, de manera que cal distingir tres posicions¹⁴⁵:

- a) Tradicionalista: El fet que s'usi el principi de la *shura* és una via per a depreciar la democràcia. Aquesta seria l'aproximació o la postura de l'Àràbia Saudita.
- b) Islàmica Radical: Segons l'ideòleg islamista palestí Taqi as-Din an Nabhani, la democràcia és rebutjada, en base a la teoria de la sobirania de Déu.
- c) Islàmica reformista i "liberal": La *shura* pot ser considerada no només com a referència d'inspiració divina, sinó també com a principi derivat de les fonts religioses, per tant com a tradició de la cultura islàmica tradicional.

De manera que aquest valor que des del *Partenariat* es vol transmetre cal que sigui "agafat amb pinces" i veure quins països l'accepten i quins no, i en el cas d'acceptar-la, com la percebin resulta fonamental. En aquest sentit, el Parlament Europeu (Resolució P.E. 57.133/45, de març del 1997) es pronuncià afirmant que referent als temes de drets humans, democràcia, i estat de dret, no s'havien donat canvis significatius en els països de la Conca Sud, fins i tot, en alguns casos, la situació havia pitjorat.

La cultura de la democràcia dona un gran valor a la diversitat cultural, i en aquest sentit, la "tercera cistella" del *Partenariat* es basa en adoptar mesures per promoure i preservar les activitats culturals d'acord amb les tradicions Mediterrànies i no només europees¹⁴⁶. Per a poder promoure les citades activitats culturals, resulta clau el concepte de la participació i de la llibertat: El terme "parti-

145 Ragonieri, R. "*Democratization and the Arab World: Different Perspectives and Multiple Options*" a Panebianco, S. (Direcció). *A New Euro-Mediterranean Cultural Identity*. Ed. Frank Cass. London, Portland, OR, 2003. Pàg. 50.

146 Pace, M. "*Conclusion: Cultural Democracy in the Euro-Mediterranean Relations?*" *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol.10; Núm.3; Novembre 2005. Pàg. 430.

cipació” o “llibertat”, en àrab es pot traduir –etimològicament– per “*shirk*”, el qual té una connotació negativa perquè s'utilitza per descriure el desordre precedent a l'any 630 –data de conquesta de la Meca– quan el Profeta va fer caure els déus del pedestal¹⁴⁷. El fet que el terme evocui una connotació tant negativa, suposà que a l'hora de traduir l'art.18 de la Declaració Universal dels Drets Humans de les Nacions Unides¹⁴⁸, s'evités la menció del terme. Tal i com afirma Mernissi, aquestes “traves etimològiques” són el que fan que hi hagi –entre d'altres coses– una barrera entre l'Islam i la democràcia, per tant afectant directament el concepte de participació, clau per el desenvolupament de la democràcia. De manera que sembla que en un inici –cal posar de relleu, que des dels anys 90, les polítiques de la U.E i dels Estats Units, tenen “la maleta amb la democràcia” preparada per entregar-la al Món Àrab– totes les parts estan d'acord en la demanda per la democràcia, però quan es tracta d'aprofundir en el significat i els continguts, desapareixen les convergències¹⁴⁹.

El reflex d'aquesta percepció negativa es veu en el tipus de sistemes que imperen en el Món Àrab (autocràcies liberals en països com Marroc, Algèria, Egipte, Jordània, Bahrain i Kuwait o règims religiosos autocràtics com Síria, Tunis, Aràbia Saudita i Líbia): es tracta de diferents tipus d'autocràcies, deixant enrere tot tipus de sistemes democràtics o de règims democratitzadors¹⁵⁰.

147 Mernissi, F. *Islam e democrazia. La paura della modernità*. Ed. Giunti. Firenze, 2002. Pàg. 109.

148 Art. 18. **Declaració Universal dels Drets Humans, 1948**. “Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar de religió o de creença, així com la llibertat de manifestar la seva religió o la seva creença, individual i col·lectivament, tant en públic com en privat, per l'ensenyament, la pràctica, el culte i l'observança”

149 Gillespie, R; Youngs, R. *The European Union and Democracy Promotion: The Case of North Africa*. Ed. London and Portland, London, 2002.

150 Albioni, R; Guazzone, L. “*Democracy in the Arab Countries and the West*”. *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 9; Núm.1; Spring 2004. Pàg. 83.

Les citades activitats han de ser subjectes a un control democràtic i només a través d'aquests mecanismes es podrà assolir una democràcia –i no només a nivell teòric– sinó també a la pràctica, amb l'ajuda dels mateixos ciutadans de les zones Mediterrànies que han de contribuir “des de baix” a perfilar les Polítiques Mediterrànies. En aquest sentit, cal dir que les polítiques de la U.E i dels seus socis mediterranis, no sempre han estat encertades a l'hora de donar resposta a les necessitats dels ciutadans de l'àrea mediterrània: per tal de motivar o per donar efectes pràctics a la “tercera cistella”, la U.E ha donat suport financer per satisfer les claus polítiques prioritàries dels ciutadans mediterranis, com per exemple per promoure els drets de les dones i dels nens –entre d'altres– suposant així un impacte per els governs de la Conca Sud, sobretot afectant-los en les reformes de les seves agendes¹⁵¹. Per tant, aquest tercer apartat ha suposat l'instrument principal a través del qual la U.E ha procurat donar una resposta a la “crisis cultural”.

Ara bé, tot i les respostes positives que aquesta iniciativa ha donat en l'àrea mediterrània, també es donen certes llacunes: el desenvolupament de les Polítiques Mediterrànies de l'àrea Sud mediterrània, recauen en la modificació dels valors culturals que després de l'11 de setembre han fet canviar el quadre que hi havia el 1995, amb la qual cosa, és evident la mutació en els valors¹⁵² que entren en joc en les situacions contemporànies, com per exemple la reconstrucció de l'estat-nació. Aquest buit, és persistent, però no es pot pretendre desenvolupar mitjançant les solucions que la U.E ofereix, ja que aquesta opció no ha funcionat mai, ni funcionarà en

151 Pace, M. “*Conclusion: Cultural Democracy in the Euro-Mediterranean Relations?*”. *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 10; Núm.3; Novembre 2005. Pàg. 434.

152 Pace, M. “*Conclusion: Cultural Democracy in the Euro-Mediterranean Relations?*”. *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol.10; Núm.3; Novembre 2005. Pàg. 434.

un futur. Potser la solució és modificar els valors del Sud, però *in situ*, cercant una modernització de llurs sistemes, amb l'ajut de les elits. El problema però surt de nou a la llum: la por a la modernitat. El concepte de modernitat/modernització comprèn alguns elements que es perceben com una amenaça en alguns països àrab-musulmans de la Conca Sud –amb l'excepció de Tunis, que es declara com Estat Modern¹⁵³–: la modernització significa l'intent per part de l'home per controlar la naturalesa i sotmetre-la a les pròpies necessitats, així com esforçar-se contínuament per ampliar l'àmbit de les opcions socials i polítiques per el major nombre de persones possible¹⁵⁴. Ja sigui el fet de “controlar la naturalesa” com “l'ampliació de les opcions socials” suposen l'activació de les alarmes en el món musulmà. En aquest sentit, es posen de manifest les maniobres efectuades per les autoritats i líders musulmans per declarar com a contrària a l'Islam la llibertat de pensament que es declara en la Carta de les Nacions Unides (firmada per ells mateixos), de manera que no permet de cap manera als ciutadans familiaritzar-se amb les normes de participació democràtica¹⁵⁵.

Concloent, la promoció de la cultura democràtica sembla que no s'ha realitzat de la forma més encertada: si que és cert que les polítiques- per exemple de la U.E- per promoure la democràcia són cada cop més ambiciosos, però també és cert –segons els analistes¹⁵⁶– que la contribució que fa Occident en aquestes polítiques les debilita

153 Mernissi, F. *Islam e democrazia. La paura della modernità*. Ed. Giunti. Firenze, 2002. Pàg. 88.

154 Pasquino. G. “*Modernizzazione*” a *Il Dizionario di Politica*. Ed. Utet. Torino, 2004. Pàg.588.

155 Mernissi, F. *Islam e democrazia. La paura della modernità*. Ed. Giunti. Firenze, 2002. Pàg. 89.

156 Albioni, R; Guazzone, L. “*Democracy in the Arab Countries and the West*”. *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 9; Núm.1; Spring 2004. Pàg. 91.

fins el punt que promouen més estabilitat per els règims autoritaris (del món Àrab) que no pas la democràcia en si mateixa.

Per fer una valoració de la percepció que es té a la Conca Sud de les Polítiques de la Unió Europea per la promoció de la democràcia, s'ha pres com a referència un diari marroquí (*Le Matin*). Tot i que no és un rotatiu que reflecteixi la veritable realitat del Món Àrab (per ser d'orientacions extremadament governatives), no deixa de ser un dels més llegits del Marroc.

Des del Marroc (i des d'aquesta vessant governativa) s'insisteix en que aquest país ha fet passos de gegant cap a les vies de la democratització i modernització, gràcies a instruments com el canvi legislatiu pel que fa al nou Codi de Família, reformes econòmiques i reformes judicials (que vetllen per una bona salut de l'estat de dret)¹⁵⁷. La resposta a aquesta aparent normalitat “del curs cap a la bona democràcia” (amb tot el que això suposa), es troba en el rotatiu “TelQuel” –també marroquí però de caire satíric i no governatiu com *Le Matin*– el qual critica¹⁵⁸ que tot i que el Marroc havia firmat el Pacte per els drets econòmics i socials el 1976, no és fins el 1998 que en presenten un informe amb la qual cosa es deixa entreveure la poca transparència de les institucions d'aquest país del Maghreb.

157 *Le Matin*, 1 de gener de 2006. “(...)Mme Nouzha Chekrouni, membre du bureau politique de l'Union socialiste des forces populaires (USFP), a exposé vendredi à Barcelone, devant une conférence du Réseau socialiste arabe, les avancées réalisées par le Maroc sur la voie de la démocratisation et de la modernisation depuis l'enclenchement du processus de transition démocratique. «Comme l'avait souligné S.M. le Roi Mohammed VI dans son premier discours du Trône en 1999, la démocratie est un choix irréversible pour le Maroc», a déclaré à la MAP Mme Chekrouni qui a présenté aux participants les multiples réformes institutionnelles et sectorielles entreprises ces dernières années par le Maroc pour consolider la démocratie et renforcer l'État de droit. (...)”.

158 *TelQuel* (http://www.telquel-online.com/227/maroc1_227.shtml), núm 227, de març de 2005. “ (...) Même si le Maroc est signataire du pacte international des droits économiques et sociaux depuis 1976, il n'a présenté son premier rapport à l'ONU qu'en 1998 (voir encadré). Théoriquement, la délégation marocaine ne devait avoir aucun mal à “vendre” des projets et des institutions comme l'INDH, la Moudawana, l'IER ou l'IRCAM. Mais voilà, les officiels n'étaient pas seuls ... (...)”.

Una altre visió que cal tenir en compte és la d'un país del Mas-hrek (Egipte): S'ha agafat un article del rotatiu "*Al-Ahram Weekly*" titulat "miratge democràtic" on es posa de manifest que en el Fòrum per el Futur¹⁵⁹ –celebrat a Bahrain, el 2005– els països àrabs manifestaren el llur rebuig pel rol de la societat civil sense un control dels estats (com succeeix a Tunísia, Marroc, Oman, Aràbia Saudita i Egipte). Aquest símptoma ja posa en alerta el possible progrés democràtic d'aquests països. En tot cas, el que resulta molt il·lustratiu és el fet que els països àrabs, volen participar en aquest fòrums, congressos, processos i declaracions per la promoció de la democràcia (encara que aquesta passi en segon terme en el Fòrum per el Futur, però hi és de manera latent), i no certament perquè vulguin la democràcia per la llur regió –com diu Salama¹⁶⁰, els agrada el "so del món", o la melodia, però no les implicacions que això comporta–, sinó per poder demostrar un cop més que la democràcia està sobrevalorada a Occident.

De totes maneres, tot i les reticències d'alguns dirigents de països àrabs-musulmans cal dir que alguns d'aquests governs han vist una progressiva introducció d'un sistema jurídic estranger de tipus occidental, de manera que les societats musulmanes no seran mai més un "món únic i tancat" de qualsevol influència estrangera¹⁶¹.

En definitiva, la instauració democràtica a la Conca Sud hagués pogut ser possible després de l'època colonial i amb els nous nacionalismes i l'emergència de nous líders s'haguessin pogut establir

159 Sobre el Fòrum per el Futur (Forum for the Future) veure: http://usinfo.state.gov/mena/middle_east_north_africa/forum_for_the_future.html
http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/pays-zones-geo_8333/afrique-du-nord-mediteranee_1062/forum-pour-avenir_5246/conclusions-du-forum-pour-avenir-anglais_9166.html

160 Salama A Salama "*Democratic mirage*" a *Al-Ahram Weekly* (<http://weekly.ahram.org.eg/index.htm>). 17-23 de Novembre de 2005. Issue No. 769. Apartat "Opinion".

161 Ramadan, T. *Essere musulmano europeo*. Ed. Città Aperta Edizioni. Troina, 1999. Pàg. 190.

règims democràtics (com ho feren altres societats no més avançades que les del Nord d'Àfrica¹⁶²), i sí que és cert que han anat adoptant institucions que se solen associar amb la democràcia, però han fallat en la gestió de les mateixes i que molts països disposen de constitucions vàlides per el bon transcurs de la democràcia, però sovint no venen aplicats els preceptes establerts en les mateixes. En aquest punt, podem considerar que són estats que disposen de constitucions sense constitucionalisme, i només es podrà superar aquesta fase des de dins dels països Nord Africans mateixos: són ells que han de veure quins són els reptes i trobar el mètode just per superar-los.

Egipte¹⁶³, és un exemple d'intent de transformació democràtica des de la Societat Civil en els països àrabs. Sembla a ser que en aquests moments, aquest país del Mashrek travessi una turbulència política, econòmica i social, ja que els moviments reformistes de la oposició (com el partit *Kifaya* –que vol dir “Prou!”–, el partit *Ghad* –amb el seu líder Ayman Nour i altres organitzacions de la societat civil) han començat a sortir al carrer (bon element per començar una reforma democràtica *ad hoc*) per fer complir al govern les promeses, tals com garantir una major llibertat d'expressió; abolint el delicte de premsa; donant independència al poder judicial respecte el poder executiu; abolint les lleis d'emergència; eliminant la pobresa i la desocupació; promovent els drets humans; i posar fi a la corrupció¹⁶⁴, totes elles promeses postulades en el marc de les eleccions de l'any passat¹⁶⁵.

162 Chourou, B. *“The Challenge of Democracy in North Africa”* a Gillespie, R; Youngs, R. *The European Union and Democracy Promotion. The Case of North Africa*. Ed. Frank Cass. London, Portland, 2002. Pàg. 35.

163 Més informació sobre la situació política i sobre els drets i llibertats, veure els “reports” de l'*Organització freedomhouse*: www.freedomhouse.org Sobre la democràcia a Egipte, veure capítol IV.

164 Per anàlisi dels nivells de corrupció, veure: <http://www.transparency.org/>

165 www.equilibri.net (edició d'agost 2006)

Aquestes mobilitzacions a Egipte són el que poden donar una empenta a la promoció democràtica, més que no pas els acords bilaterals que haguessin pogut signar en el marc del *Partenariat*. Tot i així, caldria qüestionar-se si és pot trobar un nexa causal entre la “revolució” de la societat civil egípcia amb el paper del Procés de Barcelona.

Al marge de com s’ha dut a terme la promoció de la democràcia, no es poden passar per alt les diferents teories de la democràcia, relacionades amb el grau de **desenvolupament econòmic**¹⁶⁶ d’un país, fet que es posa en qüestió quan des d’Occident es qüestiona el perquè del “no-progrés democràtic” en alguns països, en aquest cas de la Conca Sud Mediterrània:

- D’una banda es troba la tendència de la Comissió Europea, on sembla que dona una relació causal entre el desenvolupament

166 Més informació sobre la relació causal o no entre democràcia i desenvolupament econòmic:

- Colomer, J.M. “*El modelo español de democratización*”. Política y Gobierno. Vol. VI, Núm. 1. Mèxic, 1999. Disponible a: http://www.politicaygobierno.cide.edu/num_anteriores/Vol_VI_N1_1999/Colomer.pdf

- Lipset, S.M. “*Repensando los Requisitos Sociales de la Democracia*”. American Sociological Review, 1994. Disponible a: <http://www.cholonautas.edu.pe/pdf/lipset.pdf>

- Paramio, L. “*Globalización y el Malestar de la Democracia*”, 2002. Disponible a: <http://www.iesam.csic.es/doctrab2/dt-0223.pdf>

- Ríos Cázares, A; y Ríos Figueroa, J. “*Capital social y democracia: una revisión crítica de Robert Putnam*”. Política y Gobierno. Vol. VI, Núm. 1 Mèxic, 1999. Disponible a: http://www.politicaygobierno.cide.edu/num_anteriores/Vol_VI_N2_1999/R%EDos.pdf

- Raventós, D; De Francisco, A. “*Republicanism y Renta Bàsica*”. Disponible a: <http://www.attacmadrid.org/d/2/020721205100.php>

- Sen, A. “*La democracia como valor universal*”, 2000. Disponible a: <http://www.analitica.com/va/economia/opinion/5192428.asp>

- Mény, Y. “*Política, corrupción y democracia*”, 1996. Disponible a: http://www.politicaygobierno.cide.edu/num_anteriores/Vol_VI_N1_1996/Meny.pdf.

- Estafanía, J. “*La Renta Bàsica Ciudadana*”. Disponible a: <http://www.redrentabasica.org/descarga/ESTEFANIA.PDF>.

- Uvalle Berrones, R. “*El fortalecimiento de la vida democrática: la nueva relación de la sociedad y el Estado*”, 2001. Disponible a: <http://www.clad.org.ve/rev20/uvalle.pdf>.

- Castro Alfin, D. “*La Historia de las Ideas Políticas. Contenidos y Métodos*”. Documentos de Treball de l’Institut de Ciències Polítiques i Socials, 1999. Disponible a: http://www.diba.es/icps/working_papers/docs/WP_I_168.html

econòmic i l'establiment de la democràcia¹⁶⁷. Aquesta posició també troba recolzament en autors com Weffort¹⁶⁸, que considera que la igualtat política dels ciutadans és possible en societats marcades per un elevat grau de desigualtat econòmica, i la contradicció entre la desigualtat econòmica i la igualtat política obre camp a les tensions, a les distorsions institucionals, a la inestabilitat i a la violència recurrent, per tant pot impedir la consolidació de la democràcia. Com afirma Lipset¹⁶⁹, els científics socials troben una alta correlació entre la presència d'institucions democràtiques i majors nivells de riquesa i benestar¹⁷⁰.

- Paral·lelament, autors com Tocqueville¹⁷¹ (en el segle XIX), i els contemporanis Lipset, Sartori¹⁷², Dahl¹⁷³ i Dogan¹⁷⁴, apunten que prescindint de la condició econòmica, la igualtat social és un element que resulta altament favorable per la democràcia. Aquesta tesi, però, resulta contestada per Weffort¹⁷⁵ que apunta que la condició social mínima s'absenta en les democràcies “molt

167 COM(2001) 252 final. Brussel·les, 8 de maig de 2001. Pàg.10: “(...)La Comissió considera que una inclusió més sistemàtica dels temes de drets humans i democràcia en el diàleg polític donarà contingut a les clàusules sobre els elements essencials i permetrà a totes les parts reconèixer les mesures més eficaces necessàries per a desenvolupar la estabilitat política i econòmica (...)”.

168 Weffort, F.C. “*New Democracies, Which Democracies?*”. Working Paper 198, The Woodrow Wilson Center, Latin American Program. Washington. D. C., 1992. Pàg. 22.

169 Lipset, S.M. “*Repensando los requisitos sociales de la democracia*”. Revista *Agora*. Núm. 5 / Hivern de 1996. (pàg. 29-65).Ed. Universidad de Santiago de Compostela. Pàg. 3.

170 Lipset, S.M; Seong, Kyoung-Ryung; Torres, J.C. “*A Comparative Analyses of the Social Requisites of Democracy*”. *International Social Science Journal*, núm. 45, 1993, (pàg. 155-175). Pàg.156-158.

171 Tocqueville, A. *Democracy in America*. Vol. I. Ed. Knopf. New York, 1976. Pàg.162-216.

172 Sartori, G. *The Theory of Democracy Revisited*. Ed. Chatham House. Chatham, NJ, 1987. Pàg. 343-345.

173 Dahl, R. *Polyarchy: Participation and Opposition*. Ed. Yale University Press. New Haven, CT, 1971. Pàg. 85-104.

174 Dogan, M. *Comparing Pluralist Democracies: Strains on Legitimacy*. Ed. Boulder. CO, Westview, 1988. Pàg.11-12.

175 Weffort, F.C. “*New Democracies, Which Democracies?*”. Working Paper 198, The Woodrow Wilson Center, Latin American Program. Washington. D. C., 1992. Pàg.18.

noves”, amb la qual cosa s’explica la inestabilitat de les mateixes.

- Una via entremig d’aquestes dues posicions és la defensada per Khader¹⁷⁶: no hi ha una connexió automàtica entre les transformacions econòmiques i el tipus de règim. És més, l’experiència diu que la globalització econòmica i l’expansió de la informació (diguem-ne societat de la informació¹⁷⁷) accelera el procés de su-

176 Khader, B. “*The Economic, Social and Political Impact of the Euro- Mediterranean Partnership*” (pàgs.269-283) a Maresceau, M; Lannon, E. *The EU’s enlargement and Mediterranean Strategies. A comparative analysis*. Ed. Palgrave. Londres, 2001. Pàg. 278.

177 Per més informació sobre la Societat de la Informació (SI) en el camp polític veure:

A) Sobre la democràcia electrònica- Administració electrònica:

- <http://www.e-democracy.org>. Aquesta pàgina web és un exemple d’un projecte - promogut per l’ Hubert Humphrey Institute of Public Affairs of Minneapolis- que permet veure les tendències de democràcia electrònica.

- Ministeri de Ciència i Tecnologia (2002) Projecte de llei de serveis de la Societat de la informació i comerç electrònic, aprovat el 4 de febrer de 2002.

- Informe sobre el Desenvolupament Humà, Nacions Unides 2004. Es planteja la necessitat de la democràcia electrònica relacionat amb el desenvolupament humà.

(<http://hdr.undp.org/reports/global/2004/espanol/>)

- Martín Cubas, J. *Democràcia e Internet*. UNED- Colecció Inter-ciències. Madrid, 2001. S’exposen les implicacions i possibilitats que brinda l’eina internet per a tots els ciutadans, en àmbit polític.

- *Key Support and Information Services*. Canadà, 2002. (strategies.ic.gc.ca/SSG/me00021e.html)

- Ferdinand, P. *The internet, democracy, and democratization*. Frank Cass. Portland, OR, Londres, 2000.

B) Promoció de la Societat de la Informació:

- Informe del Consell de la Unió Europea, *Brussel·les, 28 de Gener de 2003. ref. 5197/03*. Aquest informe recull els objectius per a la implementació del pla d’acció del Pla e-Europe 2005, entre ells, estimular una sèrie de serveis públics en línia, així com innovacions tecnològiques en les administracions públiques europees. També és important destacar la publicació de la resolució del Consell, de 18 de febrer del 2003 sobre l’aplicació del pla eEurope 2005: Diari Oficial de les Comunitats Europees, núm.48, de 28 de febrer de 2003.

- V.V.A.A. *La société du savoir*. **Revue internationale des sciences sociales**, (UNESCO). Ed. Éditions Eres. France, 2002.

- Ossama, F. *Les nouvelles technologies de l’information*. Ed. L’Harmattan. France, 2001.

- <http://www.wgig.org/>. Pàgina de difusió de la SI a través de la cimera mundial de la SI. Conté els documents preparatoris de la cimera.

- <http://www.itu.int/wsis/index-es.html>. Pàgina oficial de la Cimera Mundial de la Societat de la Informació.

- <http://europa.eu.int>. Aquesta és una pàgina genèrica d’informació sobre la Unió Europea, però es pot trobar en “pdf” l’Informe de la Direcció General de la Societat de la Informació: “*Hacia una Sociedad de la Información para todos*”. Luxemburg. Oficina de Publicacions Oficials de les Comunitats Europees 2004. És un informe per divulgar

avitzar el control que tenen règims autoritaris i dona més poder a la societat civil.

II. 2. 1. 2. 2. 2. PROMOCIÓ DE LA DEMOCRATITZACIÓ DE LA CULTURA.

Democratitzar la cultura, suposa una obligació “missionera” de l'estat, en tant que “realitzador-promotor” de la cultura, i fer-la així, accessible i atractiva a les masses¹⁷⁸. La gran qüestió, però, és si realment interessa aquesta difusió de la cultura (sigui aquesta entesa com a cultura “social” o per exemple cultura “jurídica”), i de quina manera: la Carta de les Nacions Unides- firmada per tots els països àrabs- és absolutament ignorada per la majoria de la població dels països de la Conca Sud, reduint l'existència de l'articulat a un element semiclandestí. De manera que la cultura “jurídica” es veu estroncada per les autoritats. Ara bé, no és només la “cultura

l'estat de la S.I a Europa, al mateix temps que marca les directrius a seguir.

C) Globalització. Estat del benestar i Societat de la Informació:

- Castells, M. *L'era de la informació. El poder de la identitat*. Generalitat de Catalunya, Vol.II. Barcelona. És l'eina essencial per entendre la societat de la informació en els nostres dies. No tant sols en aquest volum, sinó tota la trilogia.

- Castells, M. *La Galaxia Internet*. Ed. Plaza and Janés. Barcelona, 2001. Es fa una reflexió sobre les implicacions que té internet sobre la societat en la vida quotidiana, des de l'inici d'internet, fins avui.

- Castells, M; Himanen, P. *El estado del bienestar y la Sociedad de la Información. El modelo finlandés*. Alianza Editorial-Colección la sociedad red. Madrid, 2002. Dona totes les claus per encaixar el desenvolupament de la S.I en l'estat del benestar.

- Kirkman Geoffrey S; Cornelius Peter K; Sachs Jeffrey D; Schwab K. *The Global Information Technology*. Report 2001-2002. Ed. Oxford University Press. UK, 2002 .

- Garson, D. *Social Dimensions of Information Technology: Issues for the New Millennium*. Ed. Idea Group. Hershey, 2000.

D) La Bretxa digital com un dels elements claus en la SI:

- OECD, *Learning to Bridge the Digital Divide*. OECD publications.

- Compaine, Benjamin M. *The Digital Divide*. Ed. MIT Press Sourcebooks, UK, 2001.

- Prado, E. *La brexa digital o el perill d'exclusió de la Societat de la Informació*. Quaderns del CAC. 15. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya, 2003.

- *E-Commerce and development report*. OCDE, 2002.

- Servon, J. L. *Bridging the Digital Divide: Technology, Community and Public Policy*. Ed. Blackwell Publishers, Inc. Melbourne, 2002.

178 Pace, M. “*Conclusion: Cultural Democracy in the Euro-Mediterranean Relations?*” *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol.10; Núm.3; Novembre 2005. Pàg. 429.

jurídica” la que es veu afectada pels règims més rígids àrabs, sinó tota la cultura en general¹⁷⁹.

Si bé és cert que els continguts i valors defensats en la Conferència de Barcelona, damunt el paper semblen viables i plens de bones intencions, els països àrabs, com a part del Diàleg, de la Declaració, i del Procés, cal dir que no van reaccionar –ni aleshores (el 1995) ni amb el Barcelona +10– de la mateixa manera que els països de la Conca Nord. Un exemple molt clar i il·lustratiu d’aquest fet, es troba en els mitjans de comunicació, on en el Món Àrab en varen fer cas omís de tot el Procés. Durant la recerca d’aquesta tesi, ha resultat quasi impossible trobar rotatius del Món Àrab, que en les dates claus (sigui el mes de novembre de 1995, com el mes de novembre de 2005) fessin referència a la situació del Procés de Barcelona. De totes maneres, en l’apèndix documental d’aquesta tesi (annex número 4) es recullen tots els articles que s’han trobat sobre aquesta qüestió.

L’explicació d’aquesta llacuna del “Món Àrab”¹⁸⁰ es troba, en primer lloc, perquè sempre s’ha criticat el fet que el Diàleg no fos entre

179

	Emissions radiofòniques religioses	Emissions radiofòniques culturals	Total transmissions anuals
Egipte- 1987	18,6%	14,7%	56.455 hores
Israel-2006	0,8%	8,9%	34.281 hores
Algèria- 1985	1.434 hores	867 hores	2.301 hores
Àràbia Saudita- 2006	30%	—	36.865 hores
Itàlia- 2006	—	37%	—

Elaboració pròpia, font: Mernissi, F. *Islam e democrazia. La paura della modernità*. Ed. Giunti, Firenze, 2002. Pàg. 92.

180 Es creu convenient posar entre cometes el concepte, atenent a l’aportació de Béchir Chourou “*A Challenge for EU Mediterranean Policy: Upgrading Democracy from Threat to Risk*”, a: Panebianco, S. (Editor). *A New Euro-Mediterranean Cultural Identity*. Ed. Frank Cass. London, Portland, Or, 2003. Pàg. 24. “(...) Els països no europeus - que formen part del grup Mediterrani- s’estenen des del Marroc fins a Síria. Més o menys, la meitat d’aquests, formen part de la Lliga dels Estats Àrabs, i formen part d’aquesta col·lectivitat que es denomina “Món Àrab”, però es desafia el fet que tenen una llengua comú (formalment), una religió comuna (només els preceptes bàsics), i una herència comuna (depenent de com sigui definit el terme), per tant rarament el Món Àrab té una entitat homogenia. (...)”. Traducció lliure del text original.

iguals (d'una banda hi participaven els països de la Unió Europea “en bloc”, i de l'altre cada país de la Conca Sud del Mediterrani). En segon lloc, la Lliga Àrab apuntava que països de la U.E que no eren pròpiament mediterranis havien participat, en canvi molts països de la Lliga Àrab, que no tenien accés al Mediterrani, no havien estat convidats. Un altre crítica era el discurs utilitarista de la U.E pel que fa a la immigració: es feien totes les regulacions político-diplomàtiques per tal de poder-se protegir de les fortes onades migratòries, i no només això, sinó també el risc de perdre les provisions de gas, fosfats i petroli¹⁸¹. Totes aquestes “oposicions” o discrepàncies entre el Nord i el Sud per la defensa dels propis interessos o per la visió que es té al Sud del Nord i viceversa, és el que realment alimenta el Procés de Barcelona, el que dóna els *inputs* per seguir treballant en la configuració de les Polítiques Mediterrànies i per solventar les diferències, i sobretot la visió –si es vol “imaginària”– que es té de l'altre.

Amb tota aquesta problemàtica s'ha de poder arribar a la solució o al mètode on, totes les parts implicades del Procés s'hi vegin representades, de manera “sincera”. Quins tipus de polítiques s'haurien de realitzar? Què ha de fer Europa per perdre la “fama de l'Europa conquistadora”? Quines iniciatives cal desenvolupar per perdre la imatge de “l'altre” com a enemic? Quin tipus de polítiques s'han de dur a terme per aconseguir a totes dues parts –Nord i Sud–?. Aquestes són les veritables mancances de les polítiques mediterrànies, i amb elles, la política immigratòria.

Les respostes a totes aquestes qüestions s'abordaran en les conclusions de la present tesi, on després d'haver realitzat el recorregut i l'anàlisi dels elements que configuren les Polítiques Mediterrànies, i per tant les immigratòries, s'intentaran donar algunes solucions.

181 Rizzi, F. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi. Roma, 2004. Pàg. 111-112.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

CAPÍTOL III. LES POLÍTIQUES MEDITERRÀNIES EN MATÈRIA D'IMMIGRACIÓ: DEU ANYS MÉS TARD

III. 1. Any 2005: Un partenariat sense <i>partners</i>	117
III. 2. El paper de la Unió Europea: les polítiques comunitàries	133
III. 2. 1. Les darreres iniciatives	134
III. 2. 2. L'esperit d'Europa davant els fenòmens migratoris	143
III. 2. 3. Breu recorregut: de Roma a Niça	146
III. 2. 4. El <i>grup de savis</i> de la Comissió Europea de Romano Prodi (1999-2004): evolució, resultats i proposta de continuïtat	150
III. 2. 5. La Comissió Prodi, i les polítiques EuroMed	154
III. 3. Els models espanyols i italià. Pros i contres	161
III. 3. 1. Un marc comú	161
III. 3. 2. El paper d'Espanya en la configuració de les polítiques immigratòries europees: les relacions amb el Marroc	170
III. 3. 3. El paper d'Itàlia en la configuració de les polítiques immigratòries europees: les relacions amb el Maghreb, Mashrek i els Balcans	181

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

III. 1. ANY 2005: UN PARTENARIAT SENSE *PARTNERS*.

Des d'un punt de vista econòmic es pot considerar que el *Partenariat* ha tingut èxit pel que fa a les inversions europees mitjançant els instruments de finançament (sobretot, amb els Programes MEDA), però des d'un altre punt de vista (per exemple de l'evolució democràtica i dels drets humans) es pot considerar que el *Partenariat* s'ha quedat sense *partners*. Les respostes als deu anys de la Conferència de Barcelona, no foren homogènies (i per tant positives) en ambdues conques mediterrànies.

A continuació s'enumeren els *Partners* de la Conca Sud i les informacions que els propis països publicitzen en els llurs ministeris d'afers exteriors. L'anàlisi de la informació continguda en el si d'aquests ministeris, és el que ens permetrà parlar d'un "*Partenariat sense partners*":

1- Algèria¹⁸²: l'estat Argelí esperava que l'aniversari de la Conferència de Barcelona fos un pretext per a poder donar una altra oportunitat al Procés per a revisar i avaluar-lo. El Ministeri d'Afers Exteriors algerí, exposa en un comunicat relatiu a la presència del Ministre d'Estat - M. Abdelaziz Belkhadem-, en el desè aniversari del Procés de Barcelona, que tot i el fracàs del Procés, Argèlia segueix amb el compromís adoptat el 1995, tot i ser conscients que el Procés ha fallat sobretot en l'establiment de la Pau a Orient Mitjà i amb la instauració d'un Estat Palestí.

De manera que per aquest *partner*, s'han vist troncats els objectius del Procés, fet que segurament repercutirà en les futures relacions EuroMediterrànies.

182 http://www.mae.dz/ma_fr/

2- Egipte¹⁸³: segons el Ministeri d'Exteriors Egipci, la major novetat i el que destaca com a principal resultat del desè aniversari de la Conferència de Barcelona és el Codi de Conducte antiterrorista, i les fractures i diferències –on Egipte tingué un paper clau per a la conciliació d'ambdues posicions– que hi ha sobre aquest argument (d'una banda, la posició de la Unió Europea afirmant que l'autodeterminació no pot justificar el terrorisme, i de l'altre els països àrabs que reclamaven la diferenciació entre terrorisme i el dret de resistir-se a les ocupacions estrangeres), però arribant a la conclusió comú –entre els *partners*– que el terrorisme és un “repte global”, que requereix la cooperació internacional.

Es destaca també el tema de la immigració com un dels objectius del programa de treball de la Conferència EuroMediterrània pels propers cinc anys, en el marc de la “tercera cistella” (àmbit cultural i polític), per combatre la immigració il·legal.

Es posa de manifest la discutida “visió global” defensada des de les posicions de la Unió Europea referent a les ajudes econòmiques i altres tipus d'ajudes cap els estats àrabs sobretot per el que fa als esforços europeus per a les reformes àrabs.

3- Israel¹⁸⁴: aquest és el país mediterrani que dóna més importància al *Partenariat* i a tot el Procés de Barcelona en si mateix, no només per els beneficis econòmics (obertura del propi mercat cap a Europa) que comporta la firma de l'Acord d'Associació, sinó perquè suposa una mínima garantia política, emprant l'instrument del Diàleg.

183 Ministeri d'Afers Exteriors d'Egipte:

http://www.mfa.gov.eg/MFA_Portal/en-GB/Press_and_Media/Economic_Press_Reviews/emedi2911.htm

Veure: El-Sayed Selim, M. “*Egypt and the Euro-Mediterranean Partnership: Strategic Choice or Adaptive Mechanism*” a Gillespie, R. (Direcció) *The Euro-Mediterranean partnership. Political and Economic Perspectives*. Ed. Frank Cass, Londres, 1997.

184 <http://www.mfa.gov.il/mfa>

- 4- Jordània**¹⁸⁵: de la informació difosa en aquest país sobre la Conferència de Barcelona, l'únic que se'n destaca són els Acords d'Associació firmats amb la Unió Europea i la perspectiva de formar la zona de lliure canvi prevista per l'any 2010. De manera que la resta de "cistelles" de la Declaració de Barcelona han caigut en l'oblit d'aquest país Mediterrani. És en aquest sentit, que es pot parlar de nou d'un *Partenariat sense partners*.
- 5- Líban**: el govern libanès no posa a disposició cap tipus d'informació relativa al Procés de Barcelona.
- 6- Palestina**: no es disposa de cap tipus d'informació relativa al Procés de Barcelona.
- 7- Marroc**: com ja s'ha vist en els mitjans de comunicació, es pot considerar que Marroc disposa de bones relacions amb la Unió Europea i es comprometen a seguir els compromisos en el marc del *Partenariat EuroMediterrani*. Un exemple -tot i que és molt institucional- és la publicitat que se'n fa del Procés en les pàgines del Ministeri d'Afers Exteriors del Marroc¹⁸⁶, rendint així comptes de com han estat gestionades les ajudes de la U.E, i com ha estat format l'Acord d'Associació amb la Unió Europea.
- 8- Síria**: el govern sirià no posa a disposició cap tipus d'informació relativa al Procés de Barcelona.
- 9- Tunísia**¹⁸⁷: no es disposa de cap informació, en les pàgines oficials del govern de Tunísia.

El que també permet afirmar que ens trobem davant un "*Partenariat sense partners*" és el fet que les pressions migratòries (provinents de la Conca Sud Mediterrània) no han minvat tot i les firmes dels Acords d'Associació entre la UE i els partners del Sud –que haurien de servir de catalitzador per les onades massives immigra-

185 http://www.kingabdullah.jo/main.php?main_page=0&lang_hmka1=1

186 <http://www.maec.gov.ma/paaa/accueil.htm>

187 <http://www.ministeres.tn/html/indexgouv.html>

tòries-. Al fi i al cap, el control de la immigració s'ha acabat convertint en un instrument a les taules de negociació¹⁸⁸.

A través de l'anàlisi de la immigració en tots els països *partners* de la Conca Sud¹⁸⁹ és un exemple més de la “involució” del *Partenariat* en matèria migratòria¹⁹⁰:

1- Algèria¹⁹¹: si bé és cert que aquest país tradicionalment ha estat un país d'emigració cap a França (per motius òbviament històrics), ha estat i segueix sent un país d'immigració i de trànsit, amb la qual cosa el legislador algerí ha vist la necessitat d'adoptar mesures en un doble aspecte: en primer lloc per protegir els drets dels seus ciutadans emigrats a l'estranger, i en segon lloc

188 Fargues, P. « *Dialogue sur la Coopération Migratoire en Méditerranée Occidentale (5+5). Rencontre Ministérielle. Tunis, 16-17 Octobre 2002. Les politiques migratoires en Méditerranée Occidentale: contexte, contenu, perspectives* ». Pàg. 13. Informe preparat per la Organització Internacional per les Migracions: <http://www.iom.int/jahia/jsp/index.jsp>

189 Fargues, P (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes)

190 Més informació sobre els moviments migratoris - immigratoris internacionals, veure: http://www.oecd.org/department/0,2688,fr_2649_33931_1_1_1_1,00.html

191 En el següent quadre es veu el balanç migratori-immigratori d'Algèria.

Période	Emigration	Immigration
A partir de 1830	Moyen-Orient	France
Début du 20ème siècle	France, pays arabes	France, Europe du sud
1945-62	France, Maroc, Tunisie	France
1962-73	France	France, Europe de l'est, moyen orient
1974-91	France, République Démocratique Allemande, Europe occidentale, Amérique du nord	Europe de l'est, Moyen-Orient
1992 à nos jours	France, Europe occidentale, Amérique du nord, pays du Golfe, Australie et Extrême-Orient	Pays subsahariens

Font: Fargues, P (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 64.

per garantir els drets dels immigrants o dels “immigrants de trànsit”.

Paral·lelament s’ha trobat amb la situació d’haver de sofrir els canvis que suposa passar d’una economia socialista a una economia de mercat, i d’haver d’articular els acords bilaterals que s’han efectuat amb alguns països europeus (per exemple, els Acords d’Associació EuroMediterranis), havent així d’adaptar les llurs disposicions en funció del que s’estableix en els citats acords, és a dir, la protecció dels drets humans. Aquesta adaptació suposa una veritable dificultat constitucional i legislativa per Algèria, de manera que el sistema jurídic algerí és encara insuficient per administrar els processos migratoris¹⁹², per tant és obvi que en matèria d’immigració en el marc del Procés de Barcelona, es pot afirmar que Algèria és un *partner* coix. Tot i així, l’adhesió en tractats i acords internacionals han donat el seu fruit en el sentit que han adoptat les mesures *ipso facto*, donant prevalença al drets internacional davant el dret nacional.

2- Egipte: la política migratòria del Govern egipci, respon més a una sèrie de deures o reaccions que no pas a una agenda amb objectius clars¹⁹³, donant així prioritat al disseny de les polítiques que fan intervenir les autoritats estatals per l’organització i regulació de les oportunitats de treball a l’estranger. En aquest sentit es dóna una forta cooperació entre Egipte i els països àrabs pel que fa a la mobilitat dels nacionals egipcis, de manera que no

192 Kerdoun, A., a Fargues, P (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l’intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 76.

193 Sawi, A., a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l’intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 105.

es contempla el fenomen migratori cap a Europa. Per tant, pel fet que no es contempli la immigració cap a Europa (sigui dels nacionals o d'immigrants de trànsit), suposa que no estableixin cap mena de política concreta en el marc del *Partenariat*.

3- Israel: el tema migratori en aquest país cal enfocar-lo des de cinc vessants¹⁹⁴, la primera, considerant Israel com a país d'immigració, és a dir; com a receptor de immigrants jueus (*aliyah*); la segona, l'èxode dels palestins; la tercera, l'emigració jueva (*yeridah*); la quarta, la immigració laboral –sigui legal o il·legal–; i la cinquena, la reunificació familiar. Les polítiques adoptades per Israel davant la immigració han suposat- sovint- la pèrdua de la ciutadania i els drets civils dels països d'origen, resultant impossible el retorn als citats països d'origen. En canvi, l'emigració dels nacionals israelians és un tema molt menys estudiat (tot i que s'apunta a que la migració es dona a causa de factors derivats del procés de pau), i per tant suscita poques polítiques públiques, tot i la encara vigent “Llei de Retorn”¹⁹⁵ la qual postula que qualsevol jueu té dret a tornar a la pròpia terra. Fins i tot en un passat històric, els emigrants jueus que deixaven Israel se'ls condemnava públicament de “covards”. Tot i que avui les polítiques públiques són molt més flexibles, s'encoratja als nacionals a no abandonar el país. Per tant, aquest *partner*, és substancialment diferent –entre altres punts de vista– a la resta de *partners* mediterranis, que no adopten aquestes mesures de “tancament” de fronteres.

194 Della Pergola, S. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 123.

195 Referències Llei de Retorn: Llei núm. 5719/1950. Disponible a: <http://www.Israel-mfa.gov.il>.

4- Jordània: aquest país es caracteritza pels moviments d'emigracions i d'immigracions contemporàniament. Des de començaments dels anys 50, les polítiques migratòries han estat bastant obertes¹⁹⁶, tot i que últimament Jordània ha millorat les polítiques *vis a vis* encoratjant els immigrants a tornar en el propi país d'origen (en aquest sentit, es pot interpretar que els Acords d'Associació han donat els seus fruits).

5- Líban: donats els grans fluxos migratoris que es donen al Líban sigui dels mateixos libanesos o per part dels immigrants de trànsit cap a Europa i els conseqüents casos que s'han donat de tràfic de refugiats, el Líban adherí –el 2002– el Protocol (firmat a Nova York, el 26 de setembre) de les Nacions Unides per la lluita contra el tràfic de refugiats per mar, terra i aire. Així mateix, el Líban –a l'any 2002– conscient de la situació dels fluxos migratoris, concloué una Convenció amb el *Centre International pour le Développement de la Politique de l'Immigration* (ICMPD), l'objectiu del qual era establir una política de repatriació dels immigrants il·legals. Pel que fa als immigrants de trànsit, el Líban ha dissenyat una política immigratòria restrictiva pel que fa a l'entrada dels estrangers en el llur territori, prenent mesures rigoroses també pel que fa a la permanència d'estrangers¹⁹⁷. Aquesta orientació política es troba en sintonia amb el *Partenariat*, ja que

196 Zaghāl, A. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 155.

197 Kiwan, F. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 190.

les pròpies polítiques internes frenen els processos migratoris cap el Nord del Mediterrani¹⁹⁸.

6- Marroc: la immigració clandestina des del Marroc cap a Europa (principalment a Espanya i Itàlia per la proximitat geogràfica, i França, per motius històrics) es remunta a meitats dels anys 70¹⁹⁹. Actualment els països europeus amb més població immigrada d'origen marroquí són França, Espanya, Països Baixos i

198

Pays de résidence actuelle	Période de l'émigration				Total
	1975-1990	1991-1995	1996-2001	Indéterminé	
Afrique	15243	6250	16479	84	38056
Amérique du Nord	104010	33467	40822	981	179281
Amérique du Sud et Centrale.	13394	5922	6487	204	26007
Asie (sauf pays arabes)	1203	423	1061	0	2686
Australie	48007	13803	17476	287	79574
Europe de l'Est	3416	2128	3175	39	8758
Europe de l'Ouest	90653	26528	30528	562	148272
Pays arabes	53823	22853	45475	1815	123966
Indéterminé	72	11	80	50	212
Total	329822	111385	161584	4022	606812

Source: Choghig Kasparian, "L'entrée des jeunes libanais dans la vie active et l'émigration depuis 1975", Presses de l'Université St Joseph, Beyrouth, 2003.

Font: Kiwan, F. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 193.

199 Mghari, M. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 200.

Itàlia²⁰⁰. A diferència de la migració jordana -per exemple- la migració del Marroc no és una migració de retorn, entre altres motius, perquè les polítiques internes no faciliten aquesta acció²⁰¹ tot i haver firmat els Acords d'Associació amb la Unió Europea. Paral·lelament, des del 2002, l'articulat jurídic marroquí que regula les migracions és complex en el sentit que es troba diversificat en diversos cossos legislatius²⁰², però en destaca prin-

200

Pays de résidence	1993	1997	2002	2004
Allemagne	85156	104051	99000	102000
Autriche		552	550	1164
Belgique	145363	199647	214859	293097
Bulgarie			30	162
Chypre			19	
Danemark	4622	6678	7800	6300
Espagne	65847	119422	222948	423933
Ex-Yougoslavie			21	39
Finlande		930	1000	1103
France	678917	722000	1024766	1 113176
Grande Bretagne	25000	17715	30000	35000
Grèce		666	600	630
Hongrie			46	40
Irlande			70	66
Italie	91699	146460	287000	298949
Luxembourg		360	666	666*
Norvège	3400	4517	3970	6300
Pays-Bas	164546	274641	276655	300332
Pologne		120	120	250
Portugal		468	468	2866
Roumanie		650	200	375
Russie		2409	2409	8687
Slovaquie			5	22
Suède	5500	3748	3781	10000
Suisse	5517	4339	8691	11500
Tchéquie			220	214
Total Europe	1279558	1609821	2185821	2 616871

Font: Sadiqi, F. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 231.

- 201 Fargues apunta que les polítiques immigratòries i migratòries del Maghreb estan inspirades amb els models de la UE. Veure: Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 56.
- 202 Elmadmad, K. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions

cialment la Llei 02/03 d'11 de novembre del 2003, relativa a l'entrada i permanència i establiment d'estrangers al Marroc. Aquest Llei suposa la unificació del dret marroquí en aquesta matèria tot i que hi segueixen havent límits i llacunes: per exemple, el poder discrecional de l'Estat per establir l'entrada dels estrangers, amb la qual cosa es poden posar en evidència els Acords EuroMediterranis ja que el Marroc permetria l'entrada a en el propi territori d'estrangers (immigrants de trànsit) que després travessarien les fronteres per arribar a Europa. Les autoritats –en aquest cas del Marroc– i segons la Llei 02/03 (arts. 42 a 56) poden establir infraccions per les persones físiques o jurídiques que entrin o s'estableixin de manera il·legal, així com exercir l'expulsió (art.25) de manera que els instruments jurídics per a poder frenar la immigració de trànsit es troben en el recent articulat. En un marc institucional –i si es vol teòric– el Marroc disposa de dues institucions (en el marc del Ministeri de l'Interior marroquí) creades el 10 de novembre del 2003 amb l'objectiu de lluitar contra la immigració clandestina: la Direcció de la Migració i de la Vigilància de les Fronteres (*Direction de la Migration et de la Surveillance des Frontières*), i l'Observatori de la Migració (*Observatoire de la Migration*). Tal i com afirma Elmadmad²⁰³, totes les convencions, acords i tractats que ha firmat el Marroc (s'inclouen els Acords EuroMediterranis) són automàticament aplicables al Marroc i han de poder ser invocats davant els jutges marroquins (és a dir, els instruments internacionals han tingut els efectes que la seva naturalesa els dóna). Sembla a ser que no ha estat així en les polítiques immigratòries i amb les relacions entre el Marroc i la Unió Europea, per tant,

liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 211.

203 Ibidem. Pàg. 216.

aquests arguments ens duen a parlar de nou d'un *Partenariat* sense *partners*.

7- Palestina: A causa del conflicte entre Israel i Palestina les migracions en aquest país resulten ser la clau dimensional del conflicte²⁰⁴, de manera que la Autoritat Nacional de Palestina ha intentat resoldre el problema des d'un pla teòric. En aquest marc, és fonamental l'esbós de Constitució (preparat per el Comitè constitucional constituït per l'aleshores President Yasser Arafat el mes de novembre de 1999), i les successives reformes que s'han anat introduint, el resultat del qual ha estat una suma de contradiccions entre el discurs nacional i les pràctiques en relació amb els palestins refugiats a l'estranger.

En definitiva, tot el problema rau en una qüestió de sobirania i de poder delimitar clarament qui és ciutadà i qui no. Un cop estiguessin delimitades aquestes línies fonamentals es podria començar a dissenyar una política migratòria coherent i amb efectes positius davant el *Partenariat*. De moment, la única dada de

204 Hanafi, H. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 255.

la que es disposa són les migracions dels Palestins en el si de la Conca Mediterrània, principalment a la Conca Sud²⁰⁵.

8- Síria: és un país que principalment exporta treball més que no pas importar-lo²⁰⁶, sent el Golf i el Líban els principals llocs de destí. Per tant les polítiques migratòries –tradicionalment– estan destinades a regular les migracions i no les immigracions, tot i que en els darrers temps, a causa de la immigració de trànsit s’ha hagut de canviar el quadre jurídic. El dret sirianès en matèria de migració respon a un conjunt de disposicions legislatives i reglamentàries aplicables als desplaçaments internacionals de persones: Decret legislatiu núm. 29 de 15 de gener del 1970, relatiu a l’entrada, permanència i sortida dels estrangers a Síria; el Decret Legislatiu núm. 29 de 2 de maig del 1949 relatiu a la imposició de la residència forçada als estrangers; el Decret Legislatiu núm.

205

Country	Number	Percent
Palestinian Territory	3,699,767	37.8
Israël	1,100,951	11.2
Jordan	2,881,604	29.5
Lebanon	427,517	4.4
Syria	449,241	4.6
Egypt	63,774	0.7
Saudi -Arabia	318,869	3.2
Kuwait	40,584	0.4
Other Gulf Countries	127,956	1.3
Iraq & Libya	119,009	1.2
Other Arab Countries	6,719	0.1
United States	241,085	2.5
Other Foreign Countries	306,996	3.1
Total	9,784,072	100.0

PCBS, revised figures, 2005.

Font: Ibidem. Pàg. 259.

206 Sadeldine, S. a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l’intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 270

272, de 4 de novembre del 1969, relatiu a les condicions requerides pels matrimonis entre sirians i estrangers; la Llei núm. 42 de 31 de desembre del 1975 relativa als sistemes de passaports i a l'entrada i sortida dels Sirians Àrabs; el Decret Ministerial núm.1531 de 6 de setembre del 1980 referent a la permanència dels refugiats palestins; el Decret Ministerial núm. 467 de 12 de juny del 1976 referent als vista si sortides; el Decret Ministerial núm. 675 de 19 de maig del 1975 sobre la permanència dels estrangers i la renovació; i el Decret Ministerial núm. 576, de 5 d'octubre del 1970 relatiu als ciutadans emigrats.

Paral·lelament, Síria ha ratificat acords internacionals davant la demanda de les migracions, entre els quals es destaquen els Acords d'Associació amb la Unió Europea que tot i que no ha estat encara ratificat, les negociacions ja han estat concloses (el 2004)²⁰⁷. De moment, es pot seguir parlant, en matèria migratòria, d'un *Partenariat sense partners*.

207 Veure: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/med_ass_agreemnts.htm

9- Tunísia²⁰⁸: si bé és cert que Tunísia dona especial importància als Acords, Tractats i Convencions Internacionals ratificats, cal veure quina n'és la llur eficàcia. Totes aquestes ratificacions (en aquest cas referent a les polítiques migratòries-immigratòries), no sempre s'introdueixen en el si de la legislació nacional, per tant no s'adapten a les lleis internes. Des d'un punt de vista quantitatiu²⁰⁹, Tunísia ha estat el *partner* Mediterrani que més convencions ha conclòs amb la Unió Europea –potser gràcies a l'antiguitat de les relacions entre els membres de la U.E i Tu-

208 **Migracions Tunicines a Europa, 2001-2003.**

Pays \ Année	2001	2002	2003
Europe			
France	470459	480067	493028
Italie	78581	89896	101042
Allemagne	44143	45904	53925
Belgique	16305	16982	17084
Suisse	6909	6909	6909
Hollande	6642	7058	7058
Autriche	472	5057	519
Angleterre + Irlande	3168	3293	3512
Espagne	129	13	136
Suède	563	6003	6156
Norvège	877	1156	1187
Danemark	861	975	975
Finlande	535	535	535
Islande	8	8	8
Grèce	443	438	458
Turquie	272	343	345
Portugal	61	61	49
Malte	173	177	177
Pologne	241	211	210
Russie-Ukraine	666	1037	1406
Rep. Tchèque	257	325	319
Rep. Slovaque	30	30	30
Hongrie	66	66	66
Roumanie	56	56	-
Bulgarie	11	11	-
Yougoslavie	16	244	600
Bosnie	20	20	20
Albanie	11	11	11
Ensemble Europe	642541	668173	70166

Source : *Ministère des Affaires Etrangères*

Font: Chékir, H; Ben Cheikh, F. a Fargues, P. (Direcció), *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 315.

209 Ibidem. Pàg. 305.

nísia-, però com es veurà aquesta no n'és una garantia i per tant de nou ens trobem amb un *Partenariat* sense *partners*. Aquestes relacions entre les dues voreres es veuen recolzades pels Acords de 1976 i posteriorment pels Acords d'Associació del 1995 (basats en la seguretat social, permanència i treball, promoció de les inversions i cooperació judicial en matèria civil i penal). Tot i que als anys 70, es basava més en una visió econòmica de les migracions, la cooperació entre la U.E i Tunísia ara es troba enfocada cap a la concepció més humana, però sense haver arribat a la lliure circulació de ciutadans de Tunísia cap a la Unió Europea²¹⁰. Conseqüentment, les polítiques immigratòries tunicines no tenen un quadre massa transparent.

10- Turquia: arrel dels processos d'adhesió a la Unió Europea, Turquia ha progressat molt en matèria migratòria i d'asil²¹¹, signant així els Acords d'adhesió al *Partenariat*²¹² i establint quatre prioritats: a) harmonitzar la legislació dels visats així com la pràctica de *l'acquis* de Barcelona; b) adoptar i implementar *l'acquis* i les millors pràctiques en migracions, així com prevenir la immigració il·legal; c) gestió de les fronteres per implementar de ple *l'acquis* de Schengen; d) començar a harmonitzar *l'acquis* en matèria d'asil. Seguint aquesta línia, Turquia ha adoptat –25 de març de 2005– un Pla d'Acció per l'Asil i la Migració²¹³, donant resposta als Acords amb la U.E. Sembla que de tots els

210 Segons l'Institut Nacional d'estadística tunesí, s'estima que uns 76.000 tunisians han emigrat – entre 1999 i el 2004– cap a Europa, i també Orient Mitjà, i altres països del Magreb.

211 Tokuzlu, L. B., a Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 339.

212 Veure: (2001/235/EC) OJ L 85/13 24/03/2001, a <http://eur-lex.europa.eu/es/index.htm>

213 <http://www.egm.gov.tr/>

Partners el que ha adoptat mesures més clares davant les migracions ha estat Turquia, però no cal oblidar, que res és gratuït i que Turquia vol entrar a Europa, l'Europa dels 25.

Havent analitzat la situació de les migracions-immigracions dels països de la Conca Sud Mediterrània, ens hem adonat que es tracta d'un panorama molt heterogeni, amb la qual cosa resulta difícil posar a tots els països dins el “mateix sac”. Aquest fet suposarà una trava més per a poder desenvolupar polítiques migratòries –almenys des de la Unió Europea– ja que en el seu cas seria, el bloc europeu davant cada un dels països de la Conca Sud, en definitiva, seguint la línia del Procés de Barcelona.

El balanç general que fan els països de la Conca Sud respecte el Procés és posar de relleu el falliment del procés de Pau a Orient mitjà, és a dir, que no s'han sabut utilitzar els instruments adequats en el cas que hi fossin...

Pel que fa a les migracions, és cert que damunt del paper s'arriba a un acord entre les dues voreres mediterrànies per a poder controlar les migracions i per tant per combatre la immigració il·legal. És probable que aquests Acords hagin fracassat pels següents motius:

- 1- S'ha volgut donar una visió global a tots els països de la Conca Sud, passant per alt les peculiaritats de cadascun d'ells, tals com el tipus de migracions, legislacions, característiques migratòries etc... Per exemple, a Jordània han funcionat els Acords d'Associació pels quals es motiva als nacionals a tornar al país d'origen. De la mateixa manera també han funcionat al Líban on es posa fre a la entrada dels estrangers. En canvi, aquesta mateixa solució no ha estat eficaç pel Marroc, el qual, no ha fixat mesures o polítiques de retorn.

2- Sovint s'ha volgut donar una resposta econòmica per frenar les onades migratòries. Un exemple d'aquest falliment pot ser el cas de Tunissia, on tot i les tradicionals i llargues relacions diplomàtiques amb Europa, aquestes han passat de tenir una cooperació econòmica a una cooperació més humana, fet que tampoc ha produït els seus fruits.

En definitiva, es pot concloure en que si es volen fer eficients els Acords d'Associació, i per tant establir polítiques immigratòries eficaces caldrà:

- que Europa sigui capaç de dissenyar una veritable política immigratòria comuna.
- que els Acords d'Associació siguin acompanyats de mesures que permetin l'execució dels mateixos, sobretot en matèria migratòria.

III. 2. EL PAPER DE LA UNIÓ EUROPEA: LES POLÍTIQUES COMUNITÀRIES²¹⁴.

- 214 A Brief History of Migration Policy in the EU
- 1957 The Rome Treaty Introduced the right of freedom of movement of persons
 - Treaties
 - 1985 The Schengen Agreement: Abolished border control in the Schengen area.
 - 1992 The Maastricht Treaty: Formally recognised that Justice and Home Affairs are matters of common interest and reinforced co-operation between Member States under the so-called 'Third Pillar'. Introduced standard EU citizenship.
 - 1997 The Amsterdam Treaty: Integrated the Schengen Agreement into the European Union framework. Provided the legal basis for co-operation on visas, asylum, immigration and other policies related to the free movement of persons.
 - Aimed to create an area of freedom, security and justice leading to the creation of Directorate General of the European Commission (DG) Freedom, Security and Justice.
 - Recognised the need for action by the EU in the areas of immigration and asylum and in the achievement of high levels of employment.
 - 2000 Directive implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of Racial or Ethnic origin (2000/43 of 29 June 2000).
 - 2000 Directive establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation (2000/78 of 27 November 2000).
 - 2003 Directive on the Right to Family Reunification (2003/86 of 22 September 2003) is due for transposition by 3 October 2005.
 - 2003 Directive concerning the Status of Third-Country Nationals who are Long-Term Residents (2003/109 of 25 November 2003) is due for transposition by 23 January 2006.

III. 2. 1. LES DARRERES INICIATIVES.

El darrer esdeveniment de caire internacional (encara que no d'iniciativa pròpiament europea, però amb un paper clau d'aquesta, sobretot d'Espanya²¹⁵) relatiu als processos migratoris, va ser la Conferència Ministerial Euro-Africana sobre la Migració i el

2004 Directive on the right of citizens and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States (2004/38/EC of 29 April 2004).

1997 Luxembourg Summit. Directives Summits, Declarations and Programmes

Introduction. Set the European Employment Strategy.

1999 Tampere Summit

The 'Tampere Programme' (1999-2004) set out four strands of EU migration policy:

1 Fair treatment of Third Country Nationals: commitment to ensure they enjoy 'rights comparable' to those of Member State nationals.

2 Management of migration flows.

3 Partnership with countries of origin.

4 Common European asylum regime.

2000 Lisbon Summit: the 'Lisbon Agenda' was a commitment to create "the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world, capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion."

Pioneered use of the Open Method of Coordination as a tool to share information and monitor progress.

2001 – Laeken Summit. Introduced 'Loyalty clause', committing Member States not to

adopt legal measures on asylum and migration which are in conflict with EU recommendations.

2002 – Seville Summit. Reinforced the importance of migration issues to EU foreign policy.

2003 – Thessaloniki Summit. Made migration and immigrant integration a joint responsibility of Social Affairs and Employment as well as Justice and Home Affairs ministries and Directorates General.

2004 – The Hague Summit. Launched the 'Hague Programme' to build on the previous

Tampere Programme. The Hague Programme (for 2004-9) identifies five main areas of work:

1 Asylum (common asylum procedure and a uniform status).

2 Irregular migration (reinforcement of partnerships with third countries, policy to expel and return illegal immigrants, use of biometrics and information systems, etc.).

3 Integration (establishment of a European framework of common basic principles).

4 Legal migration (call for measures enabling foreigners to legally work in the EU in accordance with labour market needs).

5 Judicial cooperation.

Font: *European Civic Citizenship and Inclusion Index 2004*. Recerca realitzada i coordinada pel Professor Andrew Geddes i Jan Niessen, amb Alex Balch, Claire Bullen i María José Peiro. Amb la col·laboració de Laura Citron and Richard Gozan. Ed. British Council.

215 La iniciativa neix l'11.10.2005, fruit d'una reunió entre els ministres d'Exteriors del Marroc (Mohamed Benaissa), i d'Espanya (Miguel Àngel Moratinos). *El País*, 11.10.2005.

Desenvolupament que es va celebrar el 10 i 11 de juliol de 2006 a Rabat²¹⁶ amb la participació de països africans²¹⁷, europeus²¹⁸ i amb observadors²¹⁹, per tal de renovar la cooperació entre Europa i Àfrica. Tot i que no es tracta d'una trobada exclusivament mediterrània, pot tenir certes repercussions a nivell de Diàleg entre la Conca Nord i la Conca Sud Mediterrània: al trobar-nos en un món globalitzat i interconnectat (per exemple, quan es posa de manifest que el Marroc- *Partner* Mediterrani- ha de mantenir relacions amb l'Àfrica subsahariana per la gestió dels fluxos migratoris), suposa que els fenòmens migratoris de l'àrea subsahariana no siguin fets aïllats i independents del Diàleg mediterrani, i per tant pot suposar un enllaç amb el Procés de Barcelona.

D'aquesta Conferència cal destacar dos punts fonamentals: en primer lloc, el contingut de la Declaració final de Rabat²²⁰ i en segon

216 Més informació : <http://www.maec.gov.ma/migration/fr/conference.htm>

217 Benín, Burkina Faso, Camerun, Cap Verd, Costa d'Ivori, Egipte, Gabon, Gàmbia, Ghana, Guinea, Guinea Bissau, Guinea Equatorial, Libèria, Líbia, Mali, Mauritània, Níger, Nigèria, República Centreafricana, República Democràtica Del Congo, Senegal, Sierra Leone, Chat, Togo, Tunísia.

218 Alemanya, Àustria, Bèlgica, Bulgària, Xipre, Dinamarca, Espanya, Estònia, Finlàndia, França, Grècia, Gran Bretanya, Hongria, Irlanda, República d'Islàndia, Itàlia, Letònia, Lituània, Luxemburg, Malta, Noruega, Països Baixos, Polònia, Portugal, República Txeca, Romania, Eslovàquia, Eslovènia, Suècia, Suïssa, Comissió Europea.

219 Banca Africana de Desenvolupament (BAD), Oficina Internacional del Treball (BIT), Banca Mundial (BM), Comunitat Econòmica dels Estats d'Àfrica de l'Oest (CEDEAO), Centre Internacional pel desenvolupament de les Polítiques Migratòries (ICMPD), Comissió Global sobre la Migració Internacional (CGMI), Comissió de la Unió Africana, Comunitat Dels Estats Sahelo-Saharians (CEN-SAD), Consell dels Ministres de l'Interior Àrabs, Organització de les Nacions Unides per l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), Alt Comissariat per els Refugiats (HCR), Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i la Criminalitat (ONUDC), Organitzacions de les Nacions Unides per el Desenvolupament Industrial (ONUDI), Organització Internacional per les Migracions (OIM), Parlament Europeu, Programa de les Nacions Unides per el Desenvolupament (PNUD), Secretariat General del Consell de la UE, Secretariat de l'Organització de les Nacions Unides, Unió del Maghreb Àrab (UMA), Mèxic, Turquia, Rússia, Ucraïna.

220 **Declaració de Rabat:**
PARTENARIAT EURO-AFRICAÏN POUR LA MIGRATION ET LE DEVELOPPEMENT: DECLARATION DE RABAT

« (...) *Conscients que les destins de nos pays sont liés et que seul le développement d'une solidarité agissante rapide et tangible intégrant à la fois les impératifs du développement et de la sécurité pour tous, sera à même d'apporter une réponse durable à la question de la maîtrise des flux migratoires ; Persuadés que les migrations inter-*

nationales ont des effets positifs sur les pays d'accueil, de transit et d'origine lorsque ces flux sont bien gérés ;

Conscients que la gestion des flux migratoires ne peut se faire à travers des mesures de contrôle seulement, mais nécessite également une action concertée sur les causes profondes de la migration, notamment à travers la mise en place de projets de développement en Afrique ;

Affirmant que les migrations irrégulières, le trafic des migrants et la traite des êtres humains, doivent être combattus efficacement, dans le cadre d'un partenariat viable et solidaire en respectant les droits fondamentaux et la dignité des migrants;

Conscients de la nécessité de fournir une protection internationale adéquate conformément aux obligations internationales des pays partenaires ;

Conscients qu'il est nécessaire de mieux utiliser le potentiel de la migration comme facteur de développement, de modernisation, et d'innovation des sociétés d'origine et d'accueil ;

Convaincus que les flux migratoires s'alimentent de facteurs structurels puissants, qui opèrent à la fois dans les sociétés d'origine, de transit et de destination, et que ceux-ci ont une motivation à forte dominante économique et sociale ;

Préoccupés par le phénomène de la fuite des cerveaux qui freine le développement des pays d'origine en les privant des compétences de qualité, de décideurs et de cadres d'expérience ;

Réaffirmant que la gestion de ces flux exige une réponse cohérente abordant, dans une perspective globale et équilibrée, les différents aspects et les diverses phases du processus migratoire dans sa globalité, dans le cadre d'une démarche impliquant les pays d'origine, de transit et de destination;

Nous engageons à créer et à développer un partenariat étroit entre nos pays respectifs pour travailler de façon conjointe, suivant une approche globale, équilibrée, pragmatique et opérationnelle, dans le respect des droits fondamentaux et de la dignité des migrants et des réfugiés, sur le phénomène des routes migratoires qui touche nos peuples.

a. Ce partenariat entre les pays d'origine, de transit et de destination de la migration vise à apporter des réponses concrètes et appropriées à la question centrale de la maîtrise des flux migratoires et est fondé sur la forte conviction que la gestion de la migration entre l'Afrique et l'Europe doit s'inscrire dans un partenariat de lutte contre la pauvreté et de promotion du développement durable et du codéveloppement.

b. Le renforcement d'un environnement propice au développement passe par la bonne gouvernance, par les échanges humains et commerciaux, par la promotion de la paix et de la stabilité, ainsi que par la cohérence des politiques internationales.

c. Le partenariat institué par la présente Déclaration entend gérer de façon optimale et dans un esprit de responsabilité partagée les flux migratoires entre les pays d'origine, de transit et de destination des migrations.

d. Outre les questions de développement structurel, ce partenariat abordera également le phénomène migratoire sous tous les angles jugés pertinents par les pays partenaires tels que :

- la valorisation du potentiel de la migration légale et ses incidences bénéfiques sur le développement des pays d'origine, de transit et d'accueil,*
- le renforcement des capacités des pays d'origine, de transit et de destination pour gérer les flux migratoires dans leur ensemble,*
- le développement de campagnes de sensibilisation,*
- la facilitation de la circulation des travailleurs et des personnes,*
- la mise en oeuvre d'une politique active d'intégration des migrants en situation régulière et de lutte contre l'exclusion, la xénophobie et le racisme,*
- le contrôle des frontières,*
- la lutte contre la migration illégale, y compris la réadmission des migrants en situa-*

tion irrégulière et la lutte contre la traite des êtres humains.

e. Ce partenariat aura un caractère pragmatique et opérationnel, comme le démontre la traduction concrète de tous ces éléments dans un Plan d'Action qui a reçu l'accord de tous les participants, et qui se trouve annexé à la présente Déclaration.

Sommes engagés, pleinement conscients de nos responsabilités, en ce qui concerne la « Coopération en matière de développement et « la Coopération en matière de gestion des flux migratoires » eu égard à l'urgence de la situation, à commencer à intégrer les mesures cohérentes avec le Plan d'Action dans nos politiques et actions dans ces domaines et ce, tout en préservant son caractère global et équilibré ;

Dans cette perspective, nous chargeons, au titre du suivi, nos Hauts Fonctionnaires de se réunir pour procéder à une première évaluation de la mise en oeuvre du Plan d'Action et de proposer une date pour la tenue d'une deuxième conférence ministérielle, au plus tard dans deux ans ;

Nous engageons à encourager et à approfondir le dialogue politique et opérationnel entre l'Union Européenne et l'Afrique en matière de migration et de développement, par :

a. L'approfondissement d'un dialogue politique de portée continentale et la tenue d'une Conférence Ministérielle Afrique – Europe dédiée à la «Migration et Développement», sur le modèle du Sommet du Caire qui s'est tenu les 3 et 4 avril 2000. A cet égard, nous saluons l'offre de la Libye d'accueillir cette

Conférence à Tripoli, avant la fin de l'année 2006, comme contribution à une Stratégie commune et au IIème Sommet UE/Afrique, qui doit se tenir à Lisbonne aussitôt que possible ;

b. Conscients du lien existant entre les routes migratoires, encouragement des pays et organisations concernés d'Afrique et d'Europe à adhérer aux concepts de la Conférence de Rabat ;

c. L'intensification du dialogue bilatéral sur les questions migratoires entre les différents pays d'origine et de transit avec l'Union Européenne et ses Etats membres, y compris dans le cadre de l'Article 13 de l'Accord de Cotonou (Article 13, de l'Accord de Cotonou: Emigració: La qüestió de l'emigració serà objecte d'un diàleg profund en el marc de l'associació ACP-UE.

Les Parts reafirmen les seves obligacions i els seus compromisos actuals en l'àmbit del dret internacional per garantir el respecte dels drets humans, i l'eliminació de totes les formes de discriminació basades, en particular, en l'origen, el sexe, la raça, la llengua i la religió.

2. Les Parts acorden a considerar que una associació implica, pel que fa a l'emigració, un tracte equitatiu dels nacionals de tercers països que resideixin legalment en els seus territoris, una política d'integració que tingui per objectiu oferir-los drets i obligacions comparables als dels seus ciutadans a afavorir la no discriminació en la vida econòmica, social i cultural i establir mesures de lluita contra el racisme i la xenofòbia.

3. Cada Estat membre concedirà als treballadors procedents d'un país ACP que exerceixin legalment una activitat en el seu territori un tracte caracteritzat per l'absència de tota discriminació basada en la nacionalitat en relació als seus propis nacionals en el referent a condicions de treball, remuneració i acomiadament. Cada Estat ACP, per la seva part, concedirà sobre això un tracte no discriminatori comparable als treballadors nacionals dels Estats membres.

4. Les Parts consideren que les estratègies destinades a reduir la pobresa, a millorar les condicions de vida i treball, a crear llocs de treball i a desenvolupar la formació contribueixen a llarg termini a normalitzar els fluxos migratoris.

Les Parts tindran en compte, en el marc de les estratègies de desenvolupament i la programació nacional i regional, les dificultats estructurals vinculades als fenòmens migratoris amb la finalitat de recolzar el desenvolupament econòmic i social de les regions d'origen dels emigrants i reduir la pobresa.

lloc, les repercussions que ha suposat. Pel que fa al primer punt, es detecta una forta assimilació o punts en comú entre aquesta De-

La Comunitat recolzarà, en el marc dels programes de cooperació nacional i regional, la formació dels nacionals dels Estats ACP al seu país d'origen, en un altre país ACP o en un Estat membre de la Unió Europea. Pel que fa a la formació en un Estat membre, les Parts vetllaran perquè aquestes accions estiguin orientades cap a la inserció professional dels nacionals dels Estats ACP al seu país d'origen.

Les Parts desenvoluparan programes de cooperació destinats a facilitar l'accés a l'ensenyament als estudiants dels Estats ACP, en particular, mitjançant la utilització de les noves tecnologies de la comunicació.

5. a) El Consell de Ministres examinarà en el marc del diàleg polític les qüestions vinculades a la immigració il·legal amb la perspectiva d'establir, quan procedeixi, els mitjans d'una política de prevenció.

b) En aquest marc, les Parts acorden, en particular, a garantir que els drets i la dignitat de les persones es respectin en tot procediment iniciat per aconseguir el retorn dels immigrants il·legals al seu país d'origen. Sobre això, les autoritats interessades concediran les facilitats administratives necessàries per al retorn.

c) Les Parts acorden també en el següent:

i) - cada Estat membre de la Unió Europea readmetrà i acceptarà el retorn de qualsevol dels seus propis nacionals que resideixi il·legalment en el territori d'un Estat ACP, a petició d'aquest últim i sense més tràmits;

- cadascun dels Estats ACP readmetrà i acceptarà el retorn de qualsevol dels seus propis nacionals que resideixi il·legalment en el territori d'un Estat membre de la Unió Europea, a petició d'aquest últim i sense més tràmits.

Els Estats membres i els Estats ACP proporcionaran als seus nacionals documents d'identitat apropiats a aquest efecte.

Pel que fa als Estats membres de la Unió Europea, les obligacions en virtut del present apartat s'apliquen només respecte a les persones que hagin de ser considerades els seus nacionals a efectes comunitaris, d'acord amb la Declaració n° 2 annexa al Tractat constitutiu de la Comunitat Europea. Pel que fa als Estats ACP, les obligacions en virtut del present apartat s'apliquen només respecte a les persones que hagin de ser considerades els seus nacionals segons allò disposat en les legislacions nacionals respectives.

ii) A petició d'una Part, s'iniciaran negociacions amb els Estats ACP encaminades a celebrar, de bona fe i d'acord amb els principis corresponents del dret internacional, acords bilaterals que regulin les obligacions específiques de readmissió i retorn dels seus nacionals. Aquests acords inclouran també, si una de les Parts ho considerés necessari, disposicions sobre la readmissió de nacionals de tercers països i apàtrides. Els acords precisaran les categories de persones afectades per aquestes disposicions així com les modalitats de la seva readmissió i retorn.

Es concedirà una assistència adequada als Estats ACP per a l'aplicació d'aquests acords.

iii) A efectes de la present lletra c), s'entendrà per "Parts" la Comunitat, cadascun dels seus Estats membres i tot Estat ACP).

Invitons les organisations internationales et régionales, eu égard au rôle important à jouer dans le suivi et la mise en oeuvre du Plan d'Action, à contribuer et à accompagner les Etats participants dans la mise en place et dans l'exécution du Plan d'Action, et plus particulièrement en ce qui concerne sa dimension développement;

Nous présenterons, dans le cadre du Dialogue de Haut Niveau des Nations Unies, l'approche, les conclusions et le Plan d'Action de la présente Conférence comme une contribution pragmatique et opérationnelle, à l'heure d'aborder conjointement la gestion des flux migratoires.

Adopté à Rabat, le 11 juillet 2006

claració i alguns punts de la Declaració Final del desè aniversari del Procés de Barcelona, sobretot pel que fa als plans d'acció o de treball en els propers 5 anys²²¹(tots els punts en comú es troben subratllats en el peu de pàgina).

221 Pla d'acció de la Declaració de Rabat (pel que fa a les mesures migratòries – legals i il·legals-):

“(…)Migration légale : Etablissement de programmes de coopération en matière de gestion de la migration légale :

a. Renforcement (humain, juridique, institutionnel, statistique) des services administratifs responsables de l'émigration afin de leur permettre, entre autres, de fournir des informations aux émigrés potentiels sur les canaux disponibles pour la migration légale:

b. Prévoir que l'émigrant dispose avant son départ dans les pays d'origine d'une formation facilitant son insertion dans le pays d'accueil, de même que des connaissances d'ordre général sur les valeurs et la langue du pays d'accueil ainsi que sur les droits et devoirs reconnus à l'émigrant ;

c. Favoriser l'accueil des migrants dans les pays de destination afin de promouvoir leur processus d'intégration (cours de langues, cours d'orientation, etc...)

d. Promotion de l'accès des migrants réguliers aux dispositifs d'éducation et de formation dans les pays de destination, favorisant une meilleure insertion socioprofessionnelle ;

e. Promouvoir la mise en place des dispositifs de lutte contre les discriminations ;

f. Engager une réflexion commune sur l'exportabilité des droits à la retraite des migrants.

Adoption de mesures facilitant la circulation des travailleurs et des personnes

a. Faciliter et simplifier, sur une base bilatérale et volontaire tenant compte des besoins des marchés du travail, les procédures de migration légale pour la main d'oeuvre qualifiée et non qualifiée, afin d'améliorer les voies légales de migration.

b. Améliorer l'information sur les besoins des marchés du travail en Europe et en Afrique et sur les conditions d'accès aux marchés du travail des Etats membres de l'UE.

c. Encouragement et appui au développement des mécanismes d'intermédiation, en vue d'une gestion rationnelle de la mobilité des compétences selon une adéquation entre l'offre et la demande ;

d. Discussion sur des procédures simplifiées pour certaines catégories de personnes (étudiants, chercheurs, hommes d'affaires, commerçants, artisans, artistes, sportifs...)

;

e. Appui dans la mise en oeuvre d'une politique intra-communautaire de libre circulation des personnes au sein des organisations sous-régionales d'intégration économique, tout en s'assurant des garanties suffisantes contre les flux irréguliers et la traite des personnes (documents de voyage, contrôle des frontières, coopération policière et douanière, coopération pour le retour ...) ;

f. Promotion des moyens permettant de faciliter la migration circulaire et temporaire entre les pays d'origine et de destination qui tiennent compte des besoins des marchés du travail ;

*g. Optimisation des Accords existants entre les partenaires en matière de main d'oeuvre et d'emplois; **Immigration irrégulière***

Coopération dans la lutte contre l'immigration irrégulière

a. Coopération dans la logistique et le financement des retours volontaires des migrants se trouvant dans les pays de transit ;

b. Mise en place, dans le respect de la dignité et des droits fondamentaux des personnes, de systèmes efficaces de réadmission entre l'ensemble des pays concernés,

notamment à travers la mise en oeuvre effective des dispositions pertinentes de l'article 13 de l'Accord de Cotonou, et la conclusion d'Accords de réadmission d'une part entre les pays concernés d'Afrique du Nord, de l'Ouest et du centre, d'autre part entre la Communauté Européenne ou l'un de ses États Membres et les pays d'Afrique du Nord, de l'Ouest et du centre :

c. Appui technique et logistique à l'identification de la nationalité des immigrants en situation irrégulière;

d. Facilitation de la réinsertion des immigrants en situation irrégulière de retour dans leur pays d'origine;

e. Campagnes d'information et de sensibilisation pour les immigrants potentiels sur les risques de l'immigration illégale;

f. Mise à disposition de ressources financières pour aider les pays confrontés à des situations d'urgence en matière d'émigration irrégulière.(...)»

-Pladet treball del Procés de Barcelona- 10è aniversari- (pel que fa a les mesures migratòries):
 "(...) **Migration, Social Integration, Justice and Security:**

Acknowledging that Migration, Social Integration, Justice and Security are issues of common interest in the Partnership, and should be addressed through a comprehensive and integrated approach, the Euro-Mediterranean partnership will enhance co-operation in these fields to:

a) Promote legal migration opportunities, work towards the facilitation of the legal movement of individuals, recognising that these constitute an opportunity for economic growth and a mean of improving links between countries, fair treatment and integration policies for legal migrants, and facilitate the flow of remittance transfers and address 'brain drain';

b) Reduce significantly the level of illegal migration, trafficking in human beings and loss of life through hazardous sea and border crossings;

c) Continue to pursue the modernisation and efficiency of the administration of justice and facilitate access to justice by citizens;

d) Reinforce judicial co-operation, including on cross border issues;

e) Facilitate solutions to problems arising from mixed marriage disputes and child custody cases and encourage cooperation in accordance with the principle of the UN Convention of 1989 on the Rights of the Child and national legislation;

f) Promote the ratification and further implementation of the relevant UN conventions on combating organised crime and drugs, and improve cooperation by law enforcement agencies.

With a view to contributing to the above objectives Euro-Mediterranean partners will:

a) Hold a Ministerial meeting to discuss all issues pertinent to migration. And hold an expert senior officials meeting to prepare the Ministerial and discuss other issues of relevance;

b) Develop mechanisms for practical co-operation and sharing experience on managing migration flows humanely; deepen dialogue with countries of origin and transit and explore options for providing assistance for countries of origin and transit;

c) Promote schemes for safer, easier, less expensive channels for the efficient transfer of migrants' remittances, encourage active contacts with expatriate communities to maintain their participation in the development process in their country of origin;

d) Develop ways to assist capacity building for those national institutions in partner countries dealing with expatriates;

e) Promote legal migration opportunities and integration of migrants;

f) Enhance cooperation to fight illegal migration. This cooperation should involve all aspects of illegal migration, such as the negotiation of different kinds of readmission agreements, the fight against human trafficking and related networks as

Analitzant les dues Declaracions (Rabat i Barcelona) es troben alguns punts en comú: pel que fa a la immigració legal es pot dir que tant un document com l'altre fan referència a la promoció de les oportunitats per a les migracions legals, duent a terme les conseqüents polítiques d'integració així com afavorir la recepció dels immigrants. Referent a la immigració il·legal es cercarà la millora en la cooperació per combatre aquesta, un dels instruments dels quals és la negociació dels acords de readmissió. En aquesta mateixa línia es reduiran els nivells d'immigració il·legal i de tràfic d'essers humans a través de campanyes d'informació en els països d'origen posant de manifest els riscos que comporta la immigració il·legal.

Pel que fa a les repercussions de la Conferència de Rabat, resulta interessant veure com els mitjans de comunicació europeus fan ressò de l'esdeveniment: analitzant la situació –ni que sigui de manera superficial- es veu la importància que els països de la Conca Nord Mediterrània li han donat, que és molt, comparat amb el ressò –com s'ha vist en els punts anteriors- que el Món Àrab va fer de la Conferència de Barcelona el 2005.

Tot i que les repercussions mediàtiques d'aquest esdeveniment són superiors a les que podien tenir a la Conca Sud amb la Conferència de Barcelona, s'ha trobat que al llarg dels dos dies de la Conferència de Rabat, el rotatiu *Le Monde* només en publica un petit

well as other forms of illegal migration, and capacity building in border management and migration:

g) *The EuroMed Partners welcome the convening of a Euro-African Conference on Migration;*

h) *Develop contacts, training and technical assistance for judicial and legal professionals, building on the EuroMed Justice Programme, the ENP Action Plans and other agreed multilateral and bilateral instruments, with the participation of the concerned Mediterranean partners in the design and implementation process;*

i) *Develop contacts, training and technical assistance for police and law enforcement officers, building on ENP Action Plans, other agreed instruments and the EuroMed Police Programme, encouraging networks in the EuroMed region and drawing on the expertise of Europol with the participation of the concerned Mediterranean partners in the design and implementation process”.*

article (el 12 de juliol) on s'exposen els fets -és a dir en que consisteix la Declaració de Rabat-, però sense donar-li més importància. *La Vanguardia*, en canvi potser li dóna una mica més d'importància (segurament per l'interès de l'Estat Espanyol de frenar les onades migratòries provinents de l'Àfrica).

Més enllà dels mitjans, les repercussions político-pràctiques no han estat les esperades²²². Aquest fet, pot tenir una doble lectura, o bé es tracta de la poca voluntat política (de totes les parts implicades en els processos migratoris, és a dir, països d'origen, de trànsit i de recepció), o és que simplement des de la Declaració de Rabat, ha passat massa poc temps i per tant l'eficiència i eficàcia d'aquest instrument internacional necessita un temps “*d'adaptació*”.

Una altre crítica és la del professor de dret internacional suec Gregor Noll²²³, el qual assenyala que el Pla d'Acció de Rabat no produirà com a efecte la reducció dels fluxos d'immigrants clandestins d'Àfrica cap a Europa a causa dels motius econòmics. Noll, apunta que els estrangers (tant els regulars com els irregulars) envien part dels propis guanys (aquesta és la font més important de renda en molts d'aquesta països) a les famílies del país d'origen. És precisa-

222 Tot i que la societat està percebent l'arribada d'onades massives d'immigrants, de les úniques dades oficials que es disposa es veu que la immigració il·legal va en disminució: Com a dades extraoficials, es pot parlar de l'arribada de més de **20.000 immigrants** clandestins a les Illes Canàries des de l'1 de gener fins el mes de setembre de 2006 (font: *La Vanguardia*, en l'edició de 17 de setembre de 2006), amb la qual cosa la disminució apuntada en els anys anteriors per el Ministeri de Treball Espanyol, seria errònia.

	Total territori espanyol		VARIACIÓ		
	Any 2004	Any 2005			
	(1 gener-31 desembre)	(1 gener-31 desembre)	Absoluta	Percentual	
Embarcacions	740	567	-143		-23%
Ocupants detinguts	15675	11788	-3894		-25%
Responsables embarcacions detinguts	283	140	-143		-51%
Naufragis	14	2	-12		-86%
Cadàvers	81	24	-57		-70%
Persones rescatades	339	329	-10		-3%
Persones desaparegudes	60	38	-22		-37%

Font: Ministeri de Treball i Afers Socials Espanyol.

223 www.equilibri.net. Núm. Agost 2006.

ment per això que serà difícil que aquests països que han signat la Declaració de Rabat, adoptin mesures concretes per a impedir als propis ciutadans anar a treballar a la Unió Europea.

La Conferència de Barcelona en canvi, i gràcies a la seva importància i sobretot transcendència internacional, ha passat a formar part de l'*acquis comunitari*.

Tal i com afirma Bichara Khader, les opcions que té la Unió Europea són vàries, i exposa que les tendències “d’immigració zero” i obertura total són dos extrems i cal trobar un balanç entre tots dos: “*ouverture raisonnée original*” que concilia l’espai limitat del mediterrani entre valors i dificultats²²⁴, tot i que tradicionalment la Unió Europea ha apostat per mesures restrictives contra la immigració, establint així l’anomenat “*Fortress Europe*”²²⁵.

III. 2. 2. L'ESPERIT D'EUROPA DAVANT ELS FENÒMENS MIGRATORIS.

En la primera reunió d’experts EuroMediterranis sobre les “Migracions i Intercanvis Humans” que tingué lloc a la Haia l’1 i 2 de març del 1999, es subratllà la necessitat de donar un enfocament d’integritat i equilibri en el tractament dels fenòmens migratoris i d’intercanvis, distingint clarament el que són les migracions i moviments de persones confrontat amb l’immigració il·legal amb un esperit de cooperació. Des de llavors les Comunicacions, Resolucions i Orientacions en matèria immigratòria a nivell europeu han pres plena activitat²²⁶. De la mateixa manera veuen clar que els fenò-

224 Khader, B. “*L’impact de l’élargissement sur les flux migratoires sud-méditerranéens*” a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003. Pàg. 363.

225 Pollet, K. “*The European Union and Migratory Pressure from the Mediterranean and Central and Eastern Europe*” (pàgs. 335-367), a Maresceau, M; Lannon, E. *The EU’s enlargement and Mediterranean Strategies. A comparative analysis*. Ed. Palgrave. Londres, 2001. Pàg. 335.

226 Per exemple: Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu sobre la política comunitària en matèria d’immigració. Brussel·les: COM (2000) 757.

mens migratoris provinents de la Conca Sud cap a Europa tendeixin a disminuir a curt o mig termini. Aquesta predicció sembla ser contrària als esforços que està fent la comunitat internacional, i en aquest cas, la Unió Europea a través dels programes de cooperació. Tot i així la previsió real dels experts sembla que ha estat –observant les estadístiques que al llarg d’aquesta tesi s’han exposat– el reflex de la realitat.

Seguint la línia dels experts, els fluxos migratoris seguiran existint, i els països mediterranis hauran de garantir la protecció del conjunt de drets reconeguts per la legislació existent. Aquesta protecció s’haurà de dur a terme fent referència a les mesures anti-discriminatòries, tant pels immigrants legalment establerts en els països de destí com els “il·legals”, en virtut sobretot dels Acords d’Associació Mediterranis²²⁷.

Més enllà de les mesures que Europa pren amb els seus *Partners Mediterranis* pel que fa a la immigració, la qüestió que queda en el rerefons és “l’ordre cultural” i la qüestió de la identitat (tractada en els capítols anteriors) com un risc transnacional, acompanyat del tràfic de drogues i del tràfic d’essers humans.

227 Per exemple, en l’Acord entre el Marroc i la Unió Europea, es parla de les condicions de retorn en les situacions irregulars - *art.69.3. “(...)Dialogue shall cover in particular all issues connected with: (a) the living and working conditions of the migrant communities; (b) migration; (c) illegal immigration and the conditions governing the return of individuals who are in breach of the legislation dealing with the right to stay and the right of establishment in their host countries; (d) schemes and programmes to encourage equal treatment between Moroccan and Community nationals, mutual knowledge of cultures and civilisations, the furthering of tolerance and the removal of discrimination(...)”*, o de la reinserció o readmissió de les persones repatriades - *art.71. 1.b)“(...)resettling those repatriated because of their illegal status under the legislation of the state in question(...)”* - . En l’Acord entre Egipte i la Unió Europea, es fa referència a prevenir i controlar la immigració il·legal - *l’art.68 “(...)The Parties agree to cooperate in order to prevent and control illegal immigration (...)”* - . De tots els Acords, el que potser és més comprometedor és el de Jordània, on s’estableix que en el cas que un immigrant il·legal (de nacionalitat russa, per exemple) arribi a Espanya (però procedent de Jordània), aquest últim té l’obligació de repatriar-lo. - *art.80. “(...)3.c. Illegal immigration and the conditions attaching to the repatriation of illegal immigrants under the legislation on residence and establishment in the host country(...)”* - .

L'esperit d'Europa i les conseqüents Polítiques Mediterrànies observen sovint les vessants econòmiques com a solució clau pels problemes migratoris. Un exemple molt clar és tot el Procés de Barcelona. Ara bé, la liberalització dels fluxos econòmics (que és un dels majors reptes del Procés EuroMediterrani) donarà treva a la immigració? Tal i com afirma Fargues²²⁸, la zona de lliure canvi prevista pel 2010, no reduirà –almenys immediatament– les pressions migratòries.

Sembla doncs, que aparentment la política immigratòria europea fa els seus progressos i sembla a ser que tots els Estats membres cediran part de la seva sobirania per atorga-la a un poder supranacional, i la Comissió Europea cada cop més esdevé l'actor principal en el disseny de les polítiques immigratòries. En aquest sentit, recentment²²⁹, s'ha creat un Grup (d'alt nivell) de Comissaris en temes Migratoris (sota la presidència del Comissari Franco Frattini), donant resposta a la urgència en les mesures per frenar les pressions migratòries (sobretot clandestines). L'esperit de la Comissió Europea és concebre els problemes d'immigració espanyols, grecs, italians, o maltesos com una qüestió europea, per tant veu la necessitat d'involucrar tots els Estats membres: la Comissió parla en termes de “Solidaritat en acció”, una innovació en el funcionament de la Unió Europea. Tot i aquesta línia unificadora i aparentment harmoniosa de la Comissió no és sempre ben rebuda pels Estats membres²³⁰,

228 Fargues, P. « *Dialogue sur la Coopération Migratoire en Méditerranée Occidentale (5+5). Rencontre Ministérielle. Tunis, 16-17 Octobre 2002. Les politiques migratoires en Méditerranée Occidentale: contexte, contenu, perspectives* ». Informe preparat per la Organització Internacional per les Migracions: <http://www.iom.int/jahia/jsp/index.jsp>

229 Comunicat de premsa de la Comissió Europea, en data de 30 d'agost del 2006. Es té previst el primer *meeting*, abans de la Címera de 21 i 22 de setembre del 2006, a Tampere (Finlàndia).

230 *La Vanguardia* (21.09.2006): ” (...)El presidente de la Conferencia de Ministros de Interior de los estados federados alemanes y titular de esa cartera en Baviera, Günther Beckstein, señaló que España “no se va a hundir” por “25.000 inmigrantes que llegan a las islas Canarias”(...)”.

amb la qual cosa es qüestiona de nou la “unitat europea” davant els conflictes migratoris, on Espanya n’és un dels primers països interessats a trobar una solució a nivell comunitari²³¹.

III. 2. 3. BREU RECORREGUT: DE ROMA A NIÇA²³².

En el Tractat de Roma²³³ es troba una clara llacuna de normes directes per a preveure una competència comunitària en matèria d’immigració i aquesta ha estat la causa principal que ha impedit a la Comunitat Europea d’adoptar instruments jurídics eficaços²³⁴. Com senyala Manca²³⁵, tot i així en el títol III del Tractat de Roma, es podia entreveure quelcom que autoritzés a la Comunitat a actuar en

El País (22.09.2006):“(…)Las declaraciones del ministro alemán estuvieron precedidas de unas no menos explosivas del representante alemán de las regiones para temas de Interior, Gunther Bechstein, quien afirmó que España “no se va a hundir porque lleguen 25.000 inmigrantes” a Canarias. Y añadió que los recursos españoles deberían bastar para solucionar el problema (…)”.

231 *La Vanguardia* (21.09.2006). “(…)El ministro español de Justicia, Juan Fernando López Aguilar, afirmó hoy que “España no va a parar” hasta conseguir una “respuesta global de la Unión Europea” al problema de la inmigración ilegal que incluya “dinero, recursos, medios y determinación”(…)”.

232 **Sobre les polítiques comunitàries en matèria immigratòria**, veure:

- Berger, N. *La politique européenne d’asile et d’immigration-enjeux et perspectives*. Brussel·les, 2000.
- Guild, E. ; Niessen, J. *The developping Immigration and Asylum policies of the European Union*. Ed. Kluwer Law International. La Haia, Boston, Londres, 1996.
- Guild, E. ; Niessen, J. *Immigration Law in the European Community*. Ed. Kluwer Law International, la Haia, 2001.
- Nguyen Van Yen. *Droit de l’immigration*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1986.
- O’Keeffe. « *The emergency of a European immigration policy* ». A *European Law Review*. Ed. Sweet & Maxwell. Londres, 1995. Pàg. 20-36.
- O’Keeffe « *European Immigration Law and Policy: the Schengen Conventions and the European Community* », a Pauly, A. (ed). *Les accords de Schengen: abolition des frontieres interieures ou menace pour les libertes publiques? : actes du colloque tenu a Luxembourg les 18 et 19 juin 1992*. Ed. European Institute of Public Administration. Maastricht, 1993. Pàg. 171-183.
- Pollet, K. « *The Amstredam Treaty and Immigration and Asylum Policies : a Legal Analysis* », a *Revue des Affaires européennes*. Ed. Mys & Breesch. Gant, 2000. Pàg 57-80.

233 Cal tenir en compte, que quan es va firmar el Tractat Constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea – Roma, 1957- l’ objectiu era la integració a través dels intercanvis amb finalitats d’expansió econòmica, per tant lluny dels pensaments en temes en matèria immigratòria.

234 Manca, L. *L’immigrazione nel diritto dell’Unione Europea*. Ed. Giuffrè Editore. Milano, 2003. Pàg. 6.

235 *Ibidem*. Pàg. 12.

matèria immigratòria, sota el paraigües de la política social, però és obvi que no suposaven una vinculació jurídica pels estats membres. No serà fins el 1997 amb el Tractat d'Amsterdam, que es prevegi la “comunitarització” de la immigració. Tot i així, en el període que va des de 1957 fins el 1997, cal considerar les Resolucions, Recomanacions i Orientacions que les institucions comunitàries anaven emetent en matèria immigratòria: Resolució del Consell²³⁶ del 1974 que afrontava – ni que fos de manera indirecte– el tema immigratori²³⁷; Orientació derivada de la Decisió 85/381 del Comitè Econòmic i Social i de la Comissió, i el conseqüent Llibre Blanc de la Comissió de les Comunitats Europees²³⁸; i la Comunicació al Consell²³⁹ sobre les orientacions per una política comunitària de les migracions.

Amb l'arribada de l'Acta Única Europea (1985) no havien canviat massa les coses pel que fa a la cessió de la sobirania dels estats, ja que aquests seguien sent molt reacis a cedir una parcel·la d'aquesta en benefici d'elaborar una política immigratòria comuna, donant així una solució alternativa: es començaren a plantejar els temes immigratoris a nivell intergovernatiu²⁴⁰, creant-se així el Comitè *ad hoc* per la immigració, format pels Ministres responsables de la immigració dels –aleshores– dotze estats membres, que des-

236 Resolució del Consell – Relativa a un programa d'acció social–, de 12 de febrer de 1974 (DOCE C13): “(...)estableix, entre les accions que s'han d'emprendre, contemplanades en la present Resolució, les prioritats següents:

Realització d'una plena i millor ocupació en la Comunitat

1. establir una concertació apropiada de les polítiques d'ocupació dels Estats membres i promoure una millor cooperació dels serveis nacionals d'ocupació;

2. **establir un programa d'acció a favor dels treballadors migrants, nacionals dels Estats membres o de tercers països:(...)**”

237 Manca, L. *L'immigrazione nel diritto dell'Unione Europea*. Ed. Giuffrè Editore. Milano, 2003. Pàg. 22.

238 Llibre Blanc de la Comissió sobre “El complement del mercat intern”, de 14 de juny de 1985, COM (85) 310 def.

239 “Orientacions per una política comunitària de les migracions”, de 7 de març de 1985, COM (85) 48 def.

240 Manca, L. *L'immigrazione nel diritto dell'Unione Europea*. Ed. Giuffrè Editore. Milano, 2003. Pàg. 40.

prés portaria als Acords de Schengen. Tal i com senyala Manca²⁴¹, aquesta seria la primera intervenció comuna, consagrant-la com a instrument jurídic i posant les bases per un sistema europeu de cooperació reforçada, tot i que amb fortes mancances o llacunes com la falta de previsió d'un control jurisdiccional o la manca d'un control democràtic per part del Parlament Europeu o dels Parlaments nacionals.

En el marc de la Conferència Intergovernamental (1990 –sota la presidència italiana,– 1991 sota la presidència de Luxemburg i Holanda) per modificar les disposicions del Tractat de Roma, i que posteriorment suposaria l'adopció del Tractat de Maastrich (TUE) de 1992, es començà ja a proposar –com a iniciativa alemanya i recolzada pels governs italià i belga– la “comunitarització” de la matèria immigratòria, quelcom que fins el moment havia estat impensable²⁴². Així, amb el naixement del TUE, s'exposa que un dels objectius fonamentals del Tractat serà establir una institució de política exterior i de seguretat comú (PESC)²⁴³ que suposa un pas més cap a una política immigratòria comuna. El títol VI referent a la cooperació en els sectors de la justícia i dels afers interns, suposa la obligació dels estats membres a establir cooperació, per exemple en matèria d'asil, en l'establiment de normes referents a travessar les fronteres dels estats membres, i la política d'immigració.

El 1997 s'adopta el Tractat d'Amsterdam donant així regulació a l'ingrés, permanència i expulsió dels ciutadans de Països Tercers, i sobretot amb el títol IV²⁴⁴ es posaran les bases jurídiques per a una futura política immigratòria europea. Sense masses canvis en el

241 *Ibidem*. Pàg. 51.

242 *Ibidem*. Pàg. 56.

243 http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_es.htm

244 Aquest títol abasta: lliure circulació de persones; controls de les fronteres exteriors; asil, immigració i protecció dels drets dels nacionals de països tercers; i cooperació judicial en matèria civil.

Tractat, l'1 de febrer del 2003 entra en vigor el Tractat de Niça. En aquest sentit, la política immigratòria de la Unió europea no troba masses canvis, i Amsterdam queda pràcticament impecable en la matèria, encara que s'hagués aprovat una Carta de Drets Fonamentals, que no vinculava jurídicament els estats, en cap mena de matèria, per tant, es veu que la immigració torna a quedar fora.

Paral·lelament, el 1998 es creà a nivell europeu el “*High-Level Working Group on Asylum and Migration*” (HLWG), encarregat a definir les línies estratègiques per prevenir les causes dels fluxos irregulars i les demandes d'asil. El problema²⁴⁵ que ha trobat aquest grup ha estat la unilateralitat. L'informe d'aquest “Alt Grup”, fou presentat precisament a Niça i es replantejà la situació intentant vincular el tema de la immigració amb el *Partenariat EuroMediterrani*.

Amb tot aquest recorregut, es veu que des del Tractat de Roma fins al Tractat d'Amsterdam es va iniciar un camí encarrilat a elaborar una política immigratòria comuna, i que per tant suposava un gran repte per la Comunitat ja que els estats no estaven disposats a cedir la pròpia sobirania²⁴⁶. Superada aquesta etapa, on els estats varen començar a creure en la cessió e sobirania en matèria immigratòria en favor de la Comunitat, els passos successius han estat més aviat pocs, si més no, no han vist els resultats esperats, és a dir,

245 Sciortino, G.; Pastore, F. “*Tutori Lontani. Il ruolo degli Stati d'origine nel processo di integrazione degli immigrati. Ricerca svolta su incarico della Commissione per le politiche di integrazione degli immigrati*”. Octubre, 2001. Pàg.15.
Disponibile a : <http://www.cespi.it/PASTORE/tutori-lontani.PDF#search=%22Ferruccio%20Pastore%22>

246 Més informació sobre les discrepàncies dels països en les diferents negociacions dels Tractats – en matèria immigratòria- , veure:
- Manca, L. *L'immigrazione nel diritto dell'Unione Europea*. Ed. Giuffrè Editore. Milano, 2003. Pàg. 168-171, i 189-190.
- Fargues, P. « *Dialogue sur la Cooperation Migratoire en Méditerranée Occidentale (5+5). Rencontre Ministérielle. Tunis, 16-17 Octobre 2002. Les politiques migratoires en Méditerranée Occidentale: contexte, contenu, perspectives* ». Pàg.21. Informe preparat per la Organització Internacional per les Migracions: <http://www.iom.int/jahia/jsp/index.jsp>

al marge dels acords bilaterals que puguin fer els estats membres, l'evolució és més aviat discreta. En aquest punt, però, cal posar de manifest el paper de la Conferència de Barcelona que tot i no establir un Tractat pròpiament dit, ha suposat un avanç –des d'alguns punts de vista– en les polítiques immigratòries, ja que ha permès que la Unió Europea, actués en “bloc” davant alguns afers com la immigració, almenys des d'un pla teòric.

III. 2. 4. EL GRUP DE SAVIS DE LA COMISSIÓ EUROPEA DE ROMANO PRODI (1999-2004): EVOLUCIÓ, RESULTATS I PROPOSTA DE CONTINUÏTAT.

El Grup de Savis pel Diàleg entre els Pobles i les Cultures en l'Espai EuroMediterrani²⁴⁷ neix de la iniciativa política –en el sentit més noble del terme– de la Comissió Prodi en el marc d'una futura política de veïnatge, i amb l'objectiu se'n pugui extreure alguna institució, com la que després seria la Fundació Anna Lindh, la qual hauria de ser la base i instrument de diàleg entre les dues voreres Mediterrànies.

La iniciativa s'emmarca en la continuïtat del Procés de Barcelona i per donar resposta a les següents preguntes que l'aleshores President es formulà: *“Com contribuir a l'aparició –amb la societat dels Estats– d'una “societat dels Pobles i de les Cultures” en l'espai EuroMediterrani?; Com concebre a tal efecte un Diàleg entre les Cultures, i davant de tot, dins dels Pobles, que són, al mateix temps els seus portadors i hereus, que es regeixi, almenys per aquests tres principis: igualtat, apropiació i enriquiment mutu.”*²⁴⁸

247 Durant el Mandat Prodi a la Comissió Europea, s'establiren varis “grups de savis” en diferents matèries, ja que com apunta el mateix Prodi – veure entrevista en els annexes- la creació d'aquests grups de treball són fonamentals, ja que es converteixen en grups de suggeriment per tal que després a nivell polític es tradueixen en propostes.

248 Informe del Grup de Savis (disponible a: http://ec.europa.eu/archives/index_es.htm). Pàg. 7.

El contingut:

El Grup de Savis planteja, en primer lloc, un diàleg intercultural en la seva vessant més antropològica, és a dir, que es centri en els aspectes pràctics de la vida quotidiana (educació, rol de la dona etc..). Aquest fet, sembla que vulgui respondre a una de les perspectives de la Conferència de Barcelona quan es parla d'impulsar el rol de la societat civil.

El diàleg intercultural és el que permetrà un diàleg entre les dues voreres mediterrànies, que es complementaran amb els llurs bagatges. La novetat i l'atractiu de la proposta del Grup, recau en el fet que es dóna una dimensió humana en el Diàleg EuroMediterrani, més enllà del que s'havia arribat fins el moment.

En segon lloc, suggereixen que l'espai cultural (cal recordar que aquest també tenia lloc en la "tercera cistella" del Procés de Barcelona) és el lloc idoni per la trobada entre les incomprensions i la intel·ligència, i per tant es converteix en un espai privilegiat pel treball comú²⁴⁹, per a poder complementar el bagatge d'ambdues voreres mediterrànies. Si bé aquest objectiu i fonaments són perfectament lícits i coherents amb la situació EuroMediterrània, l'aplicabilitat pràctica en resulta una de molt diferent. On també hi ha una bona diferència entre la teoria i la pràctica és amb el concepte de democràcia (concepte que també s'abordava a la Conferència de Barcelona). En el cas de l'Informe dels Grup de Savis veuen més la necessitat d'enfocar la democràcia des d'un punt de vista de la bona *governança*, permetent la transparència de les entitats públiques, harmonització social, etc. Com assenyala Prodi²⁵⁰ no s'ha de parlar de la democràcia com voler "imposar", o "exportar" els conceptes del Nord a la Conca Sud, sinó més aviat fer compatible els valors.

249 Informe Grup de Savis. Pàg. 3-4.

250 Veure entrevista a l' Annex 3.

Per tant, si no es vol parlar de democràcia, almenys en l'Informe es parla de la *governança*, però que al fi i al cap és una expressió més de la democràcia.

La globalització és enfocada com un moviment que posa al descobert les estructures econòmiques, socials i financeres de totes les societats tot accentuant les inestabilitats dels sistemes ja instaurats. El Diàleg entre els Pobles i les Cultures es pensava que seria un element indispensable per l'aparició d'una resposta regional adequada als reptes que la mateixa globalització es sotmet²⁵¹, essent el diàleg i la cooperació entre els protagonistes per iguals, l'únic element real i efectiu. Aquest fet d'instaurar un Diàleg, sembla obvi i es dona per descomptat en tot el Procés Mediterrani, però a la pràctica s'ha demostrat que no és així. Més enllà de les relacions Nord-Sud Mediterrànies també cal tenir present les relacions Sud-Sud, amb la qual cosa, entra en joc en conflicte d'Orient Mitjà. Prodi²⁵², assegurà que en el conflicte del mes d'agost del 2006 al Líban, els protagonistes polítics, no s'havien mai parlat, per tant, la manca d'aquest diàleg es veu que té repercussions que van més enllà de fets polítics o jurídics.

El Diàleg és l'element clau en el que el Grup de Savis basa les seves suggerències, i sent conscients de la complexitat del mateix cal analitzar-ne el marc estratègic, polític i econòmic a escala mundial, i també en l'àrea concreta del Mediterrani. De totes maneres, el Diàleg a la Conca Mediterrània es pretén que vagi més enllà de la cooperació i de l'assistència internacional (que potser era l'objectiu de la Conferència de Barcelona), i cal que s'encamini cap a un reconeixement comú i de comprensió mútua. Amb aquesta voluntat, hauria de néixer un diàleg que permetés la construcció –en el si de

251 Informe del Grup de Savis. Pàg.18.

252 Veure entrevista a Romano Prodi a l'Annex 3.

l'àrea Mediterrània– “*d’una civiltzació comú atenta a les diferències i respectuosa de les peculiaritats*”. Respectar les diferències suposa acabar amb els esperits colonitzadors o imperialistes per part del Nord i que els països del Sud siguin més receptius. En aquest sentit les transformacions socials són cada cop més ràpides²⁵³; i per tant es pot afirmar que es va donant una convergència entre Nord i Sud (sense arribar a la identitat absoluta –obviament– que tampoc seria la solució). Per a que tots aquests elements es duguin a terme, cal un profund respecte e la diversitat cultural i a la llibertat de consciència –no només a la Conca Sud– sinò també al Nord i entre les relacions Sud-Sud, Nord-Nord, i Nord-Sud.

El Grup de Savis, proposa:

- a) la creació d’institucions compartides que tant a curt com a llarg termini poden donar resultats. Passats tres anys de de la publicació dels suggerimnets d’aquest grup d’experts, s’ha vist que almenys, a curt termini la institució compartida no ha estat la clau d’entrada a un veritable Mar de Diàleg.
- b) Estructurar un canvi en la manera d’afrontar el diàleg, de manera que es pugui parlar d’equitat, de responsabilitat compartida, transversalitat, enriquiment mútu, i cooperació.

Les mancances: Si bé és cert que el Grup d’experts era conscient de que calia una institució de gestió conjunta, aquesta no ha arribat als objectius esperats²⁵⁴, sobretot perquè només es prevegué aquesta institució per a poder fer front a un projecte conjunt on es prenguessin les decisions de manera paritària. Eren conscients, així

253 En aquest sentit Romano Prodi, afirma que les societats cada vegada evolucionen més ràpidament, i que no ens podem només fixar en els darrers aconteixaments – la guerra del mes d’agost al Líban- per detreminar que les societats no evolucionen. Veure entrevista a Romano Prodi en els annexes.

254 El mateix Informe (pàg. 37), es refereix a la creació de la Fundació com a entitat conceptualment independent, deixant al marge els oportunitismes polítics. Amb el pas dels anys, aquestes intencions s’han vist frustrades.

mateix que ni el Consell EuroMediterrani ni el Consell i Comiè de l'Associació fossin una garantia per a poder establir mecanismes que equilibrassin el poder i les competències²⁵⁵. En tot cas, potser hagués calgut dotar de paritat –en la presa de decisions– tots els òrgans i no només en la nova institució creada.

Les virtuds: L'informe com a element de suggeriment per a les futures propstes polítiques, acerten en donar una nova dimensió a la “cistella” cultural del Procés de Barcelona (que fins ara s'havia vist a l'ombra de les altres dues “cistelles”) aprofitant la situació del Nord, les circumstàncies del Sud, i les oportunitats de diàleg Nord i Sud. En el cas del Nord, es tracta de poder aprofitar la situació “social”, cada cop més “*multicultural, pluriètnica i multinacional*”, la qual dóna la possibilitat de poder valorar aquesta riquesa. Al Sud se li dóna la possibilitat d'obrir les portes a la participació de la societat civil –en alguns casos només en un pla teòric–. Pel que fa al Nord-Sud, suposa una marc on la dimensió cultural pot tenir més força, i en les relacions entre aquestes dues voreres mediterrànies se li dóna una vessant humana i cultural.

Presca de consciència: El Grup de Savis és conscient de les dificultats que es pot trobar en l'aplicació d'algunes de les seves propstes, sobretot pel que fa a la intervenció de la societat civil a la Conca Sud, o la manca de coherencia en el si de la Unió Europea²⁵⁶.

III. 2. 5. LA COMISSIÓ PRODI, I LES POLÍTIQUES EUROMED.

La Comissió Prodi es trobava amb dos reptes importants, un geopolític (l'ampliació d'Europa a 25 membres) i l'altre més econòmic (l'entrada de l'Euro). Tot i així, el programa de treball dels cinc

255 Informe del Grup de Savis. Pàg. 24.

256 En aquest sentit, Prodi afirmà l'esforç que ha hagut de fer per “apassionar” als seus col·legues del Nord per a poder establir una veritable Política Mediterrània. Veure entrevista a Romano Prodi a l'Annex 3.

anys contemplava també les polítiques adreßades al Mediterrani, així com abordar els temes migratoris.

Tot i així, el mateix Prodi²⁵⁷ ha reconegut les mancances –del seu mandat a la Comissió– de com va afrontar la política a la Regió Mediterrània, donant preferència –en contrapartida– a la Regió dels Balcans²⁵⁸, que s'establí com una prioritat en el pla de treball així com en la seva execució.

Entre els objectius estratègics de la Comissió per el període 2000-2005²⁵⁹ s'establia una veritable associació estratègica amb els països veïns de l'Europa ampliada. D'una banda es proposava el procés d'estabilització i d'associació amb els Balcans, i conseqüentment amb el Cauques. Paral·lelament es considerava el Procés de Barcelona com l'espina dorsal d'una estratègia global que permetria recolzar el procés de Pau a Orient Mitjà, així com enfortir les relacions polítiques amb els països del Maghreb. De manera que en una primera impressió del programa de treball de la Comissió, es plasma la que després es desenvoluparà com una Política Mediterrània.

El Mediterrani²⁶⁰: el balanç –si es vol, polític– que feu la Comissió sobre la política orientada al Mediterrani fou positiu, en el sentit

257 Veure entrevista a Romano Prodi, a l'Annex 3.

258 Discurs del President Prodi, davant el Parlament Europeu, el 15 de febrer del 2000: “(...)La situación de los Balcanes es una prueba crucial de nuestra capacidad de acción eficaz, y de ella depende nuestra credibilidad. (...). Y nos estamos dando las herramientas para esta labor:

- Acabamos de abrir la nueva Agencia Europea de Reconstrucción para Kosovo.
- Estamos elaborando un nuevo reglamento que agiliza y simplifica nuestra ayuda a la región, que les presentaremos a ustedes en las próximas semanas.
- Sobre todo, trabajamos sin desmayo para acelerar la entrega de nuestra ayuda en el terreno, estableciendo procedimientos acelerados y formas más eficaces de actuación.
- Acabamos de anunciar la creación de una Task Force Balcanes en la DG de Relaciones Exteriores, que se encargará de impulsar nuestra política (...).”

259 Veure: COM (2000) 154 final, de 9 de febrer del 2000: *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social y al Comité de las Regiones. Objetivos estratégicos 2000-2005: “Hacer la nueva Europa”*.

260 Veure: COM (2002) 590 final, de 30 d'octubre de 2002. *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social y al Comité de las Regiones*. Programa de treball de la Comissió Europea- 2003. (Evaluació del progrés efectuat en el 2002).

que es donà un nou impuls a la cooperació EuroMediterrània, per la qual s'abordaren els aspectes de la zona de lliure canvi (dins del marc econòmic, també es valorava la proposta de la Comissió per estimular les inversions en el sector privat de l'àrea mediterrània), la promoció per una Fundació EuroMediterrània per promoure el Diàleg entre les Cultures, tot i que aquesta, amb el pas dels anys no ha donat els resultats esperats, i la millora en la cooperació en els afers de justícia i interior, com per exemple la immigració.

En l'àmbit dels Acords d'Associació, en destaquen els d'Argèlia, Jordània i Líban, i les negociacions dels Acords amb Síria, els quals seran claus per tot el Procés EuroMediterrani.

Finalment, la proposta d'ampliació del Programa Tempus en els països MEDA, suposa un instrument més de la Comissió Prodi per la configuració de les Polítiques EuroMed.

L'agenda immigratòria i d'asil, no deixen de ser també un eix vertebrador d'aquesta Comissió on es proposava desenvolupar una veritable política en aquest sentit. En el curs legislatiu del 2002, des de la Comissió es feren diverses propostes²⁶¹ per establir una política comuna sobre la immigració així com la lluita contra la immigració il·legal:

- a) Proposta de directiva del Consell relativa als requisits d'entrada i estada dels nacionals de Països Tercers a efectes d'estudis, de formació professional o voluntariat²⁶².
- b) Proposta de Directiva del Consell relativa a l'expedició d'un permís de residència de curta durada a les víctimes de l'ajuda a

261 COM (2002) 590 final, de 30 d'octubre de 2002. *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social y al Comité de las Regiones*. Programa de treball de la Comissió Europea- 2003. (Evaluació del progrés efectuat en el 2002).

262 Veure proposta amb la següent referència: 2002/0242/CNS.

la immigració il·legal o del tràfic d'éssers humans que cooperin amb les autoritats competents²⁶³.

- c) Proposta de Directiva del Consell relativa a les condicions d'entrada i residència de nacionals de Països Tercers per raons de treball per compte d'altri i d'activitats econòmiques pel seu compte²⁶⁴.
- d) Proposta de Directiva del Consell relativa a l'estatut dels nacionals de Països Tercers residents de llarga durada²⁶⁵.
- e) Proposta de Directiva del Consell relativa al dret a la reunificació familiar²⁶⁶.

Paral·lelament s'establiren mesures legislatives i de caràcter genèric per a poder avançar en un sistema Europeu integrat de gestió de les fronteres, així com també un conjunt de mesures per la lluita contra la immigració il·legal, d'acord amb el programa acordat al Consell de Sevilla, on s'establien mesures destinades a revisar i consolidar les normes establertes en el *Manual comú sobre les fronteres exteriors*; les mesures destinades a millorar la política comuna en matèria de visats i establiment d'un sistema comú d'identificació de visats. També s'establiren l'exàmen de les conseqüències jurídiques, institucionals i pressupostàries del repartiment de la càrrega que suposa la gestió de les fronteres exteriors, i la posada en marxa de la formació comuna dels serveis de fronteres.

La Comissió impulsà també una sèrie de propostes –en matèria d'asil–, a l'espera de l'actuació institucional de la Unió Europea:

- a) Proposta de Directiva del Consell per la qual s'estableixen normes mínimes sobre els requisits i l'estatut al qual poden optar

263 Veure proposta amb la següent referència: 2002/0043/CNS.

264 Veure proposta amb la següent referència: 2001/0154/CNS.

265 Veure proposta amb la següent referència: 2001/0074/CNS.

266 Veure proposta amb la següent referència: 1999/0258/CNS.

ciutadans de Països Tercers i persones apàtrides per ser refugiats o beneficiaris d'altres tipus de protecció internacional²⁶⁷.

- b) Proposta de Reglament del Consell pel qual s'estableixen els cri-teris i mecanismes de determinació de l'Estat membre respon-sable de l'examen d'una sol·licitud d'asil presentada en un dels Estats membres per un nacional d'un tercer país²⁶⁸.
- c) Proposta per la qual s'estableixen normes mínimes per a l'acollida dels sol·licitants d'asil en els Estats membres²⁶⁹.
- d) Proposta de Directiva del Consell sobre normes mínimes per als procediments que han d'aplicar els Estats membres per concedir o retirar l'estatut de refugiat²⁷⁰.

En el pla de treball de l'últim període de la Comissió Prodi (2004) es donava una especial rellevància al tema immigratori, sobretot pel que fa a les relacions amb els Països Tercers, per la qual cosa es dugué a terme un estudi²⁷¹ de com els instruments de les polítiques sobre la immigració legal podien contribuir a desenvolupar la lluita contra la immigració il·legal. Seguint la mateixa línia, es readmeteren els Acords amb Tercers Estats²⁷² (Rússia, Ucraïna, Albania, Algèria, Marroc, Xina, Paquistán i Turquia), on s'establien les obligacions i procediments per identificar i repatriar les persones que no complissin els requisits per establir-se en qualsevol país membre de la Unió Europea.

Finalment, es publicà un Informe Anual sobre la immigració i la integració a Europa²⁷³, on es descrivia i evaluava la situació de les

267 Veure proposta amb la següent referència: 2001/0207/CNS.

268 Veure proposta amb la següent referència: 2001/0182/CNS.

269 Veure proposta amb la següent referència: 2001/0091/CNS.

270 Veure proposta amb la següent referència: 2000/0238/CNS.

271 Veure: 2004/JAI/044, disponible a: http://eur-lex.europa.eu/RECH_menu.do?ihmlang=es

272 Veure: 2003/RELEX/24, disponible a: http://eur-lex.europa.eu/RECH_menu.do?ihmlang=es

273 Veure: 2004/JAI+/041, disponible a: http://eur-lex.europa.eu/RECH_menu.do?ihmlang=es

polítiques d'immigració i d'integració, així com les pràctiques de la Unió Europea per tal d'ajudar al desenvolupament i promoció de les iniciatives polítiques per una major i efectiva gestió de les migracions a Europa.

Totes aquestes propostes es poden posar en relació amb les Polítiques EuroMed, ja que sovint es tracta d'acords amb Països Tercers, sobretot de la Conca Sud Mediterrània, i que tenen com a objectiu reforçar la cooperació en aquesta matèria.

Tot i així, transcorreguts sis anys des de la publicació de la Comunicació de la Comissió al Consell, al Parlament, al Comitè de Regions i al Comitè Econòmic i Social, el marc polític-institucional-social ha vist les seves transformacions: les onades immigratòries a Europa no han disminuït, i la política europea comuna en immigració encara està pendent d'un fil. En aquest sentit, Prodi ha afirmat²⁷⁴ que prepara (com actual President del *Consiglio*) una carta comú amb França i Espanya per a poder establir noves mesures a nivell europeu²⁷⁵. Sembla a ser, doncs, que els objectius fixats a nivell institucional, no varen donar els fruits esperats.

La societat civil és un altre element clau en tot el Procés de Barcelona així com en les polítiques immigratòries de la Unió Europea, i no deixa de ser un element clau en els objectius del mandat

274 Veure entrevista a Romano Prodi, a l'annex 3.

275 Després de l'entrevista amb el President Prodi, en els mitjans de comunicació s'ha fet ressò d'aquest fet:

La Vanguardia, 29 de setembre de 2006: "(...) **Carta de Zapatero y siete homólogos a Barroso**: El presidente del Gobierno, José Luis Rodríguez Zapatero, junto con otros siete jefes de Estado y de Gobierno del sur de Europa, enviaron el pasado lunes una carta al presidente de la Comisión Europea, Jose Manuel Durao Barroso, al que pidieron "propuestas concretas" en materia de inmigración, al tiempo que reclamaron la "movilización" europea para hacer frente a este problema que, recuerdan, "afecta al conjunto de la Unión". En la misiva, que suscribieron entre otros el presidente francés, Jacques Chirac, y el presidente del Gobierno italiano, Romano Prodi, los dirigentes europeos subrayan que "la urgencia del problema de la inmigración ilegal en el Mediterráneo y en el sur de Europa exige una fuerte movilización de la Unión Europea y un compromiso conjunto por parte de los países de origen, de tránsito y de destino de los inmigrantes"(...).

Prodi, quan estableix que Europa està formada per unes institucions, unes regions i per la societat civil, tenint aquesta última un paper fonamental en el desenvolupament de les polítiques comunitàries. És obvi que si des de la Comissió es volia promoure una Política Mediterrània donant especial rellevància al rol de la societat civil²⁷⁶, l'Europa impulsora del Procés de Barcelona, no podia deixar a l'ombra a aquest factor.

El model Europeu, com a base de les relacions EuroMed:

En el Comunicat “*Fer la nova Europa*” de la Comissió²⁷⁷, s'establia que el “*nostre model (l'europeu) demostra al món que és possible una unió cada vegada més estreta entre els pobles quan es basa amb valors compartits i objectius comuns*”. D'aquesta afirmació se'n poden treure dues conclusions alternatives:

- a) La unió entre els pobles només serà possible quan els valors siguin compartits, per tant, en el cas que els valors siguin diferents, la unió és difícil d'establir-se.
- b) Per valors compartits no s'ha d'entendre l'identitat dels mateixos, sinò la compatibilitat.

En funció de la interpretació que se'n vulgui fer, les Polítiques EuroMed haguessin anat encarrilades, i seguirien anant en una direcció o en l'altre: quin era i quin és l'esperit d'Europa davant la multiplicitat de valors que es troben en les dues voreres mediterrànies? El concepte de democràcia i drets humans és un valor compartit?

276 Veure Discurs del President Prodi al Parlament Europeu, el 15 de febrer del 2000. Disponible a: http://ec.europa.eu/archives/commission_1999_2004/ec_1999_2004_es.htm

277 COM (2000) 154 final, de 9 de febrer del 2000: *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social y al Comité de las Regiones. Objetivos estratégicos 2000-2005: “Hacer la nueva Europa”*.

Seguint les paraules de Prodi²⁷⁸, Europa té un model que és vàlid. Ara bé, en moltes ocasions ens trobem en que en la Conca Sud potser es donen valors diferents, però no significa que siguin incompatibles, és més, cal intentar buscar els punts en comú, un llenguatge comú per a poder establir un Diàleg i aleshores si que es podrà establir una veritable unió entre els pobles, i reflexar-ho en les Polítiques EuroMediterrànies.

III. 3. ELS MODELS ESPANYOLS I ITALIÀ. PROS I CONTRES.

III. 3. 1. UN MARC COMÚ.

La justificació de l'elecció -d'Espanya i Itàlia com a models- recau en la posició estratègica d'aquests dos països mediterranis com a destinació clau pels immigrants (sigui immigració clandestina o legal). Aquests dos països sovint van de la mà quan es parla de les relacions EuroMediterrànies. No només per que s'evocuen al Mediterrani –com tants d'altres-, sinó perquè tenen un rol important en la configuració de les agendes comunitàries en l'àmbit Mediterrani, sigui en l'esfera político-social (per tant temes migratoris) com en termes econòmics. En aquest sentit, tal i com afirma Amoroso²⁷⁹, són dos països que tenen una forta responsabilitat en l'àrea mediterrània, ja que disposen d'un potencial econòmic industrial molt avançat, i per donar-li consistència cal que coordinin les pròpies polítiques econòmiques amb els països de l'Àfrica del Nord.

Els models espanyol i italià han de donar resposta a una realitat migratòria molt semblant, que es contraposa amb els models francès o anglès, a causa dels percentatges i procedència de l'im-

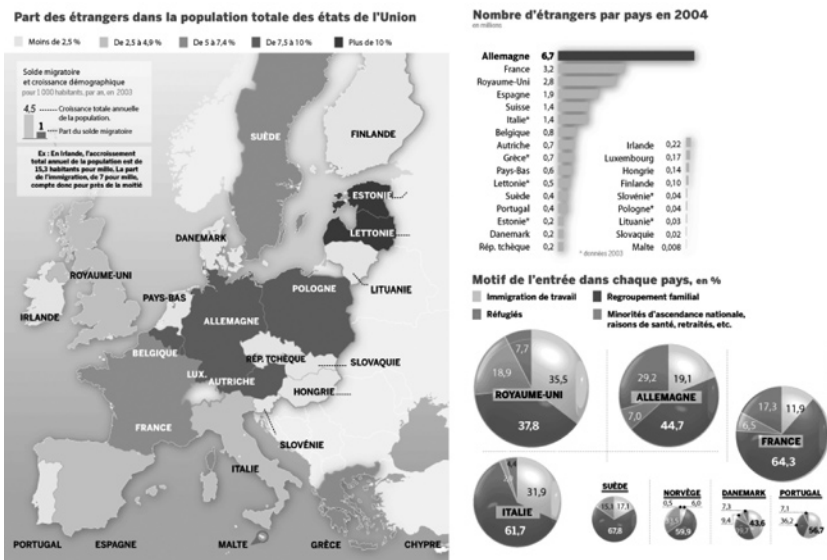
278 Veure entrevista a Romano Prodi , a l'Annex 3.

279 Amoroso, B. *Europa e Mediterraneo. Le sfide del futuro*. Ed. Dedalo. Bari, 2000. Pàg. 167-168.

migració²⁸⁰, així com per haver passat de ser països de migrants a països d'immigrants²⁸¹. Paral·lelament, el que els fa “anar de la mà” en matèria immigratòria és el fet que ambdós estats es caracteritzen per haver millorat –en les darreres dècades– el desenvolupament econòmic i productiu, així com la baixa taxa de natalitat²⁸².

La condició dels immigrants que arriben a Itàlia o a Espanya, són substancialment diferents a les que visqueren els espanyols i italians emigrats els anys quaranta i cinquanta. En el cas dels espanyols es tractava –sovint– d'una migració política que el 1975 va tenir retorn. Avui, els immigrants que arriben a Espanya són

280

Font: *Le Monde*, 12 de setembre de 2006.

281 Pace, E. *L'Islam in Europa: modelli di integrazione*. Ed. Carocci -Col·leccio Le Bussole. Roma, 2004. Pàg. 95.

Schmidt di Friedberg, O. “*Le migrazioni nel Mediterraneo. Continuità o frattura?*” a Ragonieri, R; Schmidt di Friedberg, O. *Culture e conflitti nel Mediterraneo*. Ed. Asterios. Torino, 2003. Pàg. 190

282 Pace, E. *L'Islam in Europa: modelli di integrazione*. Ed. Carocci -Col·leccio Le Bussole. Roma, 2004. Pàg. 95.

principalment immigrants per causes més econòmiques que no pas polítiques.

Si s'observen les estadístiques²⁸³ de les nacionalitats dels immigrants es veuen les diferents nacionalitats que s'absorbeixen en el territori espanyol²⁸⁴ i en el territori italià²⁸⁵. Probablement, i a grans

283 Segons l'Informe "*Mediterranean Migration 2005*", (Philippe Fargues- Direcció-. Cooperation project on the social integration of immigrants, migration, and the movement of persons. Financed by the European Commission - MEDA Programme), és molt difícil interpretar les estadístiques migratòries, perquè cal determinar què és conte i el que és contable, de manera que cal interpretar-les amb molta cautela. Veure pàg. 40 i següents de l'Informe.

284 **Immigració a Espanya (2004):**

País de Procedència	Total Ciutadans	Total Dones	% Dones	Dones < 16 anys
Marroc	247.872	88.170	35,5	22.915
Argèlia	22.647	4.868	21,4	1.344
Senegal	11.532	2.295	19,9	556
Mauritània	3.643	745	20,5	240
Gàmbia	8.473	2.838	33,4	1.265
Ghana	3.176	527	16,5	90
Guinea	3.710	1.523	41,5	343
Guinea-Bissau	2.218	407	18,3	154
Guinea Equatorial	7.602	4.828	63,5	976
Mali	3.313	308	9,2	96
Angola	1.523	615	40,3	148
Cap Verd	2.180	1.308	60,0	176
Camerun	1.398	558	39,9	102
Altres països africans	18.102	6.180	34,1	737

Font: www.ine.es

285 **Immigració a Itàlia (2004):**

IMMIGRACIÓ TOTAL A ITÀLIA	Homes	Dones	Total
Població estrangera l'1 de gener	1011927	978232	1990159
Registrats al naixement.	25177	23748	48925
Registrats desde altres països	94528	78374	172902
Registrats a l'estranger	199611	195145	394756
Altres Registracions	23895	13788	37683
Total registrats	343211	311055	654266
Cancel·lats per defunció	1689	1242	2931
Cancel·lats per altres ciutats	89165	75183	164348
Cancel·lats des de l'estranger	6848	7171	14019
Cancel·lats per adquirir la ciutadania italiana	7978	11162	19140
Altres cancel·lacions	22746	19084	41830
Total Cancel·lats	128426	113842	242268
Població estrangera a 31 de desembre	1226712	1175445	2402157
Menors	260768	241024	501792

Font: <http://demo.istat.it>

IMMIGRACIÓ A ITÀLIA PROCEDENT DE:	Homes	Dones	Total
Senegal	45350	8591	53941
Ghana	19031	13723	32754

trets es pot atribuir la procedència immigratòria a la proximitat geogràfica. A Espanya, el 2004, hi havia 247.872 immigrants legals provinents del Marroc, en canvi a Itàlia, el 2004 tenia un nombre gairebé irrellevant de marroquis però tenia 316.659 immigrants procedents d'Albània.

Tot i aquesta diversitat en les procedències, és obvi que ambdós països es troben sota el mateix paraigües legal, des d'un punt de vista de l'aproximació legislativa de la Unió Europea, tot i que no es dona res per descomptat²⁸⁶.

Les conseqüències legals de les polítiques immigratòries suposen el control de les fronteres i l'aplicació de la Llei per a la seguretat

Nigèria	12994	18653	31647
Costa d'Ivori	7056	6172	13228
Burkina Faso	4672	2340	7012
Cap Verd	1052	2824	3876
Togo	1106	710	1816
Guinea	1025	579	1604
Benin	997	569	1566
Sierra Leone	482	370	852
Niger	261	395	656
Libèria	531	123	654
Mali	386	256	642
Gàmbia	452	176	628
Mauritània	376	217	593
Guinea Bissau	147	103	250
TOTAL ZONES	95918	55801	151719

Font: <http://demo/istat.it>

IMMIGRACIÓ A ITÀLIA PROCEDENT DE:	Homes	Dones	Total
Albània	182145	134514	316659
Romania	123452	125397	248849
Ucraïna	15516	77925	93441
Macedònia	35090	23370	58460
Sèrbia / Montenegro	32618	25556	58174
Moldàvia	11759	26212	37971
Bòsnia-Erzegovina	12923	9513	22436
Croàcia	10972	9740	20712
Rússia	3316	13872	17188
Bulgària	6664	8710	15374
Turquia	6826	4251	11077
Bielorússia	505	2286	2791
TOTAL ZONA	441786	461346	903132

286 El marc europeu té varies excepcions pel que fa a l'aplicabilitat de les lleis en els països de la UE. Per exemple, en la política comuna europea, Dinamarca decidí quedar fora del Títol IV del Tractat que establia la Comunitat Europea. De la mateixa manera, Irlanda i Regne Unit decidiren poder prendre les decisions "cas per cas" en la matèria.

nacional. La Unió Europea ha establert cinc mecanismes per harmonitzar les lleis nacionals sobre immigració (per tant resulten ser directives vinculants per els països que ens ocupen, Itàlia i Espanya):

- a) Juliol del 2001: La Comissió Europea va dissenyar una proposta de directiva²⁸⁷ referent als treballadors, i la Comissió Europea suggerí més claredat i transparència en les normes que regulaven els treballadors (no nacionals de la U.E) del territori de la Unió. Per manca d'unanimitat dels membres de la U.E en la matèria, no ha estat fins el 2005 que s'ha relançat la proposta mitjançant el Llibre Verd de la U.E referent a la gestió de les migracions econòmiques²⁸⁸.
- b) Octubre del 2002: La Comissió Europea va dissenyar una directiva per l'admissió d'estudiants, voluntaris i practicants nacionals de Països Tercers.
- c) Juny del 2003: La Comissió Europea adoptà un "paper" sobre les polítiques immigratòries, la integració i l'ocupació pel qual la U.E fa una crida als Estats Membres a fer un esforç per integrar els immigrants.
- d) Setembre del 2003: Directiva Europea sobre el dret a la Reunificació familiar²⁸⁹. Aquest és el primer instrument legal aprovat a la U.E en els temes de immigració legal, tot i que el Regne Unit i Irlanda no l'han aplicat.
- e) Novembre del 2003: Directiva Europea sobre l'estatut dels ciutadans de Països Tercers residents a la U.E per un llarg període²⁹⁰. Aquesta directiva garanteix als ciutadans de Països Tercers -que han viscut en una situació legal a la Unió Europea per un període

287 Veure: COM/2001/0386 final, de 11 de juliol de 2001.

288 Veure: COM/2004/0811 final d'11 de gener de 2005.

289 Veure: 2003/86/EC

290 Veure: 2003/109/EC

d'almenys cinc anys- a gaudir així de la igualtat de drets i tractament econòmic i social. Així mateix, garanteix el dret de desplaçar-se en qualsevol altre estat membre per motius laborals, d'estudi o per altres raons (però en aquest últim cas, subjecte a condicions).

Amb aquesta regulació es fa un pas endavant a la situació Nord Mediterrània, ja que s'ha passat d'un buit legal (existent en els anys 80) a una fase de fort intervencionisme legal, sobretot en les següents matèries: lluita contra la immigració il·legal; gestió de les polítiques d'asil, visats, i també pel que fa a la naturalització de forma legal de la ciutadania. De manera que es segueixen els principis establerts per la mateixa Unió Europea: llibertat, democràcia, respecte pels drets humans i les llibertats fonamentals i l'estat de dret.

Ara bé, quan es tracta d'afrontar els models migratoris de cada estat és més una aplicació de les directrius establertes per l'ens supranacional (en aquest cas de la Unió Europea) i entren en joc les polítiques d'integració, per exemple protegir la població immigrada en el territori nacional, susceptible de discriminacions i desigualtats. En els models espanyol i italià s'ha donat una especial importància a l'Islam com a nova creença religiosa pertanyent als nous ciutadans, fet que es contraposa amb els models anglès i francès. La immigració rebuda a França o al Regne Unit als anys seixanta, eren persones amb noms i cognoms, que se'ls considerava com a treballadors, de manera que la llur identitat cultural o religiosa, tenia ben poca importància²⁹¹.

El model francès, doncs, respon a l'idea de la nació republicana, com una entitat universal que no comprèn només els francesos autòctons, sinò també la resta de persones que encara que no hagin

291 Pace, E. *L'Islam in Europa: modelli di integrazione*. Ed. Carocci -Collecció Le Bussole. Roma, 2004. Pàg. 21.

nascut a França, resideixin i adhereixin als principis de la societat francesa (fruit dels principis dels drets fonamentals de la Revolució Francesa), per tant es parla del *ius solis*²⁹².

En definitiva, les polítiques migratòries dels països mediterranis de la Unió Europea tenen nombroses característiques en comú (amb l'excepció que ja s'ha apuntat del model francès, que respon a un model propi dels països nord europeus) que troben la seva raó de ser per dos factors²⁹³:

- 1- S'obre una important oferta de treball en sectors que els nacionals no hi volen treballar.
- 2- Augment de la immigració clandestina en tot el Mediterrani que preocupa especialment la opinió pública, i conseqüentment les agendes polítiques²⁹⁴.

Davant d'aquests factors, les polítiques es tradueixen en l'obertura a una immigració econòmica en base a les quotes negociades; en regulacions massives –basades, no només en criteris humanitaris com fa França–, sinò també per criteris econòmics; i en reforçar les mesures contra la immigració clandestina.

292 El model de l'*ius solis* es contraposa amb el model de l'*ius sanguinis*:

	Interès polític	Conseqüències	País que segueix el model.
ius solis	<ul style="list-style-type: none"> - Assimilar l'estranger. - Fer-lo esdevenir ciutadà a ple títol. - Facilitar l'accés a la ciutadania. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ingress i permanència no només lligat al contracte de treball. - Extensió dels drets fonamentals, així com introduir-los en el sistema de l'estat del benestar. - Es contempla la reunificació familiar. - Obertura a l'accés dels drets polítics. 	- França
ius sanguinis	<ul style="list-style-type: none"> - Desmotivar el procés d'integració definitiva. - Limitar l'accés a la ciutadania. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ingress i permanència lligats al contracte de treball. - Reconeixement dels drets fonamentals però sota un règim especial (escoles reservades a estrangers, per exemple). - Limitacions al reagrupament familiar. - Negació de l'exercici de drets polítics. 	- Alemanya

Font: Pace, E. *L'Islam in Europa: modelli di integrazione*. Ed. Carocci -Collecció Le Busssole. Roma, 2004. Pàg. 25.; Pugliese, E; Maciotti, M.I. *L'esperienza migratoria. Immigrati e rifugiati in Italia*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 2005. Pàg. 95.

293 Fargues, P. (Direcció). *Migrations méditerranéennes. Rapport 2005*. Commission européenne - Programme MEDA (Projet de coopération sur les questions liées à l'intégration sociale des immigrés, à la migration et à la circulation des personnes). Pàg. 60.

294 Veure entrevista a Romano Prodi, a l'annex 3.

Per tal de poder analitzar quins han estat els factors que han provocat els moviments migratoris a Espanya i Itàlia, ens valem de les hipòtesis que senyala Schmidt di Friedberg²⁹⁵: demogràfica, econòmica i tercermundista. La hipòtesi demogràfica podria justificar el fluxos migratoris de la Conca Sud Mediterrània cap al Nord, donada la creixuda demogràfica dels països del Sud, (en canvi els països de la Conca Nord es troben en una societat envellida) però no és del tot cert que la caiguda demogràfica comporti un fre dels alts nivells de fluxos migratoris, tot i que n'és un factor important²⁹⁶. La hipòtesi econòmica²⁹⁷, és la que sovint fa pensar a la societat de recepció que la necessitat de mà d'obra provinent de la Conca Sud resulta fonamental també per la Conca Nord: és la difusa regla de l'oferta i la demanda. Ara bé, els immigrants que arriben a Occident no provenen de països on els espitgi la fam per immigrar, sinó la precarietat²⁹⁸. La hipòtesi tercermundista respon també a la divisió entre Nord i Sud, caracteritzada pel subdesenvolupament d'aquest últim, o de la manca d'equitat pel que fa al desenvolupament, sovint com a conseqüència de la dependència de les economies perifèriques amb l'economia del centre²⁹⁹.

295 Schmidt di Friedberg, O. "*Le migrazioni nel Mediterraneo. Continuità o frattura?*" a Ragionieri, R; Schmidt di Friedberg, O. *Culture e conflitti nel Mediterraneo*. Ed. Asterios. Torino, 2003. Pàg. 187.

296 Segons el Banc Mundial, (<http://devdata.worldbank.org/external/CPPProfile.asp?SelectedCountry=ROM&CCODE=ROM&CNAME=Romania&PTYPE=CP>), Romania (un dels països exportadors d'immigrants cap a Itàlia), ha vist disminuir la població total:

Romania	Any 2000	Any 2003	Any 2004
Total població	22,4 milions	21,7 milions	21,7 milions

297 A aquesta categoria o hipòtesi també hi fa referència Pirrone, M.A. a *Aprodi e Scogli. Le migrazioni internazionali nel Mediterraneo*. Ed. Eterotopia. Milano, 2002. Pàg. 41.

298 Així, segons el Banc Mundial, (<http://devdata.worldbank.org/external/CPPProfile.asp?SelectedCountry=MAR&CCODE=MAR&CNAME=Morocco&PTYPE=CP>)

Marroc	Any 2000	Any 2003	Any 2004
PIB (en dòlars)	33.3 bilions	43.8 bilions	50.0 bilions

299 Sobre l'economia del centre i perifèrica (Llenguatge emprat per l'Escola del desenvolupament desigual i l'economia mundial), veure: Amin, S. *La acumulació a escala*

El sol fet que aquestes línies posin èmfasi a les repercussions que té la immigració en els països de destí (en aquest cas, Espanya i Itàlia), reflecteix la realitat - no només dels mitjans, dels governs i de l'opinió pública sinó també dels experts en immigració- que plasma la seva màxima atenció en les repercussions més que en les causes. Les societats (més específicament els estats, com poden ser l'espanyol o l'italià), cerquen explicacions "econòmiques" per decidir quin és el tipus de nivell acceptable d'immigració i quin és el tipus d'immigrant acceptat. Però tal i com afirma Weiner³⁰⁰, no existeixen teories econòmiques o socials per a fer aquest tipus de valoracions.

Donades les circumstàncies, s'han vist reforçades les lleis de cooperació, no només en el marc del *Partenariat EuroMediterrani*, sinó també a nivell bilateral.

S'analitzarà també com Itàlia i Espanya han gestionat –en la pràctica– aquests fluxos, i indirectament com ha afectat i influenciat en la configuració de les polítiques mediterrànies a escala europea. Un altre punt en comú de les polítiques immigratòries espanyoles

mundial. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1974; Wallerstein, I. *El moderno sistema mundial*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1979; Emmanuel, A. *El intercambio desigual*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1972:

- Característiques dels països del centre: Tenen un desenvolupament autònom, aconseguit des de dins i no els hi és pas imposat violentament des de fora; Tenen una economia integrada i articulada, per tant hi ha una integració econòmica; Tenen una economia diversificada, és a dir, no s'especialitzen en un sol producte sinó que aquesta economia abasta tots els sectors de l'activitat econòmica; Tenen una economia expansiva, per la qual cosa s'expandeixen tant cap a l'interior com cap a l'exterior; Tenen una economia desenvolupada que comporta alts nivells de benestar; Tendeixen a la universalització, per tant, totes les relacions capitalistes tendeixen a incloure totes les facetes de l'activitat humana. És un model autocentrat d'acumulació i desenvolupament.

- Característiques dels països de la perifèria: Tenen un desenvolupament induït, per tant els hi és imposat des de fora per conquesta i colonització; Tenen economies desintegrades i desarticulades, provocant així una societat capitalista deformada; Tenen economies especialitzades, produint així monoproduïdes; Tenen una economia doble: per una banda el sector capitalista, i de l'altre el de subsistència; Tenen un alt índex de marginalització (sobretot al camp, però també a la ciutat); Tenen una economia subdesenvolupada. És un model extravertit d'acumulació i desenvolupament.

300 Weiner, M. *The Global Migration Crisis. Challenge to States and to Human Rights*. Ed. Harper Collins. New York, 1995. Pàg. 83.

i italianes, és que per norma les polítiques es dissenyen i per tant es posen en pràctica amb un cert retràs respecte a les necessitats que la situació reclama (de la mateixa manera com succeeix amb l'activitat legislativa, és a dir, que la societat progressa a un ritme superior que les lleis). Davant d'aquest fet, coneixedor pels agents polítics, es donen casos inesperats com els recents casos d'immigració clandestina.

III. 3. 2. EL PAPER D'ESPANYA EN LA CONFIGURACIÓ DE LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES EUROPEES: LES RELACIONS AMB EL MARROC³⁰¹.

La immigració a Espanya ha sofert canvis substancials en pocs anys (no només per les taxes immigratòries sinò també per la procedència), així, es veu que el 1999 hi havia un 1,7% de població immigrada, dels quals un 50% eren ciutadans de la Unió Europea. El 2001, només dos anys més tard el percentatge esdevenia un 2,7% i la majoria de procedència no comunitària³⁰².

Davant aquestes taxes –i de la pressió de la opinió pública– les polítiques immigratòries espanyoles s'han centrat sobretot amb polítiques dissenyades pel control migratori, prenent especial rellevància les relacions amb el veí Marroc.

En la recent història democràtica espanyola, s'han anat regulant els fluxos migratoris en funció de les necessitats econòmiques i socials. Des de que es va aprovar la Constitució Espanyola el 1978 fins el dia d'avui, la situació migratòria ha sofert grans mutacions

301 Sobre totes les relacions bilaterals entre Espanya i Marroc, veure: www.mae.es (*Ministerio de Asuntos Exteriores de España*).

Sobre relacions Espanya-Marroc, veure: Gillespie, R. “*Spain and Morocco: A Case of Crisis in Euro-Mediterranean Relations*”. Second Pan-European Conference. Standing Group on EU Politics. Bologna, 24-26 June 2004. Paper n° 545, presentat a la John Hopkins University-Bologna. Disponible a : <http://www.jhu.edu/ecpr-bologna>.

302 Fargues, P. *Dialogue sur la Cooperation Migratoire en Mediterranee occidentale (5+5). Rencontre Ministérielle. Tunis, 16-17 Octobre 2002. Les politiques migratoires en Méditerranée Occidentale: contexte, contenu, perspectives*. Institut National d'Etudes Démographiques, Paris; Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, Florence. Pàg. 16.

amb la qual cosa es pot dir que la regulació d'aquests fluxos ha començat a partir de l'any 2000. La primera Llei en matèria immigratòria³⁰³, es pot considerar la Llei Orgànica 4/2000 sobre els drets i les llibertats dels estrangers a Espanya i la llur integració social³⁰⁴. Aquesta Llei, s'ha vist modificada per la Llei 8/2000³⁰⁵ i per la Llei

303 Tot i que anteriorment estaven en vigor les següents: (Font: Secretaria d'Estat d'immigració i emmigració. <http://extranjeros.mtas.es/es/general/presentacion.html>):

- Llei Orgànica 7/1985, d'1 de Juliol, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya. (Vigent fins a l'1 de febrer de 2000).
- Ordre de 22 de febrer de 1989, del Ministeri de l'Interior, sobre mitjans econòmics la possessió de la qual l' hauran d'acreditar els estrangers per poder efectuar la seva entrada a Espanya (BOE núm. 55, de 22 de febrer).
- Reial Decret 490/1995, de 7 d'abril, pel que es crea el Fòrum per a la Integració Social dels Immigrants. (Vigent fins al 26 d'abril de 2001).
- Reial Decret 155/1996, de 2 de febrer, pel que s'aprova el Reglament d'Execució de la Llei Orgànica 7/1985 (BOE 23 de febrer).
- Reial Decret 1888/1996, de 2 d'agost, d'Estructura Orgànica Bàsica del Ministeri de Treball i Afers Socials.
- Ordre de 7 de febrer de 1997, del Ministeri de l'Interior, per la qual es regula la targeta d'estranger (BOE núm. 40, de 15 de febrer).
- Ordre de 8 de maig de 1997, del Ministeri de la Presidència, per la qual es dicten les Normes generals i de procediment per al reconeixement de situacions d'excepció a l'obligació d'obtenir permís de treball.
- Ordre de 19 de novembre de 1997, del Ministeri de la Presidència, per la qual es concreta el règim dels permisos de residència d'estrangers a Espanya, per circumstàncies excepcionals.
- Ordre de 25 de febrer de 1998, del Ministeri de Treball i Afers Socials, per la qual es fixen els requisits i el procediment sobre concessió d'autoritacions per treballar, aplicació de determinats supòsits de preferència, modificació dels permisos de treball i compatibilitat de permisos de treball.
- Resolució de 12 de gener de 1998, de la Direcció General d'Ordenació de les Migracions, per la qual s'aprova el model de sol·licitud d'excepció de permís de treball i de permís de residència o de verificació d'estada legal (BOE núm. 33, de 7 de febrer).
- Resolució de 20 de febrer de 1998, de la Secretaria General Tècnica del Ministeri de Treball i Afers Socials, per la qual s'ordena la publicació de la Circular conjunta de les Direccions Generals d'Ordenació de les Migracions i de la Tresoreria General de la Seguretat Social sobre afiliació, altes, baixes, variacions de dades i cotització de treballadors estrangers a la Seguretat Social.
- Resolució de 4 de juny de 1998, de la Subsecretaria del Ministeri de la Presidència, per la qual es disposa la publicació de l'Acord entre el Ministeri d'Afers Estrangers i el Ministeri de l'Interior sobre comanda de gestió per a l'expedició de visats en frontera (BOE núm. 139, d'11 de juny).
- Reial decret 2816/1998, de 23 de desembre, pel que es modifica el RD 490/1995, de 7 d'abril, de creació del fòrum per a la Integració Social dels immigrants.
- Ordre de 22 de febrer de 1999, del Ministeri de l'Interior, sobre normes de funcionament i règim interior dels centres d'internament d'estrangers (BOE núm. 47, de 24 de febrer).

304 Butlletí Oficial de l'Estat, 12 de gener del 2000.

305 Butlletí Oficial de l'Estat, 23 de desembre del 2000.

14/2003³⁰⁶, i desenvolupada pel Reglament³⁰⁷ de la Llei Orgànica 4/2000. De totes maneres, segueixen sent lleis molt restrictives pel que fa als drets dels immigrants, però tot i així cal tenir present que han de ser interpretades d'acord amb els Tractats Internacionals.

Espanya i el Mediterrani per a la cooperació i l'immigració:

El paper d'Espanya entre els anys 1990 i 1995, va ser clau a nivell europeu, per la futura creació del *Partenariat EuroMediterrani*³⁰⁸. Així, des d'un punt de vista institucional, Espanya ha contribuït activament en el Diàleg entre les Cultures, a través d'una sèrie d'iniciatives i Programes EuroMediterranis, com a resposta a les propostes del Consell Europeu.

Les relacions entre Espanya i el Maghreb (sobretot amb el país veí Marroc) han pres nous aires des de l'entrada d'Espanya a la Unió Europea. Si bé abans del 1984 aquestes relacions tenien una base "bilateral", amb l'entrada a Europa, les relacions passen a tenir una dimensió multilateral. En els anys 90, la política internacional estava centrada en la caiguda del mur de Berlín, i Espanya quedava en la perifèria del centre de les relacions internacionals. Aquest fet feu despertar l'interès de la diplomàcia espanyola a promoure les Polítiques Mediterrànies, i amb l'aliada Itàlia establiren la Conferència de Seguretat i Cooperació en el Mediterrani³⁰⁹.

306 Butlletí Oficial de l'Estat, 21 de novembre de 2003.

307 Real Decret 2393/2004 de 30 de desembre. Butlletí Oficial de l'Estat, de 7 de gener de 2005.

308 Sobre el rol d'Espanya en el Partenariat EuroMediterrani, veure: Gillespie, R. "*Spanish Protagonismo and the Euro-Med Partnership Initiative*", a Gillespie, R. (Direcció) *The Euro-Mediterranean partnership. Political and Economic Perspectives*. Ed. Frank Cass, Londres, 1997. Pàg. 33-48

309 López García, B; Hernando de Larramendi, M. "*Spain and North Africa: Towards a 'Dynamic Stability'*" a Gillespie, R; Youngs, R. *The European Union and Democracy Promotion. The Case of North Africa*. Ed. Frank Cass. London, Portland, 2002. Pàg. 182.

Es pot dir doncs, que amb l'ajuda de la situació internacional que es vivia en els anys 90, Espanya, comença a prendre rellevància en les relacions internacionals, tenint un paper clau en les negociacions amb el Maghreb.

En la línia dels convenis i tractats firmats per Espanya amb els estats veïns en destaquen els quatre recents convenis establerts entre Espanya i Mauritània³¹⁰, per a la cooperació judicial entre ambdós països; per potenciar la col·laboració davant la criminalitat organitzada i el tràfic d'essers humans; per omplir la llacuna legal referent als convenis d'extradició entre aquests dos països (donant així seguretat jurídica entre ambdós estats).

Les relacions entre Espanya i Argèlia, també s'han intensificat en els darrers mesos, com a conseqüència de la pressió immigratòria, la qual cosa ha portat a diferents trobades entre ambdós governs per intensificar la cooperació en temes de seguretat i terrorisme, pel que Abdelaziz Buteflika, i Mª Teresa Fernández de la Vega van acordar (el 2 d'octubre del 2006)³¹¹ crear un Grup d'alt nivell per elaborar un informe global entre els dos països.

El 1992, Espanya signà un Acord bilateral de cooperació amb el Marroc³¹², pel qual aquest país del Maghreb estava obligat a re-

310 Firmats el 12 de setembre de 2006. Veure: <http://www.mae.es>

311 Veure: http://www.la-moncloa.es/ServiciosdePrensa/NotasPrensa/MPR/2006/ntpr20061002_01.htm

312 Acord entre el Regne d'Espanya i el Regne del Marroc relatiu a la circulació de persones, el trànsit i la readmissió d'estrangers entrats il·legalment (Publicat al BOE. Núm.100 de 25 d'abril de 1992, pàg. 13.969 – 13.970): *"En el marc de la cooperació instaurada entre el Regne d'Espanya i el Regne del Marroc i dels llaços històrics que uneixen als dos pobles i per respondre a la preocupació comuna de coordinar els esforços destinats a posar fi al flux migratori clandestí d'estrangers entre Espanya i Marroc,*

Les dues Parts han acordat el següent:

CAPÍTOL PRIMER

Readmissió d'estrangers

Article 1

Les autoritats frontereres de l'Estat requerit readmetran en el seu territori, a petició formal de les autoritats frontereres de l'Estat requeridor, als nacionals de països tercers que haguessin entrat il·legalment en el territori d'aquest últim procedent del l'Estat

admetre els nacionals de Tercers Estats que havien entrat a Espanya il·legalment havent travessat el territori marroquí. Fins avui, el Marroc està “poc disposat” a posar l’Acord en pràctica: tant sols el 1997 el Marroc va acceptar de readmetre 65 immigrants provinents del Sub-Sàhara que havien entrat a Espanya via el Marroc³¹³. El 1993 es firmà el Tractat (de 4 de juliol del 1991) d’Amistat, de bon veïnatge i Cooperació amb el Marroc³¹⁴, on es mostrava la voluntat d’ambdues parts contractants en establir una cooperació que fos fructífera en el marc de les relacions bilaterals, deixant molt clar el respecte i el compromís per abstenir-se a intervenir en afers interns propis de la jurisdicció l’altre part contractant³¹⁵. Aquest paràgraf de la redacció del Tractat resulta interessant per les múltiples interpretacions que pot tenir. El fet que una Part Contractant (per exemple Espanya) no pugui intervenir en els afers interns del Marroc- perfectament lògic, i indiscutiblement legítim- suposa una trava en la voluntat d’introduir noves formulacions en les relacions entre aquests dos països: per molt que Espanya vulgui promoure l’estat de dret (forma part de la jurisdicció interna, si més no n’és l’origen), en virtut d’aquest Tractat –on no permet la intromissió en els afers interns– n’impossibilita la seva eficiència.

Aquest Tractat serví posteriorment de model per la firma del Tractat (de 26 d’octubre del 1995) d’Amistat, de bon veïnatge i

requerit. (...)”

313 Pollet, K. “The European Union and Migratory Pressure from the Mediterranean and Central and Eastern Europe” (pàgs.335-367), a Maresceau, M; Lannon, E. The EU’s enlargement and Mediterranean Strategies. A comparative analysis. Ed. Palgrave. Londres, 2001. Pàg. 344.

314 BOE núm. 49 de 26 de febrer de 1993. Pàg. 6.311 a 6.314.

315 Principis Generals: “(...) 3. *No intervenció en els assumptes interns:*
Les Altes Parts Contractants s’abstindran de qualsevol intervenció directa o indirecta, individual o col·lectiva, en els assumptes interns o externs propis de la jurisdicció interna de l’altra Part.
S’abstindran, per tant, en totes les circumstàncies, de qualsevol acte de coerció militar, política, econòmica o d’un altre tipus, encaminat a subordinar al seu propi interès l’exercici dels drets inherents a la sobirania de l’altra Part i a obtenir així avantatges de qualsevol classe.(...)”.

Cooperació entre Espanya i Tunísia³¹⁶, el qual és gairebé una fotocòpia del Tractat que Espanya havia signat amb el Marroc uns anys abans, amb els mateixos defectes i traves que s'anomenaven anteriorment.

El 1998, s'aprova la Llei 23/98 de 7 de juliol del 1998 per a la Cooperació Internacional al Desenvolupament³¹⁷, que servirà com a mecanisme per promoure les llibertats fonamentals i la promoció de la democràcia en els països en via de desenvolupament³¹⁸. Aquest Llei –que resulta un instrument clau per materialitzar les relacions amb el Marroc–, ha necessitat institucions paral·leles pel correcte desenvolupament: En aquest sentit, resulta clau el rol de l'”*Agencia Española de Cooperación Internacional*”³¹⁹ (AECI), de la “*Dirección General de Cooperación con África, Asia y Europa del Este*”³²⁰, i de l'”*Institut Europeu de la Mediterrània*”³²¹ (IeMed), mitjançant els llurs programes de cooperació amb el Maghreb, realitzant “*meetings*” i punts de trobada entre ambdues riberes per afavorir el Diàleg entre el Nord i el Sud del Mediterrani.

316 BOE núm. 8 de 9 de gener de 1996. Pàg. 636 a 639.

317 BOE núm.162 de 8 de juliol de 1998, Pàg. 22.755 a 22.765.

318 CAPÍTOL I: La política espanyola de cooperació internacional per al desenvolupament.

SECCIÓ 1.a. Article 1. Objecte de la Llei i àmbit d'aplicació:

1. La present Llei té com objecte la regulació del règim jurídic de la política espanyola de cooperació internacional per al desenvolupament.

S'integren dins de la cooperació internacional per al desenvolupament el conjunt de recursos i capacitats que Espanya posa a disposició dels països en vies de desenvolupament, amb la finalitat de facilitar i impulsar el seu progrés econòmic i social, i per contribuir a l'eradicació de la pobresa en el món en totes les seves manifestacions.

La cooperació espanyola impulsarà processos de desenvolupament que atenguin a la defensa i protecció dels Drets humans i les llibertats fonamentals, les necessitats de benestar econòmic i social, la sostenibilitat i regeneració del medi ambient, als països que tenen elevats nivells de pobresa i en aquells que es troben en transició cap a la plena consolidació de les seves institucions democràtiques i la seva inserció en l'economia internacional.

319 <http://www.aeci.es/>

320 <http://www.mae.es/es/MenuPpal/Paises/Africa+subsahariana/>

321 <http://www.iemed.org/>

Més enllà dels acords bilaterals entre Espanya i els veïns del Maghreb i Mashrek, i en el marc de les relacions EuroMediterrànies, Espanya ha pres diferents iniciatives per reforçar la cooperació amb la Conca Sud Mediterrània, potser pels interessos immigratoris³²².

Tal i com destaca el mateix Govern Marroquí³²³, resulta fonamental la creació de la iniciativa espanyola de crear –el mes de novembre del 2003– un Grup Migratori Permanent Mixte que ja ha produït diferents reunions, la última el 21 d'abril del 2006 a Còrdova, segons el govern del Marroc, donant “progrés notables”, establint un acord entre la Guardia Civil i la *Gendarmerie Royal* entre Alaiun i Las Palmas, que començà a funcionar el mes de febrer del 2004.

La darrera iniciativa tingué lloc –el 29 de setembre del 2006– a Madrid. Fou una reunió de Ministres d'Afers Exteriors i de l'Interior dels Països Mediterranis (de la U.E) sobre la immigració il·legal en les fronteres marítimes³²⁴, amb la participació de Portugal, França,

322 En aquest sentit, el mateix Govern del Marroc pren la mateixa posició, afirmant que la cooperació internacional, és un dels pilars de la lluita contra la immigració clandestina, i destaca les iniciatives d'Espanya i de la Unió Europea perquè representa un veritable partenariat Nord-Sud, Sud-Sud. Veure: **Ministeri d'Afers Exteriors del Marroc**: <http://www.maec.gov.ma/migration/fr/migration.htm>

323 Veure: **Ministeri d'Afers Exteriors del Marroc**: <http://www.maec.gov.ma/migration/fr/migration.htm>

324 Per més informació, veure: <http://www.mae.es>. En la reunió Ministerial, s'afrontà:

- 1) La problemàtica de la frontera marítima resideix en la dificultat per al seu control i vigilància i per lluitar eficaçment contra la immigració il·legal per via marítima, en les obligacions de recerca i rescat (SAR), la necessitat de col·laborar amb països tercers i la complexitat de la identificació i retorn dels immigrants il·legals.
- 2) Les experiències acumulades en el 2006 de cooperació operativa entre EEMM i amb FRONTEX a les fronteres marítimes permeten extreure algunes conclusions i realitzar propostes concretes per millorar la resposta europea a curt termini i incrementar l'eficàcia en la lluita contra la immigració il·legal per via marítima.
- 3) Aquesta reflexió s'inscriu en la renovació de les propostes concretes realitzades per Espanya en el Consell Europeu informal d'Hampton Court i que van desembocar en el “Enfocament Global sobre Migració: Mesures prioritàries per a Àfrica i el Mediterrània” adoptat pel Consell Europeu de desembre de 2005. L'Enfocament Global, aprovat sota la Presidència britànica, constitueix el marc de referència de la política europea en aquest àmbit.
- 4) La UE assumeix els problemes específics de la frontera marítima meridional europea i la Presidència i la Comissió els traslladaran al Consell.
- 5) Entre aquestes propostes concretes, convindria destacar les següents, que impli-

Itàlia, Eslovènia, Grècia, Xipre, Malta, la Presidència finlandesa, la Secretaria General del Consell de Ministres de la Unió Europea i la Comissió Europea, així com els Directors Executius de l'Agència Europea de Fronteres (FRONTEX) i d'EUROPOL, i un represen-

quen mesures europees tant a nivell intern com en les relacions amb països tercers, moltes de les quals ja han estat objecte de reflexió prèvia a Espanya i en altres EEMM, però ara són assumides pels EEMM participants i per la Comissió i la Presidència.

* Pel que fa a les relacions de la UE amb els països tercers:

1- Cal continuar amb el plantejament de l'Enfocament Global de construir un *Partenariat* entre la UE i Àfrica de cooperació en temes de migració i desenvolupament amb els països d'origen i trànsit, que abordi la immigració des d'un punt de vista integral.

2- En aquest sentit, la *Conferència de Rabat*, a iniciativa d'Espanya, ha creat les bases d'aquest *Partenariat* a Àfrica Occidental. Compromís de tots posar en pràctica el Pla d'Acció.

3- Ampliació del diàleg a nivell continental entre la UE i Àfrica, impulsant la Conferència Ministerial UE - Àfrica sobre Migració i Desenvolupament de Trípoli, amb participació de la Unió Africana.

4- Continuació del diàleg de la UE amb els principals països d'origen i trànsit de la immigració, sobre la base de l'article 13 de Cotonou.

5- Foment de la cooperació amb aquests països en accions relacionades amb la frontera marítima, la identificació de nacionals i la seva repatriació i assistència tècnica i financera. Creació de mecanismes estables i viables d'identificació i repatriació, juntament amb l'assistència per a la sostenibilitat de les dues.

6- Lluitar decididament contra les màfies i el tràfic d'éssers humans.

7- Adaptació de l'assistència tècnica i financera per a les polítiques d'immigració, en el marc de les polítiques de cooperació al desenvolupament.

*En el marc de la UE:

a) Reforç de les capacitats pressupostàries, de personal, de procediment i operatives de FRONTEX, per permetre-li desenvolupar una resposta eficaç i ràpida a les situacions de crisi a les fronteres, en particular en les marítimes.

b) Creació - en el marc de FRONTEX- d'un catàleg de recursos i equips (personal, mitjans aeris i marítimes, etc.) dels EEMM per poder fer front a operacions conjuntes de patrulla, a les fronteres marítimes, i en altres tipus de frontera.

c) Reforç de la coordinació operativa dels EEMM dintre seu i amb FRONTEX a la frontera marítima meridional mitjançant la creació d'una Xarxa Europea de Patrulles Costaneres i la realització de patrulles conjuntes, en especial amb països tercers.

d) Impuls al desenvolupament d'un Sistema europeu de vigilància electrònica que cobreixi tot el Mediterrània i la zona atlàntica euro-africana, i que permeti detectar la sortida d'embarcacions amb immigrants il·legals a bord, sobre la base de l'estudi que està fent FRONTEX.

e) Examen i adequació del Dret marítim internacional a la realitat de la frontera marítima i de la immigració il·legal.

f) Ràpida aprovació de la proposta de la Comissió per als equips d'intervenció ràpida a les fronteres exteriors, l'experiència pilot de la qual està funcionant a Canàries (Operació Hera I) des d'aquest estiu.

g) Possibilitat d'estendre els esmentats equips també a les tasques d'acollida i atenció humanitària, una d'obligacions importants a la frontera marítima meridional, incloent en particular el fenomen dels menors no acompanyats.

h) Ràpid acord sobre el finançament europeu per als EEMM amb obligacions a les fronteres exteriors.

tant del Parlament Europeu. En aquest sentit i des del govern espanyol, es demanà que es possessin en comú els mitjans i capacitats operatives en el si de la UE, que seria l'única manera de que Europa pogués afrontar els temes immigratoris, així com conscienciar als membres de la U.E³²⁵ de la pressió que exerceix sobre els països del Mediterrani en l'arribada per mar dels immigrants clandestins.

En tot aquest entramat, es veuen moltes propostes a nivell polític, però a efectes pràctics la immigració clandestina no ha minvat. Es dona un problema de coherència entre el pla polític i els resultats d'aquestes agendes i propostes polítiques. Quin és el problema? Potser la mateixa manca de coherència dins de la U.E ? La poca unitat entre les posicions dels Estats Membres?

Les reaccions a la Conca Sud, de les polítiques espanyoles sobre immigració: Les polítiques immigratòries de la Unió Europea, òbviament estan interconnectades amb les relacions entre la Conca Nord i la Conca Sud, tal i com s'ha vist en l'apartat anterior. Sembla a ser que les agendes polítiques s'han posat en marxa per establir llaços de cooperació cada vegada més forts amb els països del Sud del *Partenariat EuroMediterrani*.

Com succeix en totes les qüestions polítiques, i sobretot en les relacions internacionals, cal veure com interpreten les relacions, els acords, els convenis, i els tractats les parts contractants. En el cas de les relacions entre Espanya i Marroc, no sempre se'n fa la mateixa lectura dels mateixos fets, la qual cosa suposa obrir una reflexió per trobar els veritables instruments efectius per aconseguir els objectius fixats (en aquest cas, els objectius i iniciatives dervidades de l'Estat Espanyol, i que han estat ratificats per el Marroc).

325 En aquest sentit es manifestava el mateix Romano Prodi, com a President del Govern italià. Veure entrevista a l'annex 3.

Per motivar les diferents cares d'una mateixa moneda, s'han agafat com a punt de referència, tres fonts informatives, de les quals dos són governamentals (el rotatiu *Le Matin*, i la pàgina oficial del Ministeri d'Afers Exteriors del Marroc) i una més contestatària (el diari digital *Tel-quel*).

Des de la posició més contestatària es sosté que les relacions hispano-marroquines són especialment bones des de que s'ha produït el canvi de govern a Espanya –març de 2004–, i es veu com una realitat la regularització dels treballadors marroquins clandestins en territori espanyol³²⁶. Paral·lelament el diari *Tel-Quel*³²⁷ exposa la declaració que feu el Rei del Marroc (Mohammed VI) el mes de desembre del 2002 a *El Pais* on mostrava la seva consciència que la immigració suposava un veritable problema per Espanya, i que per tant el Marroc doblaria els efectius (de 5.000 a 8.6000 agents) per a controlar la costa Mediterrània. Davant d'aquestes declaracions i fets, el rotatiu liberal apunta que entre l'any 2003 i 2004, les intercepcions clandestines s'han doblat, posant en evidència els “recursos promesos” per la Monarquia Marroquina.

Paral·lelament i sempre des de la vessant més progressista del Marroc, les polítiques immigratòries i d'integració de la Unió Europea es perceben com un falliment, i per això s'han vist obligats, els membres de la Unió Europea a endurir els controls³²⁸. Per tant es percep que es tanquen fronteres per incapacitat dels països d'acollida de poder integrar els nouvinguts, i no pas com una qüestió humanitària o de cooperació com vol fer veure la posició més conservadora del Marroc o l'executiu espanyol.

326 http://www.telquel-online.com/187/couverture_187_1.shtml.

327 <http://www.telquel-online.com/195/sujet1.shtml>.

328 http://www.telquel-online.com/218/monde1_218.shtml.

En aquest sentit, el rotatiu *Le Matin*³²⁹ posa de manifest les declaracions dels Ministres d'affers Europeus de França i d' Espanya, els quals reconeixen que no és just que la Unió Europea dels 25 deixi només en mans del Marroc el control de les fronteres meridionals ja que caldria donar-li un enfocament global al tema de la immigració clandestina. De manera que amb la visió més conservadora, es prova de justificar les actuacions del Marroc de no haver sabut controlar les pròpies fronteres, així com posar de manifest que els citats ministres havien pres el compromís de desenvolupar un pla per erradicar la pobresa a Àfrica. D'aquesta manera, les autoritats marroquines sembla que es lliurin d'una certa responsabilitat.

Així mateix, des de *Le Matin*³³⁰, es considera el fet que s'ha dut a terme la trobada entre els presidents dels parlaments EuroMediterranis, i en destaquen l'aportació del President de la Cambra del Marroc quan afirmà que per afrontar la seguretat mediterrània i la lluita contra el terrorisme, cal un enfocament global polític, econòmic, social i cultural, i que per fer-ho cal prendre mesures internacionals com els programes de desenvolupament per a garantir prosperitat entre els pobles de la regió, així com el reforçament del Diàleg. Amb aquestes declaracions, es posa una vegada més de manifest la evidència d'establir un Diàleg entre les dues Conques Mediterrànies, així com d'enfortir la cooperació i el desenvolupament. Parlà també- i en l'article es destaca- el fet d'enfortir la democràcia i de promoure els drets humans³³¹. Aquesta declaració doncs, pot tenir una doble lectura :

329 Versió digital, de 4 de desembre de 2005: <http://www.lematin.ma/>

330 Versió digital, de 25 de novembre de 2005: <http://www.lematin.ma/>

331 *Le Matin*, 25 de novembre de 2005 : *Le président de la Chambre des représentants, Abdelwahed Radi* : « (...) **il faut encourager les changements positifs enregistrés dans plusieurs pays de la région dans le sens du renforcement de la démocratie, de la promotion de la culture des droits de l'homme, de l'élargissement de la participation politique des citoyens à la gestion de la chose publique et du respect des droits et de la dignité de la femme** ». "*La démocratie et les droits de l'homme constituent le cadre*

- 1) Es creu realment amb la promoció democràtica : aleshores ens trobem de nou amb el concepte dels estats que estan dotats de constitucions però sense constitucionalisme (com s'aprofundirà en el capítol IV).
- 2) Es una declaració única i exclusivament formal per a satisfer les exigències dels *Partners* Mediterranis del Nord.

Amb aquests exemples es veuen les diferents percepcions d'una mateixa realitat. Tot i així, els fets són clars per ambdues parts, i és que cal afrontar el tema migratori desde les dues voreres mediterrànies, sense cessar el Diàleg. Es tracta d'un Diàleg que té com a fonament una sèrie d'instruments internacionals per ajudar a perfilar les relacions Nord-Sud, i l'Estat Espanyol resulta una peça clau per a què es puguin dissenyar unes polítiques migratòries viables.

III. 3. 3. EL PAPER D'ITÀLIA EN LA CONFIGURACIÓ DE LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES EUROPEES: LES RELACIONS AMB EL MAGHREB, MASHREK I ELS BALCANS³³².

Itàlia, igual que Espanya ha passat de ser un país d'emigració a un país d'immigració, i s'ha convertit en un dels països europeus que més immigrants reb a l'any (268.000 entrades oficials a l'any 1999)³³³. Així, a l'any 1970 els immigrants a Itàlia eren 144.000 (nombre inferior dels italians que havien emigrat, que n'eren 152.000), i en el 2005 s'ha passat a 2.800.000 estrangers en situació regular en el sòl italià, xifra que coincideix més o menys amb les taxes migratòries espanyoles o de la Gran Bretanya. A nivell

culturel et politique sine qua non pour la garantie de la stabilité et de la sécurité au niveau national et au niveau de la région tout entière(...)".

332 Sobre totes les relacions bilaterals entre Itàlia i els països d'emigració, veure: <http://www.esteri.it/ita/index.asp> (Ministero degli Affari Esteri. Itàlia).

333 Fargues, P. *Dialogue sur la Coopération Migratoire en Méditerranée occidentale (5+5). Rencontre Ministérielle. Tunis, 16-17 Octobre 2002. Les politiques migratoires en Méditerranée Occidentale: contexte, contenu, perspectives*. Institut National d'Études Démographiques, Paris; Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, Florence. Pàg. 17.

Europeu, el país que encapçala els índexs més alts d'immigració és Alemanya (7.300.000) i seguit de França (3.500.000)³³⁴.

Com ja s'ha apuntat anteriorment, la immigració és de procedència diferent de la que reb Espanya, ja que principalment són fluxos immigratoris provinents de l'est d'Europa. Segons Caritas (que es remet a les estadístiques de l'ISTAT) la presència d'immigrants procedents de l'Àfrica occidental a Itàlia va ascendir a 124.398, igual al 24,2% dels africans residents en el país. El 85% d'aquests immigrants prové del Senegal, Nigèria, Ghana i Costa de Marfil. A Itàlia, la proporció és d'un immigrant africà per cada 100 italians, mentre que a Espanya o Portugal la incidència és superior, arribant al doble en el cas de França.

Així, com apunta Fargues, entre el 1998 i el 1999 Itàlia rebé molta immigració provinent d'Albània i suscità un debat per part de la opinió pública, fins a tal punt que el President de la República es pronuncià a favor de la tolerància de la immigració clandestina.

L'evolució legislativa: Itàlia –des de sempre– ha legislat la matèria immigratòria com una emergència, quan s'ha percebut un nombre major del previst d'immigrants³³⁵. La primera regulació en la matèria³³⁶ es pot considerar la Llei 943/1987³³⁷, reguladora de l'entrada dels immigrants per treball, i oferia la primera regularit-

334 *XV Raporto sull'immigrazione. Immigrazione. Dossier Statistico 2005*. Ed. Caritas Migrantes. Pàg. 1. Disponible a: www.dossierimmigrazione.it

335 Chaloff, J. "Italy" a Niessen, J.; Schibel, Y.; Thompson, C. (Direcció). *Current Immigration Debates in Europe*. A Publication of the European Migration Dialogue. With the support of the European Comisión Directorate-General Justice, Freedom and Security. September 2005. The Migration Policy Group (MPG). Pàg. 4.

336 Segons Pugliese (Pugliese, E; Maciotti, M.I. *L'esperienza migratoria. Immigrati e rifugiati in Italia*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 2005. Pàg. 97), Itàlia per molts anys ha regulat l'immigració a través d'un Text Únic de policia de 1931, el qual es limitava a imposar control sobre els estrangers presents en el territori nacional.

337 Aquesta llei hipotitza una condició d'estabilitat i regularitat dels immigrants (aquests són equiparats als treballadors italians), però que segons Pugliese (Pugliese, E; Maciotti, M.I. *L'esperienza migratoria. Immigrati e rifugiati in Italia*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 2005. Pàg. 98), no correspondrà a la realitat.

zació per els treballadors estrangers indocumentats. Com apuntava Chaloff, l'emergència legislativa portà a l'aprovació de la Llei 39/1990³³⁸, coneguda com la "*Legge Martelli*". Amb l'arribada al poder del centre-esquerre a finals dels anys 90, es creà –el 1996– un nou marc de legislació sobre la immigració (amb elements més restrictius comparat amb l'anterior Llei). La "*Legge Martelli*" suposà una novetat perquè acollia ciutadans (i no només treballadors), i s'estableix per primera vegada l'idea de la reunificació familiar, contemplava la immigració per motius d'estudi o de salut, i permetia obtenir la regularització a través de l'activitat empresarial³³⁹.

El 1998, s'aprovà la Llei 40/1998 denominada "*Turco-Napolitano*"³⁴⁰, i el 2002 s'aprovà la Llei 189/2002, coneguda com la Llei "*Bossi-Fini*". Aquest Llei dona especial prioritat a les polítiques exteriors, reservant-se així la possibilitat de privilegiar les quotes amb els països que "col·laboressin activament en la lluita contra la immigració clandestina" (article 1, paràgraf, 2.). D'aquesta manera, el sistema de quotes ha esdevingut el mecanisme principal per a les polítiques exteriors així com les negociacions dels acords bilaterals³⁴¹.

Entre la *Bossi-Fini* i la *Turco-Napolitano*, no hi ha grans diferències³⁴², ja que la primera, es limita a donar una sèrie d'esmenes a l'antiga Llei, per exemple, es derogà l'article 15 de la Turco-Na-

338 Segons Pugliese, és una Llei que conté forts elements de política social. No es regulen només els immigrants sinó també els refugiats.

339 Cagiano de Azevedo, R. *Le migrazioni internazionali. Il cammino di un dibattito*. Ed. G.Giappichelli editore. Torino, 1995. Pàg. 112.

340 Els tres pilars que creà la Llei Turco-Napolitano foren:

- a) lluita contra la immigració il·legal.
- b) regularitzar la immigració legal.
- c) Integrar els residents estrangers.

341 Chaloff, J. "*Italy*" a Niessen, J.; Schibel, Y.; Thompson, C. (Direcció). *Current Immigration Debates in Europe*. A Publication of the European Migration Dialogue. With the support of the European Comisión Directorate-General Justice, Freedom and Security. September 2005. The Migration Policy Group (MPG). Pàg. 9.

342 Pugliese, E; Maciotti. *L'esperienza migratoria. Immigrati e rifugiati in Italia*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 2005. Pàg. 97.

politano, de manera que pels treballadors immigrants era més fàcil entrar a Itàlia. En definitiva, la vigent Llei “*Bossi-Fini*” té doncs el mateix marc que la llei anterior, però amb intervencions legislatives (pitjors o millors en funció de qui la valora).

El problema real de la legislació immigratòria és semblant a la que es troba Espanya³⁴³: es dóna la situació del que s’anomena “*implementation deficits*”³⁴⁴, és a dir, hi ha un gran contrast entre la lletra de les lleis i l’aplicabilitat de les mateixes, i en conseqüència, els procediments per executar les lleis i les institucions es troben buides de sensibilitat.

Finalment, a finals del 2004 es dictà El Decret pel qual es convertia la vigent Llei: Decret-Llei de 14 de setembre del 2004, núm. 241³⁴⁵, on es creen disposicions urgents en matèria d’immigració.

El canvi de l’executiu italià, promet canvis en les polítiques immigratòries: sobretot es pren com a prioritat canviar la “*Bossi-Fini*”³⁴⁶ per elaborar una llei que “funcioni realment”, per tant que sigui eficient i eficaç.

Les contradiccions de les polítiques italianes: Com s’entèn que una societat cridi la immigració per motius econòmics i de-

343 En aquest sentit, veure: Pico Lorenzo, C. “*Desencuentros entre la legislación de extranjería y la jurisprudencia. Experiencias en la aplicación del ordenamiento de inmigración. Diferente tratamiento del fenómeno migratorio por los jueces i Tribunales: entre el acierto y la oportunidad*”. A Peces Morate, E. (Direcció). *Inmigración y derecho*. Ed. Consejo General del Poder Judicial. Madrid, 2002. Pàg. 238.

344 Pugliese, E; Maciotti. *L’esperienza migratoria. Immigrati e rifugiati in Italia*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 2005. Pàg. 100.

345 *Gazzetta Ufficiale* núm. 267, de 13 de novembre de 2004.

346 *La Repubblica*, edició digital de 21 de juliol de 2006: “(...)Il ministro dell’Interno Giuliano Amato si dice convinto che “la Bossi-Fini va cambiata”: “Stiamo applicando la legge così com’è ma ci riserviamo di cambiare il sistema per avere leggi che funzionino realmente, non delle norme che dovrebbero funzionare ma che in realtà non lo fanno”. Il contratto di soggiorno, osserva Amato, è un modo “irrealistico e ipocrita di fingere di inserire in italia delle persone che stanno all’estero. E’ invece uno strumento di regolazione (...)Via libera del Consiglio dei ministri a una nuova quota di ingressi per i lavoratori extracomunitari: il governo ha autorizzato un secondo decreto flussi per 350 mila immigrati. Si sana così la differenza, ha spiegato il ministro della Solidarietà sociale Paolo Ferrero, “fra le 520 mila domande presentate dai datori di lavoro e i 170 mila permessi concessi dal precedente governo(...)”.

mogràfics i després aquests nouvinguts no siguin benvinguts?³⁴⁷. Aquesta és la primera incoherència italiana. Pastore intenta donar l'explicació a través de l'argument econòmic, i no només de les necessitats del mercat de treball, sinò que pren especial rellevància el tràfic d'essers humans.

Aquesta incoherència també ve recolzada per les orientacions polítiques que han estat a l'executiu italià, des de 1996 fins el 2001: en primer lloc s'augmentà el control de les fronteres per lluitar contra la immigració il·legal i es crearen els centres CPT (Centres de Permanència Temporal) pels detinguts il·legals; en segon lloc, s'establiren mecanismes per flexibilitzar i adaptar la demanda dels treballadors estrangers, de manera que les admissions estaven relacionades amb les ofertes de treball específiques, i limitades a les demandes dels donadors de treball. En tercer lloc s'afavoria l'estratègia política per els estats veïns, tals com Albània, Marroc i Tunísia. Finalment les mesures d'integració, esdeveniren competència dels governs locals i regionals.

La victòria, l'any 2001, per l'orientació política de centre-dreta, es troba recolzada per les promeses restrictives a la immigració, tot i que no totes les línies promeses foren complertes.

La reiterada incoherència, no és només una qüestió aïllada de l'Estat italià, sinò que aquesta mateixa actitud, també és la presa per Alemanya, per exemple. Si es vol ser coherent en les polítiques immigratòries, cal que es tanquin les fronteres Schengen per part dels països interessats, essent aquesta una posició acertada o equivocada, però si més no coherent³⁴⁸.

347 Pastore, F. "*Italy's migration contradiction*". Publicat el 19 de febrer de 2004. Disponible a : http://www.opendemocracy.net/people-migrationeurope/article_1744.jsp:

348 En aquesta mateixa direcció es mostrava Romano Prodi, fent referència a la manca d'unitat decisional i harmonia en temes immigratoris a la UE. Veure entrevista a Romano Prodi, a l'annex 3.

L'influència italiana en el disseny de les polítiques immigratòries europees:

En primer lloc cal veure com Itàlia percep les decisions comunitàries en matèria d'immigració. Com a exemple, es pot afirmar que aquest estat ha sigut un dels primers països en prendre mesures per a poder transposar algunes directives comunitàries en matèria d'immigració³⁴⁹: Així, le Directives sobre la Reunificació Familiar³⁵⁰ i sobre l'Status dels Nacionals de Països Tercers³⁵¹, s'han inclòs en les "Lleis Comunitàries" del 2004, de manera que adoptats els mecanismes nacionals, les directives poden ser transposades a la legislació nacional a través d'un decret legislatiu del Govern.

En segon lloc, cal veure quines han estat les iniciatives italianes en l'àmbit EuroMediterrani. La VI Conferència Ministerial Euro-Mediterrània tingué lloc a Nàpols el 2 i 3 de desembre del 2003, i suposà una nova empena pel Procés de Barcelona, relançant el *Partenariat* EuroMediterrani, renovant el compromís pel Diàleg, la convivència i el recíproc reconeixament entre els pobles i les cultures de la mateixa àrea geogràfica, és a dir, el Mediterrani³⁵². En aquest sentit, Itàlia proposava Roma com a Seu per a la Fundació Euro-Mediterrània pel Diàleg entre les Cultures, però concorria amb la Valetta, Nicosia i Alexandria, guanyant aquesta última candidatura³⁵³.

349 Chaloff, J. "Italy" a Niessen, J.; Schibel, Y.; Thompson, C. (Direcció). *Current Immigration Debates in Europe*. A Publication of the European Migration Dialogue. With the support of the European Commission Directorate-General Justice, Freedom and Security. September 2005. The Migration Policy Group (MPG). Pàg. 8.

350 Veure: 2003/86 – OJ 2003 L 251/12.

351 Veure: 2003/109 – 25/11/2003 OJ 2004 L 16/44.

352 Veure: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/conf/naples/index.htm

353 Òbviament fou una decisió política entre tots els membres del *Partenariat*. Guanya Egipte, potser per donar una empena al desenvolupament no només de la Fundació, sinó també de la societat egípcia en si mateixa. En aquest sentit, es pot dubtar de la viabilitat en la ubicació que se li donà.

Pel que fa a les polítiques immigratòries pròpiament dites, no s'ha de perdre de vista el quadre polític-social-econòmic d'Itàlia, sobretot quan es posen de relleu les arribades clandestines i massives, i la crida que fa Itàlia a la UE per resoldre la situació³⁵⁴.

La veritable influència italiana es pot donar arrel de les circumstàncies immigratòries que viu Itàlia –com Espanya– en els darrers temps. Només amb una pressió dels Estats membres de la UE de la vorera Mediterrània es podrà influir en un disseny efectiu de les polítiques europees, arribant al consens amb la resta de Membres de la Unió Europea, i donant aplicabilitat, als Pactes, Tractats i Convenis amb els països veïns de la Conca Sud.

Les relacions entre Itàlia i el Maghreb- Mashrek³⁵⁵: Itàlia ha contribuït des de finals dels anys 80 amb el Maghreb, impulsant la cooperació al desenvolupament (Llei 49 del 1987), i en destaca particularment la cooperació amb Tunísia³⁵⁶, amb qui s'ha establert cooperació econòmica (estimulant les empreses italianes a invertir en la regió), un cop superades les diferències entre ambdós països referents als contenciosos en matèria pesquera.

Les relacions amb el Marroc es remunten ja als Acords de Cooperació Tècnica i Econòmica del 1961, renovats en el 1977, i en aquell any es firmà el Tractat d'amistat i cooperació (*Trattato*

354 Veure entrevista a Romano Prodi, a l' annex. El President del *Consiglio*, explicà que preparava una carta conjunta amb França i Espanya per tal de demanar ajuda a la Unió Europea, davant els recents aconeteixaments d'arribades massives d'immigrants clandestins a les costes italianes, així com per intentar trobar harmonia en les decisions en matèria uimmigratòria en el si dels Estats Membres. Paral·lelament, el Ministre de l'Interior italià (Giuliano Amato) – veure: http://www.esteri.it/ita/4_27_58_52.asp - demanà ajuda a la Unió Europea per els “desembarcaments alarmants” a l'illa de Lampedusa, obtenint resposta positiva de l'ens supranacional: la UE s'ha compromés a enviar la missió de FRONTEX (composada per un membre de l'Agència i per un membre d'ela Comissió Europea). En aquest sentit, el Vice-president de la Comissió Europea- Franco Frattini-, manifestà l'urgència d'un Pacte entre Roma i Trípoli

355 Veure: www.esteri.it

356 Veure: DIPCO MAE núm.31, 1998.

d'amicizia e cooperazione). L'agost del 1998 es firmà l'acord que tenia en compte els fluxos migratoris clandestins que des del Marroc es dirigien a Itàlia.

Paral·lelament, Itàlia ha prè el compromís per a consolidar la estabilitat en l'àrea magrebina i el desenvolupament de les relacions entre aquesta àrea i la Unió Europea, contribuint al relleu del Diàleg 5+5³⁵⁷. Així mateix dóna suport a les iniciatives de l'U. M.A³⁵⁸ (Unió del Maghreb Àrab).

Pel que fa a les relacions amb Algèria, destaca un cop més la vessant més econòmica, ja que Itàlia segueix d'aprop el procés algerí pel disseny de les polítiques de privatització.

El marc jurídic –de totes aquestes relacions bilaterals– s'estableix la Llei 212/92 dirigida a sostenir la realització de reformes estructurals i iniciatives per afavorir la transició cap a les formes d'economia de mercat –entre ells, en els països del Mediterrani–, així com promoure la col·laboració econòmica, social, científica, tecnològica, formativa i cultural amb els citats països.

Per raons històriques, Itàlia també ha firmat acords amb Líbia. Des de la vessant econòmica (aquest punt de vista no es pot obviar, ja que és un element que pot ajudar –en línies generals– a frenar els fluxos immigratoris), Itàlia favoreix una major presència de les empreses italianes en territori líbic.

Les relacions entre Itàlia i els Balcans: l'interès de l'Estat Italià en mantenir estretes relacions amb els Balcans respon a una lògica molt clara: la proximitat geogràfica (sobretot tenint en compte els conflictes dels darrers vint anys, on les tensions del país veí podien incomodar Itàlia i per tant s'ha actuat consegüentment, provant

357 Veure: www.esteri.it

358 Veure: <http://www.maghrebarabe.org/>

de donar estabilitat regional, relleçant l'economia, consolidant la democràcia, i seguir amb la lluita contra el crim organitzat); per la interdependència en matèria de seguretat; per els fluxos migratoris-com succeeix en les relacions entre Espanya i el Marroc-; i per les relacions econòmiques³⁵⁹ entre ambdues regions.

Per tots aquests motius, Itàlia té una forta presència militar als Balcans³⁶⁰ en nom de la seguretat, i per protegir els fenòmens migratoris, fets que no sempre han complert amb els objectius fixats. Les mesures militars van acompanyades de les polítiques de cooperació al desenvolupament, que haurien de servir per la estabilització i democratització d'aquests països de la regió balcànica. En aquest cas, el marc jurídic respon als articles de la Llei italiana per la cooperació al desenvolupament (Llei 49/1987), així com la Llei 212/1992, la Llei 84/2001, i la Llei 180/1992.

En definitiva, les relacions entre Itàlia i la regió dels Balcans tenen com a base la pacífica convivència que a efectes pràctics es redueix a frenar els moviments immigratòris cap a Itàlia. La coo-

359 Segons el *Ministero degli Affari Esteri* (www.esteri.it), Itàlia té forts interessos econòmics en la zona dels Balcans Occidentals, gràcies als intercanvis comercials i inversions entre Balcans- Itàlia:

- Albània: Itàlia és el seu primer soci comerciañ i el primer país inversor.
- Bòsnia-Herzegovina: Itàlia- juntament amb Alemanya- absorbeix un 40% de les exportacions bòsniques.
- Croàcia: Des de l'any 2000, Itàlia és el primer soci comercial i el primer país en l'adquisició de llurs productes.
- Sèrvia i Montenegro: Ofereix oportunitats per les inversions italianes
- Macedònia: Tot i que Itàlia ocupa el quart lloc en els intercanvis comercials (després d'Alemanya, Sèrvia-Montenegro, i Grècia), les relacions econòmiques són persistents.

360 Segons el *Ministero degli Affari Esteri* (www.esteri.it), la intervenció militar es resumeix en els següents punts:

- *Communication Zone West* de la OTAN, en funcionament des del 1999; presència – a Tirana- de la *Headquarters Tirana*.
- *Operazione ALBIT*, on es desenvolupa una activitat de cooperació bilateral- per adequar –se als standards de la OTAN- entre la Delegació Italiana d'Experts i les Forces Armades Albaneses.
- *Operazione ALBANIA 2*, per prevenir l'immigració clandestina provinent d'Albània.
- *Missió SFOR* de la OTAN a Bòsnia-Herzegovina.
- *EUPM* (Missió de Policia de la Unió Europea) i *IPTF* (Policia Internacional de les Nacions Unides).

peració al desenvolupament (segons el Ministero degli Affari Esteri, Itàlia és el primer país donador d'ajudes), i la presència militar, ajuden a configurar una realitat que hauria de facilitar el disseny de les polítiques immigratòries italianes.

CAPÍTOL IV. LA IGUALTAT: PERCEPCIONS DE LES DUES VORERES MEDITERRÀNIES.

IV. 1. Aproximació al principi d'igualtat	193
IV. 2. La igualtat a la Conca Nord	199
IV. 3. La igualtat en les polítiques immigratòries d'Espanya i d'Itàlia	207
IV. 3. 1. El multiculturalisme	210
IV. 3. 2. Les polítiques de la diferència	213
IV. 3. 3. Algunes aproximacions a les possibles solucions al multiculturalisme i a les polítiques de la diferència	216
IV. 4. Percepció de la igualtat al Sud del Mediterrani	219
IV. 4. 1. Igualtats formals o políticament correctes: el cas del matrimoni	221
IV. 4. 2. L'exemple de les constitucions del Sud del Mediterrani	225

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

IV. 1. APROXIMACIÓ AL PRINCIPI D'IGUALTAT.

Les situacions socials derivades dels moviments migratoris *de facto*, poden fer trontollar conceptes jurídics com la igualtat i la no-discriminació. La igualtat és un concepte complexa en funció de quin punt de vista l'analitzem. En el debat polític actual es poden distingir quatre tipus d'igualtat: la política, la legal, la social i la econòmica³⁶¹. Els tres primers tipus són camps on la igualtat serà difícil de ser definida formalment, en canvi en la vessant econòmica serà molt més acurada una aproximació del concepte d'igualtat és aquella que és sensible als factors econòmics. Es considera fonamental tractar el tema de la igualtat en dos sentits: el concepte d'igualtat en la concepció més "occidental" i el concepte de la igualtat en la Conca Sud Mediterrània (prenent com a referència la concepció del Maghreb, per exemple amb la igualtat formal defensada per la Mudawana, tema que es tractarà més endavant). Un segon sentit és la igualtat entre els països del Nord i del Sud del Mediterrani. És en aquest punt on destaca el Procés de Barcelona, per el qual es pretenia crear un *Partenariat* entre "iguals": en aquest cas no es pot aplicar tampoc una igualtat política (en les relacions EuroMediterrànies es veu un fort protagonisme dels països de la Conca Nord³⁶²), no es dona tampoc una igualtat legal (cada estat membre del *Partenariat* té el propi sistema legal, i sovint es veu la difícil conciliació entre ells,

361 Nagel, T. "*Eguaglianza*". *L'idea di eguaglianza* (Direcció de Carter, I.). Ed. Campi del sapere- Feltrinelli. Milano, 2001. Pàg. 48.

362 Com es dedueix de tot el Procés EuroMediterrani, les relacions entre les dues voreres no han estat mai com s'havia establert en els inicials objectius. No es dona el tracte d'igualtat entre els països membres del *Partenariat*: en els mateixos Acords d'Associació, es veu, per una banda la Unió Europea, i de l'altra cada país singular de la vorera sud, amb la qual cosa s'estableixen Acords bilaterals.

sobretot entre els països de la Conca Nord i els de la Conca Sud). Finalment, la igualtat social, també es pot considerar marginal, ja que els drets socials defensats pels Estats del Nord no corresponen amb els valors defensats al Sud, tot i que potser formalment es pot afirmar que siguin els mateixos. En canvi, des d'un punt de vista econòmic la divisió igualitària dels recursos suposa una nova forma de mercat³⁶³, de manera que es pot entreveure el sentit que podia motivar el Procés de Barcelona, posant –en tot cas– en evidència el concepte d'igualtat. Si l'anàlisi conceptual de la igualtat es fa des d'un punt de vista polític, es pot posar en relació al concepte de "llibertat"³⁶⁴, i cal preguntar-se i trobar resposta sobre "la igualtat entre qui", i "igualtat en què"³⁶⁵. Només si es defineixen aquests paràmetres podrem parlar d'igualtat, i conseqüentment dissenyar-ne les polítiques públiques (com per exemple les que es refereixen a la immigració). De manera que el concepte d'igualtat necessita sempre posar-se en relació amb algú, perquè per si mateix és un concepte buit de contingut.

En aquest cas el Dret suposa un element clau per articular el principi d'igualtat: en tant que el Dret té una funció classificadora i justificativa, estableix també uns criteris legítims. D'acord amb aquests criteris es tractarà una situació en termes d'equiparació o

363 Dworkin, R. "*Eguaglianza di risorse*" a *L'idea di eguaglianza* (Direcció de Carter, I.). Ed. Campi del sapere- Feltrinelli. Milano, 2001. Pàg. 94.

364 En aquest sentit Rawls (*Una teoria de la justícia*. Ed. Feltrinelli. Milano, 1982) afirma que l'ideal de la igualtat es troba en els béns primaris, com ara la llibertat, la renda, i la riquesa. En contraposició, Sen, afirma que l'ideal d'igualtat es troba en el concepte de capacitat, és a dir, en els recursos que ens permeten de fer o no fer alguna cosa. (Veure: Sen, A. *Scelta, benessere, equità*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1986; Sen, A. *Globalizzazione e libertà*. Ed. Oscar Saggi Mondadori Sociologia. Milano, 2002; Sen, A. *La democrazia degli altri*. Ed. Mondadori. Milano, 2004; Sen, A. *Risorse, valori e sviluppo*. Ed. Bollati Boringhieri. Torino, 1992).

365 "Igual a qui?", tal i com afirma Bobbio és una qüestió clau per a definir el concepte. En aquest cas, si analitzem la igualtat cal posar-la en relació amb algú: no parlem de la igualtat de gènere, no parlem de la igualtat de les persones en general. Ens referim a la igualtat entre els nacionals i els immigrants de Països Tercers. Veure: Bobbio, N. "*Eguaglianza*" a *Enciclopedia del Novecento*. Vol. II, pàg 355-364. Istituto della Enciclopedia Italiana. Roma, 1997.

en temes de discriminació (necessitant una justificació)³⁶⁶, i aquesta pot ser una de les característiques del principi d'igualtat a la Conca Nord, que com es veurà més endavant es contraposa amb la concepció de la Conca Sud.

Seguint l'abast polític del concepte d'igualtat, l'enquadrarem en la nostra societat actual, i es veurà el tipus d'estat que es defensa en el món occidental: l'estat del benestar. En l'estat del benestar es tendeix més a buscar l'eficiència (millora de les condicions de tots els ciutadans o millorar les condicions d'alguns sense pitjorar la situació dels altres) que no pas la igualtat en si mateixa³⁶⁷. Resulta especialment important aquesta “desviació” del concepte d'igualtat en les preferències polítiques del “*welferisme*”, ja que pot donar resposta a algunes qüestions relatives a les relacions EuroMediterrànies: el fet que l'estat del benestar no busqui tant el tracte d'igualtat entre iguals sinó que es centri més en poder donar respostes “justes” a les exigències de les noves societats, fa que es susciti un cert paternalisme com el que es detecta en el Procés de Barcelona. És pot afirmar que el Procés de Barcelona cerca la eficiència en la millora de les condicions dels membres del Nord i del Sud de la Conca Mediterrània? I més específicament, els propis objectius del Procés suposen un fre al concepte d'igualtat? Seguint en aquesta línia supranacional, podem dir que les relacions són fruit de la concepció de la igualtat d'utilitat? Rawls afirma que l'utilitarisme no pren en serio la distinció entre les persones, de manera que cal donar rellevància als factors ja esmentats, la riquesa, la llibertat i les rentes³⁶⁸.

366 De Lucas Martín, J. “*La igualdad ante la ley*”, a Garzón Valdés, E. ; Laporta, F. J. (Direcció). *El derecho y la justicia*. Ed. Trotta, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1996. Pàg. 495.

367 Carter, I (Direcció). *L'idea di eguaglianza*. Ed. Campi del sapere- Feltrinelli. Milano, 2001. Pàg. 8.

368 Rawls, J. “*Some reasons for the Maximin Criterion*”, a *American Economic Review*, 64, Papers, 1974. Cit. A Bobbio, N.; Matteucci, N.; Pasquino, G. *Il Dizionario di Politica*. Ed. Utet Libreria. Torino, 2004. Pàg. 1026.

D'ara en endavant, ens qüestionarem -seguint la lògica de Bobbio-, la igualtat entre qui, és a dir, entre Nord i Sud del Mediterrani:

En aquest punt, tractem la igualtat en la seva accepció occidental, és a dir, igualtat entre els ciutadans, aquests entesos com els que viuen en el si de l'Estat membre. El problema, tal i com apunta Ferrajoli³⁶⁹, és que un cop reconeixem la "ciutadania" ja estem excloent altres grups, per exemple, "els no ciutadans", per tant caiem de nou en la desigualtat.

Per "no ciutadans" entenem els immigrants que arriben a les fronteres europees, i que per tant sovint són objecte d'aquesta no igualtat entre els nacionals i ells mateixos. En aquest sentit, tal i com afirma Balibar³⁷⁰, en les institucions democràtiques s'està donant la *invisibilització* de parts cada vegada més grans en l'espai públic i la correlativa *denegació*, per part de les autoritats, de les realitats que abasta aquesta invisibilitat. Aquesta manifestació, fa plantejar de nou el principi d'igualtat.

El concepte d'igualtat ha sofert molts canvis al llarg de la història (sobretot en funció de la ideologia política³⁷¹), identificant molts problemes de classificació. Per exemple, els grecs³⁷² distingien tres tipus d'igualtat: la igualtat davant la llei, la igualtat en el dret dels ciutadans a accedir als càrrecs públics, i la igualtat de manifestar –a través de la paraula- el propi pensament. Però aquestes tres accepcions, no acabaven aquí en la societat grega sinó que també en

369 Ferrajoli, L. "*Dai diritti del cittadino ai diritti della persona*", a Zolo, D (Direcció). *La cittadinanza: appartenenza, identità, diritti*. Ed. Laterza. Roma- Bari, 1996.

370 Balibar, É. *Nosotros, ¿ciudadanos de Europa?*. Ed. Tecnos. Madrid, 2003. Pàg. 113.

371 La ideologia política resulta clau en aquest punt: Per els liberals, la igualtat és un punt de partida, i per els democràtics el punt d'arribada. Per els socialistes representaria una estructuració diversa de la societat. Aquesta mutació resulta summament important, ja que al ser la igualtat un concepte mutable, caldrà interpretar-lo contínuament: No es tractarà igual als immigrants (per el que fa a l'aplicació del valor "igualtat") si l'estat pren la forma liberal o un d'un estat inspirat en les fonts democràtiques.

372 Curcio, C. "*Eguaglianza*" a *Enciclopedia del Diritto*. Vol. XIV. Ed. Giuffrè. Milano, 1965.

reconeixien d'altres, com ara la igualtat moral, social, política entre els pobles, i entre els homes i dones.

Avui, la pluralitat d'interpretacions troba una resposta comuna i és que la igualtat només pot ser admesa com concepte normatiu, com a idea i com a resposta³⁷³.

En la societat actual es considera que cal analitzar el concepte d'igualtat en si mateix, per a poder identificar quin serà el tractament que li donarem en aquest “valor”, és a dir, per a poder tractar diferent allò que és diferent i poder tractar igual el que considerem igual. Ara bé, per a poder fer aquestes afirmacions, cal establir els paràmetres o criteris per determinar el que s'entén per igual o per desigual. De manera que l'exigència formal de la igualtat no impedeix una diferenciació entre les persones que es troben en diverses circumstàncies, ara bé, aquesta diferenciació ha de ser absolutament justificada³⁷⁴.

L'esmentada justificació està directament relacionada amb el concepte de no discriminació³⁷⁵. Dins de les formes establertes per preservar la discriminació trobem la forma temporal de “*discriminació a la inversa*” en relació amb les cultures o identitats culturals no individuals, defensada per Habermas i Kymlicka³⁷⁶, per la qual

373 De Lucas Martín, J. “*La igualdad ante la ley*”, a Garzón Valdés, E. ; Laporta, F. J. (Direcció). *El derecho y la justicia*. Ed. Trotta, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1996. Pàg. 494.

374 Ross, A. *Diritto e giustizia*. Ed. Piccola biblioteca Einaudi, 1965- 1990. Torino, 1990. Pàg. 257 i seg.

375 Així, en la Constitució Europea, per exemple, la no discriminació està ubicada en el títol III, referent a la igualtat: la Carta dels Drets Fonamentals (segona part de la Constitució Europea) estableix “(...) *la no discriminació per raó de sexe, raça, color, orígens ètnics o socials, característiques genètiques, llengua, religió o conviccions, opinions polítiques o de qualsevol tipus, pertinença a una minoria nacional, patrimoni, naixement, discapacitat, edat o orientació sexual*(...)” Art. II.81. Segons Peces-Barba (Cit. A De Lucas Martín, J. “*La igualdad ante la ley*”, a Garzón Valdés, E. ; Laporta, F. J. (Direcció). *El derecho y la justicia*. Ed. Trotta, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1996. Pàg. 496), “el principi de no discriminació és la igualtat de tracte formal com a equiparació”, quan es refereix a la raça, religió etc..., en canvi les qüestions que es poden determinar empíricament, com la edat i la riquesa-en aquest article es parla de patrimoni- “és una igualtat de tracte formal com a diferenciació”.

376 Kymlicka, W. *La ciudadanía multicultural*. Ed. Il Mulino, Bologna, 1995. Aquesta teoria és discutida per Taylor, el qual apunta que el liberalisme no és un terreny de “troba-

es permet a membres de cultures reprimides o desconeegudes a recuperar la desavantatge enfront la a la cultura dominant, és a dir, permeten detenir els efectes de les desigualtats prèvies i duradores. Aquesta suposa una manifestació específica de les polítiques de la diferenciació per a la igualtat, és el que comunament es denomina “acció afirmativa”³⁷⁷.

Aquest concepte, però, pot resultar perillós si no es delimiten els temps o períodes en els quals es podrà aplicar aquesta “discriminació inversa”. Aquesta perillositat, doncs, recau en el fet que aquesta discriminació pot arribar a ser real si no s’estableixen correctament els terminis i els elements que la motiven.

La justificació d’aquestes polítiques d’acció positiva o afirmativa com a element corrector d’una determinada discriminació, resulta generalment acceptada, però el problema latent segueix sent el fet que es restringeixen els camps de les iniciatives possibles³⁷⁸. Paral·lelament, es dona un altre paradoxa, i és que si no es recórrer a l’establiment de tractaments diferencials, permetem la discriminació, i si les realitzem, suposo de nou una discriminació (els opositors de l’acció positiva consideren discriminatòries les mesures que l’inspiren).

Un altre concepte important que es desprèn dels conceptes d’igualtat i de la no discriminació és el concepte de *justícia soci-*

ment de totes les cultures”. Veure: Taylor, Ch. *Multiculturalisme: différence et démocratie*. Ed. Aubier. Paris, 1994.

Habermas, J. “*Citizenship and national Identity: Some Reflections on the future of Europe*”, a *Praxis International*, Vol. 12, núm.1. Pàg.1-19. Cit a Kymlicka, W. *La ciudadanía multicultural*. Ed. Il Mulino, Bologna, 1995.

377 De Lucas Martín, J. “*La igualdad ante la ley*”, a Garzón Valdés, E. ; Laporta, F. J. (Direcció). *El derecho y la justicia*. Ed. Trotta. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1996. Pàg. 497.

378 Com afirma Ruiz Miguel, és una política de desigualtat i discriminatòria (tot i que “justament” discriminatòria), ja que part de la rellevància dels elements de diferència en principi permanents (com pot ser la raça o el sexe) comporten la situació de desavantatge social. Cit. A De Lucas Martín, J. “*La igualdad ante la ley*”, a Garzón Valdés, E. ; Laporta, F. J. (Direcció). *El derecho y la justicia*. Ed. Trotta, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1996. Pàg. 498.

*al*³⁷⁹. Per a que es doni justícia social, cal que s'apliquin les mateixes regles formals per a tothom, de manera que les polítiques d'acció positiva violen el principi de paritat de tractament, i per tant automàticament, aquestes són injustes.

IV. 2. LA IGUALTAT A LA CONCA NORD.

L'aplicabilitat del concepte d'igualtat regulat en les constitucions europees es veu materialitzada en la jurisprudència constitucional dels diferents estats (Itàlia i Espanya), on en el cas italià, s'ha admès que el principi d'igualtat és aplicable també als estrangers. Ara bé, sembla que el principi d'igualtat és interpretat de la mateixa manera a Espanya i a Itàlia, però caldrà veure com es concep aquest mateix concepte a la Conca Sud Mediterrània: un cop més, la diferència en les interpretacions de determinats preceptes al Nord i al Sud del Mediterrani, poden suscitar *conflictes* que potser poden trobar una solució mitjançant el diàleg entre Nord i Sud.

Totes les constitucions europees contenen, almenys un article dedicat al principi d'igualtat³⁸⁰ com a valor garantit en llurs socie-

379 Sobre la justícia social, veure: Nussbaum, C. Martha. *Giustizia sociale e dignità umana. Da individui a persone*. Ed. Il Mulino Intersezioni. Bologna, 2002.

Sobre el concepte de justícia, veure: Young, I.M. *Le politiche della differenza*. Ed. Campi del sapere.-Feltrinelli. Milano, 1990. Young, defineix el terme justícia com el conjunt de condicions institucionalitzades que fan possible a tothom el fet d'adquirir i exercitar les capacitats gratificants en situacions socialment reconegudes, així com de participar en el procés de presa de decisions i expressar els propis sentiments. Paral·lelament, afirma que avui, en les societats modernes, la justícia significa que tota la col·lectivitat satisfaci els drets fonamentals de tots, així com la participació de tots a la discussió pública i als processos de presa de decisions. Young, també posa en relació la justícia amb les revolucions culturals (fet que es connecta directament amb el concepte d'igualtat a les societats receptores d'immigració), considerant així que només modificant els hàbits culturals es modificaran les opressions que es produeixen. D'aquesta manera, les revolucions culturals es donaran quan els individus prenguin consciència dels propis hàbits culturals i s'esforcin en modificar-los. Aquesta teoria, però, pot ser molt discutible ja que pot ser que aquesta no sigui una solució per a les transformacions de les societats amb forts fluxos immigratoris.

380 **Constitució Alemanya.** Article **3.0.1. Tots els homes són iguals davant la Llei.**
Constitució Austríaca. Article 7.1: Tots els ciutadans federals són iguals davant la Llei. No s'admetran privilegis de naixement, sexe, posició, classe o confessió.
Constitució Belga. Article **10: No existirà, en l'Estat, cap distinció estamental.**

Els belgues són iguals davant la Llei (...) la igualtat entre homes i dones està garantida.

Constitució **Eslovaca**. Article 12.1: La gent és lliure i igual en dignitat i en els seus drets.

Constitució **Eslovena**. Article 14 .1: A Eslovènia, tothom té garantida la igualtat dels drets humans i llibertats fonamentals independentment de l'origen nacional, raça, sexe, llengua, religió, conviccions polítiques o altres, tinences materials, naixement, educació, status social o qualsevol altre circumstància personal. 2. Tots són iguals davant la Llei.

Constitució **Espanyola**. **Article 14:** Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social.

Constitució **d'Estònia**. Article 12.1. Totes les persones són iguals davant la Llei. Ningu podrà ser discriminat en base a la nacionalitat, raça, color, sexe, llengua, origen, credo, persuasions polítiques o altres, status financer o social o altres raons.

Constitució **Finlandesa**. Article **6:** Les persones són iguals davant la Llei. No es pot, sense motiu admissible, atorgar tracte desigual a qualsevol persona per raó del seu sexe, edat, origen, idioma, religió, conviccions, opinions, estat de salut, minusvalia o un altre motiu inherent a l'individu.

Constitució **Francesa**. **Article 1:** (...) Assegura la igualtat davant la Llei de tots els ciutadans sense distinció d'origen, raça o religió i respecta totes les creences.

Constitució **Grega**. Article **4.1: Els hel·lens són iguals davant la Llei.**

Constitució **Hongaresa**. Article **57.1:** En la República Hongaresa totes les persones seran iguals davant els Jutjats i Tribunals (...) La República Hongaresa garantirà la igualtat de drets entre homes i dones en el relatiu a tots els drets civils i polítics, econòmics, socials i culturals.

Constitució **Irlandesa**. Article 40.1: Tots els ciutadans tindran, com a persones humanes, la mateixa consideració davant la Llei. Això no significa que l'Estat no es pugui guardar en la seva legislació la consideració deguda a les diferències de capacitat física i moral i de funció social. **AQUEST ARTICLE PODEM CONSIDERAR QUE PROMOU LES POLÍTIQUES DE LA DIFERÈNCIA.**

Constitució **Italiana**. **Article 3: Tots els ciutadans tindran la mateixa dignitat social i seran iguals davant la llei, sense distinció de sexe, raça, llengua, religió, opinions polítiques ni circumstàncies personals i socials.**

Constitució de **Letònia**. Article 91: Tots els essers humans a Letònia són iguals davant la Llei i davant les Corts.

Constitució de **Lituània**. Article 29.1: Totes les persones són iguals davant la Llei, la Cort i davant les altres Institucions de l'Estat.

Constitució de **Luxemburg**. Article 10 bis: Els luxemburguesos són iguals davant la Llei.

Constitució **Maltesa**. Secció 45 (...) cap Llei pot preveure discriminacions en si mateixa, o en els seus efectes. (...) En aquesta secció, "discriminatori" significa tracte diferent a les diferents persones atribuïble enterament o principalment en relació a la raça, lloc d'origen, opinions polítiques, color, credo o sexe. (...).

Constitució dels **Països Baixos**. Article 1: Tots aquells que es trobin en els Països Baixos seran tractats de manera igual en les mateixes circumstàncies. No es permetrà cap discriminació fundada sobre la religió, les conviccions personals, les opinions polítiques, la raça, el sexe o qualsevol altre motiu.

Constitució de **Polònia**. Article 32: Totes les persones són iguals davant la Llei. Totes les persones tenen dret al igual tracte per les autoritats públiques. Ningu no pot ser discriminat per la vida política, econòmica o social o per qualsevol altre motiu.

Constitució Portuguesa. **Article 13.** Principi d' igualtat 1. Tots els ciutadans tindran la mateixa dignitat social i seran iguals davant la Llei.

tats, amb excepció de Dinamarca³⁸¹, i del Regne Unit (per l'absència d'una Constitució escrita). Aquest principi, es pot veure articulat en tres maneres diferents:

- 1- Igualtat com a concepte que respon al *tracte igualitari* que la Constitució garanteix a les persones davant la Llei (no en distingeix si en són nacionals o no), independentment del sexe, la raça, la nacionalitat, la llengua, la religió, les conviccions polítiques etc...: aquest és el cas de les constitucions d'Alemanya, de Xipre, de Finlàndia, d'Hongria, dels Països Baixos, d'Estònia, de Lituània, d'Eslovàquia, d'Eslovènia, de Polònia, de la República Txeca, i Letònia (aquest pren la especial característica que aplica el principi de territorialitat en quan a la garantia de la igualtat).
- 2- Igualtat garantida entre tots els nacionals o ciutadans, davant la Llei: aquest és el cas de la Constitució Espanyola, Italiana, Austríaca, Belga, Francesa, Luxemburguesa, Sueca, Portuguesa i Grega.
- 3- Igualtat com a resposta a la no discriminació: els casos de Malta i Irlanda.

Així mateix, la Constitució Europea postula el principi d'igualtat i de no discriminació, tot i que de manera molt genèrica³⁸². La man-

Constitució **Sueca**. Article 15. Cap disposició legal o reglamentària podrà implicar que un ciutadà sigui discriminat per raó d'ela seva raça, del color de la pell o del seu origen ètnic si pertany a una minoria.

Constitució de la **República Txeca**. Article 3: La Carta dels Drets i les Llibertats Fonamentals és un component integral del sistema constitucional de la República Txeca. Art. 1 de la Carta: Tothom és lliure i igual en la seva dignitat i en els seus drets.

Constitució Xipriota. Article 28.1: Totes les persones seran iguals davant la Llei, la administració i la justícia, i tindran dret ala igualtat de protecció i tracte legal, administratiu i judicial.

Els articles de les Constitucions han estat extrets dels textos originals disponibles en les pàgines oficials dels respectius governs, i traduïts de manera lliure per l'autora.

381 **Dinamarca** és l'únic Estat de la Unió Europea que no contempla el concepte de igualtat com a tal en l'articulat constitucional, sinó que es troba regulat per lleis específiques. Aquest fet ha provocat l'actual debat per a la reforma de la *Grundloven*, per tal de modernitzar-la, i en el seu cas de introduir-hi els principis d'igualtat.

382 Si bé és cert que aquest és un article que garanteix una igualtat molt genèrica, suc-

cança d'unanimitat en la ratificació³⁸³ de la Constitució Europea, fa obligada la reflexió del perquè alguns estats han donat la negativa

cessivament es materialitza o s'especifica el concepte, fent especial referència a la no discriminació, al respecte a la diversitat cultural, a la igualtat entre homes i dones, als drets dels nens, als drets de les persones grans, i els drets de les persones discapacitades.

TÍTOL III. IGUALTAT. ARTICLE II-80. Igualtat davant de la llei

Totes les persones són iguals davant de la llei.

ARTICLE II-81

No-discriminació

1. Es prohibeix qualsevol discriminació, i en particular l'exercida per raó de sexe, raça,

color, orígens ètnics o socials, característiques genètiques, llengua, religió o conviccions,

opinions polítiques o de qualsevol altre tipus, pertinença a una minoria nacional, patrimoni,

naixement, discapacitat, edat o orientació sexual.

2. Es prohibeix qualsevol discriminació per raó de nacionalitat en l'àmbit d'aplicació de la Constitució i sense perjudici de les seves disposicions particulars.

383

	Procediment de ratificació	Referèndum	Data de ratificació	Dipòsit de l'instrument de ratificació a Roma
Lituània	Ratificació parlamentària (Seimas)	No	11 de novembre de 2004	-
Hongria	Ratificació parlamentària (Országgyűlés)	No	20 de desembre de 2004	-
Eslovènia	Ratificació parlamentària (Državni zbor)	No	1 de febrer de 2005	-
Espanya	Ratificació parlamentària (Congreso + Senado)	<u>Sí, el 20 de febrer de 2005.</u> Resultats: Sí :76,7%. <u>Taxa de participació:42'3%</u>	28 d'abril de 2005. (ratificació del Congrés) 19 de maig de 2005 (ratificació del Senat)	-
Itàlia	Ratificació parlamentària (Camera + Senato)	No	6 d'abril de 2005	-
Grècia	Ratificació parlamentària	No	19 d'abril de 2005	-
Eslovàquia	Ratificació parlamentària (Národná rada SR)	No	11 de maig de 2005	-
Àustria	Ratificació parlamentària (Nationalrat + Bundesrat)	No	11 de maig de 2005 (Nationalrat) 25 de maig de 2005 (Bundesrat)	-
Alemanya	Ratificació parlamentària (Bundestag + Bundesrat)	No	12 de maig de 2005 (Bundestag) 27 de maig de 2005 (Bundesrat)	-
França	Ratificació parlamentària (Assemblée National + Sénat)	<u>Sí, el 29 de maig de 2005</u> Resultats: NO: 54,68% <u>Taxa de participació:</u> 69,34%	-	-

al Tractat Constitucional³⁸⁴ (mitjançant Referèndum), i veure quina vinculació o quina relació causal hi ha entre aquest principi i les llurs constitucions nacionals: França (54'68% NO) i Països Baixos (61'7% NO). En termes generals, la negativa al Tractat constitucional, es pot atribuir a qüestions polítiques internes, i per tant es tradueix en la desafecció política dels ciutadans.

La desafecció política dels ciutadans, és un símptoma que es dona reiteradament en les societats democràtiques, i per això, cal

Països Baixos	Ratificació parlamentària (Eerste Kamer + Tweede Kamer)	Sí, l'1 de juny de 2005. Resultats: NO: 61,7% . Taxa de participació : 63%	-	-
Letònia	Ratificació parlamentària (Saeima)	No	2 de juny de 2005	-
Luxemburg	Ratificació parlamentària (Chambres des députés) (2 lectures)	Sí, el 10 de juliol de 2005 Resultats: Sí: 56,52%, NO: 43,48%	28 de juny de 2005 (1a ratificació parlamentària)	-
Malta	Ratificació parlamentària (House of Representatives)	No	6 de juliol 2005	-
Polònia	Ratificació parlamentària (Sejm+Senat)	Sí	inicialment previst per al 9 d'octubre POSPOSAT sense data	-
Estònia	Ratificació parlamentària (Riigikogu)	No	finals 2005	-
Suècia	Ratificació parlamentària (Riksdag)	No	probablement al desembre 2005	-
Finlàndia	Ratificació parlamentària (Eduskunta)	No	principis 2006	-
Xipre	Ratificació parlamentària (House of Representatives- Τετάρτη Γενική Συνέλευση)	No	30 de juny de 2005	-
Bèlgica	Ratificació parlamentària per part dels set parlaments dels diferents nivells de poders (federal -Sénat i Chambre- +comunitats i regions)	No	8 de febrer de 2006	-
Dinamarca	Ratificació parlamentària (Folketing)	ajornat indefinidament	-	-
Irlanda	Ratificació parlamentària (Seanad + Dail) + referèndum	ajornat indefinidament	-	-
Portugal	Ratificació parlamentària (Assembleia da República)	ajornat indefinidament	-	-
Regne Unit	Ratificació parlamentària (House of Commons + House of Lords)	ajornat indefinidament	-	-
Txèquia	Ratificació parlamentària (Poslanecká sněmovna + Sénat)	ajornat indefinidament	-	-

Font: Patronat Català Pro Europa i elaboració pròpia.

384 Segons les fonts de la Comissió Europea: http://europa.eu.int/constitution/ratification_en.htm

analitzar el concepte i les conseqüències que duen als ciutadans a prendre aquestes posicions. En aquest quadre, entre en joc el concepte d'igualtat –com s'ha afirmat anteriorment- relacionat amb la llibertat—: igualtat i llibertat són els dos valors que donen fonament a la democràcia³⁸⁵ (almenys, en les democràcies occidentals).

Avui en dia, en cap dels ordenaments jurídics dels sistemes democràtics no es discuteix la presència del principi igualitari en abstracte, donat que es considera un principi consolidat. El que ja és més discutible és l'aplicabilitat d'aquest concepte, la interpretació del mateix. Dworkin³⁸⁶ en fa una doble distinció pel que fa a la percepció de la igualtat en la forma abstracte: els arguments instrumentals i els arguments intrínsecs. Els primers responen a una finalitat utilitarista, en tant que s'entén que la igualtat garanteix un increment del benestar general, però al mateix temps també suposa que difícilment es trobi o s'adquireixi una igualtat total perquè normalment és més fàcil que s'obtingui la finalitat desitjada consentint una certa desigualtat. En definitiva, els arguments instrumentals de Dworkin són els més emprats per els estats a l'hora de dissenyar les polítiques immigratòries, es crida la immigració per motius única i exclusivament utilitaristes (per pal·liar la manca de mà d'obra, taxes de natalitat etc...), i posteriorment s'elaboren polítiques restrictives.

Tot i que el concepte d'igualtat no és idèntic en tots els ordenaments, el màxim comú denominador de tots els ordenaments jurídics és que tots es troben sota el mateix sistema de fonts, però cadascun d'ells l'assumeix com un valor propi. El tractament desigual dels subjectes de dret ha de ser justificat, però el tractament uniforme no necessita arguments específics per sostenir-ho. Un exemple del tractament uniforme es troba en els articles 2 i 10.2 de la Consti-

385 Bobbio, N. *Eguaglianza e libertà*. Ed. Einaudi. Torino, 1995. Pàg. 2.

386 Dworkin, R. a *Enciclopedia delle scienze sociali*. Vol. III. Treccani. Roma 1993. Pàg.480 i seg.

tució italiana, que postula que la igualtat s'aplica, no només als ciutadans, sinó també als estrangers, per el que fa al gaudiment dels drets inviolables i dels drets relacionats amb els règims democràtics.

La igualtat, doncs, serà un dret que caldrà tenir present a l'hora d'analitzar les polítiques immigratòries a nivell europeu des dels anys 80 fins l'any 2005. En la societat europea s'han donat una sèrie de canvis socioculturals que han repercutit en la percepció de les noves societats i en els nous valors que en aquesta tesi s'han vist reflectits. I no només això, sinó que es voldrà demostrar que la diferent percepció, interpretació i aplicabilitat del principi d'igualtat en les dues voreres mediterrànies pot fomentar els moviments migratoris cap a la Conca Nord.

Un exemple d'igualtat pot ser quan es tracta el precepte de "*refugiats*". A nivell internacional hi ha una sèrie d'instruments que són clau per a la salvaguarda dels interessos del refugiats. Ens referim a l'Alt Comissariat de les Nacions Unides per als refugiats (entrat en vigor l'1 de gener de 1951), i la Convenció de Ginebra, tot i que aquesta no inclou la protecció de determinades persones (com per exemple, les persones víctimes de la violència generalitzada).

Fins aquest punt, s'han separat dos conceptes que poden arribar a suscitar certa confusió. D'una banda cal analitzar els refugiats (la definició dels mateixos la trobem a la Convenció de Ginebra), i de l'altra els immigrants. Mentre que els primers es troben protegits per la Convenció de Ginebra, els segons es troben protegits per les polítiques interiors o nacionals del país receptor, de manera que els primers es veuran sovint condicionats per les relacions diplomàtiques que hi hagi entre els països interessats, mentre que els segons es trobaran protegits per l'ordenament jurídic de l'estat receptor. Això pot suposar una discriminació? sí. Mentre les polítiques dels estat es

poden permetre el luxe de tancar fronteres, pel que fa als refugiats això no és viable perquè violaria els preceptes de la Convenció de Ginebra.

Si es centra l'atenció única i exclusivament en la immigració i en les llurs polítiques públiques, es veurà la difícil harmonització que suposa en el si de la Unió Europea. En primer lloc, caldrà un reconeixement per part de les autoritats³⁸⁷ dels mateixos immigrants, que moltes vegades no és una tasca fàcil com a conseqüència dels immigrants il·legals, que pot ser que alguna vegada haguessin estat en situació de regularitat. Aquest fet, suposa que moltes vegades els mateixos immigrants desconeguin el propi estatus.

En el si d'aquesta dicotomia es planteja la qüestió de si es pot donar la discriminació³⁸⁸ entre aquest dos grups. Mentre les polítiques dels estat es poden permetre el luxe de tancar fronteres per “la categoria immigrants”, per els refugiats, això no és viable perquè violaria els preceptes de la Convenció de Ginebra.

Per tal d'evitar totes aquestes situacions, i per donar les garanties establertes a Tampere³⁸⁹ de llibertat, seguretat i justícia en la Unió Europea, caldrà que es doni un tracte just dels nacionals dels tercers països (els immigrants), a través d'una política d'integració³⁹⁰.

387 Entzinger, Han B. “*L'emergenza delle politiche di integrazione per gli immigrati in Europa*” pàg. 179 i seg., a Basteiner, A (et altri). *Italia, Europa e nuove immigrazioni*. Ed. Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli. Milano, 1990.

388 La discriminació ha estat tractada reiteradament des de la Comissió Europea, per la qual cosa, s'han pres determinades accions, com per exemple: novembre de 1999, la Comissió presentà un paquet de propostes sobre la lluita contra la discriminació. El 29 de juny de 2000 el Consell adoptà el primer dels tres elements del paquet, la proposta de Directiva per la lluita contra la discriminació per raons d'origen racial o ètnic, que s'aplicarà en els àmbits de col·locació, la formació, la protecció social (inclosa la salut i la seguretat social), la educació i el subministrament de bens i serveis, inclosa la venda.

389 Consell Europeu de Tampere (Octubre de 1999) per el qual es varen establir els següents objectius principals: garantir en la pràctica la lliure circulació de les persones; assegurar la seguretat dels ciutadans; **facilitar l'accés a la justícia; desenvolupar el principi del reconeixement mutu de les decisions judicials** i permetre que aquestes siguin aplicables en tot el territori de la Unió Europea.

390 En aquest sentit, la Comissió Europea ha dictat diversos reglaments per a la integració

IV. 3. LA IGUALTAT EN LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES D'ESPANYA I D'ITÀLIA.

Les polítiques immigratòries espanyoles i italianes han hagut de contemplar el principi d'igualtat responnent -no tant sols a les llurs jurisprudències constitucionals- sinó també a la doctrina del Tribunal Europeu dels Drets Humans. A continuació s'exposen algunes sentències de les Corts Constitucionals espanyola i italiana, per posar de relleu el punt en comú que tenen en tant que països de la Conca Nord.

La igualtat com a no-discriminació és un dret fonamental defensat a través de les sentències constitucionals italianes, almenys ja des dels anys seixanta: la República és la encarregada d'eliminar els obstacles de caire econòmic i social que, limitant de fet la llibertat i la igualtat dels ciutadans, impedeixen el ple desenvolupament de la persona humana i l'efectiva participació de tots els treballadors a la organització política, econòmica i social del País. De fet, la mateixa jurisprudència constitucional italiana ha admès que el principi d'igualtat és aplicable també als estrangers, almenys pel que fa als drets inviolables i d'aquells drets que són inherents a un règim democràtic³⁹¹.

En aquest mateix sentit s'expressa la jurisprudència constitucional espanyola³⁹². Prenent com a exemple la STC 197/2003, de 30

dels mateixos: Reglament n° 1408/71, i la proposta de modificació del Reglament 1612/68, per tal de millorar l'estatut jurídic de les famílies dels nacionals de tercers països.

391 Veure les sentències constitucionals italianes:

- STC 20/1967.
- STC 104/1969.
- STC 144/1970.
- STC 54/1979.

392 En aquest mateix sentit s'hi expressen les següents sentències constitucionals espanyoles:

- STC 22/1981, de 2 de juliol. Fonament Jurídic núm. 3.
- STC 49/1982, de 14 de juliol. Fonament Jurídic núm. 2.
- STC 2/1983, de 24 de gener. Fonament Jurídic núm. 4.
- STC 23/1984, de 20 de febrer. Fonament Jurídic núm. 6.
- STC 209/1987, de 22 de desembre. Fonament Jurídic núm. 3.

d'octubre del 2003 es pot veure com ja des de 1981³⁹³ es contempla la doctrina del Tribunal Europeu dels Drets Humans en relació amb l'art.14 de la Constitució Espanyola on es postula que el principi d'igualtat no implica en tots els casos un tractament legal igual amb abstracció de qualsevol element diferenciador de rellevància jurídica, de manera que no tota la desigualtat de tracte normatiu respecte a la regulació d'una determinada matèria suposa una infracció del mandat contingut a l'art.14 de la Constitució Espanyola, sinó tant sols les que introdueixin una diferència entre les situacions que es puguin considerar iguals, sense que s'ofereixi i posseeixi una justificació objectiva i raonable. Per això com a regla general el principi d'igualtat exigeix que els mateixos supòsits de fet s'apliquin iguals conseqüències jurídiques, i en conseqüència es vegi l'ús d'elements de diferenciació que hi càpiga de qualificar d'arbitraris o mancats d'una justificació raonable.

-
- STC 209/1988, de 10 de novembre. Fonament Jurídic núm. 6.
 - STC 20/1991, de 31 de gener. Fonament Jurídic núm. 2.
 - STC 110/1993, de 25 de març. Fonament Jurídic núm. 6.
 - STC 176/1993, de 27 de maig. Fonament Jurídic núm. 2.
 - STC 340/1993, de 16 de novembre. Fonament Jurídic núm. 4.
 - STC 117/1998, de 2 de juny. Fonament Jurídic núm. 8.
 - STC 200/2001, de 4 d'octubre. Fonament Jurídic núm. 4.

393 STC 22/1981 de 2 de juliol: "(...)La pretendida inconstitucionalidad descansa, pues, en el supuesto de que toda discriminación vulnera el principio de igualdad. Ahora bien, aunque es cierto que la igualdad jurídica reconocida en el art. 14 de la Constitución vincula y tiene como destinatario no sólo a la Administración y al Poder Judicial, sino también al Legislativo, como se deduce de los arts. 9 y 53 de la misma, ello no quiere decir que el principio de igualdad contenido en dicho artículo implique en todos los casos un tratamiento legal igual con abstracción de cualquier elemento diferenciador de relevancia jurídica. El Tribunal Europeo de Derechos Humanos ha señalado, en relación con el art. 14 del Convenio para la Protección de los Derechos Humanos y de las Libertades Fundamentales, que toda desigualdad no constituye necesariamente una discriminación. El art. 14 del Convenio Europeo -declara el mencionado Tribunal en varias de sus Sentencias- no prohíbe toda diferencia de trato en el ejercicio de los derechos y libertades: la igualdad es sólo violada si la desigualdad está desprovista de una justificación objetiva y razonable, y la existencia de dicha justificación debe apreciarse en relación a la finalidad y efectos de la medida considerada, debiendo darse una relación razonable de proporcionalidad entre los medios empleados y la finalidad perseguida (...)".

El que prohibeix el principi d'igualtat són les desigualtats que resultin artificioses o injustificades per no venir fundades en criteris objectius i raonables segons criteris o judicis de valor generalment acceptats.

Per a que sigui constitucionalment lícita la diferència de tractament, caldrà que les conseqüències jurídiques que es derivin de tal distinció siguin proporcionals a la finalitat perseguida, de manera que se'n evitin resultats excessivament *nocius* o desmesurats.

Les doctrines constitucionals espanyola i italiana es troben recolzades per les posteriors directives comunitàries en matèria d'igualtat i de no-discriminació. Aquestes disposicions legals han estat adoptades per fomentar la igualtat de tractament sense distinció de raça o origen ètnic, i amb la finalitat de lluitar contra el racisme i les discriminacions. Així mateix també es tindrà en compte l'estatut comú per els nacionals de tercers països residents en el territori de la Unió Europea per un període de llarga duració³⁹⁴.

En el marc europeu (Consell Europeu de Tampere) s'equiparen els drets entre nacionals de Països Tercers i els mateixos nacionals a través de la fixació d'uns objectius concrets per elaborar una política comú en matèria immigratòria per a la Unió Europea. En aquest sentit, la política d'integració europea en matèria immigratòria resulta ser ambiciosa, ja que pretén donar un tracte just als nacionals de Països Tercers, i sobretot dirigida a oferir-los-hi drets i obligacions comparables amb les dels ciutadans de la Unió Europea.

394 Veure Directives:

- Directiva 2000/43, DO L 180 de 19 de juliol del 2000. Itàlia fou el primer país de la UE en transposar aquesta directiva comunitària, referent a la igualtat de tractament independentment de la raça i de l'origen ètnic, i es creà un Departament igualtat d'Oportunitats amb una Secció Anti-Discriminació en el marc de les competències del Primer Ministre. Per més informació veure: Niessen, J.; Yongmi S.; Thompson, C. Jonathan Chaloff. *Il Piano di azione nazionale contro la povertà e l'esclusione sociale 2003-2005*. Ed. European Migration Dialogue. Pàg. 5- 10.
- Directiva 2000/78, DO L 303 de 2 de desembre del 2000.

La convergència constitucional d'aquests dos països de la Conca Nord en matèria d'igualtat, és un element més que pot ajudar a configurar una política immigratòria comuna de la Unió Europea, ja que percep de la mateixa manera el principi d'igualtat en tant que principi garant –per i sobretot– els nouvinguts o immigrants arribats a la vorera Nord Mediterrània.

IV. 3. 1. EL MULTICULTURALISME.

Les societats receptores d'immigració sovint no estan disposades a cedir la llur cultura en favor de la nouvinguda, per tant, els ciutadans no estan disposats a tancar una porta per obrir-ne una altre, de manera que moltes vegades arribar a nivells òptims del concepte d'igualtat, acabarà sent una utopia o una il·lusió. Una altre via per assolir nivells òptims d'igualtat, pot ser l'establiment de les polítiques de la diferència i la realització de les mateixes. Per polítiques de la diferència en relació al concepte d'igualtat, s'entén la participació i la inclusió de tots els grups, admetent que a vegades es podrà donar un tractament diferenciat als grups oprimits o més desavantatjats.

El tractament diferenciat estableix un tracte no convencional sobre un determinat grup, i d'aquí radica el fet que es pugui afirmar que la igualtat no significa una homologació o identitat de tractament, sinó paritat en aquest tractament, situació, que només es podrà dur a terme a través de les diferències³⁹⁵. El reconeixement de les diferències, però, sovint pot comportar una confusió jurídica, de manera que es suscitaren problemes i dificultats relacionades amb la incertesa i la heterogeneïtat de les normes de referència³⁹⁶. Caldrà també fer una diferenciació entre el dret públic i el dret privat, ja que en aquest les normes especials es troben subordinades

395 Facchi, A. *“Immigrazione, libertà e eguaglianza: due modelli politico-giuridici”*, a *Teoria Politica. Quadrimestrale*. Ed. Franco Angeli. Milano. Anno XII. N. 2/1996.

396 Facchi, A. *I diritti nell'Europa multiculturale*. Ed. Laterza. Bari, 2001. Pàg. 57

a les parts, en canvi, en el dret públic caldrà tractar les excepcions d'una manera fonamentada i valorant el comportament, en aquest cas, la cultura. En aquest marc es posa de manifest que les relacions entre els ciutadans nacionals i els *nous ciutadans* seran sempre supeditades al dret públic o al dret privat, i en funció d'aquest la disponibilitat o la flexibilitat del dret es veurà condicionada per les estipulacions acordades (sobretot en el dret privat, on els factors culturals seran molt més rellevants)³⁹⁷.

Per parlar de multiculturalisme com a possible conseqüència de la immigració, convé diferenciar dos conceptes: en primer lloc la identitat cultural i en segon lloc el multiculturalisme: és del tot legítim defensar i elaborar polítiques públiques per a protegir la identitat cultural dels immigrants que arriben en els països de recepció, la qual cosa implica que aquells puguin mantenir la llur cultura en un altre país. Aquesta postura es pot veure contradita o contraposada amb qui creu que cal establir unes polítiques públiques prou fortes com per protegir la identitat dels països de recepció d'immigració. Tant una postura com l'altre es desmarquen del multiculturalisme, ja que per alguns multiculturalistes la identitat és quelcom absolutament immutable. Paral·lelament, els autors contraris al multiculturalisme pensen que aquest concepte i les llurs aplicacions són un mite, de manera que consideren que les societats multiculturals no existeixen³⁹⁸, o en tot cas, interpreten que el multiculturalisme és un tipus de pluralisme cultural³⁹⁹.

Si analitzem les hipotètiques societats multiculturals, cal diferenciar entre els aspectes teòrics⁴⁰⁰ i els aspectes pràctics. Des d'un

397 Facchi, A. *I diritti nell'Europa multiculturale*. Ed. Laterza. Bari, 2001. Pàg. 62 i seg.

398 Martiniello, M. *Le società multiethniche*. Ed. Il Mulino Contemporanea. Bologna, 2000.

399 Kymlicka, W. *La cittadinanza multiculturale*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1999.

400 Bolaffi, G. *Dizionario delle diversità*. Ed. EDUP. Roma, 2004. Per aquest autor, el multiculturalisme en el marc del debat sociològic o polític, defineix un sistema polític

punt de vista teòric no s'ha de perdre de vista que s'ha escrit molt sobre el tema i no sembla des de posicions encertades. Avui en dia quan es parla dels temes d'immigració en un marc social es connecten amb el multiculturalisme i amb el pluralisme.

Des d'un pla teòric, Europa pot ser un model democràtic, de defensa de drets universals i de defensa del principi de la tolerància, amb la qual cosa es convertiria en un escenari ideal pel reconeixement del multiculturalisme⁴⁰¹, ja que la democràcia no pot ser altre cosa que multicultural⁴⁰². Per autors com Sartori⁴⁰³, el multiculturalisme pot ser una obstrucció per la “construcció europea”, al mateix temps que interpreta que és un concepte basat en *cleverages* (esclètxes) acumulatius, i per tant és un concepte completament oposat al pluralisme. Aquesta postura és absolutament diferent a la de Menghi⁴⁰⁴, el qual considera que el multiculturalisme funciona com a forma indicativa del pluralisme cultural de manera que parla de pluralisme en el sentit de que la diversitat cultural és l'herència d'algunes cultures presents en un mateix territori, i respectant-ne les tradicions.

És en aquest sentit que alguns autors com Sami Nair, Thomas Hammar, Álvarez Dorronsoro o Cohn Bendit i Schmid⁴⁰⁵ aposten per posar especial atenció a les iniciatives polítiques i jurídiques que es basen en l'argument de la impossibilitat de mantenir certa estabilitat en la societat. Aquesta doncs, no deixa de ser de nou una

o polítiques específiques el principal repte del qual és garantir la igualtat de la dignitat en diferents cultures.

401 De Lucas, J. a Cohn-Bendit, D. ; Schmid, Th. *Ciudadanos de Babel. Apostando por una democracia multicultural*. Ed. Talasa. Madrid, 1995. Pàg. 7.

402 Cohn-Bendit, D. ; Schmid, Th. *Ciudadanos de Babel. Apostando por una democracia multicultural*. Introducció de Javier de Lucas. Ed. Talasa. Madrid, 1995.

403 Sartori, G. *Pluralismo, multiculturalismo e estranei. Saggio sulla società multiethnica*. Ed. Rizzoli. Bologna, 2000.

404 Menghi, Carlo Boris (Direcció). *L'immigrazione tra diritti e politica globale*. Ed. G.Giappichelli editore. Torino, 2002.

405 De Lucas, J. a Cohn-Bendit, D. ; Schmid, Th. *Ciudadanos de Babel. Apostando por una democracia multicultural*. Ed. Talasa. Madrid, 1995. Pàg. 11.

posició poc conciliadora amb la recerca d'una convivència harmònica, ja que sempre se seguiran trobant obstacles, encara que es plantegin iniciatives per a que els agents polítics i jurídics puguin actuar en la gestió de les noves societats.

Una via intermèdia entre el multiculturalisme i el pluralisme és el *multiculturalisme crític*, el qual es basa en el diàleg i en el procés de negociació⁴⁰⁶. De totes maneres el xoc o confrontació entre el multiculturalisme i el pluralisme té suficient entitat com per dedicar-hi molta atenció ja que el disseny de les polítiques socials, hauran de seguir o un model o un altre.

Probablement, aquesta solució es troba a mig camí entre les posicions més radicals que es postulen sobre el multiculturalisme: cal tenir en compte que si considerem la democràcia com escenari perfecte per a que es doni el multiculturalisme, també és cert que a efectes pràctics, les reaccions socials no són sempre positives, i no sempre accepten renunciar -com es deia al començament d'aquest apartat- a cedir part de la parcel·la de la pròpia cultura. Ara bé, si es cerca un balanç entre els beneficis que ens brinda el sistema democràtic (en la seva part més positiva, deixant enrere la por a la diversitat) i les aportacions que comporta el pluralisme en el si d'una mateixa societat, ens podrem allunyar de totes les temptacions i al·lusions del "*clash of civilizations*" i això, només serà possible a través d'un diàleg fundat no només amb la tolerància, sinó en el respecte mutu i la pacífica convivència.

IV. 3. 2. LES POLÍTIQUES DE LA DIFERÈNCIA.

Les polítiques de la diferència sostenen que la igualtat, en tant que suposa participació i inclusió de tots els grups, es pot requerir un tractament diferenciat per les grups oprimits o desavantatjats.

406 Tibi, B. *Euro-Islam. L'integrazione mancata*. Ed. Marsilio. Venezia, 2003. Pàg. 52.

Aquestes polítiques que han estat abordades per diferents autors contemporanis, no sempre les conceben de la mateixa manera. Kymlicka⁴⁰⁷ afirma que l'acceptació de la diferència és l'essència de la veritable llibertat, de manera que els drets diferenciats per tutelar els grups desavantatjats és el que garantirà veritablement la igualtat. Ara bé, sovint la reivindicació d'aquests drets en funció a la pertinença a determinats grups, serà una manera més de cercar l'estratègia d'un grup per dominar damunt de l'altre.

L'aportació de Young⁴⁰⁸ resulta fonamental per les polítiques de la diferència. Segons l'autora, aquestes polítiques són claus per donar una resposta i una alternativa a la política tradicional que sempre ha exclòs o desvalorat certes persones a causa de la llur pertinença a un determinat grup. En aquest sentit es pot justificar la intervenció de les polítiques de la diferència per establir una relació més fluida entre els grups. Aquesta intervenció suposa la posada en escena del principi d'igualtat com el concep Facchi⁴⁰⁹ de manera que la igualtat no significa una homologació o identitat en el tractament, sinó paritat en aquest tractament que només es donarà en el cas de tenir present les diferències existents en els diferents grups. Segons aquesta autora, afrontar jurídicament les diferències significa conèixer-les, i posteriorment surten una sèrie de dificultats lligades a la incertesa i a la heterogeneïtat de les normes de referència.

Segons Young i la seva interpretació del concepte de justícia, sovint els immigrants no poden gaudir d'aquest dret que ella el concep com un grup de condicions institucionals que permeten a tot-

407 Kymlicka, W. *La cittadinanza multiculturale*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1999; Kymlicka, W. "Le sfide del multiculturalismo". Revista *Il Mulino*, núm 46. Bologna, 1997. Pàg.199-217.

408 Young, I. M. *Le politiche della differenza*. Ed. Campi del sapere. Feltrinelli. Roma,1990.

409 Facchi, A. "Immigrazione, libertà e eguaglianza:due modelli politico-giuridici". *Rivista Teoria Politica*. Ed. Franco Angeli. Milano. Anno XII. N. 2/1996.

hom adquirir i exercitar les capacitats en el marc de les situacions reconegudes per la societat. Això significa també poder participar en els processos de presa de decisions i en el dret d'expressar els propis sentiments. En aquest sentit les concepcions de Young són molt properes a les aproximacions de Sen i Nussbaum que es tractaran en el capítol successiu, on es demostra que segons les llurs teories es verifica el grau de desenvolupament humà de les persones de manera molt més precisa i encertada si es tenen en compte les oportunitats o capacitats d'expressar les pròpies voluntats. En el capítol successiu, es parla d'aquest concepte com a concepte aplicable en els països de la Conca Sud per valorar el llur nivell de desenvolupament.

En aquest moment podem aplicar les teories de Sen i Nussbaum a la situació dels immigrants a Europa, és a dir, que puguin tenir la capacitat de decidir i expressar els propis sentiments, la qual cosa vol dir en primer lloc reconèixer-los com a tals.

En canvi, la justícia entesa en el marc de les societats europees i de manera més genèrica significa que les col·lectivitats han de satisfer les necessitats fonamentals de tothom, la qual cosa es tradueix en el reconeixement i posada a disposició d'una sèrie d'instruments vàlids i assequibles tant pels nacionals com pels nacionals de Països Tercers. Quan el principi de justícia no es considera amb els immigrants, les polítiques socials poden o han d'aplicar les Accions Positives o el Principi de no-discriminació. Si bé és cert que el Dret a la no-discriminació es troba reconegut com un dret autònom o associat amb l'exercici d'altres drets fonamentals, es recolzen en els articulats com les Convencions de les Nacions Unides pels Drets Civils i Polítics; les Convencions de les Nacions Unides pels Drets Econòmics, Socials i Culturals; les Convencions per l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra les Dones i contra la Dis-

criminació Racial; i la Convenció Europea per els Drets Humans i per les Llibertats Fonamentals.

La justificació de les Polítiques d'Acció Positiva (PAP) es troba quan els governs necessiten corregir les discriminacions però cal dir també que aquestes iniciatives tanquen altres possibilitats. Precisament aquest fet és la base de la teoria que en critica les PAP ja que genera un altre tipus de discriminació. En definitiva, el principal repte de les PAP és mitigar els prejudicis en el si de les institucions i en els òrgans de presa de decisions, però segons els punts de vista, pot suposar una vulneració a la justícia social, ja que les polítiques socials haurien d'aplicar les mateixes normes formals per tothom, si no es vol caure en aquesta discriminació o en la injustícia.

De totes maneres, la lluita contra la discriminació no acaba amb les PAP, sinó que es presenten altres propostes de la mà de Kymlicka i Habermas⁴¹⁰: es tracta de les formes de “*discriminació inversa*”, les quals permeten a la cultura represa cobrir les diferents manifestacions de desavantatges generats per la cultura dominant. Aquesta és potser la alternativa més adequada a la realitat immigratòria espanyola i italiana, ja que es podrien prendre mesures de “*discriminació inversa*” per donar un temps d'adaptació a la població nouvinguda.

IV. 3. 3. ALGUNES APROXIMACIONS A LES POSSIBLES SOLUCIONS AL MULTICULTURALISME I A LES POLÍTIQUES DE LA DIFERÈNCIA.

Com s'ha vist en els punts anteriors, el multiculturalisme i les polítiques de la diferència són dos conceptes que es poden arribar a aplicar en les societats receptores d'immigració. Tant un com l'altre poden ser vistos com un instrument per elaborar polítiques públiques de gran utilitat per arribar a garantir la igualtat entre els

410 Habermas, J. “*Stato di diritto e democrazia: nesso paradossale di principi contraddittori*”. *Rivista Quadrimestrale*- Franco Angeli. Anno XVI. N.3/2000.

membres d'una societat, és a dir, entre els nacionals i els nous-nacuts, però també es poden considerar com elements discriminatoris o pels mateixos nacionals o per els nacionals de Països Tercers.

Més enllà d'aquests elements potser cal buscar altres respostes als models de societat dissenyats a base de la multiplicitat cultural i *identitària* que considerem que passen per tenir en compte els següents aspectes:

1- El diàleg intercultural⁴¹¹: en termes generals podem considerar aquest com la comprensió cultural existent en un mateix territori, a través del reconeixement de les diferències i de la multiplicitat existent en el si de la societat. Aquestes diferències d'opinió, diferents punts de vista i valors no existeixen només en cada cultura individual, sinó també entre cultures. Un dels instruments per executar aquest diàleg podia ser la implementació de la Fundació Anna Lindh⁴¹², creada per 35 països EuroMediterranis en el marc del *Partenariat*, l'objectiu principal del qual era una comprensió recíproca i cercar qualitat en el diàleg cultural entre les dues voreres mediterrànies. Per el cas que ens ocupa –és a dir, com a possible solució pels hipotètics conflictes culturals en el si de les societats europees per l'arribada dels immigrants de països de la vorera Sud-hagués també pogut donar els seus fruits. El problema real és que la Fundació no ha tingut els èxits esperats, de manera que l'esperit

411 Sobre el diàleg intercultural, veure:

- Amselle, J. L. *Vers un multiculturalisme français. L'empire de la coutume*. Ed. Champps Flammarion. Aubier, 1996.
- Bauböck, R; Heller, A; Zolberg, A. *The Challenge of Diversity. Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Ed. Avebury-European Centre Vienna. Aldershot Vienna, 1996.
- Blanc Altemir, A. (Direcció). *El Mediterráneo: un espacio común para la cooperación, el desarrollo y el diálogo intercultural*. Ed. Tecnos. Madrid, 1999
- Corsale, M. "Pluralismo giuridico". **Enciclopedia del diritto**. Vol. XXXIII. Ed. Guiffrè. Milano, 1965.
- Gozzi, G.; Colombo, V. *Tradizioni culturali, sistemi giuridici e diritti umani nell'area del Mediterraneo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2003.
- Maalouf, A. *Les identités meurtrières*. Ed. B.Grasset. Paris, 1998.

412 Veure: <http://www.euromedalex.org/En/AboutUs.htm>

amb el qual va ser creat s'ha perdut pel camí, deixant de ser un instrument de diàleg per passar a ser un instrument merament polític sense poder ser mediador en el diàleg entre cultures.

Aquest instrument hagués estat una bona solució, ja que els seus objectius principals eren identificar i desenvolupar una convergència cultural entre els països mediterranis tot cercant una comprensió estreta entre els pobles, de manera que s'hagués pogut traduir en un instrument encoratjador pels intercanvis culturals, la cooperació i la mobilitat entre les dues voreres mediterrànies, la qual cosa hagués tingut una clara i positiva repercussió a *l'Europa dels nouvinguts*.

2- Els processos o polítiques internacionals: el Procés de Barcelona: Com ja s'ha repetit al llarg d'aquesta tesi, el Procés de Barcelona subratlla la importància d'un marc polític, econòmic i social de les relacions entre els membres de la Unió Europea i els països *partners* de la Conca Sud Mediterrània. Dins d'aquest enquadrament hi entra la immigració com a fenomen que afecta a totes dues voreres mediterrànies, i per això s'han establert els acords de cooperació per lluitar contra la immigració il·legal tot adoptant mesures, en principi, convenients per ambdues parts. Si totes aquestes mesures teòriques haguessin estat dutes a terme de manera més eficient probablement els problemes migratoris i les hipotètiques societats multiculturals haguessin pres altres aires. Amb això no es vol dir que calgui posar fi a la immigració, sinó que la negociació dels fluxos pot ajudar a madurar a les societats receptores, fent menys complexa la convivència en les aquestes societats i preparant a la societat civil, sigui de la Conca Nord que la de la Conca Sud.

3- Els instruments internacionals: com es veurà en el capítol V, el Programa de les Nacions Unides per el Desenvolupament Humà, a

través del seu Informe anual pot arribar a ser un instrument útil per a la convivència en la societat receptora d'immigració. En aquest sentit, l'instrument pot tenir un doble abast:

- a) per prendre consciència de la situació actual als països de la Conca Sud i per tant per entendre els moviments migratoris vers el Nord.
- b) perquè a partir de la consciència dels elements que cal tenir presents per assolir un perfecte nivell de desenvolupament humà, es podran elaborar unes polítiques d'integració més adequades en les societats receptores.

4- L'harmonització i la no fragmentació de les institucions: tot i la consciència que Europa en tant que país receptor d'immigració és molt heterogeni tant pel que fa a la tradició particular de tipus d'immigració com pels diferents períodes d'onades immigratòries, cal establir una política comú que és la que hauria de permetre donar solucions pràctiques en les repercussions de la societat civil. Europa treballa en un marc d'una situació política i social per vetllar per la seguretat i per la lluita contra el terrorisme, però el problema real és que es dona una fragmentació o desconexió entre les diferents institucions. Si s'harmonitzés tot l'entramat institucional, es podrien considerar altres factors com les polítiques de la diferència o posar en qüestió el multiculturalisme. Totes elles són qüestions que afecten a tots els actors: d'una banda els mateixos països del Nord en tant que receptors, i d'altre banda els països del Sud en tant que emissors d'immigrants.

IV. 4. PERCEPCIÓ DE LA IGUALTAT AL SUD DEL MEDITERRANI.

Per aproximar-nos a la percepció que el Món Àrab té sobre la igualtat cal partir de l'individualisme. Com és conegut, en la cultura

islàmica l'individualisme es considera com un element arrogant ja que cal el Profeta demanava als seus aristocràtics àrabs de sotmetre el propi destí a Al·là. L'allunyament d'aquest individualisme és el que hauria permès construir un altre pilar del món musulmà: la igualtat⁴¹³. Ha estat a partir d'aquí que l'Islam ha garantit l'absoluta igualtat a tothom, homes i dones, amos i esclaus, àrabs i no àrabs, a canvi de renunciar a aquest individualisme.

Per il·lustrar aquesta igualtat en el món Islàmic, Mernissi es basa en el número 13 de la sura 49, on es manifesta que la *umma* està formada per iguals i la solidaritat de la *umma* travessa fronteres i inclou les cultures, donant un fort esperit de pertinença als musulmans que viatgen a l'estranger. Aquest exemple, ajuda a veure el comportament dels immigrants de la Conca Nord cap a la Conca Sud, així com entendre quines són les llurs percepcions respecte el concepte d'igualtat. Aquesta mateixa autora posa de manifest que la igualtat ha estat un principi que gràcies a l'interiorització del mateix dins de la cultura islàmica, és el que ha fet que l'Islam es convertís en “*un viatger pacífic i discret que circula amb gran naturalesa*”.

Ara bé, pel tema que ens ocupa cal veure com aquesta igualtat en tant que principi regulador de les relacions interpersonals, es manifesta en els articulats jurídics dels països de la Conca Sud per arribar a verificar que les concepcions del mateix principi, poden tenir la mateixa base inspiradora però diferents aplicacions pràctiques, com es veurà, per exemple, en les constitucions dels països del Sud del Mediterrani.

413 Mernissi, F. *Islam e democrazia. La paura alla modernità*. Ed. Giunti. Florència, 2002. Pàg. 135. (Versió original: *Islam and democracy. Fear of the modern world*. Ed. Luchterhand, 1992).

IV. 4. 1. IGUALTATS FORMALS O POLÍTICAMENT CORRECTES: EL CAS DEL MATRIMONI.

En el dret islàmic de família, és molt discutible el terme “igualtat” ja sigui la material com la formal. Si bé és cert que com es veurà més endavant, els drets fonamentals es troben regulats en les constitucions (per tant es manifesta una igualtat formal), la igualtat material quasi sempre és inexistent. En el cas del dret de família, com es veurà a continuació, ni tant sols es troba articulada la igualtat en la seva expressió formal.

Cal tenir en compte que pel dret musulmà el matrimoni –per exemple– és tant sols un contracte (no té les connotacions teològiques del matrimoni cristià), on el marit paga el *mahr* o *sadaq* (contribució patrimonial que el marit dóna a l’esposa, i que per tant esdevé patrimoni de la dona amb totes les conseqüències de gestió que li suposi). Aquesta institució, encara que no ho sembli ha estat posada en qüestió per la vulneració del principi d’igualtat, ja que hi ha disparitat en el tractament dels dos sexes i al respecte a la dignitat humana, ja que la contribució ha estat interpretada com el preu que es paga per la submissió i disponibilitat de la dona⁴¹⁴.

A continuació es farà una breu referència a alguns texts legislatius de països Nord Africans per posar en evidència “l’aparent” igualtat entre homes i dones en les llurs societats:

A) El cas d’Algèria: L’home musulmà pot contraure matrimoni amb una dona no musulmana (però no al contrari, és a dir, no està permès que una dona musulmana contregui matrimoni amb un no musulmà)⁴¹⁵. El *repudi* (*Talaq*) és una altre figura que només té la

414 Aluffi Beck-Peccoz, R. (a cura di). *Le leggi del diritto di famiglia negli stati arabi del Nord-Africa*. Dossier Mondo Islamico 4. Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli. Torino, 1997. Pàg.4.

415 Llei de Família núm.84-11 de 9 de juny de 1984 (o Llei de Família núm.84-11 del 9 Ramadà de l’any 1404H.). *Art. 31: No es permet el matrimoni de la musulmana amb el no musulmà. El matrimoni dels algerins i de les algerines amb estrangers dels dos*

potestat d'exercir-la l'home⁴¹⁶ (tot i que ja no és un acte extrajudicial i cal que sigui establert mitjançant una sentència), i les seves conseqüències també es pot considerar que discriminen a la dona en tant que el manteniment dels fills recauen –en termes generals al marit⁴¹⁷–.

Per tant en la figura del matrimoni -sigui en la firma del contracte com en els efectes- es veu la disparitat entre sexes.

B) El cas d'Egipte: La violència domèstica (segons un Estudi Nacional Egipci de 1995, una de cada tres dones sofreix maltractaments del marit) és un problema significant –igual com també ho és en molts països europeus– i tot i que aquest fet és motiu de divorci⁴¹⁸, es segueix donant. El repudi no ha estat una figura abolida per les lleis egípcies, i segueix regulat en el capítol I de la Llei en matèria d'estatut personal (Llei núm.25 del 1929, i modificada per la Llei núm.100 de 1985).

Les dones solteres menors de 21 anys han de tenir el permís dels pares per tal d'obtenir el passaport per a poder viatjar. En el cas de les dones casades, és exactament el mateix, però aquest “poder” ja no el tenen els pares sinó que recau en els marits i només els homes adquireixen la ciutadania.

L'índex d'alfabetització entre les dones és d'un 38,8%, i d'un 63,6% entre els homes. En la globalitat de la societat egípcia només hi ha un 51,4% d'alfabetització. La Constitució preveu igualtat en-

sexes es sotmet a disposicions reglamentàries.

416 Llei de Família núm.34-11 de 9 de juny de 1984 (o Llei de Família núm.34-11 del 9 Ramadà de l'any 1404H.). *Art. 49: El repudi s'estableix només mitjançant sentència, després dels intents del jutge per a la reconciliació, el període del qual no pot superar els tres mesos.*

417 Llei de Família núm.34-11 de 9 de juny de 1984 (o Llei de Família núm.34-11 del 9 Ramadà de l'any 1404H.). *Art. 75: El manteniment del fill va a càrrec del pare, a no ser que tingui un patrimoni propi. Per el fill, el manteniment cessa en el moment de l'assoliment de la majoria d'edat, per la filla en el moment de la consumació del matrimoni.(...).*

418 El divorci es troba regulat en el capítol II, de la Norma en matèria d'estatut personal (Llei núm.25 del 1929, i modificada per la Llei núm.100 de 1985).

tre sexes i entre Cristians i Musulmans (per exemple, el testimoni d'una dona davant d'un judici té el mateix valor que el d'un home, així com la llei tampoc prohibeix que una dona sigui jutge, però a la pràctica no n'hi ha cap). De totes maneres, hi ha aspectes de la llei on es preveuen pràctiques tradicionals que discriminen a la dona –com per exemple el cas que s'exposava abans, del passaport– i als Cristians. La Constitució també preveu 10 llocs a l'Assemblea per a que hi siguin representats els Cristians Coptes i les dones.

C) El cas de Líbia: En el sistema líbic destaca la institució del matrimoni que dona lloc a amplies interpretacions. Si bé és cert que el patrimoni d'ambdós cònjuges es manté separat –fins i tot la dona disposa lliurement del *mahr*⁴¹⁹– i pot semblar que l'*status* de la dona sigui equiparable en quan als drets als del marit, en realitat no és així. Quan es fixa l'atenció en el fet que la llacuna derivada de l'art.40⁴²⁰ –on s'afirma que la manca de manteniment de la dona sigui causa de divorci només en el cas que sigui injustificat– es pot interpretar des d'una postura extremista, que la no subordinació de la dona al marit pot ser una causa justa per la suspensió del manteniment.

419 Llei Líbica núm.10 del 1984. Disposicions en matèria de matrimoni, divorci i els llurs efectes. Art. 17.b: "(...) els drets de la dona davant el marit són: (...) la no interferència en els seus propis béns, ella té dreta a disposar-ne com desitgi".

420 Llei Líbica núm.10 del 1984. Disposicions en matèria de matrimoni, divorci i els llurs efectes. Art. 40:
"Divorci per mancat manteniment. A) si el marit acomodat rebutja - sense motiu- mantenir a la dona està obligat. B) si el marit és indigent i la dona acomodada, aquesta està obligada a mantenir el marit i els fills comuns. C) la dona pot demanar el divorci si no coneixia la indigència del marit abans de la celebració del matrimoni. D) El marit pot reprendre la dona durant el període de retiro legal, si es verifica la seva capacitat financera. E) la dona no obté el divorci si la indigència és sobrevinguda inesperadament per una causa aliena a la voluntat del marit o si n'era conscient de tal indigència abans de contraure matrimoni. F) la dona no obté el divorci contra el marit indigent sinó després de que li estigui estat concedit un termini congruent. G) El divorci per manca de manteniment és un "talaq" revocable, però si es repeteixen les disconformitats per el mancat manteniment això ve considerat com un dany que permet a la dona de demanar el divorci. Aquest "talaq" és definitiu."

D) El cas del Marroc: Amb la promulgació del Codi de Família del Marroc, la Mudawana⁴²¹, sembla que es fa un pas endavant pel que fa a l'assoliment de la igualtat entre homes i dones, donant més drets i responsabilitat a les dones respecte el Codi de Família anterior. Aquestes modificacions es poden resumir en els següents punts: S'igualava el nivell de responsabilitat de l'home i de la dona en el si de la família; igualtat en els drets i deures dels cònjuges, desapareixent la submissió i obediència de la dona al marit; s'abolix la "Wilaya" en tant que submissió i control de la dona a un membre masculí de la família passant a que ella mateixa pugui controlar les pròpies eleccions; igualtat de l'edat dels homes i de les dones a l'hora de contraure matrimoni legal –ara s'ha establert que l'edat sigui de 18 anys per tots cònjuges–; el repudi i el divorci deixen de ser una potestat exclusivament del marit; s'introdueix el divorci consensual sota el control judicial; es permet l'herència per part de les dones; s'estableix la mateixa edat –15 anys– dels menors ja siguin nens o nenes per a poder escollir qui volen que tingui cura d'ells mateixos.

Amb tota aquesta enumeració de drets que han passat a ser exercits de manera igual pels homes i per les dones, suposa un pas endavant pel reconeixement formal de la igualtat. El que ens du a pensar que és tant sols una igualtat formal és la reacció dels moviments islamistes⁴²²: si bé és cert que en els intents de reforma de la Mudawana de 1996 van ser depreciats i criticats per les corrents islamistes, la Mudawana ha estat menys criticada. El que ens qüestionem és que els ha fet canviar d'opinió respecte a l'acceptació d'aquest nou

421 Butlletí Oficial – Edició general- de 5 de febrer de 2004. Pàg. 418. (per la versió oficial en francès).

422 *L'Humanité* (edició francesa d' 11 d'octubre del 2003): "(...)Le projet de réforme a suscité l'enthousiasme des associations féministes, mais a aussi reçu l'accord des mouvements islamiques, ces derniers s'étaient violemment opposés à une précédente tentative de réforme de la Moudawana en 1996(...)"

Codi: que és el que podria haver acceptat aquesta igualtat –ni que sigui formal– entre homes i dones?

D) El cas de Tunísia: La *M galla* és el nom que rep el Codi de l'Estatut Personal Tunisià. Tot i que la llei tunicina no estableix cap mena d'impediment matrimonial per motiu de religió, la pràctica jurisprudencial, i una circular ministerial de 1973 han seguit prohibint els matrimonis entre les dones musulmanes amb homes no musulmans⁴²³. Com a contrapartida, es veu que en la Llei de 1993 el legislador vol equiparar els drets de les dones a aquells dels homes, eliminant totes les connotacions i referències a la obediència de la dona al marit, subratllant la reciprocitat i homogeneïtat dels drets i obligacions d'ambos cònjuges⁴²⁴.

IV. 4. 2. L'EXEMPLE DE LES CONSTITUCIONS DEL SUD DEL MEDITERRANI.

Abans de fer una aproximació a cadascuna de les Constitucions del Sud del Mediterrani, cal establir un marc comú posant de manifest que es tracta de constitucions sense constitucionalisme.

Si bé és cert que tots els països *partners* del Sud disposen de les seves pròpies constitucions, el que ja no està garantit és el fet que puguin gaudir del constitucionalisme, la qual cosa ens durà a parlar de constitucions sense constitucionalisme.

La definició més difusa de constitucionalisme és aquella que l'identifica amb la separació de poders, suposant així un fre o un contrapès entre els diferents poders⁴²⁵. Si bé és cert que el consti-

423 Aluffi Beck-Peccoz, R. (Direcció). *Le leggi del diritto di famiglia negli stati arabi del Nord-Africa*. Dossier Mondo Islamico 4. Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli. Torino, 1997. Pàg. 25.

424 Per exemple, es veu en l'art. 31 relatiu al divorci (del Codi de l'estatut personal- Decret de 13 d'agost de 1956): "(...) *El divorci és pronunciat: a) amb el consens dels dos cònjuges. B) a petició d'un dels dos cònjuges en motiu de perjudici immediat. C) per desig del marit i petició de la dona (...)*".

425 Bobbio, N.; Matteucci, N.; Pasquino, G. *Il Dizionario di Política*. Ed. UTET Libreria. Torino, 2004. Pàg. 203 i seg.

tucionalisme pot tenir diferents formulacions, se'n pot extreure un element comú i és l'idea que l'activitat dels subjectes públics ha de ser sotmesa a vincles predefinitos. Al llarg de la història el constitucionalisme ha anat trobant una sèrie de mutacions⁴²⁶ i introduint nous elements en la definició tals com la divisió del poder legislatiu. És obvi, que *l'iter* del constitucionalisme no ha estat una empresa fàcil, ja que han anat sortint diferents aplicacions del mateix: d'una banda hi ha una concepció que respon a limitar el poder des de la mateixa organització interna dels poders constitucionals (mitjançant la fragmentació del poder, i responent al *liberalisme dels contrapoders*), en canvi també es dóna la concepció de trobar límits externs (impedint així actuar en segons quins àmbits i responent al *liberalisme de mercat*)⁴²⁷.

L'hipotètic constitucionalisme en el Món Àrab⁴²⁸ pren aquesta força diferent a la de la Conca Nord, perquè sovint els països del Sud han vist la necessitat d'establir constitucions forçades que es redueixen a declaracions d'intencions. De fet, com assenyala Oliviero⁴²⁹, en els països del Sud el constitucionalisme no s'identifica

426 Les mutacions s'han anat donant gràcies a les diferents aportacions de Kant, Rosseau, Montesquieu, i Locke, i les llurs formes de veure i analitzar el poder. Sobre aquest argument, veure: Bobbio, N.; Matteucci, N.; Pasquino, G. *Il Dizionario di Politica*. Ed. UTET Libreria. Torino, 2004. Pàg. 203 i seg.

427 Rebuffa, G. *Costituzioni e costituzionalismi*. Ed. Giappichelli Editore. Torino, 1990. Pàg. 113 i seg.

428 Sobre el Constitucionalisme en el Món Àrab, hi ha poca bibliografia ja que com assenyala Oliveiro els constitucionalistes Occidentals no han estat mai interessats en estudiar aquesta matèria en el Món Àrab, i els arabistes que s'hi dediquen en són molt pocs, tot i que cada vegada n'hi ha més:

- Canal-Forgues, Eric (Direcció). *Recueil des Constitutions des pays Arabes*. Ed. Bruylant. Brussel·les, 2000.

- Flory, M.; Bahgat, K.; Mantran, R. *Les régimes politiques arabes*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1991.

- Camau, M. "*Caractère et rôle du constitutionnalisme des les Etats maghrébins*" a *Developpements politiques au Maghreb*. Paris, 1979.

- López García, B.; Fernández Suzor, C. *Introducción a los regimenes y constituciones árabes*. Ed. CEC. Madrid, 1985.

- Revista **Oriente Moderno**. Des del 1921. Roma.

429 Oliviero, M. *Il costituzionalismo dei paesi arabi. Le costituzioni del Maghreb*. Ed. Giuffrè Editore. Milano, 2003. Pàg. 2.

necessàriament amb la noció de la limitació i la separació de poders, ni tant sols amb els esquemes clàssics del règim representatiu, i assenyala l'exemple del Marroc on la característica essencial del llur constitucionalisme és complir la funció de legitimació sense desenvolupar una funció pragmàtica o de garantia.

Paral·lelament, ens hem fet valdre de l'Informe de les Nacions Unides (del PNUD) sobre el Món Àrab el qual dedica un capítol sencer a les constitucions del Món Àrab sota el títol “*constitucions àrabs: una llibertat sobre el paper*”. Aquest document no centra tant la crítica en les constitucions sinó en la manca de constitucionalisme –i per tant de contrapès de poders– de manera que es converteixen en simples articulats que enumeren de manera formal drets i llibertats però sense aplicabilitat pràctica. Una de les bases que suposen aquesta manca d'autoritat i prevalença de les constitucions, és el fet que es deixa la regulació dels drets i llibertats en mans de la legislació ordinària, en conseqüència, per molt que estiguin regulats per la Constitució la garantia dels drets i llibertats perd el seu valor⁴³⁰.

En el següent quadre es recullen els drets i llibertats fonamentals i la divisió de poders de tots els estats àrabs membres del *Partenariat* que han promulgat una Constitució.

	Drets i llibertats fonamentals	Divisió de poders		
		Executiu	Legislatiu	Judicial
Algèria	Es consagren els drets i les llibertats fonamentals (després de 1996) i s'equipara a la resta de democràcies. Es consagren els drets dels ciutadans a crear partits polítics en la mesura que aquests no atemptin contra les llibertats fonamentals, els valors i els components fonamentals de la identitat nacional (art.42.2).	Es consagren els elements essencials de la teoria de la separació de poders i construeix un sistema institucional.	1996 es crea un parlament bicameral: Assemblée Populaire Nationale i Consell de la Nació (Art. 98). Forta participació de la societat civil ¹ .	Es respon al principi de legalitat (art.138): el poder judicial és independent i s'exerceix en el marc de la llei.
Egipte	Es reconeix com a principi general és la igualtat dels ciutadans davant la llei així com les prohibicions a les discriminacions (art. 40). Es consagren les llibertats individuals, de creença, d'opinió (arts.41-49).	No s'especifica en la Constitució.	La sobirania del dret és el fonament del poder de l'Estat.	No s'especifica en la Constitució.

⁴³⁰ Veure Informe sobre el Desenvolupament Humà en el Món Àrab, 2004. Disponible a: www.undp.org/rbas/ahdr

Jordània	Distinció de diverses categories de drets: drets personals; la llibertat religiosa; dret a la propietat privada; drets socials i culturals; drets de les dones (arts. 5 a 23).	Preponderància de l'executiu (el Rei) tot i que formalment s'estableix la separació de poders.	S'atribueix a l'Assemblea Nacional (Senat i Cambra dels Diputats) i al Rei.	El poder judicial recau en mans dels Tribunals tot i que les sentències són firmades pel Rei (art.27).
Líban	Proclama la igualtat dels libanesos davant la llei (art.7). Es garanteix la llibertat de consciència i religió (art.9) i la llibertat d'expressió (art.13). Presència del Consell Constitucional per garantir-los (art.19).	Recau en mans del Consell de Ministres (art.17)	L'exerceix la Cambra dels Diputats (art.16).	Independència dels jutges i magistrats (art.20).
Marroc	Tots els marroquins són iguals davant la llei (art.5). Tots els homes i dones majors d'edat gaudeixen dels drets civils i polítics (art. 8). Es garanteix la llibertat d'opinió, associació, i de moviment amb els límits previstos per la llei (art. 9). Consell constitucional nominat pel Rei (art. 79).	Les lleis del govern s'executen sota la responsabilitat del Primer Ministre (art. 61).	Parlament bicameral. Les lleis les proposa el Primer Ministre i el Parlament (art.52).	Poder judicial independent de l'executiu i del legislatiu (art. 82).
Síria	Llibertat de creença i religió (art.35); llibertat d'opinió, participació i de premsa (art.38).	President de la República (art.85); Consell de Ministres (art.117); Assemblees Populars Locals (art.129)	Assemblea del Poble (art.50).	Poder judicial independent del president de la República. En garanteix la independència el Consell Superior de la Magistratura (art.131 i 132). Alta Cort Constitucional que controla la constitucionalitat de les lleis.
Tunísia	Tots els ciutadans tenen els mateixos drets i obligacions (art.6); es garanteix la llibertat de consciència (art.5); Es garanteixen les llibertats d'opinió, expressió, premsa, publicació, assemblea i associació però sota les condicions establertes per la llei (art. 8).	President de la República, assistit pel Govern i sota la direcció del Primer Ministre (art.37)	Cambra dels Diputats (capítol II), tot i que el President de la República es pot esmenar el legislatiu.	El poder judicial és independent i els magistrats exerceixen la seva funció subjectes només a la llei (art.65)

1 EL fet d'haver introduït la intervenció de la Societat Civil en el quadre constitucional, demostra que s'ha avançat, almenys en la línia teòrica del *Partenariat*.

Elaboració pròpia. Font: Canal-Forgues, E.(Direcció). *Recueil des Constitutions des pays Arabes*. Ed. Bruylant. Brussel·les, 2000.

Com es pot comprovar en aquest quadre, gran part de les Constitucions disposen de la separació de poders i de les garanties constitucionals per part de Corts Superiors. Ara bé, com es deia en les línies precedents, es tracta només de formalitats on damunt de la Carta Constitucional hi cap tot tipus d'enumeració de drets i garanties dels mateixos, l'únic problema és que sovint les mateixes constitucions es posen en entredit ja que després d'haver formulat les garanties constitucionals s'afegeix que de totes maneres estaran sotmeses per la llei, amb la qual cosa, la Constitució perd el seu rang de superioritat vers la resta de lleis i reglaments.

CAPÍTOL V. RAPPORTO TRA SVILUPPO UMANO E POLITICHE IMMIGRATORIE

V. 1. Inquadramento	231
V.2. Origine del concetto	232
V. 2. 1. Il Rapporto delle Nazioni Unite sullo sviluppo umano, 1990	232
V. 2. 2. Sviluppo umano e politiche migratorie	235
V. 2. 3. Lo sviluppo umano ed il Processo EuroMediterraneo	237
IV.2.3.1. Il Rapporto delle Nazioni Unite nel Mondo Arabo, 2002-2004	239
V. 3. Il contributo delle Nazioni Unite	246
V. 4. Amartya Sen versus Martha Nussbaum. Un approccio	248
V. 5. L'applicabilità	249

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

V. 1. INQUADRAMENTO.

Il concetto di sviluppo umano risulta rilevante nell'ambito di questa tesi per i possibili rapporti che può avere col Processo di Barcellona, e col disegno delle politiche sull'immigrazione:

- da una parte, la Conferenza di Barcellona dichiarava la necessità di creare una zona di prosperità condivisa tra le sponde del Mediterraneo, ed è precisamente da questo argomento che spunta il concetto di sviluppo umano, perché mette in evidenza le mancanze di questo Processo, centrato in un quadro Mediterraneo in cui ogni volta ci sono più disparità, disuguaglianze di reddito, di benessere e di opportunità. Come si vedrà, lo strumento con cui misurare le disuguaglianze, potrebbe essere il livello del PIL, ma sembra più affidabile tenere in considerazione altri concetti come lo sviluppo umano ideato da Sen⁴³¹ nel 1990 per il Programma sullo Sviluppo Umano delle Nazioni Unite (UNDP), il quale successivamente ha portato a trattare il Rapporto sullo sviluppo umano del Mondo Arabo, che risulterà fondamentale per valutare la situazione della sponda Sud Mediterranea.
- dall'altra parte, il concetto di sviluppo umano come lo concepisce Sen, va mano nella mano con il concetto di democrazia⁴³² e dato che questa è un pilastro della Conferenza di Barcellona, si ritiene che non le si è dato il valore che forse meritava.
- si vedrà il collegamento tra i paesi con bassi indici di sviluppo umano ed i fenomeni immigratori verso l'Europa.

431 Vedasi Rapporto sullo Sviluppo Umano delle Nazioni Unite di 1990, disponibile a: <http://hdr.undp.org/reports/global/1990/en/>

432 Sen, A. *“La democrazia como valor universal”*, 2000. Disponibile a: <http://www.analitica.com/va/economia/opinion/5192428.asp>

V.2. ORIGINE DEL CONCETTO.

V. 2. 1. IL RAPPORTO DELLE NAZIONI UNITE SULLO SVILUPPO UMANO, 1990.

Il concetto di sviluppo umano acquisisce speciale importanza all'inizio degli anni novanta, quando l'economista Amartya Sen, capovolge⁴³³ il contenuto di sviluppo umano, affermando che non solo si deve apprezzare lo sviluppo in termini economici (cioè, il PIL pro capite, lo sviluppo industriale, l'innovazione tecnologica o la modernizzazione sociale), bensì si deve anche tenere in conto un approccio basato sull'equità, la sostenibilità, la produttività ed il grado di libertà delle persone. Quello che rende originale al Rapporto è l'Indice dello Sviluppo Umano (IDU), perchè come è stato detto, suppone un'alternativa soddisfacente al PIL.

Il Rapporto sullo sviluppo umano è un rapporto indipendente preparato da un noto gruppo di intellettuali e professionisti che contribuiscono al dibattito attuale dello stesso, così come contiene analisi e raccomandazioni delle politiche innovatrici⁴³⁴.

A questo punto lo scopo dello sviluppo umano è garantire la salute e la vita creativa, permettere di ampliare le opzioni⁴³⁵ della gente, cioè lasciare alle persone di scegliere il tipo di vita che vogliono seguire e offrire gli strumenti e le opportunità per prendere queste decisioni.

433 Vedasi intervista a Romano Prodi, nell' allegato 3.

434 Rapporto delle Nazioni Unite, 2006. Pag. 28.

435 Il "*Rapporto sullo Sviluppo Umano 2004*, "*La libertà culturale nel mondo diverso di oggi*". *PNUD 2004*, intende le opzioni come il fatto di permettere alle persone la scelta del tipo di vita che vogliono portare, e poi offrire gli strumenti necessari e le opportunità per potere prendere le decisioni.. Questo è un concetto che abbraccia sia il campo politico che quello economico, cioè, il raggiungimento e la protezione dei diritti umani e la consolidazione della democrazia.

In questo senso, Sen afferma che "*(...)i diritti politici sono importanti non solo per soddisfare i bisogni; essi sono fondamentali anche per formulare bisogni*". Cit. A Nussbaum, M. *Giustizia sociale e dignità umana. Da individui a persone*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2002. Pag. 85.

Comunque, la definizione giusta dello sviluppo umano ha visto qualche mutamento negli ultimi anni. Inizialmente –prima della proposta di Sen– per potere calcolare i livelli di sviluppo, si usava il PIL come parametro di riferimento, o per lo meno oggetti inanimati⁴³⁶. Questo era un metodo apparentemente molto obiettivo, perché non considerava elementi culturali, ma contemporaneamente, sfuggivano gli elementi chiave per la misura dello sviluppo, per cui non si teneva in conto la diseguaglianza nella distribuzione delle ricchezze all’interno del paese stesso. Parallelamente, se si parla di sviluppo umano in termini non economici, si evidenziano concetti come la libertà o la capacità umana: in questo quadro, lo sviluppo consisterebbe nell’aumento delle libertà delle persone (sia la libertà di parola, che la libertà di stampa, che la libertà culturale ecc.). Quest’ultima costituisce una parte fondamentale dello sviluppo umano ed indirettamente si traduce nella individuazione dell’identità. Se questa non viene consolidata in una determinata regione provocherà la nascita di politiche xenofobe e repressive che saranno un freno per lo sviluppo umano stesso.

Per quanto riguarda la capacità umana, questa si trova spesso collegata con i concetti di eguaglianza e diseguaglianza. Nei paesi sottosviluppati o in via di sviluppo si associa la diseguaglianza con la povertà, che soprattutto si manifesta con diseguaglianza di genere, e quindi si vede sminuita la capacità umana. In conclusione, si può affermare che quanto più povero è il paese, tanto più le diseguaglianze tra generi saranno forti, e la capacità umana –in questo caso delle donne– si vedrà alterata.

All’interno di questo argomento si può considerare la diseguaglianza come espressione della mancanza dello sviluppo umano: la

436 Sen, A. *Globalizzazione e Libertà*. Ed. Oscar Saggi Mondadori. Milano, 2003. Pag 82.

diseguaglianza delle donne è una espressione in più del mancato sviluppo umano in determinate zone (per esempio quando sono costrette a contrarre matrimonio fin da piccole e non hanno scelta di vita, ecc...).

Sembra che qualche volta il mondo occidentale faccia finta di non conoscere alcuni comportamenti, perchè ai nostri occhi sembrano inumani, oppure situazioni che suppongano il sottosviluppo. Queste situazioni sono difficili da affrontare (per esempio, le mutilazioni genitali femminili) perchè da una parte si rischia di cadere nel relativismo culturale, e dall'altra si rischia di non fare niente per aiutare lo sviluppo. Quindi, in parecchi Rapporti delle Nazioni Unite sullo sviluppo umano si rimarca la mancanza di parità tra uomini e donne nel mondo⁴³⁷.

Una soluzione a queste disparità sarebbe la promulgazione di leggi, norme, ed in generale un elenco di intenzioni da parte dai governi. A questo punto, non serve fare esclusivamente questi elenchi (sono spesso molto paternalistici), ma bisogna guardare e prendersi cura degli strumenti che ci servirebbero per mettere in pratica l'eguaglianza tra la persone (specialmente tra uomini e donne): la libertà può essere elencata in parecchi articolati giuridici, ma il problema non è solo quello, anzi, il problema è sapere dare i mezzi per raggiungere queste libertà.

Tutti questi elementi che abbiamo considerato e che costituiscono lo sviluppo umano, possono essere riassunti in una parola, il benessere. Su questo concetto si potrebbe scrivere molta letteratura (infatti, si è scritto molto) ma ci interessa specialmente la differenziazione che Sen⁴³⁸ ha fatto: da una parte abbiamo il *well-being* (il benessere in se, dove il giudizio del benessere di un individuo consi-

437 Vedasi Rapporto sullo Sviluppo Umano delle Nazioni Unite, 1999.

438 Sen, A. *Scelta, benessere, equità*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1986.

ste in vedere le sue capacità) e dall'altra l'*advantage* (il vantaggio, cioè considerare le opportunità godute da un soggetto rispetto agli altri), per cui si nota che l'autore individua in primo luogo la capacità di vita, allontanandosi della teoria di Rawls⁴³⁹ che difende, preferentemente, la eguaglianza di opportunità economica.

Si deve insistere nel concetto di benessere come Sen interpreta nelle sue tesi. Il benessere sarà una espressione in più per poter raggiungere la democrazia, e quindi servirà per acquisire livelli ottimi di sviluppo umano. Comunque non ci deve sfuggire il concetto di uguaglianza come termine che può servire per garantire i diritti universali: l'uguaglianza, però, può cadere nell' "errore" dell'utilitarismo⁴⁴⁰, come spesso capita negli argomenti sull'immigrazione, dove si fa un discorso utilitarista-paternalistico degli immigrati.

V. 2. 2. SVILUPPO UMANO E POLITICHE IMMIGRATORIE.

Per individuare il vincolo esistente tra sviluppo umano e politiche immigratorie, si evidenzierà il grado di sviluppo dei paesi che formano parte del *Partenariato* EuroMediterraneo, per vedere i collegamenti esistenti tra le grosse differenze dello sviluppo fra Nord e Sud, e le conseguenze che ha per i movimenti migratori.

Come si può osservare nel quadro⁴⁴¹, gli indici di sviluppo nei *Partner* del bacino Sud Mediterraneo sono bassi, soprattutto se si

439 Rawls, J. *Una teoria della giustizia*. Ed. Feltrinelli. Milano, 1997.

440 In questo caso si intende *utilitarismo* nel senso interpretato da J.Bentham e J.S. Mill, per cui sempre si deve agire in modo tale di massimizzare l'utilità generale. Vedasi Bobbio, N.; Matteucci, N.; Pasquino, G. *Il Dizionario di Politica*. Ed. Utet Libreria. Torino, 2004. Pag. 1018.

441

Paesi con Indice Alto	IDH per anni		
	2000	2002	2003
Israele	0,909	0,89	0,915
Malta	0,874	—	0,867
Cipro	0,883	—	0,891
Paesi con Indice Medio			
Giordania	0,742	0,71	0,753
Tunisia	0,738	0,71	0,753

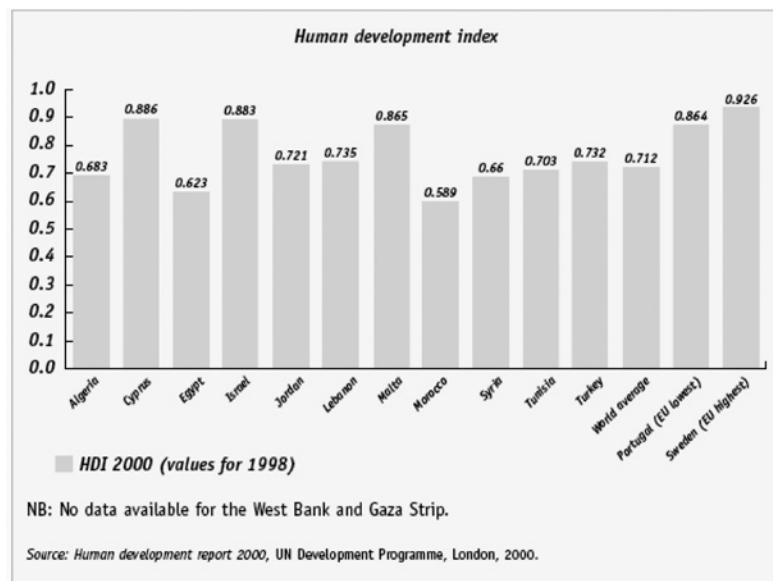
paragonano con la Svezia⁴⁴² (questo paese è quello che ha l'indice più alto di tutti i paesi membri dell'Unione Europea). Il *Partner* Mediterraneo che ha l'indice più basso è il Marocco (0,589, nel 1998; 0,610 nel 2000, e 0,631, nel 2003), soprattutto se si paragona con l'indice medio mondiale che nel 1998 risaliva a 0,712. È altrettanto vero, però che gli indici sono saliti in quasi tutti i paesi *Partner*, ma questo non ha fermato i movimenti immigratori dal Marocco verso l'Europa. Come si è visto nei capitoli precedenti, il numero totale

Turchia	(1995: 0,709)	0,73	0,750
Siria	0,692	0,70	0,721
Marocco	0,610	0,59	0,631
Algeria	(1995: 0,671)	0,68	0,722
Egitto	(1995: 0,611)	0,63	0,659
Libano	0,742	0,75	0,759
Palestina	—	—	0,729

Fonte: Elaborazione propria, dal Rapporto sullo Sviluppo Umano 2000, 2002 e 2005.

Note: si considerano Malta ed Cipro, perché sia nel 2000 che nel 2003 erano *Partner* non membri dell'UE.

442

Fonte: *The Barcelona Process, five years on: 1995–2000*. European Commission, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Disponibile a: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/brochures/barcelona-5yrs_en.pdf

di nazionali del Marocco in Europa va in crescendo, passando da 2.185.821 immigrati nel 2002, a 2.616.871 immigrati nel 2004.

Osservando tutti questi dati, si deve fare una tripla interpretazione:

- 1- L'Europa non è consapevole degli indici di sviluppo umano nel bacino Sud Mediterraneo, per cui non si può trovare una soluzione (ipotesi poco credibile).
- 2- L'Europa è consapevole di questi indici ma non usa gli strumenti adeguati per fargli crescere fino a tal punto che si fermino le ondate immigratorie verso il Vecchio Continente.
- 3- Non si dà all'indice di sviluppo umano l'importanza che merita.

V. 2. 3. LO SVILUPPO UMANO ED IL PROCESSO EUROMEDITERRANEO.

I bisogni che si rilevano con l'indice dello sviluppo umano sono le carenze di tanti paesi, anche in alcuni paesi Mediterranei (come si è visto nel punto precedente). Di questo si occupa (oppure si dovrebbe occupare) specialmente il *Partenariato* EuroMediterraneo, e le Politiche Mediterranee stesse, così come le istituzioni (in questo caso comunitarie). Tra queste sottolineiamo il Comitato Economico Sociale dell'Unione Europea, che stabilisce delle guide per la cooperazione internazionale allo sviluppo, tramite le politiche bilaterali dell'Unione Europea.

Nel quadro dello *Partenariato* EuroMediterraneo, si fa attenzione specialmente allo sviluppo: nell'ultima Conferenza Ministeriale EuroMed tenuta a Lussemburgo il 30-31 maggio di 2005⁴⁴³, si individuano i problemi della disparità di sviluppo tra il Nord ed il Sud, e la nuova metodologia per la cooperazione. Da tutto ciò si arrivò al compromesso di ridurre le disparità economiche tra il Nord ed il

443 Vedasi: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/news/ip05_630.htm

Sud, dando speciale importanza allo sviluppo dei sistemi legali e all'integrazione Nord-Sud, e scommettendo su una nuova metodologia per l'esecuzione delle politiche regionali. Parallelamente, si fa un breve riferimento allo sviluppo umano in se stesso, segnando che il Rapporto sullo sviluppo umano del Mondo Arabo deve essere tenuto in considerazione, ma senza altri riferimenti più profondi⁴⁴⁴.

Non sarebbe uno specchio della realtà se non ponessimo sul tavolo tutte le contraddizioni della Conferenza di Barcellona e dei suoi strumenti: sebbene in tutti gli incontri EuroMediterranei si cerchi di costruire un area di "benessere condiviso" per promuovere il benessere in se, la stabilità ed il Dialogo, si ottiene spesso un effetto quasi contrario, ossia conflitti e assenza di concordanza tra gli obiettivi politici, sociali e soprattutto economici, per cui sarà difficile stabilire una zona mediterranea con uno sviluppo umano ottimo. Per trovare una soluzione nell'area mediterranea, alcuni autori - tra cui citiamo Samir Amin⁴⁴⁵ e Bruno Amoroso⁴⁴⁶ - richiamano l'idea policentrica dello sviluppo, *<volendo una partecipazione creata dalla molteplicità dei movimenti della società civile del mondo arabo ed europeo radicati nelle loro "colture e culture", nei loro "territori" e nelle loro "comunità">*.

Grazie al nuovo concetto di sviluppo umano disegnato da Sen, agli strumenti che le Nazioni Unite mettono a disposizione dei governi e un nuovo indirizzo delle Politiche Mediterranee, si potrebbe raggiungere un maggior indice di sviluppo umano nel massimo numero di paesi possibili, ma solo con la consapevolezza dei paesi

444 *Conclusions for the VIIIth Euro-Mediterranean Conference of Ministers of Foreign Affairs. (Luxembourg, 30-31 may 2005)*. "(...). The UNDP Arab Human Development Reports and the Declarations of Sana'a and Alexandria are to be noted (...)". Pag. 5.

445 Amin, S. *L'accumulazione su scala mondiale: critica della teoria del sottosviluppo*. Ed. Edizioni Jaca Book. Milano, 1971.

446 Amoroso, B. *Globalization and welfare*. Roskilde University, 11 dicembre 2003.

(soprattutto quelli del G-8) dell'importanza del concetto, fatto che fino ad ora non ha dato dei risultati⁴⁴⁷.

IV.2.3.1. IL RAPPORTO DELLE NAZIONI UNITE NEL MONDO ARABO, 2002-2004.

Il primo Rapporto sullo Sviluppo Umano nel Mondo Arabo (AHDR) fu pubblicato nel 2002, e rappresentava uno sforzo per cristallizzare una visione strategica per il cambio⁴⁴⁸. Il contenuto più rilevante è il riferimento alle deficienze della conoscenza, delle libertà e della buona *governance*, così come l'autonomia delle donne.

La parte più positiva di questo Rapporto, risulta essere il fatto che è scritto da intellettuali ed esperti (storici, filosofi, sociologi, giuristi) della Tunisia, Marocco, Egitto, Libia, Giordania, Palestina –tra altri– conoscenti la realtà del Mondo Arabo, e quindi sarebbe difficile giudicare questo strumento come una “forza occidentale”. Anche se il vantaggio principale di questo strumento potrebbe essere che è indipendente e dispone di solide analisi⁴⁴⁹, la parte più radicale della Regione potrebbe criticarla lo stesso nel senso che i redattori –anche se sono la maggioranza di origine araba– si sono formati in Occidente. Sicuramente la parte più riformista⁴⁵⁰ del mondo arabomusulmano non ne sarebbe d'accordo. Il AHDR –come si riafferma in tutti i rapporti– offre la possibilità alla Regione Araba di stabilire

447 Vedasi intervista a Romano Prodi, nell' allegato 3.

448 Dr. Rima Khalaf Hunaidi (Direttore dell'Ufficio Regionale per gli Stati Arabi. Programma delle Nazioni Unite per lo Sviluppo). *The Arab Human Development Reports series represents an effort to crystallize a strategic vision of change, developed by Arabs... to deepen an Arab-owned and Arab-led dialogue on ways to safeguard the dignity and well-being of the Arab people. There can be no doubt that self-reform stemming from open, scrupulous and balanced self-criticism is the right, if not the only alternative to plans that have apparently been drawn up outside the Arab world for restructuring the region and for reshaping its identity*” (...). Più informazione: <http://cfapp2.undp.org/rbas/ahdr.cfm?menu=1>

449 *Brief on AHDR series*. Disponibile a: <http://cfapp2.undp.org/rbas/ahdr.cfm?menu=1>

450 Uno degli esponenti dell'attuale movimento riformista è Tariq Ramadan, il quale affermò (*El País*, 2 ottobre 2006) “(...)Hay que reconciliarse con la herencia para aportar nuevas respuestas a nuevos desafíos(...)”.

un forum neutrale per cominciare i dialoghi e strutturare i dibattiti, contemporaneamente stabilisce i nuovi indici per misurare il progresso ed i deficit dei bisogni di base della Regione. Tramite questi rapporti, si fa un'autocritica fondata sui cambi interni in materia sociale di cui ha bisogno il Mondo Arabo.

Rapporto 2003: Questo secondo Rapporto insiste ancora sulle mancanze del Mondo Arabo riguardo le conoscenze, per cui si fa appello all'investimento nell'educazione, e ricerca, stimolando dibattiti intellettuali aperti, così come un'interazione più grande con le altre nazioni ed un maggior rispetto per la libertà stampa.

Rapporto 2004 (pubblicato ad aprile 2005): A questo Rapporto del 2004 abbiamo dato una importanza particolare per due motivi:

- 1- Perché è l'ultimo pubblicato al momento della redazione di questa tesi.
- 2- Perché da un particolare riguardo al concetto di democrazia nei paesi arabi. Durante tutta questa tesi, si è sostenuto che la democrazia ha uno stretto vincolo con i fenomeni immigratori.

Questo Rapporto del 2004 studia i ritmi dei cambiamenti politici nel Mondo Arabo e consiglia di accelerare la riforma democratica, proponendo la riforma delle istituzioni regionali dei diritti umani, così come lottare per le elezioni libere e trasparenti ed un sistema giudiziario altrettanto trasparente.

Gli autori di questo rapporto sono d'accordo nel fatto che si deve mettere fine alla concentrazione di potere nelle mani dell'esecutivo (questo è l'elemento che si è trattato nel capitolo precedente quando si è fatto riferimento alle costituzioni del bacino Sud Mediterraneo senza costituzionalismo, per cui si nota un forte contrasto fra Nord e Sud). Per cui ci si appella ad una immediata garanzia dei diritti di opinione; libertà di espressione e di associazione; eliminazione della

discriminazione delle minoranze; abolizione degli stati di emergenza.

Per quanto riguarda il concetto di democrazia, il Gruppo fa riferimento alla mancanza di democrazia nei paesi arabi non è legata a motivi culturali, ma unicamente a motivi politici. Su questo argomento si è già fatto riferimento nel capitolo secondo, verificando le diverse posizioni sull'applicazione della democrazia.

In questo senso, gli autori del rapporto, evidenziano le mancanze dei diritti democratici, i quali si possono riassumere in due punti:

- 1- Le restrizioni della libertà di stampa: in tutto il Mondo Arabo, gli unici cinque paesi che permettono libero accesso all'informazione e sua diffusione da parte dei giornalisti, rimuovendo il potere dalle mani dell'esecutivo, sono: Yemen, Algeria, Egitto, Giordania e Sudan⁴⁵¹.
- 2- Lo stato di eccezione (e quindi l'applicazione della legge marziale): Questo tipo di stato è diventato sistema di stato senza alcun tipo di giustificazione in molti paesi arabi. Questa situazione suppone la rottura delle libertà democratiche dei cittadini, la rottura della inviolabilità del domicilio, la libertà di espressione, di stampa e di opinione, diritti di circolazione, riunione e segretezza della corrispondenza. Gli autori sostengono che da questa critica situazione ne sono salvi solo la Siria, l'Egitto ed il Sudan. Le conseguenze dirette di questo tipo di situazioni, riguardano tutti i diritti collegati con la dignità umana, la fame, la paura e l'analfabetismo.

Un'altra espressione della democrazia è la formazione dei partiti politici: secondo il Rapporto, in 14 stati arabi si permette la libertà di formazione politica, ma con certe limiti stabiliti dalla legge per

⁴⁵¹ Gli autori considerano questi cinque paesi come i "più liberi" alla libertà di stampa, anche se tante volte questa affermazione è stata messa in discussione, a livello internazionale.

quanto riguarda la loro formazione e le attività. Invece, la Libia ed i paesi membri della Cooperazione del Golfo (Arabia Saudita, Emirati Arabi Uniti, Qatar, Bahrein, Kuwait ed Oman) vietano direttamente la formazione di partiti politici. Un caso particolare, è quello della Siria in cui la costituzione non permette la formazione di altri partiti che non siano quello previsto dalla Costituzione stessa.

Con queste affermazioni, si evidenzia di nuovo il collegamento diretto tra le mancanze di libertà (in tutte le sue manifestazioni) ed i problemi che possono portare i cittadini a prendere le decisioni di emigrare dai propri paesi di origine.

I Regimi non democratici i quali –e secondo gli autori del Rapporto– si sostengono con regimi tradizionali o tribali e spesso sono collegati con la religione e conseguentemente sono un freno all’evoluzione delle capacità dei cittadini. I sistemi politici che questi paesi vogliono chiamare “democrazie”, sono ristretti a elezioni presidenziali dove i candidati sono unici, limitando così il principio democratico. Queste “elezioni uniche” formano parte della strategia dei paesi arabi⁴⁵² per guadagnare la simpatia dei gruppi islamisti, per giustificare le interferenze straniere così come beneficiare i regimi arabi autoritari. La critica aperta che fanno gli esperti su questo sistema è che sono democrazie finte, perché anche se è vero che in tutti i paesi arabi esistono parlamenti (con l’eccezione dell’Arabia Saudita ed gli Emirati Arabi Uniti), le elezioni parlamentari sono semplici rituali che non lasciano spazio a nessun tipo di cambiamento nei loro sistemi.

Sempre nel quadro di queste “apparenze” politiche, il PNUD risalta il ruolo delle costituzioni del mondo arabo (su questo argomento si è già approfondito nel capitolo IV), segnando l’handicap che creano: da una parte, la maggioranza degli articoli costituzionali

452 Secondo il Rapporto, le eccezioni sono lo Yemen, Algeria, Palestina ed Sudan.

del Mondo Arabo riguardano un elenco di diritti e libertà per (nelle parole del Rapporto) “*tranquillizzare la comunità internazionale*”, dopodiché, nella prassi perdono il loro valore. In questo senso, la libertà di riunione è permessa nella maggioranza degli stati arabi, ma in modo parallelo incontrano limiti come l’esercizio al diritto di scioperare, limitazioni all’organizzazione di manifestazioni, e la riunione di masse pacifiche. Questa stessa situazione è quella che vive la libertà di espressione, essendo essa articolata ma in pratica limitata da sanzioni e restrizioni.

Il concetto di giustizia viene consacrato nella maggioranza delle costituzioni del Mondo Arabo, garantendo la inviolabilità del potere giudiziario e la sua indipendenza, anche se è vero –secondo il rapporto– che in pratica il potere esecutivo è presente in tutti i sistemi giurisdizionali, ed ha la potestà di annullare le disposizioni costituzionali. Le garanzie costituzionali dei paesi del Mondo Arabo prevedono un processo giudiziario giusto, ma nella prassi di questi paesi ciò si traduce in una realtà assolutamente diversa: il Rapporto evidenzia il fatto che spesso i difensori dei diritti umani nei paesi arabi devono sottostare a leggi di emergenza oppure a tribunali militari e di eccezione per cui si vedono vulnerate tutte le garanzie teoriche.

Per ultimo, gli autori di questo *Report* criticano alcuni contenuti delle costituzioni del Mondo Arabo, in cui non si mascherano più i “finti diritti”, affermando che sono costituzioni contenenti concetti contrari ai principi universali dei diritti umani, per cui si sopprimono diritti e libertà in nome della religione o di una ideologia.

Nel quadro di questo argomento, e dal Rapporto, si fa un appello al Mondo Arabo sostenendo che la *Sharia* non dev’essere interpretata dai giudici ma dalla legge altrimenti si altera il rigore giuridico.

La corruzione è un'altro elemento analizzato dagli autori del Rapporto, per cui vedono la necessità di eliminare questo elemento dal funzionamento istituzionale di tutti questi paesi. Il Gruppo di esperti delle Nazioni Unite, in questo lavoro affermano che un 70% della popolazione dei paesi arabi in cui si è fatto l'indagine, sono consapevoli che i loro paesi sono indirizzati a afavorire gli interessi dei responsabili più influenti. Parallelamente, questo controllo di potere provoca che gli stati abbiano una forte influenza sul sistema giudiziario per così poter "eliminare" gli avversari dissidenti del sistema.

In conclusione, dalle Nazione Unite si fa un appello per far cessare la corruzione, ma non solo quella politica, ma anche quella economica e quella che riguarda la manipolazione delle leggi. Tutto ciò sommato insieme provoca una corruzione strutturale.

Per quanto riguarda il ruolo della società civile, rilevano fondamentale il fatto che le riforme devono essere stabilite dalla stessa società civile, per cui si deve risolvere in ogni modo lo *status quo* in cui si trovano le società del Mondo Arabo. Altrimenti se i problemi non vengono risolti in questo modo entrano in gioco le forze internazionali di cooperazione le quali agiscono –spesso– nei propri interessi. Il Rapporto aggiunge che perche ci sia una buona cooperazione ed intervento di questi paesi, bisognerà rispettare i seguenti principi:

- 1- Rispettare la Carta Internazionale dei Diritti Umani.
- 2- Riconoscere i diritti dei paesi arabi per determinare la visione della libertà e della buona *governance*.
- 3- Rispettare i progressi democratici che sono frutto della volontà popolare.
- 4- Riconoscere tutte le forze sociali –sempre che non siano violente– che non turbino il processo democrático.

5- Stabilire un *partenariato* e collegare le riforme arabe con quelle straniere.

Il Rapporto segna il fatto che anche se è fondamentale questo ruolo della società civile, nei paesi arabi è molto difficile stabilire organizzazioni non governative, anche se –secondo loro– Libano e Marocco ne sono un'eccezione.

Nella crisi di legittimità degli stati arabi di cui parla il Rapporto, si rileva come una delle patologie croniche in questi stati, sia il degrado delle libertà della società civile. In questi casi, la vita dei cittadini si trova condizionata fino al punto che i loro diritti umani si trovano in svantaggio. Per superare questa situazione, le Nazioni Unite propongono una via per il progresso dei paesi arabi, tramite il processo di negoziazione pacifica della distribuzione di potere, per poter raggiungere la buona *governance* caratterizzata dalla protezione delle libertà, dalla reale partecipazione pubblica, dall'integrazione di tutti i gruppi politici e religiosi che rispettino i diritti e le libertà degli altri, per l'impostazione d'istituzioni efficaci e trasparenti, così come un sistema giudiziario trasparente. Tutto ciò significherebbe l'affermazione delle libertà e dei diritti per cui si arriverebbe alla *Izdihar*.

Con questi argomenti sostenuti dagli esperti delle Nazioni Unite, si può stabilire di nuovo un collegamento tra il bisogno dello sviluppo umano nei sensi delle libertà fondamentali ed i motivi che possono portare alla popolazione ad emigrare dai loro paesi di origine.

In conclusione, il Rapporto crede nel bisogno di fare delle raccomandazioni attraverso i seguenti elementi:

- a) abolire lo stato di emergenza.
- b) Rispettare le libertà fondamentali d'opinione, espressione ed associazione.
- c) Garantire un sistema giudiziario indipendente.

d) Eliminare tutte le forme di marginalizzazione e discriminazione di gruppi sociali e minoranze.

Per rendere effettivi tutti questi elementi gli autori segnano come elemento indispensabile il fatto che gli stati arabi dovrebbero rettificare gli elementi fondamentali della Carta Internazionale dei Diritti Umani, così come modificare le loro costituzioni per eliminare il potere permanente e sottomettere l'esecutivo all'autorità della legge per promuovere il pluralismo politico. Credono anche fondamentali un'evoluzione verso l'eguaglianza tra i sessi, dare più forza alla società civile attraverso la protezione delle libertà individuali con la garanzia della legge.

Da tutte queste mancanze che gli autori del Rapporto hanno rilevato, se ne devono trarre delle risposte a livello politico giuridico nell'ambito mediterraneo:

- a) Le Politiche Mediterranee (frutto degli accordi del *Partenariato*) devono contribuire soprattutto a stabilire parametri che siano applicabili nel bacino Sud.
- b) Se tutti gli argomenti che sono stati rilevati trovano una soluzione nel Sud, con i loro strumenti, si potrà proporre una cooperazione dal Nord. Solo così si potrebbe stabilire un rapporto di uguaglianza nel quadro Mediterraneo.

V. 3. IL CONTRIBUTO DELLE NAZIONI UNITE.

Le risoluzioni dell'ONU –in materia di sviluppo umano– come strumenti giuridici internazionali, hanno lo scopo di mettere in pratica i programmi di sviluppo, avendo come obiettivo la promozione della cooperazione internazionale per eradicare la povertà e stabilire la democrazia⁴⁵³. Tutti questi obiettivi vengono materializzati tramite le sessioni plenarie straordinarie di alto livello per esa-

⁴⁵³ Vedasi Risoluzione A/48/689 di 29 novembre di 1993.

minare e promuovere questi programmi di sviluppo (Risoluzione dell'Assemblea Generale delle Nazioni Unite). Comunque lo scopo principale delle Nazioni Unite è promuovere la democrazia nei paesi sottosviluppati e per farlo ci si avvale del concetto di “sviluppo umano”.

Spesso si considera ingiustamente **la democrazia** come una forma di organizzazione che può essere sviluppata solo nei paesi occidentali, ma è necessaria una riflessione a riguardo: il concetto di democrazia stabilisce in se la libertà, e questa non è assolutamente un' invenzione dell'Occidente⁴⁵⁴.

Se proviamo a “sgranare” il concetto di democrazia e di sviluppo umano, si vedrà che una delle forme più note o evidenti di esprimere la democrazia è tramite le elezioni democratiche che garantiscono o dovrebbero garantire efficacia ai dibattiti pubblici⁴⁵⁵. Ma anche se questa è considerata una delle forme più chiare di democrazia, si deve analizzare caso per caso per poter valutare i livelli della stessa: cioè, anche se ci sono parecchi parametri per studiare i gradi o livelli di democrazia nei distinti paesi, si deve assolutamente evitare di esportare la nostra democrazia negli altri paesi. Si tratta di dover mettere lo sviluppo a disposizione del benessere (intendendo il benessere come una delle conseguenze che porta con se la democrazia) e non il contrario (cioè, mettere il benessere a disposizione della democrazia).

Alla democrazia si collega il concetto di giustizia, e dunque possiamo affermare il seguente ragionamento:

Se c'è sviluppo umano, se c'è giustizia (anche la giustizia sociale), ci sarà democrazia. Rawls⁴⁵⁶ è uno dei massimi esponenti della

454 Sen, A. *La democrazia degli altri. Perché la libertà non è una invenzione dell'Occidente*. Ed. Mondadori. Milano, 2002.

455 Vedasi “*Una alianza mundial para el desarrollo. Informe anual, 2006*”. Disponibile a: www.undp.org/spanish. Pag. 7.

456 Rawls, J. *Una teoria della giustizia*. Ed. Feltrinelli. Milano, 1997.

teoria della giustizia e promuove l'uguale rispetto tra i cittadini. I diritti politici dai cittadini sono un elemento in più che costituiscono lo sviluppo umano ma per poter affermare che si sono consolidati questi diritti –come diceva Sen– è importante soddisfare i bisogni, ma anche poterli formulare.

V. 4. AMARTYA SEN VERSUS MARTHA NUSSBAUM. UN APPROCCIO.

Anche se è vero che Amartya Sen ha dato un volto al concetto dello sviluppo umano –per lo meno in un piano teorico– è necessario anche il contributo di Nussbaum per profilare o dettagliare questo concetto, aggiungendo il ruolo delle donne in questo processo di sviluppo. Tutti i concetti trattati da Sen sono stati analizzati da Nussbaum secondo un'ottica “femminista” –che secondo me– può contribuire a delineare un concetto di sviluppo umano più applicabile ai nostri giorni.

Sen ritiene che i diritti politici sono importanti non solo per soddisfare i bisogni, bensì anche per poter formulare i bisogni⁴⁵⁷. Questo argomento risponde indirettamente al concetto di capacità, una capacità di scelta da parte da tutti i cittadini, una opportunità per tutti quelli che hanno bisogno di scegliere la propria strada, sia a livello politico (e quindi dalla sponda pubblica) sia a livello strettamente privato. Questo contributo di Sen fù fondamentale per dare un volto al concetto di sviluppo umano, tenendo in conto tutt'altro che il PIL come elemento di misura. Anche se è vero che questo nuovo approccio aveva delle buone prospettive per il successo, è venuto a mancare qualcosa nel suo argomento che ha fatto sì che l'applicabilità non fosse quella che meriterebbe. Probabilmente sarebbero servite le considerazioni di Nussbaum quando affronta il problema dello sviluppo umano.

457 Sen, A. *Scelta, benessere, equità*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1986.

Nussbaum⁴⁵⁸ va un oltre il concetto di Sen, rilevando ed aggiungendo che la libertà non è solo riconoscere i diritti formali (come è elencato in tante costituzioni), ma ci vogliono anche delle condizioni per esercitare questi diritti, per cui è indispensabile la disponibilità di risorse. A fianco della disponibilità delle risorse, rileva come fondamentale il ruolo delle donne e della loro capacità. Per Nussbaum il concetto di capacità non può trascurare il ruolo delle donne nella società, e la loro capacità di scelta, per esempio, al momento di contrarre matrimonio. In questo senso, l'autrice riconosce la difficoltà di collegare i valori trascurati ed i valori universali, ed il timore di cadere nel paternalismo occidentale.

Entrambi gli autori sono consapevoli che i paesi meno sviluppati (che spesso sono i paesi esportatori di immigranti) possano avere i diritti formalmente garantiti (come si faceva riferimento nel capitolo precedente quando si parlava dell'uguaglianza formale), ma ci vuole un impegno per la distribuzione della ricchezza, la capacità⁴⁵⁹ di scelta, la capacità di godere delle stesse opportunità.

V. 5. L'APPLICABILITÀ.

Un conto è la teoria e uno è la pratica, anche se è vero che il concetto di sviluppo umano avrebbe dovuto rivoluzionare il mondo⁴⁶⁰, in pratica non è stato così, ma non per la irrealizzabilità del concetto, ma per questioni molto più complesse. Anche se il concetto ideato da Sen non è andato a buon fine (non è detto che non possa

458 Nussbaum, C. M. *Giustizia sociale e dignità umana. Da individui a persone*. Ed. Il Mulino Intersezioni. Bologna, 2002. Pag. 66.

459 Per approfondire sul concetto di capacità di Nussbaum, vedasi: Nussbaum, Martha C. *Capacità personale e democrazia sociale*. Ed. Diabasis. Reggio Emilia, 2003. Pag. 59 ed seg.

460 Vedasi intervista a Romano Prodi, nell' allegato 3.

essere efficace ed efficiente in futuro), gli strumenti sembra che funzionino⁴⁶¹.

Il problema che si è individuato a lungo andare nella ricerca per quanto riguarda lo sviluppo umano si può riassumere in due aspetti:

- a) Da un lato la “buona volontà” internazionale per aiutare lo sviluppo umano e quindi per mettere fine ai problemi di sottosviluppo, dall’altro la reale applicabilità e messa in pratica dei concetti. Spesso tutti i concetti trattati dagli strumenti come il PNUD hanno uno spirito paternalistico, per cui possono essere criticati. Il paternalismo, spesso può sembrare che sia un modo di agire dell’Occidente verso i paesi sottosviluppati per cui si trattano queste società come bambini⁴⁶², per cui in ogni momento si deve segnare la strada che loro devono prendere. Comunque non è detto che il paternalismo sia incompatibile con i valori universali, come le libertà politiche. D’altro canto il vero problema accade quando da Occidente si tenta di giustificare qualsiasi pratica, cadendo verso il relativismo culturale.
- b) I problemi di interpretazione dei concetti: nell’attualità ci sono tanti paesi in via di sviluppo –per esempio, Sud Africa– che considerati economicamente in crescendo, vedono trascurati altri (piccoli, per alcuni) elementi. Questi elementi, sono ad esempio le donne e il loro inquadramento nella società. Anche se è vero che Sen considera le opportunità delle persone come elemento di analisi da essere tenuto in conto per valutare lo sviluppo,

461 Vedasi “Una alianza mundial para el desarrollo. Informe anual. 2006”. Pag. 29. “(...) *Dai suoi inizi nel 1990, il Rapporto si è convertito in una delle fonti più rispettate ed autorizzate di conoscenze e comprensione riguardante le questioni di sviluppo mondiale, così come strumento valido di partecipazione nella formulazione di politiche (...)*”. Disponibile a: <http://www.undp.org/spanish>.

462 Nussbaum, C. M. *Giustizia sociale e dignità umana. Da individui a persone*. Ed. Il Mulino Intersezioni. Bologna, 2002. Pag. 65.

Nussbaum⁴⁶³ ritiene fondamentale considerare la distribuzione delle risorse e delle ricchezze e delle opportunità di ogni singola persona.

Anche se è vero che i *Human Development Reports* introducono la novità di soddisfazione delle preferenze, non si sono spostati gli argomenti di crescita economica, per cui, quello che si dovrebbe fare per parlare di una vera applicabilità del concetto di sviluppo umano, è un concetto di capacità pieno, che come è stato detto nelle righe precedenti, è un concetto che con se porta altre sfumature. Sembra che oggi, queste sfumature del concetto di sviluppo umano sfuggono alle agende internazionali, per cui il sottosviluppo persisterà e con esso i movimenti migratori.

463 Nussbaum, C. M. *Giustizia sociale e dignità umana. Da individui a persone*. Ed. Il Mulino Intersezioni. Bologna, 2002. Pag. 67.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

CONCLUSIONS

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

Caldria qüestionar-se quins són els punts que s'han verificat com els més dèbils del Procés de Barcelona i que per tant, caldria trobar-ne una solució a través d'unes propostes de millora.

A continuació, es fan algunes apreciacions respecte tot el Procés EuroMediterrani que cal tenir en compte quan aquest s'analitza des d'un punt de vista polític o jurídic, i que no sempre es contemplen. A més, en aquesta recerca s'han elaborat unes propostes de caire general, de caire polític i de caire jurídic per tal de donar resposta a les mancances del Procés de Barcelona.

1- El tema de l'harmonització del dret en el marc del *Partenariat* (dins de la “tercera cistella”): per tal que es pugui donar aquesta harmonització caldria prendre com a referència algun “model”, i la tendència de tot el Procés de Barcelona es prendre com a patró els esquemes europeus. El perill que suposa aquesta posició és caure en “l'imperialisme”, tot i que des d'un punt de vista institucional es nega aquest concepte al·legant que cal projectar el model europeu i que aquest fet no suposa una expressió “d'imperialisme”, sinó la voluntat de compartir les nostres experiències (les experiències europees). Aquest fet, però, seria molt discutible ja que no és ben bé cert que des de la Conca Sud es vulguin compartir els errors i les solucions que Europa ha sofert i superat al llarg de la seva història. La prova de tot això es veu en el comportament d'alguns estats de la vorera Sud en el desè aniversari de la Conferència de Barcelona, com s'ha exposat en aquesta tesi.

En la línia dels drets, però, cal estar molt atent a l'hora d'unificar o voler harmonitzar: al llarg de la tesi s'ha exposat com les políti-

ques d'igualtat o els sistemes constitucionals –per exemple– resulten ser molt diferents a les dues voreres mediterrànies. Potser la solució alternativa i més coherent a l'harmonització és que els actors polítics del Nord i del Sud del Mediterrani, siguin capaços de dialogar sense que les diferents percepcions sobre un mateix concepte en siguin un obstacle, fent compatibles ambdues postures, però tenint clar que les percepcions són diferents, fet que en les relacions Euro-Mediterrànies ha estat passat per alt com s'ha demostrat i reiterat en aquesta tesi.

2- Quan es parla de la Conca Sud (sobretot en tot el Procés EuroMediterrani) es cau en l'error d'incloure tots els països de la vorera Sud dins el “mateix sac”. Aquesta visió global òbviament no és ben vista per tots els països del Sud, manifestant que cadascun d'ells disposa de les pròpies particularitats. Si bé és cert que des de la U.E es promogueren els Acords d'Associació de manera bilateral per a cada país singular, a efectes pràctics no s'ha perdut la visió global. Un exemple d'aquesta visió global és la nova Política de Veïnatge que a part d'expandir-se per l'Est d'Europa, s'ha estès per les voreres Orientals i Meridionals del Mediterrani –**Marroc**, Algèria, Tunísia, Líbia, Egipte, Israel, Jordània, Líban, Síria i Autoritat Palestina–, configurant-se així com un complement al Procés EuroMediterrani.

En les pàgines precedents s'ha mostrat el recorregut i la influència del Procés de Barcelona, analitzant les mancances de la Conferència de Barcelona sobretot en els temes continguts en la “tercera cistella” (col·laboració cultural, social i humana, fomentant el recolzament a les institucions democràtiques, impulsant l'estat de dret i la promoció dels drets humans). Si bé és cert que la Declaració de Barcelona

de 1995 reconeixia el paper fonamental de les migracions per les relacions entre Nord i Sud, en aquesta tesi s'ha exposat com aquest punt ha quedat abandonat per les agendes internacionals, i per tant ni el Procés ha tingut l'èxit esperat, ni tampoc s'ha vist una evolució del *conflicte* migratori.

Per tal d'establir la relació entre el fet que els conceptes de la “tercera cistella” hagin caigut en l'oblit i el falliment constant d'un intent en la política immigratòria comuna de la UE s'ha fet un balanç del Procés –des de l'any 1995 fins el 2005– posant de relleu que la manca de consciència per part de la Unió Europea de que els preceptes com l'estat de dret, la democràcia, els drets humans i les polítiques d'igualtat no han estat concebudes de la mateixa manera en les dues voreres Mediterrànies han pogut frenar les negociacions eficaces per establir un diàleg migratori.

3- Pel que fa a les propostes de caire general, la tesi planteja que de cara a l'any 2010 –data fixada pel Procés EuroMediterrani com una meta per establir una zona de lliure canvi entre les dues voreres mediterrànies– es pugui parlar d'un “*Barcelona+15*” amb les solucions de les llacunes polítiques i jurídiques que la “tercera cistella” ha deixat, si més no, l'aplicació pràctica dels preceptes continguts en ella. Només amb aquesta solució es podran arribar a solventar les deficiències d'un Procés EuroMediterrani que ha repercutit en el falliment de les polítiques immigratòries a nivell europeu: només des de la consciència de les diferents accepcions que es tenen d'un mateix concepte, es podrà arribar al fons de la qüestió.

La manca de l'èxit esperat en el Procés de Barcelona: en aquest sentit les mancances, com s'ha posat de relleu al llarg de tota a aquesta tesi, han estat les fortes diferències conceptuals, encara avui existents entre ambdues voreres mediterrànies.

La immigració ha deixat de ser un problema d'abast única i exclusivament nacional per passar a ocupar l'agenda internacional. Com totes les matèries de regulació supranacional, necessiten un temps d'adaptació (des que els estats cedeixen un tros de la pròpia sobirania, fins que es passen a adoptar les polítiques internacionals- en aquest cas, de la Unió Europea). Al marge del període d'adaptació, hi ha diferents errors de base: ja des de la Conferència de Barcelona s'intentava promoure la democràcia, l'estat de dret i la promoció dels drets humans com a factor que pot ajudar a frenar les onades immigratòries. Com s'ha pogut comprovar al llarg de la recerca de tota la tesi, aquestes no han minvat des que va començar el Procés de Barcelona i per tant, cal fer un triple plantejament: o no s'han emprat correctament els instruments comunitaris (amb els programes de desenvolupament) per posar fre als processos migratoris; o la solució no recau en els projectes que fins ara s'han emprat; o el problema no és només de comunicació i cooperació entre les dues conques, sinó també en el si de la Unió Europea, on no hi ha unanimitat en adoptar polítiques en aquest sentit.

De fet, molts països de la Unió Europea no estan interessats en el Procés EuroMediterrani de la mateixa manera com actors espanyols o francesos no s'han apassionat mai per les polítiques del Bàltic.

Les possibles solucions que es proposen a aquest plantejament són les següents:

a) cal una cooperació al desenvolupament des de qualsevol nivell operatiu. Aquest element pot fer desaparèixer les causes de fons que porten a fenòmens migratoris. Cal veure però quina és la manera més eficient. Aquesta cooperació ha de deixar de ser només a nivell de la Unió Europea, sinó que també cal una cooperació a nivell nacional (paral·lel, però no substitutiu) ja que la importància de la cooperació al desenvolupament, ha resultat històricament i segons

els estudis, un instrument que ha permès modernització i per tant mobilitat social i territorial.

b) És a través dels immigrants mateixos que es pot frenar la immigració: els immigrants que aprenen a la Conca Nord una manera diferent de viure, seran la societat civil de demà dels països d'origen, i per tant, és el millor mètode per la cooperació al desenvolupament.

c) Potser l'entrada massiva d'immigrants (tot i les catàstrofes humanes) pot ajudar a accelerar una política immigratòria comuna ja sigui dins de la UE com pel que fa a la cooperació amb el Sud.

d) Cal fer més efectiu el concepte de desenvolupament humà, ja que gràcies a Amartya Sen nasqué una idea revolucionària i per tant com instrument clau per reduir la pobresa, i amb ella la reducció dels fenòmens migratoris. L'eficiència d'aquest concepte es tradueix en l'aplicabilitat a nivell governamental on els actors polítics puguin valorar altres elements més enllà del Producte Interior Brut per calibrar les situacions dels països, i amb ells, la situació de cadascuna de les persones que viuen arreu del món. Tenint en compte el desenvolupament en les polítiques de cooperació al desenvolupament, es podrà arribar a donar aplicabilitat a un concepte que sovint cau en l'oblit.

Com deia Sen, els drets polítics són importants, no només per satisfer les necessitats, sinó també per a poder formular les necessitats. Aquest element, que el podem considerar com a punt clau del concepte de desenvolupament humà, ha estat i està sent el concepte que està en la corda fluixa en els països subdesenvolupats i fins i tot en els que estan en via de desenvolupament. Òbviament si no es troba un element nou o si més no, no se li dóna l'aplicabilitat que Sen volia donar al concepte –sumant-li les contribucions de Nussbaum, la qual considera fonamental tenir en compte el rol de les dones

i de cadascuna de les persones–, no s'arribarà mai a un nivell de desenvolupament que pugui frenar les onades immigratòries, per exemple cap Europa. Des del *Partenariat*, s'hagués pogut impulsar la idea de Sen, la qual s'hagués centrat en un escenari ideal per a la seva aplicació.

4- En relació a les mancances jurídiques, no s'ha donat una aproximació jurídica al Procés fet que ha provocat una llacuna en el Dret. Caldria haver establert uns mínims que haguessin permès un Diàleg més fructífer entre les dues voreres Mediterrànies, i un dels fruits principals es veuria amb els temes immigratoris. Si que és cert que és molt delicat harmonitzar el Dret de dues voreres amb cultures jurídiques tant diferents, però cal negociar per a que es duguin a terme. Paral·lelament, també és cert que amb el Procés de Barcelona, no es pretenia establir un *acquis* comunitari com el que es pretén establir en el marc de la Unió Europea, però potser caldria estudiar-ne la viabilitat. Aclarint temes jurídics, sovint es resoldria tot el que ve al darrere que de fet és el que ha passat en el *Partenariat* a nivell econòmic, però deixant enrere els altres nivells (els socioculturals). Tot i així, es parla de *l'acquis* Barcelona com a fruit dels Acords d'Associació entre la Unió Europea i cadascun dels països de la Conca Sud del *Partenariat*.

La **solució** a la manca d'harmonització jurídica pot ser l'establiment de les igualtats materials i formals a la Conca Sud Mediterrània. Al llarg de la recerca s'ha posat de manifest la mancança d'igualtat material en els països *partners* del Sud, la qual garantiria el desenvolupament dels drets fonamentals. Si bé és cert que s'ha posat de relleu que en termes generals, el Dret estableix uns criteris jurídics i polítics, i d'acord amb aquests es tractarà una situació determinada en termes d'equiparació, no succeeix així en la realitat

jurídica de la vorera Sud Mediterrània, ja que aquesta “equiparació” no es dóna a efectes pràctics, per tant la igualtat material és inexistent. No n’hi ha prou en postular en els articulats constitucionals que “tothom és igual davant la llei”, sinó que cal igualtat en l’aplicació d’aquesta llei. Si s’aconseguís aquest objectiu – des de la postura d’aquesta tesi és possible en primer lloc a través de la pressió de la societat civil, i en segon lloc amb l’elaboració de les polítiques públiques que tinguin en compte un veritable principi d’igualtat- s’assolirà aquest principi en una de les seves màximes. Al marge de la igualtat a nivell “nacional” en els països del Sud, caldrà també que des d’Europa -en tant que impulsora del *Partenariat EuroMediterrani*- es doni exemple en les polítiques d’igualtat en un doble sentit:

a) en les polítiques internes dels estats membres de la U.E –o en el seu cas, en les polítiques comunitàries– s’estableixi sempre el principi d’igualtat i de no-discriminació enfront els immigrants, establint si cal, les *polítiques de la diferència* o d’*Acció positiva*.

b) Europa actuï en *condicions iguals* en les relacions amb el Sud, en paritat de condicions.

5- En referència a les mancances polítiques, al llarg de la tesi s’han analitzat el concepte de estat de dret, la democràcia, les polítiques d’igualtat i els drets humans, i com aquests conceptes són tots ells percebuts a la Conca Sud. La conciliació –entre Nord i Sud– de tots aquests conceptes és possible mitjançant una interpretació universal de tots ells, sempre que estiguem disposats a cedir una parcel·la de la nostra tradició històrica, i només així es veurà la receptivitat. Al llarg de la recerca, s’ha pogut comprovar que tampoc és ben bé cert que al Sud hi hagi una única concepció sobre tots els elements citats, sinó que en funció de les ideologies els conceptes

són canviants i dinàmics. L'exemple més evident és el de la democràcia, ja que alguns pensen que sigui irreconciliable amb l'Islam i d'altres aposten per ella: si bé és cert que tots els països de la Conca Sud han firmat els Acords EuroMediterranis on es vetlla per la promoció dels drets humans i la democràcia, cerquen poder establir societats políticament estables, per tal que les pressions migratòries cap a Europa minvin. L'idea de la creació i la successiva ratificació dels Acords és efectiva sempre i quan es compleixin amb la finalitat per la qual foren creats. Probablement la **solució** és fer uns Acords més concrets per a cada país –en la majoria dels casos es tracta d'Acords gairebé idèntics– i establir uns mecanismes, organismes o institucions noves, *ad hoc*, per a fer complir els citats Acords.

Tot i els acords (aquests entesos com a conformitat) dels països del Sud –en la seva majoria musulmans– en els tractes amb la Conca Nord, conceben la democràcia de manera diferent. Com s'ha dit anteriorment, al Sud hi ha diferents postures sobre aquest concepte i com s'ha exposat al llarg de la tesi, les teories de tots els teòrics islamistes apunten que totes les qüestions d'Estat han de ser regulades per la *shari'a*, i les qüestions que queden fora de la mateixa, troben el consens (element clau en la democràcia) en la Comunitat. És aquí on els mateixos islamistes afirmen que la democràcia només es donarà en aquests casos. Per tant doncs, es veu que –a través del texts i autors analitzats– a la Conca Sud postulen la democràcia però amb una sèrie de “peròs” que cal tenir en compte a l'hora de reconèixer la democràcia als països del Sud del Mediterrani.

En els casos on es produeixen aquestes disfuncions en la percepció dels conceptes tractats en la “tercera cistella” s'ha recorregut a les Nacions Unides. El PNUD (el Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament) és un instrument que anualment publica un Informe sobre el Desenvolupament Humà. Des de l'any 2002 es

publica aquest Informe sobre el Món Àrab, i ha servit per trobar algunes respostes a les qüestions formulades al començament de la tesi, és a dir, el que es refereix a la interpretació de tots els preceptes de la Declaració de Barcelona. Tot i així, el problema segueix persistent: l'Informe té poca vinculació en els països del Món Àrab, ja que aquest que no ha afectat a les estructures institucionals d'aquests països tot i ser elaborat per intel·lectuals de la Conca Sud Mediterrània.

Per tant doncs, des d'un pla teòric resulta rellevant el paper de les Nacions Unides ja que sovint s'ha hagut de recórrer a aquest organisme pels casos de declaracions de caràcter “universal”, sigui pel que fa a l'estat de dret i pels drets humans. Ara bé, no sempre ha funcionat: sovint –i com s'ha exposat en aquesta tesi– els conceptes i resolucions de les Nacions Unides, són benvingudes pel Món Àrab (com diu algun autor, els caps d'estat firmen les resolucions o declaracions perquè tal i com va passar en el període de descolonització, els dirigents dels països emancipats, tenien ganes de assegurar's al costat dels seus antics “amos”). És important perquè sobretot en els informes del Món Àrab es fa referència a tots els conceptes tractats en aquesta tesi, tals com la igualtat, la democràcia i la interpretació d'aquestes. Si aquest estri fos més vinculant i s'empressin instruments eficaços per contemplar-ho en les agendes polítiques, les polítiques immigratòries de la Unió Europea, anirien més ben encarrilades ja que es seria plenament conscient de les limitacions i de la situació real en la que actuen. Més enllà de l'eficiència d'aquest instrument en mans dels actors del Nord, resulta extremadament important la valoració del mateix per part dels actors del Sud, on des de llur posició també podrien solventar molts dels conflictes en el si de les societats de la Conca Sud.

6- De totes maneres, per molt que hi hagi instruments internacionals pel mig (ja siguin polítics o jurídics) facultatius o obligatoris, hi ha uns elements clau per establir un Mar de Diàleg en termes generals, més enllà de les postures polítiques, però amb aplicació política:

a) es necessitarà que transcorrin encara alguns anys per a que es perdin les percepcions colonitzadores per part del Sud, la concepció “del voler ser imposats”. Amb el pas del temps, també es permetrà que les societats civils madurin en si mateixes, i puguin adquirir cada vegada més força en el disseny de les noves polítiques.

b) cal la predisposició dels països de les dues Conques per poder establir un veritable Diàleg que vagi més enllà dels termes econòmics (especialment, quan el Sud espera les col·laboracions econòmiques del Nord).

c) per evitar un altre fracàs, resultarà clau la pau a Orient Mitjà –que s’espera que en el “*Barcelona+15*” el problema estigui solucionat– perquè en el moment de la redacció d’aquestes conclusions la situació és absolutament hostil.

Tots els temes tractats en aquesta tesi poden tenir múltiples interpretacions jurídiques o polítiques, i és precisament aquesta diversitat interpretativa –molt positiva des d’un punt de vista de l’enriquiment cultural en l’àrea Mediterrània– que accentua encara més les diferències entre les dues voreres mediterrànies. La **solució** és conciliar-les, de la mateixa manera com cal fer amb les cultures en el sentit més ampli del terme- i procurar que cedeixi l’actor del Nord i l’actor del Sud per poder arribar a una aproximació on el marge de maniobra sigui el més estret possible. En aquest sentit són importants els mecanismes creats per establir un Diàleg sincer com la Fundació Anna Lindh, tot i que hauria de deixar de ser un instrument merament polític per a que pugui produir l’eficàcia amb

l'objectiu de la qual es va crear. Cal que aquest tipus d'instruments es polititzin –en el sentit negatiu del terme– el menys possible per superar més fàcilment els abismes propis de la seva naturalesa. Un mecanisme com aquest, desenvolupat de la manera com la seva creació demanava, pot ser la clau de sortida de molts dels conflictes entre les dues voreres mediterrànies, i amb ella, es pot anar més enllà d'un Diàleg de Cultures, per poder passar a un segon nivell: un diàleg polític-jurídic que podria ajudar a minvar els fenòmens migratoris, i sobretot afavorir les relacions Nord- Sud.

7- Un altre tema que s'aborda al llarg de la tesi és la necessitat de la política immigratòria comuna de la Unió Europea, que és d'una importància vital si es vol seguir portant per bon camí el Procés EuroMediterrani. En primer lloc cal resoldre els problemes del Nord (en aquest cas, la manca d'unitat en el si de la Unió Europea pel que fa una política immigratòria comuna), per poder afrontar amb els veïns del Sud el fenomen migratori: el gran problema de la política immigratòria de la Unió Europea és la paradoxa institucional a la que està sotmès el sistema comunitari. En el seu dia, i a través del Tractat d'Amsterdam i de Niça es crearen institucions cada vegada més noves, complexes i sofisticades per a l'elaboració de la legislació comunitària, i quan ja estava tota la “maquinària en marxa”, els estats membres decidiren prendre les mesures i decisions a nivell nacional, davant els fenòmens migratoris. En el moment de la redacció d'aquestes conclusions, la situació a Europa és més aviat hostil, després de la Conferència de Tampere, on els estats no estaven disposats a cedir part de llur sobirania, i ni tant sols s'aplicava el principi de solidaritat entre els estats davant els darrers esdeveniments relacionats amb les onades massives d'immigració en les costes mediterrànies.

Per tant, les polítiques europees en matèria d'immigració, han de tenir algun element que vagi més enllà del simple acord entre els estats membres, és a dir, que vagi més enllà dels temes tècnics, polítics i jurídics. Ha de tenir molt clara també una política exterior en matèria de cooperació i d'ajut al desenvolupament, encarrilada a garantir les capacitats, i les oportunitats de cadascuna de les persones que viuen en el racó més "pobre" del Planeta. Si que és cert que pot ser una posició paternalista i per tant criticable, però en les darreres dècades les relacions internacionals han anat sempre encarrilades cap aquesta direcció, que no té perquè ser la més encertada.

Amb tot això, el que resulta paradoxal és que la Unió Europea sigui incapaç -de moment- d'elaborar una política immigratòria comuna quan en canvi l'any 1995 a Barcelona es formulaven les intencions del Procés EuroMediterrani sobre la cooperació en matèria migratòria. El fet que avui els pares i creadors d'aquelles declaracions, no sàpiguen establir una política comuna per Europa, fa replantejar-se l'eficàcia del *Partenariat*.

8- Si bé en aquesta tesi s'han exposat les polítiques mediterrànies i les polítiques immigratòries analitzant *l'íter* transcorregut fins ara i les llurs mancances, és també cert que la política (i les conseqüents propostes i el disseny final de les polítiques) moltes vegades es separa del pla teòric. Cal pensar per exemple que les agendes polítiques -i en aquest cas ens referim a l'agenda política internacional- no transmeten valors (element clau que s'ha analitzat al llarg d'aquesta tesi, posant de manifest les diferents concepcions entre el Sud i el Nord de la Conca Mediterrània) sinó que han de cercar la compatibilitat entre ells, a través del Diàleg. De totes maneres en un pla teòric, el Diàleg sembla una empresa fàcil però que a efectes pràctics no és pas així.

Per un veritable Diàleg Nord- Sud, i per tant per donar solucions als problemes migratoris, cal establir institucions compartides amb paritat en les decisions. Tot i que aquesta ja era una de les propostes del *Grup de Savis* de la Comissió Prodi, cal donar-li un enfocament diferent i saber esquivar o afrontar els obstacles que es donen.

L'experiència Mediterrània ha demostrat que és difícil establir una institució en condicions paritàries de participació en les decisions. Com en qualsevol mecanisme cal que s'estableixen regles clares des del començament, i tenint en compte les disparitats socials i polítiques característiques del Sud i del Nord. Per exemple no es pot establir una institució per vetllar pels drets fonamentals en un marc polític i social que no es respectin els mateixos. Si es pogués arribar a aquesta situació òptima, tindria unes repercussions fonamentals i molt clares per disminuir les onades immigratòries, del Sud cap al Nord.

El Diàleg –en aquest cas per establir institucions comunes– és una qüestió que cal afrontar des del Nord i des del Sud. És una relació bilateral i de respecte recíproc que cal que d'una banda s'acabin amb els perjudicis i amb l'esperit de superioritat per part del Nord, i de l'altre –del punt de vista del Sud– cal que es distanciïn de les provocacions.

Per tot això, tots els temes tractats en aquesta tesi, cal que siguin presos molta cautela perquè encara que s'han intentat exposar les diferents posicions d'un mateix argument, la societat civil, no ho concep de la mateixa manera. I si bé és cert que és difícil harmonitzar les societats civils de les dues voreres mediterrànies –tampoc no és una solució, perquè trencaria amb tots els esquemes de pluralitat que s'han defensat durant tota la tesi– el que sí que cal harmonitzar és l'aplicació del principi d'igualtat entès des de la seva vessant formal i material. Sembla que fins ara la Conca Sud ha evolucionat en

la legislació per vetllar per els drets formals, però a la pràctica, les desigualtats materials segueixen persistents, fet que suposa un *output* més per generar moviments immigratoris vers la Conca Nord Mediterrània.

It would be necessary to question which aspects of the Barcelona Process are identified as the weakest and therefore need to be proposed a solution for improvement.

Below, some appreciations are made with respect to all the EuroMediterranean Process, that must be taken into account when analyzed from a political or juridical point of view, and which are sometimes misregarded. Moreover, this research includes some general, political and juridical proposals, which have been elaborated in order to give an answer to the inadequacies of the Barcelona Process.

1- The subject of the harmonization of law within the framework of the *Partnership* (in the “third basket”): in order for this harmonization to take place it would be necessary to take some “model” as a reference. The trend within the Barcelona Process is to take the European schemes as a pattern. The danger implied in this position is to fall into “imperialism”, even though from an institutional point of view this concept is denied, whilst claiming that it is necessary to project the European model and that this fact does not imply “imperialism”, but the will of sharing our experiences - the European experiences. This fact, however, could be deeply discussed, since it is not completely certain that from the southern shore they are willing to share the errors and the solutions that Europe has suffered and has overcome along its history. The evidence of all this is shown in the behaviour of some states of the southern basin during the tenth anniversary of the Barcelona Conference, as explained in this dissertation.

In the field of rights, it is however necessary to be very much aware when unifying or intending to harmonize: throughout the thesis it has been set forth how the equality politics or the constitutional systems, for example, turn out to be very different in both Mediterranean shores. Maybe the most alternative and coherent solution to harmonization would be that both northern and southern political actors of the Mediterranean could be capable of discussing in a way that different perceptions to the same concept would not be an obstacle. Both points of view would then be compatible, whilst bearing clear in mind that the perceptions are different, a fact which has been often disregarded in the EuroMediterranean relationships and which has been demonstrated and reiterated in this thesis.

2- When referring to the southern shore (especially in the EuroMediterranean Process) the occurring error is to include all the countries of the southern basin in the “same basket”. This global vision is obviously not well regarded at by all the southern countries, claiming that each one of them have their peculiarities. Although it is certain that from the EU the Association Agreements were promoted in a bilateral basis for each singular country, in a practical way the global vision still remains. An example of this global vision is the new Neighbourhood Policy, which has spread over eastern Europe, as well as the eastern and southern shores of the Mediterranean –Morocco, Algeria, Tunisia, Libya, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Syria and Palestinian Authority–. This instrument has turned out to be a complement to the EuroMediterranean Process.

The previous pages portray the itinerary and the influence of the Barcelona Process, analyzing the lacks of the Barcelona Conference especially in the subjects contained in the “third basket” (cultural, social and human collaboration, fostering the support to democratic institutions, promoting rule of law and the promotion

of human rights). Although it is certain that the Barcelona Declaration of 1995 recognized the fundamental role of migrations for the relationships between North and South, this thesis sets out how this matter has been neglected by the international agendas. For this reason the Process has not been as successful as it ought to be, and moreover there has been no evolution in the migratory conflict. An assessment of the Process (1995-2005) has been carried out in order to establish the relationship between the failure to apply the concepts of the “third basket” and the failure of the EU common immigration policy. This evaluation points out that the EU’s lack of consciousness in the fact that precepts such as rule of law, democracy, human rights and equality policies have not been conceived in the same way in both Mediterranean shores may have been hindered effective negotiations in establishing a migratory dialogue.

3- Regarding the proposals of general issues, the thesis suggests that in 2010 –year in which the EuroMediterranean Process as set its goal to establish a free trade area between the two Mediterranean shores– there will be a “*Barcelona+15*” that will provide solutions to the political and juridical lagoons that the “third basket” has disregarded, that is to say, the practical application of the precepts contained in it. Only this point of view would offer a way to resolve the deficiencies of a EuroMediterranean Process that has had such effect on the failure of the immigration policies at European level: only from the consciousness of the different meanings of the same concept will we get to the root of the problem.

The lack of success of the Barcelona Process: in this sense, the inadequacies, as pointed out along the dissertation, have been the strong conceptual differences which exist still nowadays between both Mediterranean shores.

Immigration has grown out to be more than an exclusively national issue but an international agenda matter. Like all supranational regulation items, they need a time for adaptation (from the states' sovereignty transfer to the adoption of international policies - in this case, of the European Union). Besides the adaptation period, there are different basic errors: already from the Barcelona Conference there was an attempt to promote democracy, the rule of law and the promotion of human rights as a factor that could help to stop immigration waves. As demonstrated throughout the thesis research, the latter have not decreased since the Barcelona Process was set off and therefore, a three-side approach is needed: either the community instruments (with the development programmes) have not been correctly used to put an end to the immigration processes; or the solution does not fall on the projects that have been used up to now; or else the problem is not only a matter of communication and cooperation between both basins, but also lies at the very heart of the European Union, where there is no unanimity on adopting such policies.

As a matter of fact, many countries of the European Union are not interested in the EuroMediterranean Process in the same way in which some Spanish or French actors have never been moved by the policies of the Baltic.

The possible solutions proposed to this approach are the following:

a) co-operation to development from any operational level. This element could remove the background causes that lead to migratory phenomena. However, it is necessary to identify the most efficient way. This cooperation should extend from the European Union level to the national level (parallel, but not substitutive), since the importance of co-operation in development has proven to be, historically

and according to the studies, an instrument leading to modernization and therefore social and territorial mobility.

b) It is through immigrants that immigration can be prevented: immigrants who learn to live in a different way in the northern shore, will be tomorrow's civil society of the countries of origin. Thus, this is the best method of co-operation to development.

c) Perhaps the massive entrance of immigrants (in spite of human catastrophes) can help speeding up both the drafting of a common immigration policy both in the EU as well as co-operation with the South.

d) The concept of human development coined by Amartya Sen should be given more efficiency. The author gave birth to a revolutionary idea that should have helped stop poverty and, with it, migratory problems. The efficiency of this concept is translated into the applicability into governmental level where the political actors can appraise other elements beyond the Gross Domestic Product in order to calibrate the situations of their countries, and along with them, the situation of each person living all over the world. By taking into account the development of co-operation to development policies, it will be possible to apply a concept which has often fallen into oblivion .

As Sen puts it, political rights are important, not only to satisfy the needs, but also to be able to formulate them. This element, that can be considered as key element of the human development concept, has been and still is the pending concept in the underdeveloped countries and even in those that are in the developing process. Obviously, if a new element is not found or if the applicability which Sen wanted to give to the concept is not used –adding up the contributions of Nussbaum, who considers fundamental to take into account the role of the women and of each person–, a level of devel-

opment to stop immigration waves, for instance to Europe, will not be reached. The *Partnership* could have launched Sen's idea, which would have been set in an ideal background for its application.

4- In relation to the juridical shortages, a juridical approach to the Process has not been given, leading to a lagoon in the field of Law. It would have been necessary to establish some minimums to foster a more fruitful dialogue between the two Mediterranean shores. One of the main outputs of this dialogue would have immigration issues. Although it is true that it is a very delicate matter to harmonize the Law in two areas where juridical cultures are so different, it is necessary to negotiate for them to be implemented. Parallely, it is also true that the Barcelona Process did not intend to establish a community *acquis* in line with that of the European Union, but perhaps it would be necessary to study the feasibility. When clarifying juridical subjects, the rest of issues are subsequently solved, as it was the case with the *Partnership* at an economic level, although leaving other levels behind – such as the sociocultural one. Even so, the Barcelona *acquis* is referred to as an output of the Association Agreements between the European Union and each of the countries of the *Partnership* southern shore.

The solution to the lack of juridical harmonization could be the establishment of the material and formal equality in the southern Mediterranean shore. Along the research, the lack of material equality in the southern partners countries has been exposed, which would guarantee the development of fundamental rights. Although it has been pointed out that, in general terms, the Law establishes some juridical and political criteria, and in accordance to them a determinate situation will be dealt with in terms of comparison, this is not so in the juridical reality of the Mediterranean southern basin. This “comparison” is not given in real terms, so the material equal-

ity is inexistent. It is not only necessary to postulate in the constitutional articles that “everyone is equal in front of the law”, but this law should also be equally applied. If this objective was achieved - from this dissertation’s point of view it is possible, in first place, through the civil society’s pressure and, in the second place, with the elaboration of public policies that truly stem in the principle of equality- this principle will be attained in one of its maxims. Besides the issues of equality at “national” level in the southern countries, it would also be necessary that the European Union –as instigator of the EuroMediterranean *Partnership*– sets an example of equality policies in a double sense:

a) the internal policies of the EU member states - or else, the communitarian policies - should always apply the principle of equality and non-discrimination to immigrants, establishing if necessary, the *politics of difference* or of *affirmative action*.

b) Europe should perform in *equal conditions* concerning the relationship with the South, in parity conditions.

5- Concerning the political deficiencies, along the thesis the concept of rule of law, democracy, equal rights policies and human rights have been analyzed, and the ways in which all these concepts are perceived in the southern shore. The conciliation –between North and South– of all these concepts is possible through a universal interpretation of all them, if we are willing to allow an allotment of our historical tradition, and only in this way the receptivity will become visible. In the resreach, it has been proven that there does not exist a completely uniform conception of the cited elements in the South either, rather the concepts are ever-changing and dynamic depending on the ideologies. The most evident example is that of democracy, as some think that it is irreconcilable with Islam while

others go strongly for it: although it is true that all the countries of the southern shore have signed the EuroMediterranean Agreements, which is meant to watch over the promotion of human rights and democracy, they try to establish politically stable societies in order to diminish the pressure of migration towards Europe. The idea behind the creation and the successive ratification of the Agreements is especially effective in those cases, where they are fulfilled to the end for which they were created. Probably the solution is to make some more concrete Agreements for each country - in the majority of the cases these Agreements are practically identical- and to establish some new mechanisms, organizations or institutions *ad hoc* to ensure the fulfilment of the mentioned Agreements.

In spite of the agreements (understanding them as a mutual consent) of the countries of the South -which are in their majority Muslim- in their dealings with the Northern Shore, they conceive democracy in different ways. As has been exposed already, in the South there are different attitudes towards this concept and as has been explained throughout the thesis, the theories of all Islamist theoreticians claim that all questions concerning the state have to be regulated by the *shari'a*, and those questions, which remain outside its scope, find the consensus (key element of democracy) in the Community. It is in this context that the very Islamists affirm that democracy will have the saying only in these cases. From all of this -the analyzed texts and authors- we see that in the southern shore democracy is postulated, however with a series of “buts” that need to be kept in mind when recognizing democracy in the countries of the South of the Mediterranean.

In the cases where these disfunctions turn up in the perception of the concepts treated in the “third basket” the United Nations have been resorted to. The UNPD (the United Nations Program for Development) is an instrument that annually publishes a Report about Human Development. Since the year 2002 this report on the Arab World is published, and it has provided some answers to the questions formulated at the beginning of the thesis, that is answers to all that is related to the precepts of the Barcelona Declaration. Even so, the problem remains: the report has little impact in the countries of the Arab World, because it has not at all affected the institutional structures of these countries in spite of being elaborated by intellectuals of the southern Mediterranean shore.

Therefore, from a theoretical point of view, the role of the United Nations is relevant since often this organization has had to be resorted to for establishing declarations of a “universal” character, be it regarding the rule of law or human rights. However, this has not always worked: often -and as set forth in this thesis- the concepts and resolutions of the United Nations are welcomed by the Arab world (as an author suggests, the heads of State sign the resolutions or declarations because as it happened in the period of decolonization, the leaders of the emancipated countries wished to seat beside their ancient “owners”). This is important especially because in the reports on the Arab World reference is made to all the concepts treated in this thesis, such as equality, democracy and the interpretation of these. If this tool was more binding and if effective instruments were employed to be contemplated in the political agendas, the immigration policies of the European Union would be much more effective, because they would be fully conscious of the limitations and of the actual situation in which they operate. Beyond the

efficiency of this instrument in hands of the actors of the North, its appraisal by the southern actors is extremely important, as from their own position they could resolve many of the conflicts in the heart of the southern shore societies.

6- Anyhow, for all the international instruments that may interfere (be they political or juridical), optional or compulsory, there are some key elements to establish a Sea of Dialogue in more general terms, beyond the political postures, but with some applications in politics:

a) still some more years will have to go by for the perceptions of colonization on part of the south to vanish, the impression of “things being imposed on them”. In time, the civil societies will also mature themselves, and they can acquire more and more strength in the design of new policies.

b) in order to establish a true Dialogue that goes beyond economic terms, the predisposition of the countries of both shores is necessary (especially, when the South waits for the economic collaboration of the North).

c) in order to avoid another failure, peace in the Middle East -a problem which is expected to be solved by the “*Barcelona+15*”- will be key, because in the moment of the writing of these conclusions the situation is absolutely hostile.

All the subjects treated in this thesis can have multiple juridical or political interpretations, and it is precisely this interpretational diversity –very positive from a point of view of the cultural enrichment in the Mediterranean area– that stresses even more the differences between the two sides of the Mediterranean. The **solution** is to reconcile them, in the same way as for cultures in the broadest sense of the term- and to ensure that both the actor from the North

and the actor from the South cede in order to be able to arrive at an approach where the leeway is the closest possible. In this sense, the mechanisms created to establish a sincere dialogue like the Anna Lindh Foundation are important, even though it should stop being a merely political instrument in order to be able to work with the efficiency towards the goal for which it was created. It is necessary for this type of instrument to be politicized –in the negative sense of the term– overcoming more easily the abysses inherent in its nature with the least possible effort. A mechanism like this, developed in the way its creation demanded, can be the key to success in many of the *conflicts* between the two sides of the Mediterranean, and with this, one can go beyond a Dialogue of Cultures, to be able to advance to a second level: a political and juridical dialogue that could help to diminish the migratory phenomena and that could especially favour the North-South relationships.

7- Another subject approached throughout the thesis is the need for a common immigration policy in the European Union, which is of vital importance for the EuroMediterranean Process to continue in good terms. In first place, it is necessary to solve the problems of the North (in this case, the lack of unity within the European Union concerning a unified immigration) to be able to face the migratory phenomenon together with the neighbours in the South: the great problem of the European Union immigration policy is the institutional paradox to which the community system is subdued. In opportune moments and through the Treaties of Amsterdam and of Nice every time more complex and sophisticated institutions were created for the elaboration of the community legislation, and when the entire “machinery” was already in operation, the member states decided to take the corresponding measures and decisions on a na-

tional level, facing the migratory phenomena. In the moment of the writing of these conclusions, the situation in Europe is rather hostile, after the Tampere Conference, where the states were not willing to yield part of their sovereignty, and not even as much as the principle of solidarity among the states was applied in the face of the recent, related events with the massive waves of immigration on the Mediterranean shores.

Therefore, the European policies on the subject of immigration are clearly in need of an element, which goes beyond the simple agreement among the member states, that is to say, which goes beyond the technical, political and juridical subjects. They also need to be very clear in a foreign policy on the subject of cooperation and foreign aid, directed towards guaranteeing the capabilities and the opportunities of each of the persons who live more in the “poor” corner of the planet. One thing that is certain is that it can be a paternalist position and therefore subject to criticism, but in the last decades the international relations have always gone along this track, which is not necessarily the most appropriate one.

With all this, the one thing that is paradoxical is that the European Union is incapable -for the time being- of elaborating a common immigration policy, while, however, in the year 1995 in Barcelona the intentions of the EuroMediterranean Process concerning the migratory subject were formulated. The fact that today the parents and creators of those declarations are incapable of establishing a common policy for Europe makes one reconsider the efficiency of the *Partnership*.

8- While in this thesis the Mediterranean policies and immigration policies have been exposed analyzing the trajectory traversed so far and the deficiencies, it is also certain that the policy (and

the resulting proposals and the final design of the policies) many times deviate from the initial theoretical plan. One has to consider, for example, that the political agendas –and in this case we refer to the international political agenda– do not transmit values (key element that has been analyzed throughout this thesis, bringing to light the different conceptions between the South and the North of the Mediterranean shores) but they have searched for agreement among themselves by way of a Dialogue. At any rate, from a theoretical point of view, dialogue seems an undertaking easy to realize, but hands on work, this is not the case at all.

For a true North-South Dialogue, and thus for solutions to the migratory problems, it is necessary to establish common institutions with parity in their decisions. Even though this was already one of the proposals of the *Group of Experts* of the Prodi Commission, it is necessary to refocus and to learn to avoid or to face the obstacles.

The Mediterranean experience has demonstrated that it is difficult to establish an institution with parity in participation and in decisions. As with any mechanism it is necessary that clear rules are established from the beginning, taking into account the social and political disparities between the South and the North. For example, an institution to keep vigil on human rights cannot be established in a political and social surrounding, where these rights are not respected. If this optimal situation could be arrived at, this would have some fundamental and very clear repercussions for reducing the immigration waves from the South towards the North.

The Dialogue –in this case to establish common institutions– is a question which should be faced from the North and from the South. It is a bilateral relationship that has to be characterized by mutual respect, and it is necessary that on the part of the North prejudice

and the spirit of superiority are done away with, while on the other part –the one of the South– it is necessary that one abstains from provocations.

Because of this, with all the subjects treated in this thesis it is necessary to advance very cautiously, because despite the fact that the different views on the problems have been presented, this is not the way in which the civil society conceives these matters. Moreover, although it is certain that it is difficult to harmonize the civil societies of the two Mediterranean shores –and while this is not really a solution, because it would break with the schemes for plurality that have been defended during all of the thesis– the one thing that definitely needs to be harmonized is the application of the principle of equality in its formal and material aspects. It seems that until now the southern shore has evolved in the legislation to watch over the formal rights, but in practice, the material inequalities persist, and this fact results in giving another reason for the generation of immigration movements towards the northern Mediterranean shore.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

BIBLIOGRAFIA

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATORIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL:T.1182-2007

- Abu Zayd, N. *Islam e storia*. Ed. Bollati-Boringhieri. Torino, 2002.
- Albioni, R; Guazzone, L. “*Democracy in the Arab Countries and the West*” a *Mediterranean Politics*. Ed. Taylor and Francis Group. Vol. 9; Núm.1; Spring 2004.
- Aluffi Beck-Peccoz, Roberta (Direcció). *Le leggi del diritto di famiglia negli stati arabi del Nord-Africa*. Dossier Mondo Islamico, 4. Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli. Torino, 1997.
- Amin, Samir. *L'accumulazione su scala mondiale: critica della teoria del sottosviluppo*. Ed. Edizioni Jaca Book. Milano, 1971. (Versió espanyola: Amin, Samir. *La acumulación a escala mundial*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1974).
- Amoroso, Bruno. *Europa e Mediterraneo. Le sfide del futuro*. Ed. Dedalo. Bari, 2000.
- Amoroso, Bruno; Gallina, Andrea (Direcció). **Inchiesta. Mediterraneo economie, società, identità. Rivista Trimestrale**. Luglio-settembre 2003.
- Amoroso, Bruno (Introducció). *III Rapporto sul Mediterraneo “Ripensare l'Europa, Ripensare il Mediterraneo”*. Ed. Collana Documenti CNEL (Consiglio Nazionale dell'economia e del lavoro), núm.4. Roma, 1997.
- Amselle, Jean-Loup. *Vers un multiculturalisme français. L'empire de la coutume*. Ed. Champs Flammarion. Aubier, 1996.

- Archibugi, Daniele; Beetham David. *Diritti umani e democrazia cosmopolitica*. Ed. Elementi Feltrinelli. Milano, 1998.
- Attinà, Fulvio; Longo, Francesca (Direcció). *Unione Europea e Mediterraneo fra globalizzazione e frammentazione*. Ed. Cacucci Editore. Bari, 1996.
- Balibar, Étienne. *Nosotros, ¿ciudadanos de Europa?*. Ed. Tecnos. Madrid, 2003.
- Barav, Ami; Philip, Christian. *Dictionnaire Juridique des Communautés*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1993.
- Barbera, Augusto (Direcció). *Le basi filosofiche del costituzionalismo*. Ed. Editori Laterza. Roma, 1998.
- Barcellona, Pietro. *Quale politica per il terzo millennio?*. Ed. Edizioni Dedalo. Bari, 2000.
- Bastienier, Albert et altri. *Italia, Europa e nuove immigrazioni*. Ed. Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli. Torino, 1990.
- Bauböck, R; Heller, A; Zolberg, A. *The Challenge of Diversity: Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Ed. Avebury-European Centre Vienna. Aldershot Vienna, 1996.
- Baumann, G. *L'enigma multiculturale: stati, etnie, religioni*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2003.
- Beetham, D. *Politics and Human Rights*. Ed. Blackwell. Oxford, 1995.
- Belvisi, Francesco. *Società multiculturale, diritti, costituzione. Una Prospettiva realista*. Ed. Clueb. Bologna, 2000.
- Benchenane, Mustapha. *Pour un dialogue euro-arabe*. Ed. Berger-Levrault. Paris, 1983.

- Bencheneb, A. *“L’harmonisation du droit et le Partenariat Euro-méditerranéen”* a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003.
- Bevilacqua, Piero; De Clementi, Andreina. (Direcció). *Storia dell’emmigrazione italiana*. Ed. Donzelli Editore. Roma, 2002.
- Bifulco, Raffaele; Cartabia, Marta; Celotto, Alfonso. *L’Europa dei diritti. Commento alla Carta dei diritti fondamentali dell’Unione Europea*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2001.
- Black, Maggie. *La cooperazione allo sviluppo internazionale*. Ed. Carocci Editore. Roma, 2004.
- Blanc Altemir, Antoni (Direcció). *El Mediterráneo: un espacio común para la cooperación, el desarrollo y el diálogo intercultural*. Ed. Tecnos. Madrid, 1999.
- Bobbio, Norberto. *Eguaglianza e libertà*. Ed. Giulio Einaudi Editore. Torino, 1995.
- Bobbio, Norberto. *“Eguaglianza”*. **Enciclopedia del Novecento**. Vol. II. Istituto della Enciclopedia italiana. Roma, 1977.
- Bobbio, Norberto; Matteucci, Nicola; Pasquino, Gianfranco. *Il Dizionario di Politica*. Ed. UTET Libreria. Torino, 2004.
- Bobbio, Norberto. *L’età dei diritti*. Ed. Einaudi. Torino, 1990.
- Bolaffi, Guido et altri. *Dizionario della diversità*. Ed. EDUP. Roma, 2004.

- Bolaffi, Guido. *Una politica per gli immigrati*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1996.
- Bonanate, Luigi. *La politica internazionale fra terrorismo e guerra*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 2004.
- Bonazzi, T; Dunne, M. *Cittadinanza e diritti nelle società multiculturali*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1994.
- Brochmann, Grete; Hammar, Tomas (Direcció). *Mechanisms of Immigration Control: A comparative Analysis of European regulation Policies*. Ed. Berg. Oxford- New York, 1999.
- Cagiano de Azevedo, Raimondo. *Le Migrazioni Internazionali. Il cammino di un dibattito*. Ed. Giappichelli. Torino, 1995.
- Campanini, M. *Islam e politica*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1999.
- Canal-Forgues, Eric (Direcció). *Recueil des Constitutions des pays Arabes*. Ed. Bruylant. Brussel·les, 2000.
- Cardia, Carlo. *Stato e confessioni religiose*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1998.
- Carré, O. *L'Islam et l'Etat*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1982.
- Carter, Ian (Direcció). *L'idea di eguaglianza*. Ed. Campi del Sapere-Feltrinelli. Milano, 2001.
- Cassano, Franco. “*Il Mediterraneo contro tutti i fondamentalismi*”, a Barcellona, Pietro; Fabio, Ciaramelli. *La frontiera Mediterranea. Tradizioni culturali e sviluppo locale*. Ed. Dedalo. Bari, 2006.
- Cassese, Antonio. *I diritti umani nel mondo contemporaneo*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 1994.

- Castells, Manuel. *L'era de la informació. El poder de la identitat*. Generalitat de Catalunya, Vol. II. Barcelona.
- Castells, Manuel. *La Galaxia Internet*. Ed. Plaza and Janés. Barcelona, 2001.
- Castells, M; Himanen, P. *El estado del bienestar y la Sociedad de la Información. El modelo finlandés*. Ed. Alianza Editorial- Colección la sociedad red. Madrid, 2002.
- Chaloff, Jonathan. "Italy" a Niessen, Jan; Schibel, Yongmi; Thompson, Cressida (Direcció). *Current Immigration Debates in Europe*. A Publication of the European Migration Dialogue. With the support of the European Comisión Directorate-General Justice, Freedom and Security. September 2005. The Migration Policy Group (MPG).
- Chourou, B. "*The Challenge of Democracy in North Africa*" a Gillispie, Richard; Youngs, Richard. *The European Union and Democracy Promotion. Rhe Case of North Africa*. Ed. Frank Cass. London, Portland, 2002.
- Cohn-Bendit, Daniel; Schmid, Thomas. *Patria babilonia. Il rischio della democrazia multiculturale*. Ed. Edizioni Theoria. Roma, Napoli, 1994. (Versió espanyola: *Ciudadanos de Babel. Aposando por una democracia multicultural*. Introducció de Javier de Lucas. Ed. Talasa. Madrid, 1995).
- Compaine, Benjamin M. *The Digital Divide*. Ed. MIT Press Sourcebooks, UK, 2001.
- Cornelius, Wayne A.; Martin, Philip L.; Hollifield, James F. (Direcció). *Controlling Immigration. A global perspective*. Ed. Stanford University Press. Stanford, California, 1994.

- Corsale, Massimo. “*Pluralismo giuridico*”. **Enciclopedia del diritto**. Vol. XXXIII. Ed. Guiffrè. Milano, 1965.
- Costa, Pietro; Zolo, Danilo (Direcció). *Lo Stato di diritto. Storia, teoria, critica*. Ed. Campi del sapere-Feltrinelli. Milano, 2002.
- Courtois, J.P. “*Colloque sur le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*” a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003.
- Crespi, F.; Segatori, R (Direcció). *Multiculturalismo e democrazia*. Ed. Donzelli. Roma, 1996.
- Curcio, Carlo. “*Eguaglianza*” a **Enciclopedia del Diritto**. Vol. XIV. Ed. Giuffrè. Milano, 1965.
- Dahrendorf, Ralf. *En busca de un nuevo orden. Una política de la libertad para el siglo XXI*. Ed. Paidós, Estado y sociedad. Barcelona, 2005.
- De Bruycker, Philippe (Direcció). *The Emergence of European Immigration Policy. L'émergence d'une politique européenne*. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003.
- De Lucas Martín, Javier. *Globalització i identitats. Claus polítiques i jurídiques*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 2003.
- De Lucas Martín, Javier. “*El objetivo de integración en las políticas de inmigración*”. A Peces Morate, Ernesto (Direcció). *Inmigración y derecho*. Ed. Consejo General del Poder Judicial. Madrid, 2002.

- De Lucas Martín, Javier. “*La igualdad ante la ley*”, a Garzón Valdés, Ernesto; Laporta, Francisco J. (Direcció). *El derecho y la justicia*. Ed. Trotta, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1996.
- De Lucas Martín, Javier (Direcció). *La multiculturalidad*. Ed. Consejo General del Poder Judicial, Cuadernos de Derecho Judicial. Madrid, 2001.
- De Lucas Martín, Javier (Direcció). *Derechos de las minorías en una sociedad multicultural*. Ed. Consejo General del Poder Judicial, Cuadernos de Derecho Judicial. Madrid, 1998.
- De Lucas Martín, Javier. *Puertas que se cierran. Europa como fortaleza*. Ed. Icaria, Barcelona, 1996.
- De Lucas Martín, Javier. *El desafío de las fronteras. Derechos humanos y xenofobia en una sociedad plural*. Ed. Temas de Hoy. Madrid, 1994.
- De Lucas Martín, Javier. *Europa: ¿convivir con la diferencia?*. Ed. Tecnos. Madrid, 1992.
- De Luedtke Adam. “*European Integration, Public Opinion and Immigration Policy. Testing the impact of National Identity*”, a **European Union Politics**. Vol. 6. Nº1, març 2005. Sage Publications London.
- De Yturbe, C. *Multiculturalismo y derechos*. Ed. Instituto Electoral Nacional, México D.F., 1998.
- Derisbourg, Jean-Pierre. “*The Euro-Mediterranean Partnership since Barcelona*” a Gillespie, R. (Direcció) *The Euro-Mediterranean Partnership. Political and Economic Perspectives*. Ed. Frank Cass, Londres, 1997.

- Díaz, Elías. *Estado de Derecho y sociedad democrática*. Ed. Taurus. Madrid, 1991.
- Dogan, M. *Comparing Pluralist Democracies: Strains on Legitimacy*. Ed. Boulder. CO, Westview, 1988.
- Donini, P.G. *I paesi arabi*. Ed. Editori Riuniti. Roma, 1983.
- Donini, Valentina et altri. *Questioni di integrazione giuridica nel mondo arabo e nel mediterraneo*. Ed. Istituto per l'Oriente C. A. Nallino. Università degli studi di Roma “Tor Vergata”. Centro Interdisciplinare di studi e documentazione sul mondo islamico. Roma, 2001.
- Donnelly, J. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Ed. Cornell University Press. Ithaca, 1989.
- Donnelly, J. *International Human Rights*. Ed. Westview Press. Boulder, 1993.
- Dworkin, Ronald. “*Eguaglianza*”. **Enciclopedia delle scienze sociali**. Istituto dell'enciclopedia italiana. Vol. III. Ed. Treccani. Roma, 1993.
- Dworkin, Ronald. “*Eguaglianza di risorse*” a *L'idea di eguaglianza* (Direcció de Carter, Ian). Ed. Campi del sapere- Feltrinelli. Milano, 2001.
- El-Sayed Selim, Mohammad. “*Egypt and the Euro-Mediterranean Partnership: Strategic Choise or Adaptive Mechanism*”, a Gillespie, R. (Direcció). *The Euro-Mediterranean partnership. Political and Economic Perspectives*. Ed. Frank Cass, Londres, 1997.
- Emmanuel, A. *El intercambio desigual*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1972.

- Entzinger, Han B. *“L’emergenza delle politiche di integrazione per gli immigrati in Europa”*, a Basteiner, Albert (et altri). *Italia, Europa e nuove immigrazioni*. Ed. Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli. Milano, 1990.
- Fabbrini, Sergio; Morata, Francesc (Direcció). *L’Unione europea: le politiche pubbliche*. Ed. Editori Laterza. Roma, 2002.
- Facchi, Alessandra. *Immigrati, diritti e conflitti. Saggi sul pluralismo normativo*. Ed. Clueb. Bologna, 1999.
- Facchi, Alessandra. *I diritti nell’Europa multiculturale*. Ed. Laterza. Bari, 2001.
- Facchi, Alessandra. *“Immigrazione, libertà e eguaglianza: due modelli politico-giuridici”*, a **Teoria Politica. Quadrimestrale**. Ed. Franco Angeli. Milano. Anno XII. N.2/1996.
- Faini, Riccardo; Navaretti, Giorgio Barba (Direcció). *Nuove prospettive per la Cooperazione allo Sviluppo. I processi d’integrazione economica e politica con i paesi del Mediterraneo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1997.
- Fargues, Philippe (Direcció). *Mediterranean Migration 2005. Cooperation project on the social integration of immigrants, migration, and the movement of persons*. Financed by the European Commission - MEDA Programme. Brussel·les, 2005.
- Ferrajoli, Luigi. *“Dai diritti del cittadino ai diritti della persona”*, a Zolo, D (Direcció). *La cittadinanza: appartenenza, identità, diritti*. Ed. Laterza. Roma- Bari, 1996.
- Fillion-Dufouleur, Bernard. *“Émergence d’une culture juridique commune”* a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de

Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003.

- Flory, Maurice; Bahgat, Korany; Mantran, Robert. *Les régimes politiques arabes*. Ed. Presses Universitaires de France. Paris, 1991.
- Gambino, Antonio. *Gli altri e noi: la sfida del multiculturalismo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1996.
- Garson, D. *Social Dimensions of Information Technology: Issues for the New Millennium*. Ed. Idea Group. Hershey , 2000.
- Gianni, M. *Multiculturalisme et integration politique*. Ed. L'Harmattan. Paris, 2002.
- Giliberti, Giuseppe. “*Sviluppo e diritti*”, a **Flaminia. Rivista quadrimestrale**. Ed. Edizioni Studio @lfa. Pesaro. N° 0 del 2005.
- Giliberti, Giuseppe. *Strumenti internazionali sui diritti umani*. Ed. Amnesty International. Bologna, 1994.
- Gillespie, Richard; Youngs, Richard (Direcció). *The European Union and Democracy Promotion. The Case of North Africa*. Ed. Frank Cass, London. Portland, Or, 2002.
- Gillespie, Richard (Direcció). *The Euro-Mediterranean Partnership. Political and Economic Perspectives*. Ed. Frank Cass, Londres, 1997.
- Gillespie, Richard (Direcció). **Mediterranean Politics**. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum. 9. n° 3. Autum 2004.
- Gillespie, Richard (Direcció). **Mediterranean Politics**. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum. 9. n° 1. Spring 2004.

- Givens, Terry; Luedtke, Adam. *“European Immigration Policies in comparative perspective”*. **Issue Saliency, Partisanship and Immigrant Rights**. Vol. 3. Núm.1. Abril 2002.
- González, N. *Los derechos humanos en la historia*. Ed. Edicions Universitat de Barcelona. Barcelona, 1998.
- Gozzi, Gustavo. *Democrazia e diritti. Germania: dallo Stato di diritto alla democrazia costituzionale*. Ed. Editori Laterza. Bari, 1999.
- Gozzi, Gustavo (Direcció). *Democrazia, diritti, costituzione. I fondamenti istituzionali delle democrazie contemporanee*. Ed. Società editrice il Mulino. Bologna, 1997.
- Gozzi, Gustavo (Direcció). *Islam e democrazia. Il processo di democratizzazione in un paese arabo e i problemi delle democrazie occidentali a confronto*. Ed. Società Editrice il Mulino. Bologna, 1998.
- Gozzi, Gustavo (Direcció). *Le prospettive europee di apertura all'Europa orientale e ai paesi del mediterraneo*. Ed. Longo Editore Ravenna, 2003.
- Gozzi, Gustavo; Martelli, Fabio (Direcció). *Guerre e minoranze. Diritti delle minoranze, conflitti interetnici e giustizia internazionale nella transizione alla democrazia dell'Europa Centro-orientale*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2004.
- Gozzi, Gustavo; Colombo, Valentina. *Tradizioni culturali, sistemi giuridici e diritti umani nell'area del Mediterraneo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2003.
- Guolo, Renzo. *Il fondamentalismo islamico*. Ed. Editori Laterza. Bari, 2002.

- Guolo, Renzo. *L'Islam è compatibile con la democrazia?*. Ed. Editori Laterza. Roma-Bari, 2004.
- Habermas, Jürgen. “*Stato di diritto e democrazia: nesso paradossale di principi contraddittori*”, a **Teoria Politica. Quadriestrale**. Ed. Franco Angeli. Milano. Anno XVI. N.3/2000.
- Habermas, Jürgen; Taylor, Charles. *Multiculturalismo. Lotte per il riconoscimento*. Elementi Feltrinelli. Milano, 1999. (versió espanyola : *Multiculturalismo y la política del reconocimiento*. Ed. Fondo de Cultura Económica. México, 1993).
- Hammar, Tomas (Direcció). *European immigration policy. A comparative study*. Ed. Stockholm University. Cambridge University Press. Cambridge, 1985.
- Hammar, Tomas; Brochmann, Grete (Direcció). *International migration, immobility and development : multidisciplinary perspectives*. Ed. Berg. Oxford-New York, 1997.
- Hart, Herbert L.A. *Il concetto di diritto*. Ed. Piccola biblioteca Einaudi 1965-1991. Torino, 2002.
- Hennebelle, Guy (Direcció). *L'Islam est-il soluble dans la République?*. Ed. Arléa-Corlet.
- Huntington, S.P. «*The clash of civilizations*». *Foreign Affairs*, 1994/1.
- Jouejati, Rarif. *Dialogue Euro-Arabe: conception historique et perspectives pour l'avenir*. Ed. Banco di Roma. Roma, 1979.
- Kelson, A.Gregory; Delaet, Debra. L. *Gender and immigration*. Ed. New York University Press. New York, 1999.

- Khader, Bichara et altri. *Europes et mondes musulmans. Un dialogue complexe*. Ed. GRIP.Editions. Brussel·les, 2004.
- Khader, Bichara. *Le partenariat euro-méditerranéen après la conférence de Barcelone*. Ed. L'Harmattan. Paris, 1997.
- Khader, Bichara. “*L’immigration comme risque transnational*” a Olivé-Serret, Enric (Direcció). *Fòrum Universitari de la Mediterrània. The Image of Europe in the Mediterranean. 2-3 juny 2005*. Ed. Publicacions URV, col·lecció Mar de Diàleg. Tarragona, 2006.
- Khader, Bichara. “*The Economic, Social and Political Impact of the Euro- Mediterranean Partnership*” a Maresceau, M; Lannon, E. *The EU’s enlargement and Mediterranean Strategies. A comparative analysis*. Ed. Palgrave. Londres, 2001.
- Khader, Bichara. “*L’impact de l’élargissement sur les flux migratoires sud-méditerranéens*” a VV.AA. *Le Partenariat Euro-Méditerranéen et le Processus de Barcelone: Nouvelles Perspectives*. Actes de Colloque, Lyon, 14 décembre 2001. Ed. Bruylant. Bruxelles, 2003.
- Kirkman Geoffrey S; Cornelius Peter K; Sachs Jeffrey D; Schwab K. *The Global Information Technology*. Report 2001-2002. Ed. Oxford University Press. UK, 2002 .
- Kymlicka, Will. *La cittadinanza multiculturale*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1999. (versió espanyola: *Ciudadanía multicultural*. Ed. Paidós. Barcelona, 1996).
- Kymlicka, Will. *La política vernácula. Nacionalismo, multiculturalismo y ciudadanía*. Ed. Paidós. Barcelona, 2003.

- Kymlicka, Will. “*Le sfide del multiculturalismo*”. Revista **Il Mulino**, núm 46. Bologna, 1997. Pàg.199-217.
- Lana, Mario (Direcció). **I diritti dell’uomo. Cronache e battaglie. Rivista Trimestrale**. Anno VI n° 3. Settembre- Dicembre 1995.
- La Torre, Massimo et altri. **Sociologia del diritto, fondata da Renato Treves XXVIII/2001/3: Rivista quadrimestrale**. III quatrimestre. Milano, 2001.
- Lewis, Bernard. *Il linguaggio politico dell’Islam*. Ed. Laterza. Bari, 2005.
- Lipani, Nicola (Direcció). **Repertorio delle decisioni della Corte Costituzionale 2000**. Ed. Giuffrè. Milano, 2001.
- Lipset, S.M; Seong, Kyoung-Ryung; Torres, J.C. “*A Comparative Analyses of the Social Requisites of Democracy*”. **International Social Science Journal**, núm. 45, 1993.
- López García, Bernabé; Hernando de Larramendi, M. “*Spain and North Africa: Towards a ‘Dynamic Stability’*” a Gillespie, Richard; Youngs, Richard. *The European Union and Democracy Promotion. The Case of North Africa*. Ed. Frank Cass. London, Portland, 2002
- Luhmann, Niklas. *La differenziazione al diritto*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1990.
- Lutterbeck, Derek. “*Policing Migration in the Mediterranean*”. (pàgs 59-82), a Gillespie, Richard (Direcció). **Mediterranean Politics**. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum.11.n° 1. March 2006.

- Maalouf, Amin. *Les identités meurtrières*. Ed. B.Grasset. Paris, 1998.
- Maciotti, M.I; Pugliese, Enrico. *Gli immigrati in Italia*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 1991.
- Manca, Luigino. *L'immigrazione nel diritto dell'Unione Europea*. Ed. Giuffrè. Milano, 2003.
- Maresceau, Marc; Lannon, Erwan (Direcció). *The EU's Enlargement and Mediterranean strategies. A Comparative Analysis*. Ed. Palgrave. Basingstoke, 2001.
- Martín Cubas, J. *Democracia e Internet*. Ed. UNED- Colección Interciencias. Madrid, 2001.
- Martiniello, Marco. *Le società multietniche*. Ed. Il Mulino Contemporanea. Bologna, 2000.
- Meissner, Doris M. et altri. *International Migration challenges in a new era: policy perspectives and priorities for Europe, Japan, North America and the international community : a report to the Trilateral Comisión*. Ed. Trilateral Comisión. New York, 1993.
- Melotti, Umberto et altri. *“La cittadinanza europea: Itinerari, strumenti, scenari”*. **Rivista di studi e documentazione sull'integrazione europea**. Roma, 2003.
- Melotti, Umberto. (Direcció). *L'abbaglio multiculturale*. Ed. SEAM. Roma, 2000.
- Menghi, Carlo Boris (Direcció). *L'immigrazione tra diritti e politica globale*. Ed. G. Giappichelli editore. Torino, 2002.

- Mernissi, Fatima. *Islam e democrazia. La paura della modernità*. Ed. Giunti. Firenze, 2002.
- Nacions Unides. *Informe sobre el desarrollo Humano-2004: La libertad cultural en el mundo diverso de hoy*. Ed. Ediciones Mundi Prensa, 2004.
- Nagel, Thomas. *I paradossi dell'uguaglianza*. Ed. Il Saggiatore. Milano, 1993.
- Nagel, Thomas. “*Eguaglianza*” a *L'idea di eguaglianza* (Direcció de Carter, Ian). Ed. Campi del sapere- Feltrinelli. Milano, 2001.
- Navaretti, Giorgio Barba; Faini, Riccardo (Direcció). *Nuove prospettive per la cooperazione allo sviluppo. I processi d'integrazione economica e politica nei paesi del Mediterraneo*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1997.
- Noja, S. *L'Islam moderno*. Ed. Mondadori. Milano, 1990.
- Nussbaum, C. Martha. *Giustizia sociale e dignità umana. Da individui a persone*. Ed. Il Mulino Intersezioni. Bologna, 2002.
- Nussbaum, C. Martha; Zanetti, Francesco (Direcció). *Capacità personale e democrazia sociale*. Ed. Diabasis. Reggio Emilia, 2003.
- Olivé Serret, Enric (Direcció). *The Europe of Human Rights. Identity and differences in a common framework*. Ed. Studioalfa. Pesaro, 2004.
- Olivé Serret, Enric. (Direcció). *Fòrum Universitari de la Mediterrània: The Image of Europe in the Mediterranean 2 i 3 juny 2005, Tarragona. Spain*. Ed. Publicacions URV. Col·lecció Mar de Diàleg. Tarragona, 2006.

- Olivé, L. *Multiculturalismo y pluralismo*. Ed. Paidós. México D.F., 1999.
- Oliviero, Maurizio. *Il costituzionalismo dei paesi arabi. Le costituzioni del Maghreb*. Ed. Giuffrè Editore. Milano, 2003.
- Osman, Filali; Philip, Christian (Direcció). *Le partenariat euro-méditerranéen: le processus de Barcelone: nouvelles perspectives*. Ed. Bruylant. Brussel·les, 2003.
- Ossama, F. *Les nouvelles technologies de l'information*. Ed. L'Harmattan. France, 2001.
- Pace, Enzo. *L'Islam in Europa: Modelli di integrazione*. Ed. Carocci Editore- Le Bussole. Roma, 2004.
- Pace, Enzo. *Islam e Occidente*. Ed. Edizioni Lavoro. Roma, 2002.
- Pace, Michelle. “*Conclusion: Cultural Democracy in Euro-Mediterranean relations?*”. (pàgs. 427-437) a Gillespie, Richard (Direcció). **Mediterranean Politics**. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum.10. n° 3. November, 2005.
- Pace, Michelle. “*Preface: The Importance of Conceptualizing Cultural and Social Co-operation in the Euro-Mediterranean Area*” (pàgs. 279-280) a Gillespie, Richard (Direcció). **Mediterranean Politics**. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum.10. n° 3. November, 2005.
- Pace, Michelle. “*Imagining Co-presence in Euro-Mediterranean Relations: The Role of ‘Dialogue’*”. (pàgs. 291-312), a Gillespie, Richard (Direcció). **Mediterranean Politics**. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum.10. n° 3. November, 2005.

- Pacini, Andrea (Direcció). *L'Islam e il dibattito sui diritti dell'uomo*. Ed. Edizioni Fondazione Giovanni Agnelli. Dossier Mondo Islamico 5. Torino, 1998.
- Paladin, Livio. “*Eguaglianza*”. **Enciclopedia del diritto**. Vol. XIV. Ed. Guiffrè. Milano, 1965.
- Palanca, Vaifra; Palumbo Vanna. “*Gli stranieri. Rassegna di studi, giurisprudenza legislazione. La nuova legislazione sugli stranieri*”. Supplement de la revista: **Gli stranieri**, n. 2/99. Ed. Union Printing Edizioni. Viterbo, 1999.
- Panebianco, Stefania (Direcció). *A New Euro-Mediterranean Cultural Identity*. Ed. Frank Cass London. Portland, Or, 2003.
- Pasquino, Gianfranco. “*Modernizzazione*” a *Il Dizionario di Politica*. Ed. Utet. Torino, 2004.
- Pastore, Ferruccio. “*Italy's migration contradiction*”. Publicat el 19 de febrer de 2004. Disponible a : http://www.opendemocracy.net/people-migrationeurope/article_1744.jsp.
- Peces-Barba Martínez, Gregorio. *Derecho y derechos fundamentales*. Ed. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid, 1993.
- Pérez Luño, Antonio Enrique. *Derechos humanos, estado de derecho y constitución*. Ed. Tecnos. Madrid, 1984.
- Picó Lorenzo, Celsa. “*Desencuentros entre la legislación de extranjería y la jurisprudencia. Experiencias en la aplicación del ordenamiento de inmigración. Diferente tratamiento del fenómeno migratorio por los jueces i Tribunales: entre el acierto y la oportunidad*”. A Peces Morate, Ernesto (Direcció). *Immigración y derecho*. Ed. Consejo General del Poder Judicial. Madrid, 2002.

- Pirrone, Marco Antonio. *Approdi e scogli. Le migrazioni internazionali nel Mediterraneo*. Ed. Eterotopia. Milano, 2002.
- Pisani, E. “Preface“ a Bistolfi, R (direcció) *Euro-Méditerranée. Una région à construire*”. Ed. Publishud. Chatou-Gontier, 1995.
- Pollet, K. “*The European Union and Migratory Pressure from the Mediterranean and Central and Eastern Europe*” (pàgs.335-367), a Maresceau, M; Lannon, E. *The EU’s enlargement and Mediterranean Strategies. A comparative analysis*. Ed. Palgrave. Londres, 2001.
- Prado, E. *La breixa digital o el perill d’exclusió de la Societat de la Informació*. Quaderns del CAC, 15. Barcelona: Consell de l’Audiovisual de Catalunya, 2003.
- Pugliese, Enrico; Maciotti, Maria Immacolata. *L’esperienza migratoria. Immigrati e rifugiati in Italia*. Ed. Laterza. Roma-Bari, 2005.
- Ramadan, Tariq; Germain, Robin; Gresh, Alain. *Intervista sull’Islam*. Ed. Edizioni Dedalo. Bari, 2002.
- Ramadan, Tariq. *Essere musulmano europeo: studio delle fonti islamiche alla luce del contesto europeo*. Ed. Troina. Città aperta, 2002.
- R.Tafts, Donald; Robbins, Richard. *International Migrations. The immigrant in the Modern world*. Ed. The Ronald Press Company. New York, 1955.
- Ragionieri, Rodolfo; Schmidt di Friedberg, Ottavia. *Culture e conflitti nel Mediterraneo*. Ed. Asterios. Trieste, 2003.

- Ragionieri, Rodolfo. “*Democratization and the Arab World: Different Perspectives and Multiple Options*” a Panebianco, Stefania. (Direcció). *A New Euro-Mediterranean Cultural Identity*. Ed. Frank Cass. London, Portland, OR, 2003.
- Raimondi, Antonio; Carazzone, Carola. *La globalizzazione dal volto umano. Diritti Umani: la nuova sfida della cooperazione allo sviluppo*. Ed. Sei frontiere. Torino, 2003.
- Rebuffa, Giorgio. *Costituzioni e costituzionalismi*. Ed. Giappichelli Editore. Torino, 1990.
- Regione Emilia. *L’immigrazione straniera in Emilia Romagna. Date al 01.01.2003*. Direzione generale risorse. Ed. Franco Angeli. Milano, 2004.
- Regione Emilia. *L’immigrazione straniera in Emilia Romagna. Date al 01.01.2001*. Direzione generale risorse. Ed. Franco Angeli. Milano, 2002.
- Rizzi, Franco. *Un Mediterraneo di conflitti. Storia di un dialogo mancato*. Ed. Meltemi editore. Roma, 2004.
- Ross, Alf. *Diritto e giustizia*. Ed. Piccola biblioteca Einaudi 1965-1990. Torino, 1990.
- Rusconi, Gian Enrico. “*Multiculturalismo e democrazia*”, a **Teoria Politica Quadrimestrale**. Ed. Franco Angeli. Anno XII. N.3/1996.
- Sachs, Wolfgang. *Ambiente e giustizia sociale. I limiti della globalizzazione*. Ed. Editori Riuniti. Roma, 2002.
- Said, Edward W. *Orientalismo*. Ed. Bollati Boringhieri. Torino, 1991.

- Sartori, Giovanni. *Pluralismo, multiculturalismo e estranei. Saggio sulla società multi-etnica*. Ed. Rizzoli. Milano, 2002.
- Sartori, Giovanni. “*How Far Can Free Government Travel?*” a **Journal of Democracy**, Vol. 6, núm.3, juliol 1995. Washington DC.
- Sartori, Giovanni. *The Theory of Democracy Revisited*. Ed. Chatham House. Chatham, NJ, 1987.
- San Juan Jr., E. *Racism and cultural Studies. Critiques of Multiculturalist Ideology and Politics of Difference*. Ed. Duke University Press. London, 2002.
- Schumacher, Tobias. “*Introduction: The Study of Euro-Mediterranean Cultural and Social Co-operation in Perspective*” (pàgs. 281-290), a Gillespie, Richard (Direcció). **Mediterranean Politics**. Ed. Routledge, Taylor & Francis Group. Volum.10. n° 3. November, 2005.
- Sciortino, Giuseppe. *L'ambizione della frontiera. Le politiche di controllo migratorio in Europa*. Ed. Franco Angeli. Milano, 2000.
- Sciortino, Giuseppe; Asher, Colombo. *Gli immigrati in Italia*. Ed. Il Mulino. Bologna, 2004.
- Sciortino, Giuseppe; Pastore, Ferruccio. “*Tutori Lontani. Il ruolo degli Stati d'origine nel processo di integrazione degli immigrati. Ricerca svolta su incarico della Commissione per le politiche di integrazione degli immigrati*”. Octubre, 2001. Disponible a: <http://www.cespi.it/PASTORE/tutori-lontani.PDF#search=%22Ferruccio%20Pastore%22>

- Semprini, A. *Le multiculturalisme*. Ed. Presse Universitaire de France. Paris, 1996
- Sen, Amartya. *Scelta, benessere, equità*. Ed. Il Mulino. Bologna, 1986.
- Sen, Amartya. *Globalizzazione e libertà*. Ed. Oscar Saggi Mondadori Sociologia. Milano, 2002.
- Sen, Amartya. *La democrazia degli altri*. Ed. Mondadori. Milano, 2004.
- Sen, Amartya. *Risorse, valori e sviluppo*. Ed. Bollati Boringhieri. Torino, 1992.
- Servon, J. L. *Bridging the Digital Divide: Technology, Community and Public Policy*. Ed. Blackwell Publishers Inc. Melbourne, 2002.
- Solanes Corella, Ángeles. *El espejo italiano. Un estudio de la normativa sobre la inmigración en Italia*. Ed. Dickinson. Universidad Carlos III. Madrid, 2001.
- Spatafora, Ersilingrazia; Cadin, Raffaele; Carletti, Cristina. *Sviluppo e diritti umani nella cooperazione internazionale. Lezioni sulla cooperazione internazionale per lo sviluppo umano*. Ed. G.Giappichelli Editore. Torino, 2003.
- Talbi, Mohamed. *Le vie del dialogo nell'islam*. Ed. Edizioni Fondazione Giovanni Agnelli. Torino, 1999.
- Taylor, Charles. *Multiculturalisme: différence et démocratie*. Ed. Aubier. Paris, 1994.
- Taylor, Charles. *Multiculturalism and the politics of recognition: an essay*. Ed. Princeton. New Jersey, 1992.

- Tibi, Bassam (Direcció: Nina zi Fürstenberg). *Euro-Islam. L'integrazione mancata*. Ed. Marsilio I libri di reset. Venezia, 2003.
- Tocqueville, A. *Democracy in America*. Vol. I. Ed. Knopf. New York, 1976.
- Todd, Emmanuel. *Le destin des immigrés. Assimilation et ségrégation dans les démocraties occidentales*. Ed. Editions du Seuil. Paris, 1994.
- Vatikiotis, P.J. *Islam: Stati senza nazione*. Ed. Il Saggiatore. Milano, 1993.
- Villoro, L. *Estado plural. Diversidad de culturas*. Ed. Paidós. México, 1998.
- Vitale, Ermanno. "Taylor, Habermas, Sen: multiculturalismo, stato di diritto e diseguaglianza", a **Teoria Política. Quadrimestrale**. Ed. Franco Angeli. Anno XI. N.3/1995.
- Vitale, E. *Liberalismo e multiculturalismo : una sfida per il pensiero democratico*. Ed. Laterza. Roma, 2000.
- VV.AA. *Migration and Population Change in Europe*. Research papers núm.19. Ed. United Nations Publication UNIDIR/93/23, 1993.
- V.V.A.A. *Progetto Jihad. La strategia dei califfati, la trappola saudita, l'Iraq verso la guerra civile?*. Ed. Grupo Editoriale l'espresso. **Rivista Italiana di Geopolitica**.
- V.V.A.A. *La société du savoir*, **Revue internationale des sciences sociales**, (UNESCO). Ed. Éditions Eres. France, 2002.

- Wallerstein, I. *El moderno sistema mundial*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1979.
- Weber, Max. *La política como vocación*. Ed. Ediciones Martínez Roca, Ensayos de sociología contemporánea. Barcelona, 1972.
- Weffort, F.C. “*New Democracies, Which Democracies?*”. **Working Paper** 198, The Woodrow Wilson Center, Latin American Program. Washington. D. C., 1992.
- Weiner, M. *The Global Migration Crisis. Challenge to States and to Human Rights*. Ed. Harper Collins. New York, 1995.
- Wihtol de Wenden, Catherine. *Les immigrés et la politique*. Ed. Presses de la Fondation Nationale des sciences politiques. Paris, 1988.
- Young, Iris Marion. *Le politiche della differenza*. Ed. Campi del sapere-Feltrinelli. Milano, 1996. (versió espanyola: *Justicia y políticas de la diferencia*. Ed. Cátedra. Madrid, 2002).
- Zincone, Giovanna. *Uno schermo contro il razzismo. Per una politica dei diritti utili*. Ed. Donzelli Editore. Roma, 1994.

Documents de la Unió Europea sobre Immigració- Desenvolupament- Polítiques EuroMed:

- COM (1995), 72. Bruxelles 1995. *Consolidamento politica Mediterranea dell’Unione Europea: Proposte per la creazione di un Partenariato Euromediterráneo*.
- COM (2000) 154 final, de 9 de febrer del 2000. *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité*

Económico y Social y al Comité de las Regiones. Objetivos estratégicos 2000-2005: “Hacer la nueva Europa”.

- COM (2001) 252 final. 8 de maig de 2001. Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu. *El papel de la Unión Europea en el fomento de los derechos humanos y la democratización en terceros países*. Disponible a: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/human_rights/doc/com01_252_es.pdf
- COM (2002) 703. *Integrating migration issues in the European Union's relations with Third Countries*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0703en01.pdf
- COM (2002) 590 final, de 30 d'octubre de 2002. *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social y al Comité de las Regiones*. Programa de treball de la Comissió Europea- 2003.
- COM (2003) 336. *Immigration, integration and employment*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0336en01.pdf
- 2618th Council Meeting on Justice and Home Affairs. 19 de Novembre de 2004. Disponible a: <http://ue.eu.int/ueDocs/newsWord/en/jha/82745.doc>
- COM (2004) 811. *Green paper on EU approach to managing economic migration*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0811en01.pdf
- COM (2004) 383. *The social dimension of globalization: the EU's policy contribution on extending the benefits to all*. Dispo-

nible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0383en01.pdf

–Council Directive 2004/81/EC. 29 d'Abril de 2004. *On the residence permit issued to Third-Country Nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities.* Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/oj/2004/l_261/l_26120040806en00190023.pdf

–Regulation (EC) No 491/2004 of the European Parliament and of the Council of 10 March 2004. *Establishing a programme for financial and technical assistance to Third countries in the areas of migration and asylum (AENEAS).* Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_080/l_08020040318en00010005.pdf

–COM (2005) 390. *Migration and development : some concrete orientations.* Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0390en01.pdf

–*Conditional revised services offer from the EC and its Member States.* Disponible a: http://europa.eu.int/comm/trade/issues/sectoral/services/wto_nego/index_en.htm

–COM (2005) 132. *Speeding up progress towards the Millennium Development Goals: the European Union's contribution.* Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0132en01.pdf

–COM (2005) 133. *Accelerating progress towards the Millennium Development Goals: financing for development and aid effec-*

- tiveness*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0133en01.pdf
- COM (2005) 134. *Accelerating progress towards attaining the Millennium Development Goals: policy coherence for development*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0134en01.pdf
- Charter of Fundamental Rights of the European Union*. Disponible a: http://www.europarl.eu.int/charter/pdf/text_en.pdf
- COM (2005) 514. *Fighting trafficking in human beings: an integrated approach and proposals for an action plan*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0514en01.pdf
- COM (2005) 669. *Policy plan on legal migration*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0669en01.pdf
- COM (2005) 389. *A Common Agenda for Integration: Framework for the Integration of Third-Country Nationals in the European Union*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0389en01.pdf
- COM (2005) 44. *Report on equality between women and men*. 2005. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0044en01.pdf
- COM (2005) 311. *The European Union Development Policy “the European Consensus”*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0311en01.pdf

- COM (2005) 375. *Proposal for a regulation on Community statistics on migration and international protection*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0375en01.pdf
- EU Council Conclusions. *Migration and External Relations*. Novembre, 2005. Disponible a: http://europa-eu-un.org/articles/fr/article_5340_fr.htm
- EU plan on best practices, standards and procedures for combating and preventing trafficking in human beings. Desembre de 2005. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/oj/2005/c_311/c_31120051209en00010012.pdf
- Council Directive 2005/85/EC. 1 de Desembre de 2005. *On minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_326/l_32620051213en00130034.pdf
- COM (2005) 388. *On regional protection programmes*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0388en01.pdf
- COM (2005) 391. *Proposal for a Directive on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying Third-Country Nationals*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0391en01.pdf
- Draft International Labour Organisation Multilateral framework on labour migration: non-binding principles and guidelines for a rights-based approach to labour migration. Disponi-

ble a: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/gb/docs/gb295/pdf/tmmflm-1.pdf>

- COM (2005) 603. *Proposal for a Directive on payment services in the internal market*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0603en01.pdf
- COM (2005) 390. *Migration and development : some concrete orientations*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0390en01.pdf
- COM (2005) 642. *EU strategy for action on the crisis in human resources for health in developing countries*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0642en01.pdf
- COM (2005) 621. *Priority actions for responding to the challenges of migration: first followup to Hampton Court*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0621en01.pdf
- EU Presidency Conclusions of the Brussels European Council*. Desembre de 2005. Disponible a: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/87642.pdf
- EU Presidency Conclusions of the Brussels European Council*. Desembre de 2005. Disponible a: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/87642.pdf
- COM (2006) 92. *A roadmap for equality between women and men. 2006-2010*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0092en01.pdf

- COM (2006) 18. *Investing in people: Communication on the thematic programme for human and social development*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0018en01.pdf
- COM (2006) 26. *Thematic programme for the cooperation with Third countries in the areas of migration and asylum*. Disponible a: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0026en01.pdf
- COM (2006) 402 final. *COMUNICACIÓN DE LA COMISIÓN sobre las prioridades políticas en la lucha contra la inmigración ilegal de los nacionales de terceros países*. Disponible a: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/es/com/2006/com2006_0402es01.pdf

Enllaços Internet:

I- Immigració a nivell internacional:

- Agència dels refugiats (Nacions Unides): www.unhcr.org
- Centre d'étude de l'ethnicité et des migrations (CEDEM): <http://www.ulg.ac.be/cedem/>
- Centro Studi Emigrazione (CSER) / Etudes Migrations- Roma: <http://www.ceser.it>
- Comissió Econòmico-Social per l'Oest d'Àsia, de les Nacions Unides: <http://www.escwa.org.lb>
- Global Commission on International Migration: **Report of the Global Commission on International Migration** “*Migra-*

tion in an interconnected world : new directions for action”:

www.gcim.org

- International Centre for Migration Policy Development: www.icmpd.org
- International Organization for Migration: www.iom.int: Fargues, Philippe. « *Dialogue sur la Coopération Migratoire en Méditerranée Occidentale (5+5). Rencontre Ministérielle. Tunis, 16-17 Octobre 2002. Les politiques migratoires en Méditerranée Occidentale: contexte, contenu, perspectives* »: <http://www.iom.int/jahia/jsp/index.jsp>
- Migration Policy Group: <http://www.migpolgroup.com/>
- Nacions Unides - Població: <http://www.un.org/french/esa/prograreas/pop.html>
- Organisation de coopération et de développement économiques: <http://www.oecd.org>
- Organització Internacional del Treball (Internacional Labour Organization): <http://www.ilo.org>
- Programa de desenvolupament humà de les Nacions Unides: <http://www.undp.org/>
- The european forum for migration studies: http://web.uni-bamberg.de/~ba6ef3/main_e.htm

II- Revistes- Centres sobre immigració:

- Centre for European Migration and Ethnic Studies (CEMES) : <http://www.cemes.org>

- Centre for Immigration and Multicultural Studies: <http://coms.anu.edu.au/links.html>
- Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations (CEIFO): <http://www.ceifo.se>
- Immigrants and Minorities: <http://frankcass.com/jnls/im.htm>
- International Journal of Refugee : <http://www3.oup.co.uk/reflaw/contents/>
- International Migration Review: <http://www.cmsny.org>
- Jura Gentium. Centro di filosofia del diritto internazionale e della politica globale: <http://dex1.tsd.unifi.it/juragentium/>
- Migrations Sociétés: <http://hometown.aol.com/ciemiparis/>
- New Community Journal of the European Research Centre of Migration and Ethnic Relations Utrecht: <http://www.uu.nl/uu-publish/homeuu/1main.html>
- Revista “hommes and migration”: <http://www.adri.fr/hm/>
- Revista Migraciones (Universidad Pontificia Comillas, Madrid): <http://www3.upco.es/pagnew/iem/nueva/04publicaciones/migraciones/imagenes/index.htm>
- Revista de població i Migraciones: <http://www.emigratio.com/index2.htm>
- Revue Européen de migrations internationales: <http://www.mshs.univ-poitiers.fr/migrinter/remi/remi.htm>
- Revue Européenne des Migrations Internationales: <http://www.mshs.univ-poitiers.fr/migrinter/remi/remi.htm>

- Rivista delle politiche sociali (Italia): <http://www.larivistadellepolitichesociali.it>
- Rivista “Diritto immigrazione e cittadinanza”: <http://www.francoangeli.it/Riviste/Diri.asp>
- Equilibri: www.equilibri.net

III- Immigració a nivell nacional:

- Caritas Roma (Itàlia): <http://www.caritasroma.it/>
- Centro di Informazione e documentazione su immigrazione e intercultura del Comune di Roma (Itàlia): <http://www.roma-intercultura.it>
- CESTIM (Verona, Itàlia): <http://www.cestim.it/>
- Ministeri de Treball i Afers Socials (Espanya): <http://www.mtas.es/migraciones/default.htm>
- Provincia Emilia-Romagna (Italia): <http://www.provincia.bo.it/immigrazione/osservatorio.html>; www.emiliaromagnasociale.it
- Stanieri (Itàlia): <http://www.stranieri.it>

IV- Espai Mediterrani:

- Africa e Mediterraneo (Itàlia): <http://www.africamediterraneo.it>
- Ansa Mediterraneo: <http://www.ansamed.info/ansamed/index.shtml>
- Fondazione Mediterraneo (Itàlia): <http://www.euromedi.org/main.asp>

–Revista per el diàleg entre el Maghreb, Espanya i Europa: <http://www.afkar-ideas.com/>.

V- Enllaços Polítics Mediterrànies:

–Fondazione Mediterraneo: <http://www.euromedi.org/fondazione/chisiamo.asp>

–Institut Europeu de la Mediterrània: <http://www.iemed.org>

–Ministero degli Affari Esteri (Itàlia): http://www.esteri.it/ita/4_27_58_52.asp

–Ministeri d’Afers Exteriors del Marroc (Declaració de Rabat):
<http://www.maec.gov.ma/migration/fr/migration.htm>

–Parlament Europeu: <http://www.europarl.europa.eu/president/euromed/en/default.htm>

VI- Procés EuroMediterrani:

–Barcelona+ 10: <http://www.barcelona10.org/>

–Cimera EuroMediterrània 2005: <http://www.euromedbarcelona.org/index.html>

–Comissió Europea (*Partenariat* EuroMediterrani): http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/

–Albioni, R. “*I rapporti tra Europa e Mediterraneo: il quadro istituzionale e politico*”, 2001. Disponible a: www.bancaditalia.it

VII- Rotatius on-line del Món Àrab:

- Algèria:** <http://www.elwatan.com/>. (Rotatiu independent i progressista).
- Egipte:** <http://weekly.ahram.org.eg/index.htm>
- Líban:** <http://www.lorient-lejour.com.lb/>. (rotatiu que pertany a la corrent cristiana-maronita); <http://www.dailystar.com.lb/home2.asp> (rotatiu pro-occidental, progressista).
- Marroc:** <http://www.lematin.ma/> (Rotatiu monàrquic i governatiu); <http://www.telquel-online.com/> (setmanal independent).

VIII- Bases de dades:

- www.freedomhouse.org
- <http://www.wider.unu.edu/wiid/wiid.htm>
- <http://demo.istat.it>
- <http://www.ine.es>
- <http://www.worldbank.com>

IX- Democràcia- Estat de Dret:

- Boix, Carles. "*Democràcia, Desigualtat i la Riquesa Específica del Països*". Disponible a: <http://home.uchicago.edu/~cboix/dem-ineq-text.pdf>
- Colomer, J.M. "*El modelo español de democratización*". Política y Gobierno. Vol. VI, Núm. 1. Mèxic, 1999. Disponible a: <http://>

www.politicaygobierno.cide.edu/num_anteriores/Vol_VI_N1_1999/Colomer.pdf

- L. Munck, Gerardo; Verkuilen, Jay. “*Conceptualizando y midiendo la democracia: una evaluación de índices alternativos*”.2002. Disponible a: http://www.politicaygobierno.cide.edu/num_anteriores/Vol_IX_N2_2002/Munck.pdf
- Lipset, Seymour Martín. “*Repensando los Requisitos Sociales de la Democracia*”. **American Sociological Review**. 1994. Disponible a: <http://www.cholonautas.edu.pe/pdf/lipset.pdf>
- Mayntz, Renate. “*Nuevos Desafíos de la Teoría de la Governance*”, 2000. Disponible a: http://www.iigov.org/revista/?p=7_02
- Mény, Y. “*Política, corrupción y democracia*”., 1996. Disponible a: http://www.politicaygobierno.cide.edu/num_anteriores/Vol_III_N1_1996/Meny.pdf.
- “*Prospects for the Rule of Law among Nations*”. Disponible a: http://www.un.org/law/counsel/english/Vienna_24_2_04final.pdf.
- Ojeda Paullada, Pedro. “*Democracia y gobernabilidad*”. Disponible a: <http://www.bibliojuridica.org/libros/1/93/13.pdf>
- Paramio, L. “*Globalización y el Malestar de la Democracia*”, 2002. Disponible a: <http://www.iesam.csic.es/doctrab2/dt-0223.pdf>
- Salama A Salama “*Democratic mirage*”. Disponible a: *Al-Ahram Weekly* (<http://weekly.ahram.org.eg/index.htm>). 17-23 de Noviembre de 2005. Issue No. 769. Apartat “Opinion”.

- Sen, Amartya. *"La democràcia como valor universal"*. 2000.
Disponible a: [http://www.analitica.com/va/economia/opini-
on/5192428.asp](http://www.analitica.com/va/economia/opinion/5192428.asp)
- Vallès, Josep M. *"Constitució i Cultura Democràtica"*. Disponible
a: [http://www.diba.es/icps/working_papers/docs/Wp_i_157.
html](http://www.diba.es/icps/working_papers/docs/Wp_i_157.html)
- <http://www.transparency.org/>

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

APÈNDIX DOCUMENTAL

Annex 1

Declaració de Barcelona.

Annex 2

Dades estadístiques migratòries i immigratòries de les Nacions Unides.

Annex 3

Entrevista Romano Prodi.

Annex 4

Articles d'analistes publicats a Le Monde (Procés de Barcelona 1995- 2005)
i als principals rotatius del Món Àrab.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

ANNEX 1

Declaració de Barcelona

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

DECLARACIÓ DE BARCELONA DE LA CONFERÈNCIA EUROMEDITERRÀNIA

**DECLARACIÓ DE BARCELONA
ADOPTADA A LA CONFERÈNCIA EUROMEDITERRÀNIA
(27/28 DE NOVEMBRE DE 1995)**

El consell de la Unió Europea, representat pel seu president, Sr. Javier SOLANA, ministre d'Afers Estrangers d'Espanya;

La Comissió Europea, representada pel Sr. Manuel MARÍN, vicepresident;

Alemanya, representada pel Sr. Klaus KINKEL, vicecanceller i ministre d'Afers Estrangers;

Algèria, representada pel Sr. Mohamed Salah DEMBRI, ministre d'Afers Estrangers;

Àustria, representada pel Sra. Benita FERRERO-WALDNER, secretària d'Estat del Ministeri d'Afers Estrangers;

Bèlgica, representada pel Sr. Erik DERYCKE, ministre d'Afers Estrangers;

Xipre, representat pel Sr. Alecos MICHAELIDES, ministre d'Afers Estrangers;

Dinamarca, representada pel Sr. Ole Loensmann POULSEN, secretari d'Estat del Ministeri d'Afers Estrangers;

Egipte, representat pel Sr. Amr MOUSSA, ministre d'Afers Estrangers;

Espanya, representada pel Sr. Carlos WESTENDORP, secretari d'Estat per a les Relacions amb la Comunitat Europea;

Finlàndia, representada per la Sra. Tarja HALONEN, ministra d'Afers Estrangers;

França, representada pel Sr. Hervé de CHARETTE, ministre d'Afers Estrangers;

Grècia, representada pel Sr. Károlos PAPOULIAS, ministre d'Afers Estrangers;

Irlanda, representada pel Sr. Dick SPRING, viceprimer ministre i ministre d'Afers Estrangers;

Israel, representat pel Sr. Ehud BARAK, ministre d'Afers Estrangers;

Itàlia, representada per la Sra. Susanna AGNELLI, ministra d'Afers Estrangers;

Jordània, representada pel Sr. Abdel-Karim KABARITI, ministre d'Afers Estrangers;

Líban, representat pel Sr. Fares BOUEZ, ministre d'Afers Estrangers;

Luxemburg, representat pel Sr. Jacques F. Poos, viceprimer ministre i ministre d'Afers Estrangers, Comerç Exterior i Cooperació;

Malta, representada pel Sr. Guido DE MARCO, viceprimer ministre i ministre d'Afers Estrangers;

Marroc, representat pel Sr. Abdellatif FILALI, primer ministre i ministre d'Afers Estrangers;

Països Baixos, representats pel Sr. Hans VAN MIERLO, viceprimer ministre i ministre d'Afers Estrangers;

Portugal, representat pel Sr. Jaime GAMA, ministre d'Afers Estrangers;

Regne Unit, representat pel Sr. Malcom RIFKIND QC MP, ministre d'Afers Estrangers;

Síria, representada pel Sr. Farouk AL-SHARAA, ministre d'Afers Estrangers;

Suècia, representada per la Sra. Lena HJELM-WALLEN, ministra d'Afers Estrangers;

Tunísia, representada pel Sr. Habib BEN YAHIA, ministre d'Afers Estrangers;

Turquia, representada pel Sr. Deniz BAYKAL, viceprimer ministre i ministre d'Afers Estrangers;

Autoritat Palestina, representada pel Sr. Iàsser ARAFAT, president de l'Autoritat Palestina.

Participants a la Conferència Euromediterrània de Barcelona,

- subratllant la importància estratègica de la Mediterrània i animats per la voluntat de donar a les seves futures relacions una nova dimensió, basada en una àmplia cooperació i solidaritat, d'acord amb el caràcter privilegiat dels lligams creats per la proximitat i la història;
- conscients que els nous problemes polítics, econòmics i socials a totes dues riberes del Mediterrani constitueixen un desafiament comú que necessita un enfocament coordinat i global ;
- disposats a crear per a aquest fi, per organitzar les seves relacions, un marc multilateral i durador basat en un esperit de col·laboració que respecti les característiques, els valors i les peculiaritats de cadascun dels participants;
- considerant que aquest marc multilateral constituirà un suport a la consolidació de les relacions bilaterals, que és important protegir sense deixar de ressaltar-ne l'especificitat;
- subratllant que aquesta iniciativa euromediterrània no pretén substituir les altres accions i iniciatives empreses a favor de la pau, de l'estabilitat i del desenvolupament de la regió, sinó que contribuirà a afavorir-ne l'èxit. Els participants donen suport a la celebració d'un acord de pau just, global i durador a l'Orient

Mitjà, basat en les resolucions pertinents del Consell de Seguretat de les Nacions Unides i en els principis esmentats a la carta d'invitació a la Conferència de Madrid sobre la Pau a l'Orient Mitjà, inclòs el principi de “terra a canvi de pau”, amb tot el que això implica;

- convençuts que per assolir l'objectiu general de fer de la conca mediterrània un àmbit de diàleg, intercanvi i cooperació que garanteixi la pau, l'estabilitat i la prosperitat, cal consolidar la democràcia i el respecte dels drets humans, aconseguir un desenvolupament econòmic i social sostenible i equilibrat, lluitar contra la pobresa i fomentar una major comprensió entre les diferents cultures, tots ells elements essencials de la col·laboració,
- convenen d'establir entre els participants una col·laboració global –la col·laboració euromediterrània– per mitjà d'un diàleg polític regular i més intens, el desenvolupament de la cooperació econòmica i financera i una major consideració de la dimensió social, cultural i humana, tres eixos que representen els tres capítols de la col·laboració euromediterrània.

COL·LABORACIÓ POLITÍCA I DE SEGURETAT:

DEFINICIÓ D'UN ESPAI COMÚ DE PAU I ESTABILITAT

Els participants estan convençuts que la pau, l'estabilitat i la seguretat a la regió de la Mediterrània constitueixen un bé comú que es comprometen a fomentar i reforçar amb tots els mitjans de què disposen. Per això, convenen de mantenir un diàleg polític més intens a intervals regulars, basat en el respecte dels principis essencials del dret internacional, i corroboren una sèrie d'objectius comuns en matèria d'estabilitat interior i exterior.

Amb aquest esperit es comprometen, mitjançant la següent declaració de principis a:

- actuar d'acord amb la Carta de les Nacions Unides i amb la Declaració Universal dels Drets Humans, com també amb d'altres obligacions de dret internacional, en particular les derivades dels instruments regionals i internacionals en què són part;
- desenvolupar l'Estat de dret i la democràcia en els seus sistemes polítics, reconeixent alhora el dret de cadascun d'ells a elegir i articular lliurement els propis sistemes polítics, socioculturals, econòmics i judicials;
- respectar els drets humans i les llibertats fonamentals i garantir l'exercici efectiu i legítim d'aquests drets i llibertats, incloses la llibertat d'expressió, la llibertat d'associació amb fins pacífics i la llibertat de pensament, consciència i religió, a títol individual i entre els membres del mateix grup sense cap discriminació per motius de raça, nacionalitat, llengua, religió o sexe;
- considerar favorablement, mitjançant el diàleg entre les parts, els intercanvis d'informació sobre qüestions relatives als drets humans, a les llibertats fonamentals, al racisme i a la xenofòbia;
- respectar i garantir el respecte a la diversitat i al pluralisme en les seves societats, fomentar la tolerància entre els diferents grups que les componen i lluitar contra les manifestacions d'intolerància, racisme i xenofòbia. Els participants destaquen la importància d'una formació adequada en matèria de drets humans i de llibertats fonamentals;
- respectar la seva igualtat sobirana, com també tots els drets inherents a la seva sobirania, i complir de bona fe les obligacions assumides d'acord amb el dret internacional;
- respectar la igualtat de drets dels pobles i el seu dret a l'autodeterminació, actuant en tot moment de conformitat amb els propòsits i principis de la Carta de les Nacions Unides i amb les normes pertinents del dret internacional, incloses les relatives

a la integritat territorial dels Estats, tal com es reflecteix en els acords entre les parts interessades;

- abstenir-se, segons les normes del dret internacional, de qualsevol intervenció directa o indirecta en els afers interns dels altres socis;
- respectar la integritat territorial i la unitat de tots els altres socis;
- resoldre les seves diferències per via pacífica, instar tots els participants que s'abstinguin de recórrer a l'amenaça o a l'ús de la força en contra de la integritat territorial d'altres participants, incloent-hi l'annexió dels territoris per mitjà de la força, i reafirmar el dret a exercir plenament la sobirania per mitjans legítims, d'acord amb la Carta de les Nacions Unides i el dret internacional;
- consolidar la cooperació per prevenir i combatre el terrorisme, en particular mitjançant la ratificació i aplicació dels instruments internacionals subscrits per aquests, l'adhesió a aquests instruments i l'aplicació de qualsevol mesura escaient;
- lluitar junts contra l'expansió i la diversificació de la delinqüència organitzada i contra el flagell de la droga en tots els seus aspectes;
- promoure la seguretat regional per mitjà de l'actuació, entre d'altres coses, en pro de la no-prolifерació d'armes nuclears, químiques i biològiques, tot adherint-se i atenent-se a una combinació de règims de no-prolifерació internacionals i regionals i d'acords de control d'armaments i de desarmament, com l'NPT, la CWC, la BWC, el CTBT, i/o acords regionals com els relatius a zones lliures d'armaments, inclosos els seus règims de verificació, com també per mitjà del respecte, de bona fe, dels seus compromisos en virtut dels convenis sobre control d'armaments, desarmament i no-prolifерació.

Les parts s'esforçaran per aconseguir una zona d'Orient Mitjà, recíprocament i eficaçment verificable, lliure d'armes de destrucció massiva, nuclears, químiques i biològiques i dels seus sistemes vectors.

A més, les parts:

- estudiaran mesures pràctiques per prevenir la proliferació d'armes nuclears, químiques i biològiques, com també l'acumulació excessiva d'armes convencionals;
- no es dotaran d'una capacitat militar superior a les seves necessitats legítimes de defensa, corroborant alhora la seva voluntat d'assolir el mateix grau de seguretat i confiança mútua amb el nivell més baix possible de tropes i d'armament i l'adhesió a la CWC;
- fomentaran les condicions propícies per establir entre si relacions de bon veïnatge i donaran suport als processos dirigits a aconseguir l'estabilitat, la seguretat i la prosperitat, a més de la cooperació regional i subregional;
- estudiaran les mesures de confiança i seguretat que podrien ser adoptades entre les parts per crear un "espai de pau i estabilitat a la Mediterrània", incloent-hi la possibilitat, a llarg termini, d'instaurar un pacte euromediterrani amb aquest objectiu.

COL·LABORACIÓ ECONÒMICA I FINANCERA:

CREACIÓ D'UNA ZONA DE PROSPERITAT COMPARTIDA

Els participants destaquen la importància que atribueixen a un desenvolupament socioeconòmic sostenible i equilibrat, amb la finalitat d'assolir l'objectiu de crear una zona de prosperitat compartida.

Els associats reconeixen les dificultats que pot comportar la qüestió del deute per al desenvolupament econòmic dels països me-

diterranis. Atesa la importància de les seves relacions, acorden continuar els debats sobre la matèria a fi d'aconseguir avenços en els fòrums competents.

En vista que els socis han d'enfrontar-se a desafiaments comuns, si bé de graus diferents, els participants s'han fixat els següents objectius a llarg termini:

- augment del ritme de desenvolupament socioeconòmic sostenible;
- millora de les condicions de vida de les seves poblacions, augment del nivell d'ocupació i reducció de les disparitats de desenvolupament a la regió euromediterrània;
- foment de la cooperació i la integració regionals.

Per assolir aquests objectius, els participants acorden establir una col·laboració econòmica i financera que, tenint en compte els diferents graus de desenvolupament, es basi en:

- l'establiment gradual d'una zona de lliure comerç;
- la instrumentació de la cooperació adequada i l'actuació concertada en el pla econòmic en els àmbits corresponents;
- un augment substancial de l'assistència financera de la Unió Europea als seus associats.

a) Zona de lliure comerç

La zona de lliure comerç es crearà a través dels nous acords euromediterranis i dels acords de lliure comerç entre els socis de la Unió Europea. Les parts han fixat l'any 2010 com a objectiu per a l'establiment gradual d'aquesta Zona, que abastarà la majoria dels intercanvis, respectant les obligacions imposades per l'Organització Mundial del Comerç (OMC).

A efectes del desenvolupament gradual del lliure comerç en aquesta zona: s'eliminaran progressivament les barreres aranzelàri-

es i no aranzelàries al comerç de productes elaborats, d'acord amb calendaris que es negociaran entre els socis; prenent com a punt de partida els fluxos comercials tradicionals, en la mesura que ho permetin les diferents polítiques agràries i respectant degudament els resultats assolits a les negociacions del GATT, es liberalitzarà progressivament el comerç de productes agraris mitjançant un règim d'accés preferent recíproc entre les parts; els intercanvis en el sector dels serveis, incloent-hi el dret d'establiment, es liberalitzaran progressivament tenint degudament en compte l'acord GATS.

Els participants decideixen facilitar la progressiva creació d'aquesta zona de lliure comerç mitjançant:

- l'adopció de mesures adequades en matèria de normes d'origen, certificació, protecció dels drets de propietat intel·lectual i industrial i competència;
- el manteniment i el desenvolupament de polítiques fundades en els principis de l'economia de mercat i en la integració de les seves economies, tenint en compte les seves necessitats i els seus nivells de desenvolupament respectius;
- l'adaptació i la modernització de les estructures econòmiques i socials, donant prioritat a la promoció i el desenvolupament del sector privat, a la millora del sector productiu i a l'establiment d'un marc institucional i normatiu adequat per a una economia de mercat. Així mateix, procuraran atenuar les conseqüències negatives que en el pla social es poguessin derivar d'aquesta adaptació, fomentant programes que afavoreixin els sectors de població més necessitats;
- el foment de mecanismes que permetin intensificar les transferències de tecnologia.

b) Cooperació i actuació concertada en el pla econòmic

En particular, es desenvoluparà la cooperació en els àmbits que s'exposen a continuació, per la qual cosa, respecte a això, els participants:

- reconeixen que el desenvolupament econòmic ha de ser protegit tant per l'estalvi intern, base de la inversió, com per les inversions estrangeres directes. Destaquen la importància de crear un entorn que faciliti la inversió, en particular mitjançant l'eliminació progressiva dels obstacles a aquestes inversions, que podria conduir a la transferència de tecnologies i a l'augment de la producció i de les exportacions;
- afirmen que la cooperació regional, duta a terme de manera voluntària, en particular per desenvolupar els intercanvis entre els mateixos associats, constitueix un factor clau en el foment de la creació d'una zona de lliure comerç;
- inviten les empreses a celebrar acords entre si i es comprometen a fomentar aquesta cooperació, així com la modernització de la indústria, creant un entorn i un marc normatiu favorables. Consideren necessària l'adopció i l'aplicació d'un programa de suport tècnic de les pimes;
- subratllen la seva interdependència en matèria de medi ambient, cosa que imposa un enfocament regional i una intensificació de la cooperació, així com una millor coordinació dels programes multilaterals existents, i confirmen la seva adhesió al Conveni de Barcelona i al Pla d'Acció per a la Mediterrània. Reconeixen la importància de conciliar el desenvolupament econòmic amb la protecció del medi ambient, d'integrar els problemes mediambientals en els aspectes pertinents de la política econòmica, i de mitigar les conseqüències negatives per al medi ambient que pogués produir el desenvolupament econòmic. Es comprometen

a fixar un programa d'accions prioritàries a mitjà i curt termini, incloent-hi les relacionades amb la lluita contra la desertització, i a concentrar un suport tècnic i financer adequat en aquestes accions;

- reconeixen el paper clau de la dona en el desenvolupament i es comprometen a fomentar-ne la participació activa en la vida econòmica i social i en la creació d'ocupació;
- subratllen la importància de la conservació i la gestió racionals dels recursos pesquers i de la millora de la cooperació en la investigació de les poblacions de peixos, inclosa l'aqüicultura, i es comprometen a facilitar la formació i la recerca científiques i a reflexionar sobre la creació d'instruments comuns;
- reconeixen el paper crucial del sector de l'energia en la col·laboració econòmica euromediterrània i decideixen reforçar la cooperació i intensificar el diàleg en l'àmbit de les polítiques energètiques ; també decideixen crear un context de condicions adequades per a les inversions i les activitats de les companyes del sector de l'energia, cooperant per permetre a aquestes companyes ampliar les seves xarxes energètiques i fomentar les interconnexions;
- reconeixen que el proveïment d'aigua, així com una gestió i un desenvolupament adequats dels recursos, constitueixen qüestions prioritàries per a tots els socis mediterranis, i que cal impulsar la cooperació en aquests sectors;
- acorden cooperar per modernitzar i reestructurar l'agricultura i afavorir el desenvolupament rural integrat. Aquesta cooperació se centrarà, en particular, en l'assistència tècnica i en la formació, en el suport a les polítiques aplicades pels socis per diversificar la producció, en la reducció de la dependència alimentària i en el foment d'una agricultura respectuosa amb el medi ambient. Així mateix, acorden cooperar en l'eradicació dels conreus

il·legals i en el desenvolupament de les regions que s'hi puguin veure afectades.

Els participants també acorden cooperar en altres àmbits i, a aquests efectes:

- destaquen la importància de desenvolupar i millorar les infraestructures, fins i tot mitjançant la creació d'un sistema eficaç de transport, el desenvolupament de tecnologies de la informació i la modernització de les telecomunicacions. A aquesta finalitat, convenen a elaborar un programa de prioritats;
- es comprometen a respectar els principis del dret marítim internacional i, en particular, la lliure prestació de serveis en el sector del transport internacional i el lliure accés als carregaments internacionals. Quan s'arribi a un acord sobre el tema, es tindrà degudament en compte el resultat de les negociacions comercials multilaterals sobre serveis de transport marítim que es desenvolupen actualment en el marc de l'OMC;
- es comprometen a fomentar la cooperació entre autoritats locals i a donar suport a la planificació regional;
- reconeixent que la ciència i la tecnologia tenen una influència important en el desenvolupament socioeconòmic, convenen a intensificar les capacitats de recerca científica i desenvolupament, a contribuir a la formació del personal científic i tècnic, i a potenciar la participació en projectes conjunts de recerca a partir de la creació de xarxes científiques;
- convenen a fomentar la cooperació en el sector estadístic a fi d'harmonitzar mètodes i intercanviar dades.

c) Cooperació financera

Els participants consideren que la realització d'una zona de lliure comerç i l'èxit de la col·laboració euromediterrània reque-

reixen un augment substancial de l'assistència financera, que ha d'afavorir abans de tot un desenvolupament endogen sostenible i la mobilització dels agents econòmics locals.

Sobre aquest punt observen:

- que el Consell Europeu de Cannes ha acordat destinar a aquesta assistència financera crèdits per valor de 4.685 milions d'ecus per al període 1995-1999, en forma de fons pressupostaris comunitaris disponibles. A aquesta assistència, hi caldrà afegir la intervenció del BEI en forma de préstecs per un import més gran, així com les contribucions financeres bilaterals dels Estats membres;
- que cal una cooperació financera eficaç, administrada en el marc d'un programa plurianual que tingui en compte les especificitats de cadascun dels associats;
- que és d'importància fonamental comptar amb una correcta gestió macroeconòmica perquè la col·laboració tingui èxit. Per això, convenen fomentar el diàleg sobre les respectives polítiques econòmiques i sobre la manera de desenvolupar al màxim la cooperació financera.

COL·LABORACIÓ EN ELS ÀMBITS SOCIAL, CULTURAL I HUMÀ: DESENVOLUPAMENT DELS RECURSOS HUMANS, FOMENT DE LA COMPENSIÓ ENTRE LES CULTURES I DELS INTERCANVIS ENTRE LES SOCIETATS CIVILS

Els participants reconeixen que les tradicions de cultura i de civilització de tota la Mediterrània, el diàleg entre aquestes cultures i els intercanvis humans, científics i tecnològics són un factor essencial per a l'acostament i la comprensió entre els seus pobles i per a la millora de la seva percepció recíproca.

Amb aquest ànim, els participants convenen d'establir una col·laboració en els àmbits social, cultural i humà. Per això,

- confirmen que el diàleg i el respecte entre les cultures i religions són una condició necessària per a l'acostament dels pobles. En aquest sentit, destaquen la importància del paper que poden tenir els mitjans de comunicació per a la comprensió i el reconeixement recíprocs de les cultures com a font d'enriquiment mutu;
- insisteixen en el caràcter essencial del desenvolupament dels recursos humans, tant pel que fa a l'educació i a la formació dels joves en particular com en l'àmbit de la cultura. Manifesten el desig de fomentar els intercanvis culturals i el coneixement d'altres llengües, respectant la identitat cultural de cada associat, i de dur a terme una política duradora de programes educatius i culturals; en aquest context, els associats es comprometen a adoptar mesures que facilitin els intercanvis humans, en particular per mitjà de la millora dels procediments administratius;
- destaquen la importància del sector sanitari en el desenvolupament sostenible i expressen la voluntat d'impulsar la participació efectiva de la comunitat en les accions de millora de la salut i el benestar;
- reconeixen la importància del desenvolupament social, que, al seu parer, ha d'anar unit a qualsevol desenvolupament econòmic, i atribueixen una especial importància al respecte dels drets socials fonamentals, incloent-hi el dret al desenvolupament;
- reconeixen el paper fonamental que pot dur a terme la societat civil en el procés de desenvolupament de la col·laboració euromediterrània i també com a factor essencial per a una comprensió i un acostament més grans entre els pobles;
- per tant, acorden enfortir o crear els instruments necessaris per a una cooperació descentralitzada que afavoreixi els intercanvis

entre els agents de desenvolupament en el marc de les legislacions nacionals: els responsables de la societat civil i política, del món cultural i religiós, de les universitats, de la recerca, dels mitjans de comunicació, de les associacions, els sindicats i l'empresa pública i privada;

- sobre aquesta base, reconeixen la importància de fomentar contactes i intercanvis entre els joves en el marc de programes de cooperació descentralitzada;
- fomentaran accions de suport a les institucions democràtiques i a la consolidació de l'Estat de dret i de la societat civil;
- reconeixen que l'actual evolució demogràfica representa un desafiament de primer ordre al qual cal fer front amb polítiques adequades per accelerar l'arrencada econòmica;
- reconeixen l'important paper de l'emigració en les seves relacions. Acorden augmentar la cooperació per reduir les pressions migratòries, entre altres mitjans, a través de programes de formació professional i d'ajuda a la creació de llocs de treball. Es comprometen a garantir la protecció de tots els drets que la legislació vigent reconeix als emigrants que resideixen legalment en els territoris respectius;
- en l'àmbit de la immigració il·legal, decideixen forjar una cooperació més gran. En aquest context, els associats, conscients de la seva responsabilitat en matèria de readmissió, convenen adoptar, mitjançant acords o arranjaments bilaterals, les disposicions i les mesures oportunes per a la readmissió dels seus nacionals que es trobin en situació il·legal. A l'efecte, pel que fa als Estats membres de la Unió Europea es considerarà nacionals els nacionals dels Estats membres, tal com es defineixen a efectes comunitaris;

- convenen d'incrementar la cooperació per mitjà de diverses mesures per prevenir i combatre junts el terrorisme de manera més eficient;
- així mateix, consideren necessari lluitar junts i de manera eficaç contra el tràfic d'estupefaents, contra la delinqüència internacional i contra la corrupció;
- subratllen la importància de lluitar de manera resoluta contra els fenòmens racistes i xenòfobs i la intolerància, i acorden cooperar per aconseguir-ho.

ACTUACIÓ CONSECUTIVA A LA CONFERÈNCIA

Els participants,

- considerant que la Conferència de Barcelona estableix les bases d'un procés obert i destinat a desenvolupar-se;
- confirmant la seva voluntat d'establir una col·laboració basada en els principis i objectius definits en aquesta Declaració;
- decidits a donar una forma concreta a aquesta col·laboració euromediterrània;
- convençuts que per assolir aquest objectiu cal continuar l'ampli diàleg iniciat i dur a terme una sèrie d'accions concretes, adopten el programa de treball següent:

Els ministres d'Afers Estrangers es reuniran periòdicament per supervisar l'aplicació d'aquesta Declaració i definir accions que permetin acomplir els objectius de la col·laboració.

Les diferents activitats aniran seguides de reunions temàtiques *ad hoc* de ministres, alts funcionaris i experts, d'intercanvis d'experiències i d'informació, i de contactes entre membres de la societat civil o a través de qualsevol altre mitjà adequat.

Es fomentarà el contacte entre parlamentaris, autoritats regionals, autoritats locals i interlocutors socials.

Un “Comitè euromediterrani del procés de Barcelona” a nivell d’alts funcionaris, compost per la troica de la Unió Europea i un representant de cada un dels socis mediterranis, celebrarà reunions periòdiques per preparar la reunió dels ministres d’Afers Estrangers, analitzar la situació, estudiar l’actuació consecutiva al procés de Barcelona en tots els seus aspectes i actualitzar el programa de treball.

Els serveis de la Comissió es faran càrrec dels treballs inherents a la preparació de les reunions derivades del programa de treball de Barcelona i de les conclusions del “Comitè euromediterrani del procés de Barcelona”, així com de les mesures consecutives corresponents.

La pròxima reunió dels ministres d’Afers Estrangers se celebrarà durant el primer semestre del 1997 en un país dels dotze mediterranis associats a la Unió Europea, que haurà de determinar-se mitjançant la celebració de noves consultes.

ANNEX: PROGRAMA DE TREBALL

I. Introducció

El propòsit d’aquest programa és dur a la pràctica els objectius de la Declaració de Barcelona i complir-ne els principis, per mitjà d’accions regionals i multilaterals. És complementari tant de la cooperació bilateral, realitzada principalment de conformitat amb els acords entre la Unió Europea i els seus associats mediterranis, com de la cooperació ja existent en altres fòrums multilaterals.

La preparació de les diferents accions, com també l’actuació consecutiva a aquestes, es durà a terme d’acord amb els principis i els mecanismes establerts a la Declaració de Barcelona.

A continuació s'indiquen les accions prioritàries de la futura cooperació. Això no exclou l'ampliació de la cooperació euromediterrània a altres accions si els socis ho acorden d'aquesta manera.

Les accions es podran aplicar no tan sols als Estats i a les seves autoritats locals i regionals, sinó també als actors de la societat civil. Altres països i organitzacions es podran associar a les accions contingudes en el programa de treball, amb l'acord dels participants. L'execució del programa s'ha de dur a terme de manera flexible i transparent.

Amb l'acord dels participants, la futura cooperació euromediterrània tindrà en compte, segons que correspongui, els dictàmens i les recomanacions que resultin dels diàlegs pertinents mantinguts a diferents nivells a la regió.

L'execució del programa s'hauria d'iniciar tan aviat com sigui possible després de la Conferència de Barcelona. En la següent Conferència Euromediterrània es durà a terme una avaluació basada en un informe que preparen els serveis de la Comissió Europea, en especial basant-se en informes procedents de les diferents reunions i els grups esmentats a continuació, i amb l'aprovació del "Comitè euromediterrani del procés de Barcelona", creat per la Declaració de Barcelona.

II. Col·laboració política i de seguretat: creació d'un espai comú de pau i estabilitat

Amb l'objectiu de crear progressivament un espai de pau, estabilitat i seguretat a la Mediterrània, se celebraran reunions periòdiques d'alts funcionaris, que s'iniciaran el primer trimestre del 1996. Aquests alts funcionaris:

- duran a terme un diàleg polític que els permeti estudiar els mitjans i els mètodes més apropiats per dur a la pràctica els principis de la Declaració de Barcelona, i
- presentaran propostes pràctiques amb prou antelació a la pròxima reunió euromediterrània de ministres d'Afers Estrangers.

S'animarà els instituts de política exterior de la regió euromediterrània a constituir una xarxa per intensificar-ne la cooperació, la qual podria ser operativa a partir del 1996.

III. Col·laboració econòmica i financera: creació d'una zona de prosperitat compartida

Periòdicament se celebraran reunions a nivell de ministres, funcionaris o experts, segons que correspongui, per fomentar la cooperació en els àmbits que figuren a continuació. Aquestes reunions es podran complementar, en cas que sigui necessari, per mitjà de conferències o seminaris en què també participi el sector privat.

Establiment d'una zona euromediterrània de lliure comerç

L'establiment d'una zona de lliure comerç d'acord amb els principis que conté la Declaració de Barcelona és un element essencial de la col·laboració euromediterrània.

La cooperació se centrarà en mesures pràctiques que facilitin l'establiment del lliure comerç i les seves conseqüències, entre les quals:

- harmonització de normes i procediments en l'àmbit duaner, en concret amb l'objectiu d'introduir progressivament l'acumulació d'origen; mentrestant s'estudiaran, amb una actitud positiva, solucions *ad hoc* en casos concrets;
- harmonització de normes, en particular per mitjà de reunions organitzades per les organitzacions europees de normalització;

- eliminació de les barreres tècniques injustificades al comerç de productes agraris, i adopció de mesures adequades relatives a les normes fitosanitàries i veterinàries, com també a d'altres normatives sobre productes alimentaris;
- cooperació entre organismes estadístics per proporcionar dades fiables d'acord amb mètodes organitzats;
- possibilitats de cooperació regional i subregional (sense perjudici de les iniciatives adoptades en altres instàncies).

Inversions

L'objectiu de la cooperació serà contribuir a la creació d'un clima favorable a la supressió dels obstacles a la inversió, per mitjà d'una major reflexió sobre la definició d'aquests obstacles i dels mitjans per afavorir aquestes inversions, inclosos els del sector bancari.

Indústria

La modernització industrial i l'increment de la competitivitat constituiran factors clau per a l'èxit de la col·laboració euromediterrània. En aquest sentit, el sector privat exercirà un paper més important en el desenvolupament econòmic de la regió i en la creació d'ocupació. La cooperació se centrarà en:

- l'adaptació del teixit industrial als canvis del panorama internacional, en particular al sorgiment de la societat de la informació;
- el marc i la preparació de la modernització i reestructuració de les empreses existents, en especial en el sector públic, inclosa la privatització;
- la utilització de normes europees o internacionals i el perfeccionament de les proves de conformitat, dels procediments de certificació i homologació i de les normes de qualitat.

Es dedicarà especial atenció als mitjans per fomentar la cooperació entre les empreses, incloses les pimes, i a la creació de condicions favorables per al seu desenvolupament, inclosa la possibilitat d'organitzar seminaris aprofitant l'experiència adquirida en el marc del Med-Invest i dins de la Unió Europea.

Agricultura

Sense deixar de recordar que aquestes qüestions afecten essencialment les relacions bilaterals, la cooperació en aquest sector estarà centrada en:

- el suport a les polítiques que apliquin les parts per diversificar la producció;
- la reducció de la dependència alimentària;
- el foment d'una agricultura respectuosa amb el medi ambient;
- relacions més estretes entre empreses, grups i organitzacions sectorials i professionals dels països associats, amb caràcter voluntari;
- el suport a la privatització;
- l'assistència tècnica i la formació;
- l'harmonització de les normes fitosanitàries i veterinàries;
- el desenvolupament rural integrat que inclogui la millora dels serveis bàsics i el desenvolupament d'activitats econòmiques afins;
- la cooperació entre regions rurals i l'intercanvi d'experiències i de coneixements tècnics en matèria de desenvolupament rural;
- el desenvolupament de les regions afectades per l'eradicació de conreus il·legals.

Transport

L'existència d'enllaços interoperatius eficaços entre la UE i els seus socis mediterranis, i entre els mateixos socis, com també el

lliure accés al mercat de serveis de transport marítim internacional, són de vital importància per al desenvolupament d'associacions comercials i per al funcionament adequat de la col·laboració euromediterrània.

En el decurs del 1995 van tenir lloc dues reunions dels ministres de Transport dels països del Mediterrani occidental i, després de la Conferència Regional per al Desenvolupament del Transport Marítim a la Mediterrània, el Grup Mediterrani de Transport Marítim i Fluvial va adoptar un programa plurianual.

La cooperació se centrarà en els següents punts:

- desenvolupament d'un sistema eficient de transport marítim i aeri combinat multimodal transmediterrani, mitjançant la millora i la modernització de ports i aeroports, la supressió de restriccions injustificades, la simplificació de procediments, l'augment de la seguretat marítima i aèria, l'harmonització de les normes mediambientals en un nivell elevat, cosa que comprèn una gestió més eficient de la contaminació marítima, i el desenvolupament de sistemes harmonitzats de gestió del trànsit;
- desenvolupament d'enllaços terrestres entre est i oest a les riberes sud i est del Mediterrani; i
- connexió entre les xarxes de transport mediterrànies i la xarxa transeuropea de transport, per garantir-ne la interoperabilitat.

Energia

El 1995 es va celebrar a Tunis una conferència d'alt nivell, seguida d'una reunió a Atenes i d'una conferència sobre energia celebrada a Madrid el 20 de novembre de 1995.

Amb l'objectiu de crear les condicions apropiades per a la inversió i les activitats de les empreses energètiques, la futura cooperació se centrarà, entre altres coses, en:

- foment de l'adhesió dels països mediterranis al Tractat de la Carta Europea de l'Energia.;
- planificació en matèria d'energia;
- foment del diàleg productor/consumidor;
- prospecció, refinatge, transport, distribució i comerç regional i transregional de gas i petroli;
- producció i tractament del carbó;
- generació i transmissió d'energia i interconnexió i desenvolupament de les xarxes;
- eficiència energètica;
- fonts d'energia noves i renovables;
- problemes de medi ambient relacionats amb l'energia.
- desenvolupament de programes comuns d'investigació;
- activitats de formació i informació en el sector de l'energia;

Telecomunicacions i tecnologia de la informació

Per tal de desenvolupar una xarxa de telecomunicacions moderna i eficaç, la cooperació se centrarà en:

- les infraestructures d'informació i telecomunicacions (marc normatiu mínim, normes, proves de conformitat, interoperabilitat de les xarxes, etc.);
- infraestructures regionals, incloent-hi els vincles amb les xarxes europees;
- accés als serveis; i
- nous serveis en àmbits d'aplicació prioritaris.

L'existència d'infraestructures més eficaces d'informació i comunicacions facilitarà la intensificació dels intercanvis euromediterranis i l'accés a la naixent societat de la informació.

S'ha previst celebrar, durant l'any 1996, una conferència regional amb l'objectiu d'obrir pas a la realització de projectes-pilot que demostrin els beneficis concrets de la societat de la informació.

Planificació regional

La cooperació se centrarà en:

- la definició d'una estratègia de planificació regional per a la regió euromediterrània, adaptada a les demandes i particularitats dels països i el foment de la cooperació transfronterera en els àmbits d'interès mutu.

Turisme

Els ministres de Turisme, reunits a Casablanca, van adoptar el 1995 la Carta Mediterrània del Turisme. Les accions de cooperació que es posaran en marxa es referiran, en particular, als àmbits de la informació, la promoció i la formació.

Medi ambient

La cooperació se centrarà en:

- l'avaluació dels problemes mediambientals a la regió mediterrània i la definició de les iniciatives que, en el seu cas, calgui adoptar;
- la presentació de propostes per elaborar i actualitzar un programa d'acció prioritària en matèria de medi ambient a curt i mitjà termini, en la qual l'actuació estarà coordinada per la Comissió Europea i anirà acompanyada d'accions a llarg termini; entre les àrees principals d'acció que el programa hauria de cobrir esmentarem: gestió integrada de les aigües, els sòls i les zones costaneres; gestió de residus; prevenció de la contaminació atmosfèrica i la contaminació del Mediterrani i lluita contra aquestes; gestió i conservació del patrimoni natural, els paisatges i els llocs d'in-

terès; protecció, conservació i restauració del bosc mediterrani, en particular mitjançant la prevenció i el control de l'erosió, de la degradació del sòl, dels incendis forestals i mitjançant la lluita contra la desertització; transferència de l'experiència comunitària en matèria de tècniques financeres, legislació i vigilància del medi ambient; i integració de la consideració mediambiental en totes les polítiques;

- l'establiment d'un diàleg periòdic per supervisar l'execució del programa d'acció;
- la intensificació de la cooperació regional i subregional i l'enfortiment de la coordinació amb el Pla d'Acció per a la Mediterrània;
- l'estímul de la coordinació d'inversions procedents de diverses fonts i l'aplicació dels convenis internacionals pertinents;
- el foment de l'adopció i l'aplicació de mesures legislatives i reglamentàries quan calgui, en particular de mesures preventives i de normes adequades de nivell elevat.

Ciència i tecnologia

La cooperació se centrarà en:

- el foment de la investigació i el desenvolupament, afrontant el problema del desequilibri creixent en matèria d'avenç científic, tenint en compte el principi del benefici mutu;
- la intensificació dels intercanvis d'experiències en els sectors i en les polítiques científiques més indicades per permetre als socis mediterranis salvar les seves distàncies amb els seus veïns europeus i promoure la transferència de tecnologies;
- la contribució a la formació del personal científic i tècnic amb l'augment de la participació en programes conjunts d'investigació.

Després de la reunió ministerial celebrada a Sophia Antipolis al març del 1995, es va establir un Comitè de control que celebrarà la seva primera reunió immediatament després de la Conferència de Barcelona. La seva tasca consistirà a fer recomanacions per a l'execució conjunta de les prioritats polítiques que s'acordin a nivell ministerial.

Aigua

El 1992 es va adoptar a Roma la Carta Mediterrània de l'Aigua. L'aigua representa una qüestió prioritària per a tots els socis mediterranis, i tindrà cada vegada més importància a mesura que l'escassetat es torni més apressant. L'objectiu de la cooperació en aquest sector serà:

- fer un balanç de la situació tenint en compte les necessitats actuals i les futures;
- definir maneres de reforçar la cooperació regional;
- presentar propostes per racionalitzar la planificació i la gestió dels recursos hídrics, conjuntament quan correspongui;
- contribuir a la creació de nous recursos hídrics.

Pesca

Atesa la importància de la conservació i la gestió racional de les poblacions de peixos mediterrànies, es reforçarà la cooperació en el marc del Consell General de Pesca del Mediterrani.

Després de la Conferència Ministerial de Pesca, celebrada a Heraklion el 1994, s'adoptaran les mesures consecutives pertinents en l'àmbit jurídic per mitjà de reunions que se celebraran el 1996.

Es millorarà la cooperació en l'àmbit de la investigació sobre recursos pesquers, incloent-hi l'aqüicultura, i en l'àmbit de la formació i la investigació científica.

IV. Col·laboració en afers socials, culturals i humans: desenvolupament dels recursos humans, foment de la comprensió entre cultures i dels intercanvis entre les societats civils

Desenvolupament dels recursos humans

La col·laboració euromediterrània ha de contribuir a millorar el nivell educatiu a tota la regió, insistint especialment en els associats mediterranis. Amb aquesta finalitat es mantindrà un diàleg regular sobre política educativa que se centrarà inicialment en la formació professional, la tecnologia aplicada a l'educació, les universitats i altres centres d'ensenyament superior i la investigació. En aquest context, com també en d'altres, es prestarà especial atenció al paper de la dona. L'Escuela Euroárabe de Ciencias Empresariales de Granada i la Fundació Europea de Torí contribuiran així mateix a aquesta cooperació.

S'organitzarà una reunió de representants del sector de la formació professional (autoritats, professors universitaris, personal docent, etc.) amb la finalitat d'intercanviar estratègies modernes de gestió.

Se celebrarà una reunió de representants d'universitats i de centres d'ensenyament superior. La Comissió Europea reforçarà l'actual programa Med-Campus.

Així mateix, es convocarà una reunió en l'àmbit de la tecnologia aplicada a l'educació.

Municipis i regions

Les autoritats municipals i regionals hauran de participar activament en el funcionament de la col·laboració euromediterrània. S'animarà els representants de les ciutats i regions perquè es reunixin anualment per fer balanç dels problemes comuns i intercanviar

experiències. La Comissió Europea organitzarà aquestes reunions, que tindran en compte l'experiència anterior.

Diàleg entre cultures i civilitzacions

Atesa la importància de millorar la comprensió mútua a través del foment dels intercanvis culturals i del coneixement de les llengües, se celebraran reunions de funcionaris i experts per presentar propostes concretes d'acció en els següents àmbits en particular: patrimoni cultural i artístic, manifestacions culturals i artístiques, coproduccions (teatre i cinema), traduccions i altres mitjans de difusió cultural, i formació.

La millora de la comprensió entre les principals religions presents a la regió euromediterrània afavorirà la tolerància mútua i la cooperació. Es donarà suport a la celebració de reunions periòdiques de representants de les religions i institucions religioses, com també de teòlegs, professors universitaris i altres interessats, amb l'objectiu d'acabar amb els prejudicis, la ignorància i el fanatisme i de fomentar la cooperació a nivell de base. Les conferències celebrades a Estocolm del 15 al 17 de juny de 1995 i a Toledo del 4 al 7 de novembre de 1995 poden servir d'exemple en aquest context.

Mitjans de comunicació

L'estreta interacció entre els mitjans de comunicació afavorirà una millor entesa cultural. La Unió Europea promourà activament aquesta interacció en particular a través de l'actual programa Med-Media. S'organitzarà una reunió anual de representants dels mitjans de comunicació en aquest context.

Joventut

Els intercanvis entre els joves haurien de constituir el mitjà de preparar les futures generacions per a una cooperació més estreta entre els socis euromediterranis. Per tant, caldria establir un programa euromediterrani d'intercanvi de joves, basat en l'experiència adquirida a Europa i que tingui en compte les necessitats dels socis; aquest programa hauria de considerar la importància de la formació professional en particular per als no qualificats, i la formació d'organitzadors i treballadors socials en l'àmbit de la joventut. La Comissió Europea presentarà les propostes necessàries abans de la pròxima reunió euromediterrània de ministres d'Afers Estrangers.

Intercanvis entre les societats civils

Se celebraran reunions periòdiques d'alts funcionaris per tal d'estudiar mesures destinades a facilitar els intercanvis humans derivats de la col·laboració euromediterrània, sobretot els intercanvis de funcionaris, científics, universitaris, empresaris, estudiants i esportistes, entre altres mitjans a través de la millora i la simplificació dels procediments administratius, pel que fa en particular a la possible existència d'obstacles administratius innecessaris.

Desenvolupament social

La col·laboració euromediterrània haurà de contribuir a millorar les condicions de vida i de treball i a l'augment del nivell de llocs de treball de la població dels associats mediterranis, en particular de la dona i de les capes més necessitades de la població. En aquest context, els socis concedeixen especial importància al respecte i la promoció dels drets socials fonamentals. Amb aquest objectiu, els agents de la política social es reuniran de manera periòdica al nivell que correspongui.

Sanitat

Els associats acorden centrar la cooperació en aquest àmbit en:

- mesures de sensibilització, informació i prevenció;
- desenvolupament dels serveis de salut pública, en particular la atenció sanitària, centres d'atenció primària, serveis de salut maternoinfantil, planificació familiar, sistemes de vigilància epidemiològica i mesures de control de les malalties transmissibles;
- formació de personal sanitari i de gestió sanitària;
- cooperació mèdica en cas de catàstrofes naturals.

Migració

Atesa la importància de la qüestió de la migració per a les relacions euromediterrànies, es fomentarà la celebració de reunions per presentar propostes relatives als fluxos i les pressions migratòries. Aquestes reunions tindran en compte l'experiència adquirida amb el programa Med-Migration, entre altres, en particular pel que fa a la millora de les condicions de vida dels migrants establerts legalment a la Unió.

Terrorisme, tràfic de drogues i delinqüència organitzada

La lluita contra el terrorisme haurà de constituir una prioritat per a totes les parts. Amb aquest objectiu, es reuniran periòdicament funcionaris amb la finalitat de reforçar la cooperació entre les autoritats policiaques, judicials i altres. En aquest context, es prestarà especial atenció a la intensificació de l'intercanvi d'informació i la millora dels procediments d'extradició.

Se celebraran reunions periòdiques de funcionaris amb l'objectiu de debatre mesures pràctiques que es puguin prendre per millorar la cooperació entre les autoritats policials, judicials, duaneres,

administratives i altres per tal de combatre, en particular, el tràfic de drogues i la delinqüència organitzada, incloent-hi el contraban.

Totes aquestes reunions s'organitzaran parant la deguda atenció a la necessitat d'un enfocament diferenciat que tingui en compte la diversitat de la situació a cada país.

Immigració il·legal

Se celebraran reunions periòdiques de funcionaris per tal de debatre mesures pràctiques que es puguin prendre per millorar la cooperació entre les autoritats policials, judicials, duaneres, administratives i altres per tal de combatre la immigració il·legal.

Totes aquestes reunions s'organitzaran parant la deguda atenció a la necessitat d'un enfocament diferenciat que tingui en compte la diversitat de la situació a cada país.

V. Contactes institucionals

Diàleg parlamentari euromediterrani

De l'1 a 4 de novembre de 1995 es va celebrar la Valetta una Conferència Interparlamentària sobre Seguretat i Cooperació a la Mediterrània. Es convida al Parlament Europeu a prendre la iniciativa junta amb altres parlaments, en relació amb el futur diàleg parlamentari euromediterrani, cosa que podria permetre que els representants electes dels socis intercanviessin idees sobre un ampli ventall d'assumptes.

Altres contactes institucionals

El manteniment de contactes regulars entre altres òrgans europeus, en particular el Comitè Econòmic i Social de la Comunitat Europea i els homòlegs mediterranis, contribuiria a una major en-

tesa de les principals qüestions d'interès per a la col·laboració euromediterrània.

Per assolir aquest objectiu, es convida el Comitè Econòmic i Social que prengui la iniciativa d'establir vincles amb els seus homòlegs i organismes equivalents mediterranis. En aquest context, els dies 12 i 13 de desembre se celebrarà a Madrid una cimera euromediterrània de comitès econòmics i socials i organismes equivalents.

ANNEX 2

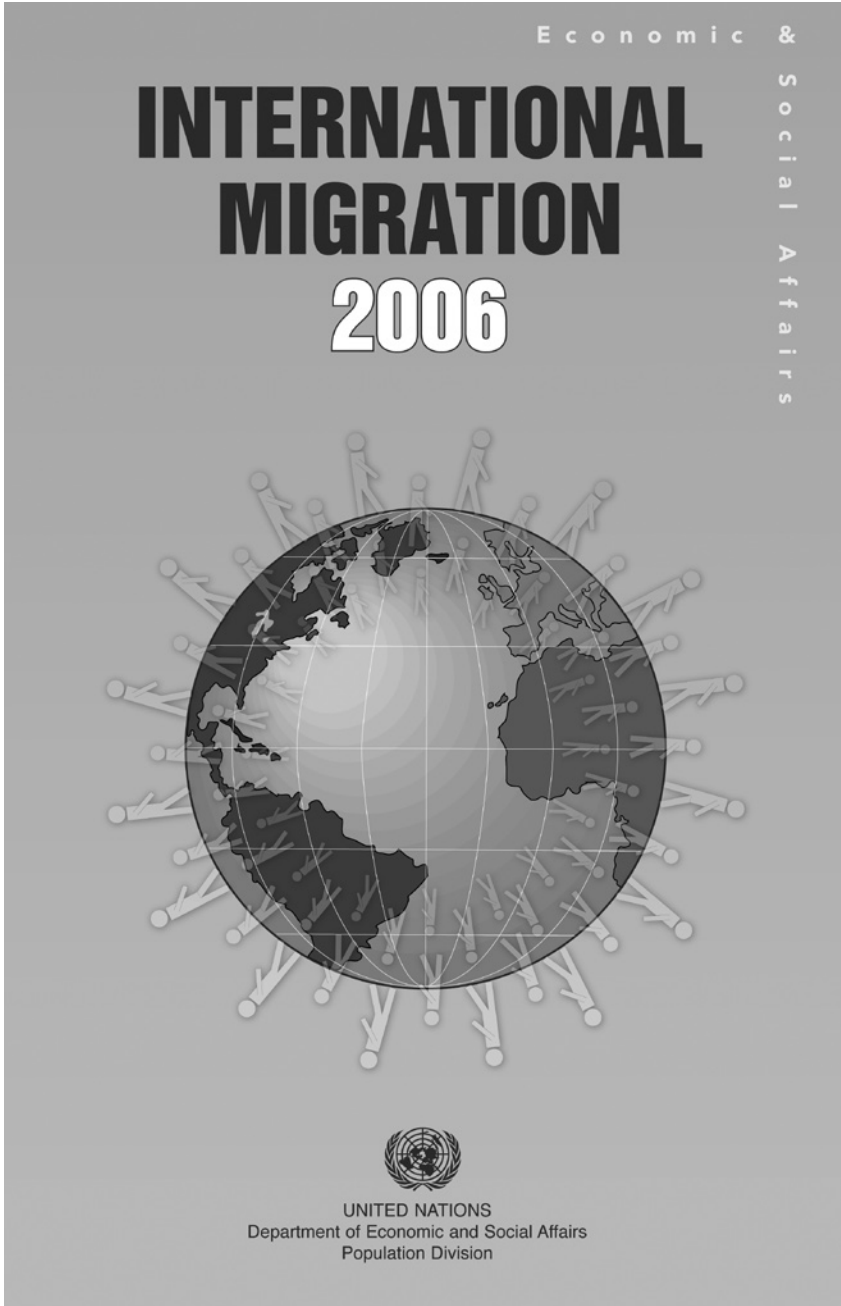
Dades estadístiques migratòries i immigratòries de les Nacions Unides

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

Informe de les Migracions Internacionals 2006, de les Nacions Unides, on es veuen els moviments migratoris internacionals, els *stocks* migratoris, les polítiques d'immigració, les polítiques migratòries, i els instruments de les Nacions Unides.

Amb les presents dades es podran dissenyar les polítiques migratòries, per exemple a la Conca Mediterrània.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

The international response

International migration has been gaining relevance on the international agenda. In the 2002 report on "Strengthening of the United Nations: an agenda for further change" (A/57/387), the Secretary-General characterized international migration as one of the main issues on which the United Nations had to deepen its knowledge, sharpen its focus and act more effectively. In 2005, the outcome document of the World Summit held during the 60th session of the General Assembly recognized the important nexus between international migration and development and called on Governments to deal with the challenges and opportunities that international migration presents to countries of origin, destination and transit.

Given their importance, international migration issues have been addressed by most of the United Nations conferences and summits held since 1990. The outcome documents adopted by these conferences, albeit non-binding, have contributed to shape the normative framework around which country activities on international migration have developed. In particular, the Programme of Action of the International Conference on Population and Development (United Nations, 1995) provides a broad and comprehensive set of objectives and recommendations on international migration, one of which is to encourage cooperation and dialogue between countries of origin and countries of destination, so as to maximize the benefits of migration and increase the likelihood that it may have positive consequences for development.

The United Nations and the International Labour Organization (ILO) have developed a comprehensive set of international legal norms and instruments related to international migration. These have dealt with a wide array of issues including the rights of migrant workers, the prevention of smuggling and trafficking, and the protection of refugees (see Introduction).

Bilateral agreements are widely used to formalize cooperative arrangements regarding migration. OECD member States have concluded 176 bilateral agreements on labour migration. In Latin America and the Caribbean, 84 bilateral agreements were signed between 1991 and 2000, over half with countries in other regions. Bilateral agreements aim to ensure that migrant flows take place in accordance with established rules and under conditions that are mutually beneficial to the countries involved. In addition to the bilateral agreements used to regulate flows of migrant workers, a growing number of agreements relate to the readmission of migrants in an irregular situation by their countries of origin. Readmission agreements have also been concluded between receiving countries and countries of transit.

Regional cooperation in relation to international migration has been growing, largely propelled by a number of regional processes started mostly since 1995. One of the first was the Inter-Governmental Consultations on Asylum, Refugee and Migration Policies in Europe, North America and Australia (IGC) established in 1985 to discuss asylum issues. The first regional process established in developing countries involved the countries of Central and Northern America and started with a meeting in Puebla, Mexico, in 1996. Today, there are two regional processes in the Americas, three in Asia and two in Africa. Europe has at least four. Most consultative processes provide a level of informality that facilitates dialogue and the exchange of information. By bringing together countries of origin, transit and destination, as well as delegates from different governmental departments, these processes foster coordination and cooperation not only internationally but also nationally. Although it is still early to assess the impact of these processes, they appear to be successful in building common understandings and fostering cooperation.

The United Nations system is addressing the various dimensions of international migration. For example, the United Nations Secretariat has focused on the collection, analysis and dissemination of information on the levels, trends and national policies of international migration. Other United Nations offices and specialized agencies have focused on issues related to their expertise and mandates, such as the human rights of migrants, labour migration, refugees and asylum-seekers, and trafficking in persons. A number of other initiatives aimed at ensuring better coordination and increased coherence at the global level are under way. For example, since 2002, the Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, has convened the United Nations Coordination Meeting on International Migration every year to bring together representatives of institutions working on international migration both within the United Nations system and among other international organizations.

Another important initiative has been the Global Commission on International Migration launched with the support of a number of Governments to provide, inter alia, recommendations to the Secretary-General and other stakeholders on how to strengthen the national, regional and global governance of international migration. The Global Commission, composed of 19 expert commissioners serving in their personal capacity, presented its report to the Secretary-General in October 2005.

In 2003, the General Assembly called for a high-level dialogue on international migration and development and in 2005 it decided that the dialogue would be held from 14 to 15 September 2006. The dialogue is expected to focus on the multidimensional aspects of international migration and development in order to identify ways of maximizing development benefits of international migration. As the international community prepares for the high-level dialogue of the General Assembly, the information on this chart provides the factual basis for the global deliberations.

The national response

National and international issues related to migration such as the brain drain, the brain gain and brain circulation, remittances, transnational communities, asylum, trafficking and unauthorized movements have intersected with national concerns regarding low fertility and population ageing, unemployment, poverty, human rights, the rights of citizens, social integration, xenophobia and national security. These concerns have led to a re-examination of international migration policies and the potential benefits and disadvantages accruing to countries of origin and countries of destination.

When the United Nations began monitoring Government views and policies on population in 1976, international migration was not a topic of major concern for most Governments. Government perceptions of migration trends and policies began to change in the late 1970s, as the demographic, economic, social and political consequences of migration became more visible. Thus, while in 1976, only 7 per cent of Governments wished to lower immigration levels, by mid-1980s, 20 per cent wished to do so and 40 per cent expressed that view by the mid-1990s. Since 1996, a reversal of this trend has taken place, as explained below.

Key findings regarding national migration policies in 2005 are summarized as follows:

- Governments are increasingly recognizing the need and benefits of international migration by adopting policies and measures to tailor migration to national needs. Only one-fifth of all countries wish to lower immigration, down from two-fifths in 1996. The downward trend is even more pronounced among developed countries, where the proportion of countries with policies to lower immigration fell from 60 per cent in 1996 to 12 per cent by 2005.
- Migration policy in receiving countries reflects an evolution towards greater selectiveness, favouring the admission of skilled migrants who meet specific labour needs, such as those in science and technology, or of foreign workers destined to sectors experiencing labour shortages. About 30 countries have policies promoting the admission of highly skilled workers.
- Policies that focus on the integration of migrants are becoming more common. In 2005, 75 countries reported programmes to integrate non-citizens, up from 52 countries in 1996. Integration policies are found in 37 developed countries and in 38 developing countries.
- Despite the increasing volume of international migration, since 1986 a quarter of all countries have expressed the wish to lower emigration and this proportion has remained stable. However, countries of origin are increasingly concerned about the loss of highly skilled workers and its impact on the development process.
- Countries of origin have become more inclined to encourage the return of their citizens living abroad, to create links with their expatriate communities and to harness the positive impact of international migration on development and its potential contributions to poverty reduction. Seventy-two countries now encourage their expatriate citizens to return, up from 59 countries in 1996. Among the countries pursuing such a policy, 58 are developing countries.

Many Governments and intergovernmental organizations have called for greater coherence in international migration policies. However, migration policies often lack clear objectives and are not effectively implemented. These outcomes stem from the fact that policymakers are confronted with competing priorities from policies dealing with employment, trade, development and national security. By undertaking a systematic and forthright examination of migration policies and their outcomes, Governments may gain a better understanding of the policy options open to them.

Enquiries and comments should be addressed to the office of Ms. Hania Zlotnik, Director, Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, NY, 10017, USA;
Fax number: 1-(212)-963-2147.

United Nations Publication
(ST/ESA/SER.A/256)
ISBN 92-1-151421-5
Sales No. E.06.XIII.6
Copyright United Nations, 2006
All rights reserved
Manufactured in the United States of America
March 2006

Introduction. As the issue of international migration has moved to the forefront of national and international agendas, demands for accurate, timely and comparable information on international migration levels, trends and policies have increased markedly. However, the availability of reliable and timely data has not kept pace with these demands. In particular, the data needed to assess trends in international population movements and monitor changes over time are still deficient and incomplete. As part of its continuing efforts to address these deficiencies, the Population Division of the Department of Economic and Social Affairs is releasing this wallchart, which presents estimates for 2005 of key international migration parameters and other recent information on international migration policies. The Population Division will issue a companion publication, *International Migration Report 2006*, which provides additional national, regional and global information on international migration for 1995 and 2005. The Division has also issued *International Migration and Development: The Concise Report* which provides an overview of migration levels, trends and policies, as well as a discussion of the demographic, social and economic aspects of international migration.

Total population. As of 2005, world population stood at 6.5 billion. The less developed regions account for 81 per cent of the world's inhabitants, with China and India together (2.4 billion) representing 37 per cent of the world total. The current annual increase for the world is 76 million. Seven countries account for half of the world's annual population growth, i.e., India (22 per cent), China (11 per cent), and Bangladesh, Indonesia, Nigeria, Pakistan and the United States of America (about 4 per cent each).

Migrant stock. In 2005, 191 million persons, representing 3 per cent of world population, lived outside their country of birth. The equivalent figure in 1960 amounted to 75 million persons or 2.5 per cent of the world's population. Almost one in every 10 persons living in more developed regions is a migrant compared to one of every 70 persons in developing regions. Sixty per cent of the world's migrants currently reside in more developed regions. Most of the world's migrants live in Europe (64 million), followed by Asia (53 million) and

Northern America (45 million). Nearly half of all international migrants are female and female migrants outnumber male migrants in developed countries. Three-quarters of all international migrants are concentrated in just 28 countries and one in every five international migrants lives in the United States of America.

Number of refugees. The number of refugees in the world at the end of 2004 stood at 13.5 million, of which 9.2 million are under the mandate of UNHCR and 4.2 million under the mandate of UNRWA. Around 2.7 million of the refugees are in developed countries and 10.8 million in developing countries. The largest number of refugees was found in Asia, 7.7 million. Africa hosted the second largest refugee population in the world, 3.0 million.

Net migration. During 2000-2005, the more developed regions of the world gained an estimated 2.6 million migrants annually from the less developed regions, or 13.1 million over the whole period. Northern America gained the most from net migration: 1.4 million migrants annually. It was followed by Europe with an annual net gain of 1.1 million and by Oceania with a more modest net intake of 103,000 migrants annually. The net migration rate was highest for Northern America, at 4.2 migrants per 1,000 population annually during 2000-2005. Oceania's net migration rate was lower at 3.2 migrants per 1,000 every year, with Europe recording a low 1.5 migrants per 1,000 annually. The net emigration rate was highest for Latin America and the Caribbean, where it amounted to a loss of 1.5 migrants per 1,000 population annually. For Africa and Asia, the net emigration rates were estimated to be lower, at 0.5 and 0.3 migrants per 1,000 population every year, respectively.

Remittances. Migrants contribute to the economies of both the countries of destination and origin. In 2004, remittances worldwide amounted to US\$ 226 billion. Remittances to less developed regions are estimated to be US\$ 145 billion, representing 1.7 per cent of GDP. For some countries, remittances are a major source of foreign exchange and are an important addition to gross domestic product. For example, in 2004, remittances

from abroad represented more than 20 per cent of GDP in Bosnia and Herzegovina, Haiti, Jordan, Lesotho, the Republic of Moldova and Tonga. Remittances benefit the low- and middle-income families that receive them and enable migrant households to invest in income-generating activities. Remittances can alleviate foreign exchange constraints and reduce the cost of borrowing for countries of origin. Through migrant associations in receiving countries, funds may be pooled to support development projects in the communities of origin and, by providing matching funds, Governments can enhance the development impact of such projects.

Government policies on immigration. Governments are increasingly recognizing the need and benefit of international migration and are now less inclined to reduce immigration and more likely to wish to maintain current levels. As of 2005, 54 per cent of the countries in the world wanted to maintain current immigration levels, 22 per cent aimed to lower immigration, 18 per cent reported no intervention and 6 per cent wanted to raise immigration. In receiving countries, migration policy reflects an evolution toward greater selectiveness, favouring the admission of migrants who meet specific labour needs. About 30 countries have policies promoting the immigration of the highly skilled. Countries are increasingly adopting policies that focus on the integration of migrants. In 2005, 75 countries reported programmes to integrate non-citizens.

Government policies on emigration. Despite the significant increase in the number of migrants, the proportion of countries wanting to lower emigration has remained steady at about one quarter since the 1980s. A sharp rise in the emigration of skilled workers has prompted some countries to address the challenge posed by the brain drain through initiatives to encourage the return of their skilled citizens living abroad. Seventy-one countries have policies promoting the return of their citizens.

Parties to United Nations instruments. The 1951 Convention relating to the Status of Refugees, ratified by 143 countries, sets standards for the treatment of refugees. It prohibits the expulsion or forcible return of persons accorded refugee status. The 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, ratified also by 143 coun-

tries, extends the scope of the 1951 Convention by extending its application to persons who became refugees after 1 January 1951. The 1990 International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families establishes international definitions for the different categories of migrant workers and formalizes the responsibility of receiving States in regard to upholding the rights of migrants and assuring their protection. The Convention entered into force in 2003 and has been ratified by 34 States parties. The Convention has not yet been ratified by any major receiving country. In late 1990s, concern about trafficking in human beings and its close linkage to transnational organized crime have led to the drafting of two protocols supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. The 2000 Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, ratified by 95 countries, entered into force in 2003. Trafficking of migrants is defined as the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons by improper means, as force, abduction, fraud or coercion, for an improper purpose, like forced or coerced labour, servitude, slavery or sexual exploitation. The Protocol aims to prevent and combat trafficking in persons, paying particular attention to women and children; to protect and assist the victims of such trafficking; and to promote cooperation among States parties to meet these objectives. The 2000 Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, ratified by 85 countries, entered into force in 2004. Smuggling of migrants is defined as the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not a national or permanent resident. The Protocol provides an effective tool to combat and prevent the smuggling of human cargo, reaffirming that migration in itself is not a crime, and that migrants may be victims in need of protection.

Enquiries and comments should be addressed to the office of Ms. Hania Zlotnik, Director, Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, NY 10017, USA; Fax number: 1-(212)-963-2147.

Country or area	Migrant stock			Net migration (average annual)		Remittances		Immigration policy			Emigration policy			Parties to United Nations instruments (as of 31 December 2002)
	Total population (thousands)	Number (thousands)	Percentage of population	Number (thousands)	Rate per 1,000 pop.	Total (millions of US dollars)	Percentage of GDP	Overall level	Highly skilled workers	Integration of non-citizens	Overall level	Encouraging the return of citizens		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
World	6 454 750	190 534	3.0	13 609	0.0	225 810	0.6	-	-	-	-	-	-	-
More developed regions	1 211 265	115 307	9.5	2 701	2.622	2.2	80 903	0.2	-	-	-	-	-	-
Less developed regions	5 253 484	75 237	1.4	10 768	-2.622	-0.5	145 907	1.7	-	-	-	-	-	-
Least developed countries	759 389	10 460	1.4	2 405	209	0.3	-	-	-	-	-	-	-	-
Africa	925 926	17 069	1.9	3 023	-455	-0.5	19 155	2.4	-	-	-	-	-	-
Eastern Africa	287 707	4 516	1.6	1 515	-41	-0.2	-	-	-	-	-	-	-	-
Burundi	7 548	100	B 1.3	49	38	5.5	-	-	No intervention	-	No intervention	-	1963 1971	-
Comoros	796	67	B 8.4	-	-2	-2.7	12	3.6	No intervention	-	No intervention	-	-	-
Djibouti	793	20	I 2.6	18	-2	-2.6	-	-	Lower	-	No	No intervention	No	1977 1977
Eritrea	15	4	B 0.3	0	56	14.1	-	-	No intervention	-	No	No intervention	Yes	-
Ethiopia	77 431	555	B 0.7	116	-30	-0.4	46	0.6	No intervention	No intervention	No	No intervention	Yes	1969 1969
Kenya	34 256	345	B 1.0	240	-42	-1.3	494	3.3	No intervention	No intervention	No	No intervention	No	1966 1981
Madagascar	18 606	63	C 0.3	-	0	0.0	16	0.4	No intervention	-	-	No intervention	No	1967
Malawi	12 884	279	B 2.2	4	-4	-0.3	1	0.0	Lower	-	Yes	No intervention	Yes	1987 1987
Mauritius ¹	1 245	21	B 1.7	-	0	0.0	215	3.4	No intervention	No intervention	Yes	No intervention	No	-
Mozambique	19 792	406	B 2.1	1	-4	-0.2	58	0.9	No intervention	-	-	No intervention	-	1963 1969
Réunion	785	142	B 18.1	-	1	1.3	-	-	-	-	-	-	-	-
Rwanda	9 038	121	B 1.3	50	9	1.1	7	0.4	Maintain	No intervention	Yes	Maintain	Yes	1980 1980
Seychelles	81	5	B 6.1	-	0	0.0	2	0.3	Maintain	-	-	Maintain	-	1980 1980 1994 2004 2004
Somalia	8 228	292	I 3.4	0	34	4.5	-	-	No intervention	-	-	No intervention	-	1978 1987
Uganda	29 016	518	B 1.8	250	-3	-2.1	291	3.7	Maintain	-	No	No intervention	-	1976 1976 1995
United Republic of Tanzania	38 329	792	B 2.1	602	-69	-1.9	7	0.1	No intervention	-	No	No intervention	No	1964 1968
Zambia	11 666	275	B 2.4	174	-13	-1.2	-	-	Raise	Maintain	Yes	Lower	Yes	1969 1969
Zimbabwe	13 010	511	B 3.9	7	-10	-0.8	-	-	No intervention	Raise	-	Lower	-	1981 1981
Middle Africa	109 641	1 791	1.6	639	6	0.1	-	-	-	-	-	-	-	-
Angola	15 941	56	B 0.4	14	29	1.9	-	-	No intervention	-	-	No intervention	No	1981 1981
Cameroon	16 322	137	B 0.8	59	3	0.2	11	0.1	Lower	-	-	No intervention	-	1981 1987
Central African Republic	4 038	78	C 1.9	25	-9	-2.3	-	-	No intervention	-	-	No intervention	-	1962 1967
Chad	9 749	437	B 4.5	260	54	6.0	-	-	Maintain	-	-	Maintain	-	1981 1981
Congo	3 999	288	B 7.2	69	-3	-0.8	1	0.0	No intervention	-	-	No intervention	-	1962 1970
Dem. Rep. of the Congo	57 549	539	BC 0.9	199	-64	-1.2	-	-	Lower	-	-	No intervention	-	1965 1975
Equatorial Guinea	594	6	C 1.2	-	0	0.0	-	-	No intervention	-	-	Lower	-	1986 1986
Gabon	1 384	245	C 17.7	14	-3	-2.3	6	0.1	Lower	-	-	Lower	No	1964 1973
Sao Tome and Principe	157	7	C 4.8	-	0	-2.7	1	1.5	No intervention	-	-	No intervention	-	1978 1978
Northern Africa	190 895	1 838	1.0	415	-294	-1.6	-	-	-	-	-	-	-	-
Algeria	32 854	242	C 0.7	169	-20	-0.6	2 460	3.0	Maintain	-	-	No intervention	Yes	1963 1967 2005 2004 2004
Egypt	74 033	166	B 0.2	90	-90	-1.3	3 341	3.8	Lower	Maintain	Yes	Maintain	Yes	1981 1981 1993 2004 2005
Libyan Arab Jamahiriya	5 853	618	C 10.5	12	2	0.4	8	0.0	Maintain	-	-	Maintain	No	-
Morocco	31 478	132	C 0.4	2	-80	-2.6	4 218	8.5	Lower	Maintain	Yes	Maintain	Yes	1956 1971 1993
Sudan	39 253	639	B 1.8	142	-104	-3.0	1 400	7.0	Maintain	-	-	Lower	-	1974 1974
Tunisia	10 102	38	C 0.4	0	-4	-0.4	1 432	5.1	No intervention	No intervention	No	Raise	No	1957 1968
Western Sahara	341	3	I 1.0	-	2	6.2	-	-	-	-	-	-	-	-
Southern Africa	54 055	1 381	2.6	46	-1	0.0	-	-	-	-	-	-	-	-
Botswana	1 765	80	C 4.5	3	-1	-0.7	27	0.3	Lower	Lower	Yes	No intervention	No	1969 1969
Lesotho	1 795	6	C 0.3	-	-7	-4.0	355	25.9	No intervention	-	-	No intervention	Yes	1981 1981 2005 2003 2004
Namibia	2 031	143	B 7.1	15	-1	-0.6	13	0.2	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1995 1995
South Africa	47 432	1 106	B 2.3	29	10	0.2	521	0.2	Lower	Maintain	Yes	Lower	Yes	1996 1996
Swaziland	1 032	45	B 4.4	1	-1	-1.2	62	2.7	Maintain	-	-	No intervention	-	2000 1969
Western Africa	263 636	7 543	2.9	407	-125	-0.5	-	-	-	-	-	-	-	-
Benin	8 439	175	C 2.1	5	20	2.5	84	2.1	No intervention	No intervention	No	Lower	No	1962 1970
Burkina Faso	13 228	773	B 5.8	0	20	1.6	50	1.1	No intervention	No intervention	No	No intervention	Yes	1980 1980 2003 2002 2002
Cape Verde	507	11	B 2.2	-	1	-2.1	92	9.5	Lower	No intervention	No	Maintain	Yes	-
Côte d'Ivoire	18 154	2 371	BC 13.1	72	-74	-4.3	148	0.9	Lower	Maintain	No	No intervention	No	1961 1970
Gambia	1 517	292	B 19.3	7	6	4.4	8	1.9	Lower	No intervention	-	No intervention	No	1966 1967
Ghana	22 113	1 669	B 7.5	42	2	0.1	82	0.9	Lower	No intervention	No	Lower	Yes	1963 1968 2000
Guinea	9 402	406	C 4.3	139	-60	-6.7	42	1.1	No intervention	No intervention	No	No intervention	No	1965 1968 2000 2004 2005
Guinea-Bissau	1 586	19	B 1.2	8	0	0.2	23	8.5	No intervention	-	-	Lower	-	1976 1976
Liberia	3 283	50	B 1.5	15	-49	-15.4	-	-	Maintain	-	Yes	No intervention	Yes	1964 1980
Mali	13 518	46	C 0.3	11	-27	-2.1	154	3.1	No intervention	-	No	Lower	Yes	1973 1973 2003 2002 2002
Mauritania	3 069	66	C 2.1	0	6	2.1	2	0.2	No intervention	-	-	No intervention	-	1967 1967
Niger	13 957	124	B 0.9	0	-2	-0.2	25	0.9	Lower	-	No	No intervention	Yes	1961 1970
Nigeria	131 530	971	C 0.7	8	-34	-0.3	2 751	3.6	Maintain	-	-	No intervention	Yes	1967 1968
Saint Helena ¹	5	1	B 24.8	-	0	-14.9	-	-	-	-	-	-	-	-
Senegal	11 658	326	B 2.8	21	-20	-1.8	511	6.7	No intervention	-	-	No intervention	Yes	1963 1967 1999 2003 2003
Sierra Leone	5 525	119	C 2.2	65	88	17.5	26	2.5	No intervention	-	-	No intervention	-	1981 1981
Togo	6 145	183	B 3.0	11	-1	-0.1	149	7.2	No intervention	No intervention	Yes	No intervention	-	1962 1969

Asia	3 905 415	53 291	1.4	7 704	-1 297	-0.3	65 854	0.8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eastern Asia	1 924 380	6 487	0.4	303	-300	-0.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
China ¹	1 315 844	596	1	0.0	299	-390	-0.3	21 283	1.3	No intervention	Maintain	No	Maintain	No	1982	1982	-	-	-	-
China, Hong Kong SAR ²	7 041	2 999	B	42.6	2	60	8.8	240	0.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
China, Macao SAR ²	400	257	B	55.9	4	2	4.4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dem. People's Rep. of Korea	22 488	37	I	0.2	-	0	0.0	-	-	Maintain	Maintain	No	Maintain	-	-	-	-	-	-	-
Japan	128 085	2 048	C	1.6	2	54	0.4	931	0.0	Maintain	Maintain	Raise	No	No intervention	No	1981	1982	-	-	-
Mongolia	2 646	9	C	0.3	-	10	-3.9	56	4.4	Maintain	Maintain	Raise	No	No intervention	Yes	-	-	-	-	-
Republic of Korea	47 817	551	B	1.2	0	-16	-0.3	832	0.1	Raise	Maintain	Raise	Yes	No intervention	No	1992	1992	-	-	-
South-central Asia	1 610 896	17 778	1.1	2 395	-878	-0.6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Afghanistan	29 983	43	I	0.1	0	429	16.0	-	-	Maintain	-	-	-	Lower	Yes	2005	2005	-	-	-
Bangladesh	141 922	1 032	B	0.7	20	-2	-0.5	3 372	5.5	Lower	-	-	No	Raise	No	-	-	-	-	-
Bhutan	2 163	10	I	0.5	-	0	0.0	-	-	Lower	-	-	-	Lower	-	-	-	-	-	-
India	1 103 371	5 700	B	0.5	163	-280	-0.3	21 727	3.2	Maintain	Maintain	-	-	Raise	-	-	-	-	-	-
Iran (Islamic Republic of)	69 515	1 959	B	2.8	1 046	-276	-4.1	1 032	0.6	Lower	Maintain	-	-	Lower	Yes	1976	1976	-	-	-
Kazakhstan	14 825	2 502	B	16.9	16	-120	-8.0	167	0.4	Maintain	Raise	Yes	Lower	Yes	1999	1999	-	-	-	-
Kyrgyzstan	5 264	298	B	5.5	4	-15	-2.9	189	8.7	Maintain	Maintain	Yes	Maintain	Yes	1996	1996	2003	2003	2003	2003
Maldives	329	3	I	1.0	-	0	0.0	3	0.4	Lower	-	-	-	No intervention	-	-	-	-	-	-
Nepal	27 133	819	B	3.0	125	-20	-0.8	785	12.1	Maintain	Maintain	No	Raise	Yes	-	-	-	-	-	-
Pakistan	157 835	3 254	B	2.1	961	-382	-2.4	3 945	4.2	Lower	Maintain	No	Raise	Yes	-	-	-	-	-	-
Sri Lanka	20 743	368	C	1.8	0	-32	-1.6	1 964	8.1	Maintain	Maintain	-	-	Maintain	-	-	-	-	-	-
Tajikistan	6 507	306	B	4.7	3	-69	-10.9	252	13.2	Maintain	-	-	-	No intervention	Yes	1993	1993	2002	2002	2002
Turkmenistan	4 833	224	B	4.6	13	-2	-0.4	-	-	Lower	-	-	No	Lower	-	1998	1998	-	-	2005
Uzbekistan	26 593	1 268	B	4.8	44	-60	-2.3	-	-	Maintain	Maintain	-	-	Maintain	-	-	-	-	-	-
South-eastern Asia	555 815	5 664	1.0	149	-333	-0.6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Brunei Darussalam	374	124	B	33.2	-	1	2.0	-	-	Maintain	Raise	No	No intervention	No	-	-	-	-	-	-
Cambodia	14 071	304	C	2.2	0	-2	-0.1	138	3.2	Maintain	Maintain	No	No intervention	No	1992	1992	-	-	-	2005
Dem. Rep. of Timor-Leste	947	6	I	0.6	0	16	19.2	-	-	Maintain	Maintain	-	-	No intervention	-	2003	2003	2004	-	-
Indonesia	222 781	160	C	0.1	-29	-0.9	-	1 700	0.8	Maintain	Maintain	No	Raise	No	-	-	-	-	-	-
Lao People's Dem. Republic	5 924	25	C	0.4	-	-1	-0.2	1	0.0	Maintain	Raise	-	-	No intervention	Yes	-	-	-	-	2003
Malaysia	25 347	1 639	B	6.5	25	30	1.2	987	0.8	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	Yes	-	-	-	-	-	-
Myanmar	50 519	117	C	0.2	-	14	0.3	78	0.7	Lower	Maintain	No	Maintain	Yes	-	-	-	-	-	2004
Philippines	83 054	374	C	0.5	0	-180	-2.3	11 634	13.5	Maintain	Maintain	Yes	Maintain	Yes	1981	1981	1995	2002	2002	2002
Singapore	4 326	1 843	B	42.6	0	40	6.6	-	-	Raise	Raise	Yes	Lower	Yes	-	-	-	-	-	-
Thailand	64 233	1 050	C	1.6	121	-10	-0.2	1 622	1.0	Maintain	Maintain	No	Raise	No	-	-	-	-	-	-
Viet Nam	84 238	21	C	0.0	2	-40	-0.5	3 200	7.0	Maintain	Maintain	Yes	Raise	Yes	-	-	-	-	-	-
Western Asia	214 323	23 355	10.9	4 856	213	1.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Armenia	3 016	235	B	7.8	235	-20	-6.6	336	9.3	Raise	Maintain	Yes	Lower	Yes	1993	1993	-	-	-	2003
Azerbaijan	8 411	182	B	2.2	9	-20	-2.4	228	2.8	Maintain	-	Yes	Lower	Yes	1993	1993	1999	2003	2003	2003
Bahrain	727	295	C	40.7	-	0	0.0	-	-	Maintain	-	-	-	No intervention	-	-	-	-	-	2004
Cyprus	4 835	116	B	13.9	1	6	7.1	242	1.6	Lower	Maintain	Yes	Maintain	Yes	1963	1968	-	-	-	2003
Georgia	4 474	191	B	4.3	3	-50	-10.8	303	5.9	Maintain	Maintain	-	-	Lower	-	1999	1999	-	-	-
Iraq	28 807	28	C	0.1	46	48	1.8	-	-	Maintain	Maintain	Yes	Lower	-	-	-	-	-	-	-
Israel	6 725	2 661	B	39.6	1	32	4.9	398	0.3	Raise	Maintain	Yes	Lower	Yes	1954	1968	-	-	-	-
Jordan	5 703	2 225	C	39.0	1 778	20	3.7	2 287	21.1	Lower	Lower	No	Raise	No	-	-	-	-	-	-
Kuwait	2 887	1 669	C	62.1	2	48	18.5	-	-	Lower	Maintain	Yes	No intervention	No	-	-	-	-	-	-
Lebanon	3 377	657	B	18.4	401	-7	-2.0	2 700	13.5	Lower	No intervention	No	Lower	Yes	-	-	-	-	-	2005
Occupied Palestinian Territory	3 702	1 680	B	45.4	1 635	-8	-2.3	692	20.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oman	2 567	628	C	24.4	0	-32	-12.8	40	0.2	Lower	Maintain	No	No intervention	No	-	-	-	-	-	2005
Qatar	813	637	C	78.3	0	30	42.3	-	-	Lower	Maintain	-	-	No intervention	-	-	-	-	-	-
Saudi Arabia	24 573	6 361	C	25.9	241	50	2.2	-	-	Lower	Lower	Yes	Lower	Yes	-	-	-	-	-	-
Syrian Arab Republic	19 193	965	C	5.1	437	-6	-0.3	803	3.4	Maintain	-	-	-	Lower	-	-	-	-	-	2005
Turkey	73 193	1 328	B	1.8	3	-50	-0.7	804	0.3	Lower	Raise	No	Maintain	No	1962	1968	2004	2003	2003	2003
United Arab Emirates	4 496	3 212	C	71.4	0	192	49.6	-	-	Lower	Lower	-	-	No intervention	Yes	-	-	-	-	-
Yemen	20 975	265	C	1.3	66	-20	-1.0	1 283	9.8	Lower	Maintain	-	-	No intervention	-	1980	1980	-	-	-
Europe	728 389	64 116	8.8	2 068	1 083	1.5	72 858	0.5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eastern Europe	297 328	22 378	7.5	23	-105	-0.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Belarus	9 755	1 191	B	12.2	1	-2	-0.2	244	1.1	Maintain	Maintain	Yes	Lower	Yes	2001	2001	-	-	-	2003
Bulgaria	7 726	104	B	1.3	5	-10	-1.3	103	0.4	Maintain	Maintain	Yes	Maintain	-	1993	1993	-	-	-	2001
Czech Republic	10 220	453	B	4.4	1	-10	-1.0	454	0.4	Raise	Raise	Yes	No intervention	No	1993	1993	-	-	-	-
Hungary	10 098	316	B	3.1	8	-10	-1.0	307	0.3	Maintain	-	Yes	No intervention	No	1989	1989	-	-	-	-
Poland	38 530	703	B	1.8	3	-16	-0.4	2 709	1.1	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1991	1991	-	-	-	2003
Republic of Moldova	4 206	440	B	16.5	0	-8	-1.9	703	27.1	Maintain	-	-	-	No intervention	-	2002	2002	-	-	2005
Romania	21 711	133	B	0.6	2	-30	-1.4	132	0.2	Lower	No intervention	Yes	Lower	No	1991	1991	-	-	-	2002
Russian Federation	143 202	12 080	B	8.4	2	80	0.6	2 668	0.5	Raise	Raise	Yes	No intervention	-	1993	1993	-	-	-	2004
Slovakia	5 401	124	B	2.3	0	1	0.2	425	1.0	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1993	1993	-	-	-	2004
Ukraine	46 481	6 833	B	14.7	2	-140	-2.9	411	0.6	Maintain	Maintain	-	-	No intervention	No	2002	2002	-	-	2004
Northern Europe	95 792	8 956	9.3	491	232	2.4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Channel Islands	149	66	B	45.8	-	1	3.4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Denmark	5 431	389	B	7.2	65	12	2.3	941	0.4	Lower	Raise	Yes	No intervention	No	1952	1968	-	-	-	2003
Estonia	1 330	202	B	15.2	0	-2	-1.5	164	1.5	Lower	Maintain	Yes	Maintain	Yes	1997	1997	-	-	-	2004

Autora: Maria Olivé Elias
 ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

Country or area	Migrant stock		Net migration (average annual)				Remittances		Immigration policy			Emigration policy			Parties in United Nations instruments (as of 31 December 2005)				
	Total population (thousands)	Number (thousands)	Percentage of population	Number of refugees (thousands)	Number (thousands)	Rate per 1,000 pop.	Total of emigrants (thousands)	Percentage of GDP	Overall level	Highly skilled workers	Integration of non-citizens	Overall level	Encouraging the return of citizens	1951C	1967P	1990C	2000T	2005S	
	2005	2005	2004	2000-2005	2004	2004	2004	2004	(9)	(10)	(11)	2005	(13)						
Northern Europe (continued)																			
Faeroe Islands	47	5	B 11.4	..	0	0.0	
Finland	5 249	156	B 3.0	11	8	1.6	672	0.4	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1968	1968	
Iceland	295	23	B 7.8	0	1	0.2	112	0.9	No intervention	No intervention	No	No intervention	No	1965	1968	
Ireland	4 148	535	B 14.1	7	39	9.8	38	0.2	Maintain	Raise	Yes	No intervention	Yes	1966	1968	
Isle of Man	77	37	B 48.3	..	0	0.0	
Latvia	2 307	449	B 19.5	0	-2	-1.0	229	1.7	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	Yes	1997	1997	..	2004	2003	
Lithuania	3 941	165	B 4.8	0	-4	-1.2	308	1.4	Maintain	Raise	Yes	No intervention	No	1997	1997	..	2003	2003	
Norway	4 620	344	B 7.4	44	12	2.6	392	0.2	Maintain	Raise	Yes	No intervention	No	1963	1967	..	2003	2004	
Sweden	9 031	1 117	B 12.4	73	31	3.5	578	0.2	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1954	1967	..	2004	..	
United Kingdom	59 566	5 408	B 9.1	289	137	2.3	6 350	0.3	Maintain	Raise	Yes	No intervention	No	1954	1968	
Southern Europe																			
Albania	3 130	83	C 2.6	0	-20	-6.5	889	11.2	Maintain	Maintain	No	Maintain	Yes	1992	1992	..	2002	2002	
Andorra	67	52	C 77.9	..	0	0.0	Maintain	No intervention	Yes	Maintain	No	
Bosnia and Herzegovina	3 907	41	I 1.0	22	8	2.1	1 824	23.1	Maintain	Lower	Yes	1993	1993	1996	2002	2002	
Croatia	4 551	661	B 14.5	4	20	4.4	1 222	3.6	Maintain	Raise	Yes	Lower	Yes	1992	1992	..	2003	2003	
Gibraltar	26	7	B 26.4	..	0	0.0	
Greece	11 120	974	C 8.8	2	36	3.2	1 242	0.6	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	Yes	1960	1968	
Holy See	1	1	I 100.0	..	0	11.5	Maintain	Maintain	..	1966	1967	
Italy	58 093	2 519	B 4.3	16	120	2.1	2 172	0.1	Lower	No intervention	Yes	No intervention	No	1964	1972	..	2004	2004	
Malta	402	11	C 2.7	2	2	0.3	3	0.3	Maintain	Maintain	No	Maintain	No	1971	1971	..	2003	2003	
Portugal	10 495	764	B 7.3	0	50	4.8	3 212	1.9	Maintain	Maintain	Yes	Maintain	No	1960	1976	..	2004	2004	
San Marino	28	9	B 33.5	..	0	7.3	No intervention	No intervention	No	No intervention	No	
Serbia and Montenegro	10 503	512	B 4.9	277	-20	-1.9	4 129	16.0	Maintain	Raise	Yes	Lower	Yes	2001	2001	..	2001	2001	
Slovenia	1 967	167	B 8.5	0	2	1.0	267	0.8	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	Yes	1992	1992	..	2004	2004	
Spain	43 064	4 790	B 11.1	6	405	9.7	6 859	0.7	Maintain	Maintain	Yes	Lower	Yes	1978	1978	..	2002	2002	
TPYR Macedonia ^a	2 034	121	B 6.0	1	-2	-1.0	171	3.2	Maintain	No	Lower	No	1994	1994	..	2005	2005
Western Europe																			
Austria	8 189	1 234	B 15.1	18	20	2.5	2 475	0.8	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	Yes	1954	1973	..	2005	..	
Belgium	10 419	719	C 6.9	14	13	1.3	6 840	1.9	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1953	1969	..	2004	2004	
France	60 496	6 471	B 10.7	140	60	1.0	12 650	0.6	Lower	Raise	Yes	No intervention	No	1954	1971	..	2002	2002	
Germany	82 689	10 144	C 12.3	877	220	2.7	6 497	0.2	Maintain	Raise	Yes	Lower	Yes	1951	1971	..	2003	2003	
Liechtenstein	35	12	C 33.9	0	0	5.9	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1957	1968	
Luxembourg	465	174	C 37.4	2	4	8.7	951	3.0	Maintain	Yes	No intervention	..	1953	1971	
Monaco	35	25	B 69.9	..	0	10.5	Maintain	Maintain	..	1964	2001	2001	
Netherlands	16 299	1 638	B 10.1	127	30	1.9	1 522	0.3	Lower	Raise	Yes	No intervention	No	1966	1968	..	2005	2005	
Switzerland	7 252	1 650	B 22.9	48	8	1.1	1 760	0.5	Maintain	Raise	Yes	No intervention	No	1955	1968	
Latin America and the Caribbean																			
Caribbean	561 346	6 631	I 1.2	36	-604	-1.5	40 770	1.9	
Anguilla	39 129	1 149	I 2.9	1	-109	-2.8	
Antigua and Barbuda	81	5	B 41.8	..	0	2.4	
Aruba	118	18	B 22.4	..	0	0.0	11	1.6	Maintain	Maintain	..	No intervention	Yes	1995	1995	
Bahamas	99	24	B 24.6	..	1	5.5	16	0.8	
Bahamas	323	32	B 9.8	..	0	1.3	Lower	Maintain	..	No intervention	..	1993	1993	
Barbados	270	26	B 9.7	..	0	-0.9	113	4.0	Maintain	Raise	No	No intervention	Yes	
British Virgin Islands	22	5	B 38.3	..	0	0.0	
Cayman Islands	45	16	B 35.8	..	1	16.5	
Cuba	11 269	74	B 0.7	1	-32	-2.9	Maintain	Maintain	No	Maintain	No	
Dominica	79	5	B 5.7	..	-1	-9.4	4	1.5	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	Yes	1994	1994	
Dominican Republic	8 895	156	B 1.8	..	-28	-3.3	2 471	16.4	Maintain	No intervention	No	1978	1978	
Grenada	103	11	B 10.5	..	-1	-11.7	23	5.8	Maintain	Maintain	..	Lower	Yes	2004	2004	
Guadeloupe	448	93	C 20.8	..	-1	-1.6	
Haiti	8 528	30	B 0.4	..	-21	-2.6	876	22.1	Maintain	Lower	Yes	1964	1964	..	
Jamaica	2 651	18	B 0.7	..	-20	-7.6	1 398	16.4	Maintain	Maintain	No	No intervention	Yes	1964	1980	..	2003	2003	
Marinque	396	65	B 16.3	..	1	-2.0	
Montserrat	5	0	B 2.5	..	0	0.0	
Netherlands Antilles	183	48	B 26.5	..	0	0.0	5	0.2	
Puerto Rico	3 955	418	B 10.6	..	-1	-0.2	
Saint Kitts and Nevis	43	4	B 10.4	..	0	0.0	4	1.0	Maintain	Maintain	..	No intervention	Yes	2002	2004	2004	
Saint Lucia	161	9	B 5.4	..	-1	-3.8	4	0.8	Maintain	Maintain	..	No intervention	
Saint Vincent and the Grenadines	119	10	B 8.7	..	-1	-8.5	3	0.8	Maintain	Maintain	..	No intervention	..	1963	2003	
Trinidad and Tobago	1 365	38	B 2.9	..	-4	-3.1	79	0.7	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	2000	2000	
Turks and Caicos Islands	26	3	B 11.9	..	1	43.8	
United States Virgin Islands	112	37	B 32.7	..	-1	-7.2	
Central America																			
Belize	147 029	1 399	B 0.9	18	-475	-3.4	
Belize	270	41	B 15.0	1	0	-0.6	21	2.2	Lower	Maintain	No	No intervention	No	1990	1990	2001	2003	..	
Costa Rica	4 227	441	B 10.2	10	17	4.1	320	1.7	Maintain	Maintain	Yes	No intervention	No	1978	1978	..	2003	2003	
El Salvador	6 681	24	B 0.3	0	-8	-1.2	2 564	16.5	No intervention	Maintain	No	Lower	Yes	1963	1963	2003	2004	2004	
Guatemala	12 599	53	B 0.4	1	-60	-5.0	2 591	9.8	No intervention	Maintain	Yes	No intervention	No	1963	1963	2003	2004	2004	
Honduras	7 205	26	B 0.4	0	-6	-0.9	1 142	15.5	Maintain	Maintain	..	No intervention	..	1992	1992	2005	
Mexico	107 029	644	B 0.6	4	-400	-3.9	18 143	2.7	Maintain	Raise	Yes	Lower	Yes	2000	2000	1999	2003	2003	
Nicaragua	5 487	29	B 0.5	0	-20	-3.6	679	11.5	No intervention	No intervention	No	No intervention	No	1963	1966	2006	2004	..	
Panama	3 222	102	B 3.2	2	0	0.5	127	0.9	Lower	No intervention	Yes	1978	1978	..	2004	2004	
South America																			
Argentina	375 187	4 123	I 1.1	17	-219	-0.6	
Argentina	38 747	1 500	B 3.9	3	-20	-0.5	288	0.2	Maintain	Maintain	Yes	Lower	Yes	1961	1967				

Oceania	33 056	5 034	15.2	76	103	3.2	4 005	0.5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Australia/New Zealand	24 184	4 739	19.6	69	116	4.9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Australia ^a	20 155	4 097	B 20.3	63	100	5.1	2 744	0.4	Raise	Raise	Yes	No intervention	No	1954	1973	-	2005	2004
New Zealand	4 028	642	B 15.9	5	16	4.0	1 132	1.2	Maintain	Raise	Yes	No intervention	Yes	1960	1973	-	2002	2002
Melanesia	7 661	90	1.2	8	-7	-1.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
FIJ	848	17	B 2.0	-	-7	-8.4	24	0.9	Lower	-	Yes	Lower	No	1972	1972	-	-	-
New Caledonia	237	43	B 18.2	-	1	4.7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Papua New Guinea	5 687	25	C 0.4	8	0	0.0	6	0.1	Maintain	Raise	Yes	No intervention	Yes	1986	1986	-	-	-
Solomon Islands	478	3	B 0.7	-	0	0.0	2	0.7	Maintain	Maintain	-	Maintain	-	1995	1995	-	-	-
Vanuatu	211	1	B 0.5	-	-1	-6.0	9	3.1	No intervention	-	-	No intervention	-	-	-	-	-	-
Micronesia	556	134	24.2	0	-1	-1.7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Guam	170	113	B 66.9	-	0	0.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kiribati	99	3	B 2.8	-	0	-2.1	7	8.9	Maintain	-	-	Maintain	-	-	-	-	2005	2005
Marshall Islands	62	2	B 2.7	-	0	0.0	-	-	Maintain	-	-	Maintain	No	-	-	-	-	-
Micronesia (Federated States of)	110	4	B 3.2	-	-2	-18.4	-	-	Lower	Maintain	-	No intervention	-	-	-	-	-	-
Nauru	14	5	C 36.1	-	0	8.7	-	-	Maintain	-	-	Maintain	-	-	-	-	-	-
Northern Mariana Islands	81	5	B 6.5	-	1	15.9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Palau	20	3	B 15.2	-	0	0.0	-	-	No intervention	-	-	Lower	Yes	-	-	-	-	-
Polynesia	656	70	10.7	0	-4	-6.9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
American Samoa	65	20	B 31.4	-	0	0.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cook Islands	18	3	B 17.0	-	0	-21.7	-	-	Lower	No intervention	Yes	Lower	Yes	-	-	-	-	-
French Polynesia	257	34	B 13.1	-	1	2.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Niue	1	0	B 7.6	-	0	-33.7	-	-	Raise	-	-	Lower	Yes	-	-	-	-	-
Pitcairn ^b	0	0	1 9.0	-	0	0.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Samoa	185	9	B 5.0	-	-3	-15.5	45	12.4	Maintain	Maintain	-	Maintain	-	1988	1994	-	-	-
Tokelau	1	0	B 12.5	-	0	-17.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tonga	102	1	B 1.1	-	-1	-14.1	66	33.5	Maintain	Maintain	-	Maintain	-	-	-	-	-	-
Tuvalu	10	0	C 3.1	-	0	-9.7	-	-	Maintain	-	-	Raise	-	1986	1986	-	-	-
Wallis and Futuna Islands	15	2	B 13.4	-	0	-9.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Notes

The designations employed and the presentation of the material in the present publication do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of the Secretariat of the United Nations concerning the legal status of any country, territory, city or area or of its authorities, or concerning the delimitation of its frontiers or boundaries. The designations "more developed regions" and "less developed regions" are intended for statistical convenience and do not necessarily express a judgement about the state reached by a particular country or area in the development process.

The term "country" as used in the text of this publication also refers, as appropriate, to territories or areas.

Two dots (.) indicate that data are either not available, insignificant or zero.

A hyphen (-) indicates that the item is not applicable.

A dash (–) indicates that the treaty was not ratified.

The more developed regions comprise all regions of Europe and Northern America, Australia/New Zealand and Japan.

The less developed regions comprise all regions of Africa, Asia (excluding Japan) and Latin America and the Caribbean and the regions of Melanesia, Micronesia and Polynesia. The least developed countries, as defined by the United Nations General Assembly in December 2003, include 50 countries: Afghanistan, Angola, Bangladesh, Benin, Bhutan, Burkina Faso, Burundi, Cambodia, Cape Verde, Central African Republic, Chad, Comoros, Democratic Republic of Timor-Leste, Democratic Republic of the Congo, Djibouti, Equatorial Guinea, Eritrea, Ethiopia, Gambia, Guinea, Guinea-Bissau, Haiti, Kiribati, Lao People's Democratic Republic, Lesotho, Liberia, Madagascar, Malawi, Maldives, Mali, Mauritania, Mozambique, Myanmar, Nepal, Niger, Rwanda, Samoa, Sao Tome and Principe, Senegal, Sierra Leone, Solomon Islands, Somalia, Sudan, Togo, Tuvalu, Uganda, the United Republic of Tanzania, Vanuatu, Yemen and Zambia.

^a Data refer to end of year; zero indicates that there are less than 500 refugees.

^b Credits only; Remittances include workers' remittances, compensation of employees, and migrants' transfers; Regional aggregations have been prepared by the United Nations Population Division.

^c Refers to countries that have ratified the 2000 Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children. The Protocol supplements the 2000 United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

^d Refers to countries that have ratified the 2000 Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air. The Protocol supplements the 2000 United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

^e Including Agalega, Rodrigues and Saint Brandon.

^f Including Ascension and Tristan da Cunha.

^g For statistical purposes, the data for China do not include Hong Kong and Macao Special Administrative Regions (SAR) of China.

^h Hong Kong Special Administrative Region of China.

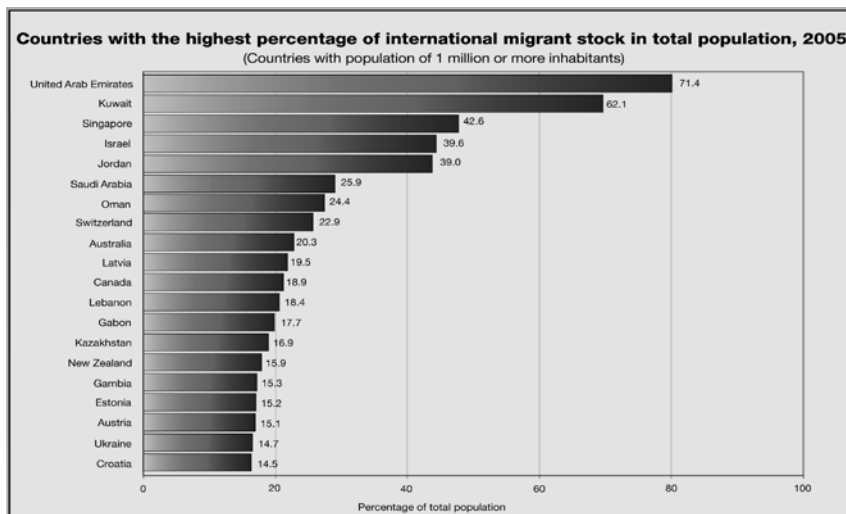
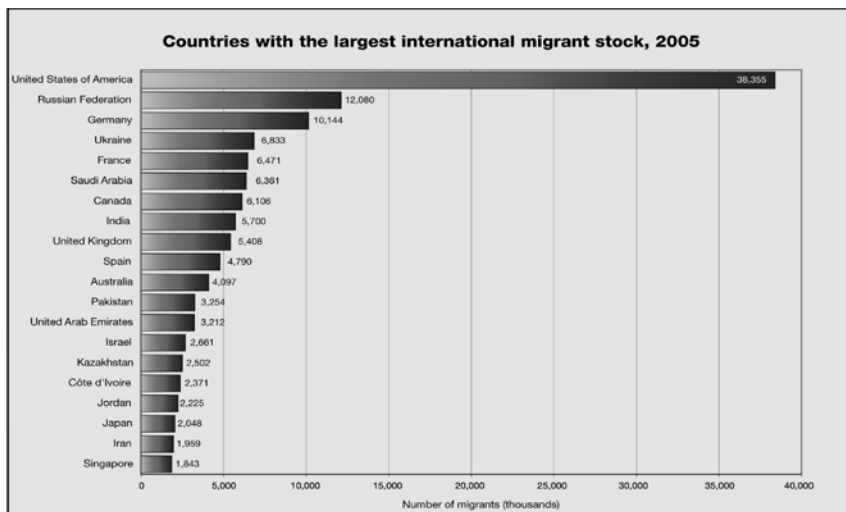
ⁱ Macao Special Administrative Region of China.

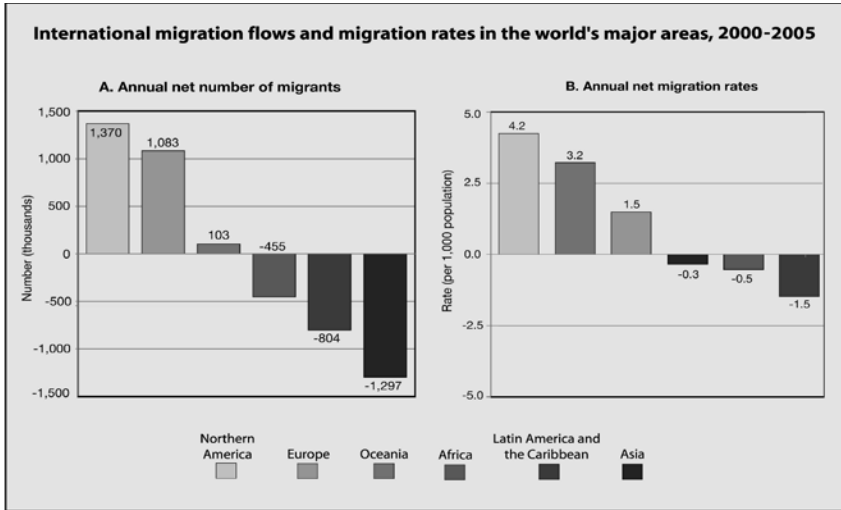
^j Referring to the Vatican City State.

^k The former Yugoslav Republic of Macedonia.

^l Including Christmas Island, Cocos (Keeling) Islands and Norfolk Island.

^m The population of Pitcairn is 67 persons in 2005.

DEFINITIONS AND SOURCES

Total population: The total mid-year de facto population. *Source:* United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2004 Revision, Volume I: Comprehensive Tables*, Sales No. E.05.XIII.5. Data available online at: <http://www.unpopulation.org>

Migrant stock: Number: The mid-year estimate of the number of people who are born outside the country. For countries lacking data on place of birth, the mid-year estimate of the number of non-citizens. In either case, the migrant stock includes refugees, some of whom may not be foreign-born. The letter code indicates the type of data underlying the estimates: B (Birth place); indicates the data refer to the foreign-born; C (Citizenship); indicates the data refer to non-citizens; I (Imputed); indicates no data were available and the number was estimated using a model. **Percentage of population:** The migrant stock as a percentage of the total population. *Source:* United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. Data available online at: <http://www.unpopulation.org>

Number of refugees: Persons recognized as refugees under the 1951 Convention relating to the status of Refugees and its 1967 Protocol, or under the 1969 Organization of African Unity Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa; those granted refugee status in accordance with the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) Statute; and those granted humanitarian status or temporary protection by the State in which they find themselves. Also included are Palestinian refugees registered with the United Nations Relief and Welfare Agency (UNRWA). *Sources:* UNHCR, *2004 Global*

Refugee Trends: Overview of refugee populations, new arrivals, durable solutions, asylum seekers and other persons of concern to UNHCR. Figures as of 31 December 2004. Data available online as of 30 September 2005 at: <http://www.unhcr.ch/statistics>; UNRWA in Figures as of 31 December 2004. Data available online as of 30 September 2005, at: <http://www.un.org/unrwa/publications/index.html>

Net migration: Number: Net average annual number of migrants, that is, the annual number of immigrants minus the annual number of emigrants, including both citizens and non-citizens. **Rate:** The net number of migrants, divided by the average population of the receiving country over the period considered. It is expressed as the net number of migrants per 1,000 population. *Source:* United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2004 Revision, Volume I: Comprehensive Tables*, Sales No. E.05.XIII.5. Data available online at: <http://www.unpopulation.org>

Remittances: Total remittances as reported by the World Bank include three types of transactions: workers' remittances, compensation of employees and migrants' transfers. *Workers' remittances* are all current transfers from migrants staying in a country for a year or longer to households in another country. Usually they are regular transfers from members of the same family resident in different countries. *Compensation of employees* includes the wages, salaries and other remuneration earned by migrants staying in a country for less than a year and paid by residents of that country. *Migrants' transfers* are the net worth of migrants who are expected to remain in the country for more than one year. They are not transactions but rather contra-entries to flows of goods

and changes in financial items that arise from the migration of individuals. All data are reported in current U.S. dollars. The main sources of these data are the Balance of Payment Statistics compiled by the International Monetary Fund (IMF). For countries that do not report remittance data to the IMF, the World Bank produces estimates based on either data from central banks or information provided by World Bank country desks. See Dilip Rathia, "Workers' Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance", *Global Development Finance 2003*, World Bank.

Percentage of gross domestic product: the percentage of the gross domestic product attributable to remittances. *Source:* *Global Economic Prospects 2006: Economic Implications of Remittances and Migration*, World Bank; United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division. See: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/default.htm>

Government policy on immigration: Overall level: Government policies regarding the current overall level of immigration into the country. It is coded into four categories: to raise the level of immigration; to maintain the level of immigration; to lower the level of immigration; and no intervention. **Highly skilled workers:** Government policies towards the current level of immigration of highly skilled workers. It is coded into four categories: to raise the level of immigration of highly skilled; to maintain the level of immigration of highly skilled; to lower the level of immigration of highly skilled; and no intervention. **Integration of non-citizens:** Indicates whether the Government has specific policies regarding the integration of non-citizens. It has two categories: yes and no. *Source:*

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Policies 2005 (ST/ESA/SER.A/254)*. Data available online at: <http://www.unpopulation.org>

Government policy on emigration: Overall level: Government policies regarding the current overall level of emigration from the country. It is coded into four categories: to raise the level of emigration; to maintain the level of emigration; to lower the level of emigration; and no intervention. **Encouraging the return of citizens:** Indicates whether the Government has specific policies encouraging the return of citizens. It has two categories: yes and no. *Source:* United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Policies 2005 (ST/ESA/SER.A/254)*. Data available online at: <http://www.unpopulation.org>

Parties to United Nations instruments: Indicates whether a country has ratified the relevant instrument and, if so, the year ratified. The relevant instruments are: (a) the 1951 Convention relating to the Status of Refugees (1951C); (b) the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees (1967P); and (c) the 1990 International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (1990C). In addition, two Protocols supplement the United Nations Convention against Transnational Organized Crime; namely, the 2000 Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (2000T) and the 2000 Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air (2000S). Ratification is the act whereby a State indicates its consent to being bound to a treaty if the parties intend to show their consent by such an act. *Source:* United Nations Treaty Collection. Data available online, as of 31 December 2005, at: <http://untreaty.un.org/>

ANNEX 3

Entrevista Romano Prodi

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

**INTERVISTA PROF. ROMANO PRODI (EX PRESIDENTE DELLA
COMMISSIONE EUROPEA, ATTUALE PRESIDENTE DEL CONSIGLIO).
BOLOGNA, 23 DI SETTEMBRE DI 2006.**

1- Nel discorso che ha fatto a maggio 2004 al Forum delle Culture di Barcellona, affermò, giustamente, che viviamo in un mondo ogni volta con più diversità culturali, linguistiche ecc. L'Europa, deve dare al mondo i valori della democrazia e della priorità dello stato di diritto tra i vari concetti. In questa stessa linea si argomentava la Conferenza di Barcellona del 1995, e quindi sembra che siano questi i valori che si devono esportare al di là delle nostre frontiere.

Lei crede veramente in questa “esportazione” di concetti, per esempio verso la sponda sud Mediterranea? Non pensa che alcuni di questi valori (come lo stato di diritto) sono elementi difficilmente esportabili, visto che al “Sud” non hanno seguito lo stesso percorso storico del Nord. È mancata ad esempio la tradizione liberale che in Europa ha portato al concetto di stato di diritto che intendiamo noi? Che soluzione darebbe a questo paradosso? .

Bisogna porre attenzione alle diversità attraverso lo stato di diritto. Se è vero che le cose che sembravano insuperabili, perche si tratta di società molto forti, comunque, le cose si sono per metà superate. Quando si parla di queste cose, si considerano processi storici di durata lunghuissima, proprio perche devono maturare a livello di individui e società contemporaneamente. È chiaro che se non sono proposte in modo chiaro e pubblico, cioè rapporti fra stati

e Commissione, Gruppo dei Saggi e altre proposte che poi le dirò che voglio fare ecc... non raggiungeranno mai l'obiettivo.

Però per rispondere in modo empírico alla sua domanda, bisogna fare attenzione all'affermazione di questi valori, che da noi è stata lunghíssima e faticosa, cioè, dalla Rivoluzione Francese al suffraggio universale (per esempio) sono passati dei secoli, non sono passati degli anni, quindi nessuno pensa al discorso che si risolve immediatamente, uno pensa a un percorso che pero oggi secondo me è un processo molto più veloce di ieri, perche le trasformazioni sociali e culturali che procedono e accompagnano le trasformazioni dello stato di diritto sono molto più ràpide che nel passato. **Anche al Sud?** Si anche al Sud.

Non guardiamo all'attuale situazione, che è stata addirittura "una involuzione", ma il confronto del modo di vita o delle civiltà –se non fosse stato appoggiato dello scontro– è un modo così forte e immediato per cui quel processo di trasformazione che richiedeva molti secoli in passato ha durato meno, e durerà ancor meno nel futuro.

La società islamica è la società meno reattiva a questo processo, anche se è la più esposta a questo processo. Questo si vede in tutto il mondo, per esempio, in Cina nonostante ancora abbia tanti problemi per quanto riguarda i diritti formali, ha delle trasformazioni delle società molto rapide.

Una proposta che deve far l'Europa, una convivenza di diversità, è una proposta che non può non essere considerata a fondo anche nella sponda sud mediterranea .

Bisogna affrettarla con cooperazioni molto più profonde che non il Processo di Barcellona. **Ma Lei si riferisce alla cooperazione economica o anche quelle umane?** Tutte due.

Due proposte che mi sembrano mature, sono al creazione di:

A) La Banca Mediterranea, –proposta più economica–, in cui le decisioni si prendono in modo paritario fra le due sponde mediterranee.

B) Alcune università Sud e Nord con professori del sud e del nord, studenti sud e nord.

Ma questa proposta della Rete di Università Sud e Nord esiste già, no?

No, no. Io sono già al governo da quattro mesi, e queste due le ho proposte a modo informale a Francia, Spagna, Portogallo, Grecia, Cipro, Malta, Germania e Austria. Questi sono i paesi che posso contare con un immediato appoggio. Poi è chiaro che si stenderà agli altri paesi (Slovenia, Ungheria, per esempio). Ma questo è il blocco su cui voglio cominciare a lavorare, perché se Lei vuole a vedere di seminare qualcosa, che le darà frutto, questo è il modo in cui si procede.

2- In parecchie occasioni del suo mandato come Presidente della Commissione Europea, ha manifestato la sua preoccupazione per i rapporti Mediterranei, per cui creò il *Gruppo di Saggi per il dialogo tra i popoli e le culture nel Mediterraneo*. Uno degli scopi della creazione di questo Gruppo era la cooperazione interculturale. Lei intende la cooperazione interculturale come un dialogo interculturale? (i *Saggi* hanno considerato il dialogo interculturale nel senso più antropologico del termine, cioè, tutto quello che riguarda a una cultura pratica come l'educazione, ruolo della donna ecc...). Questo suppone accettare a priori società multiculturali in Europa? Quale considera che sia la chiave per un vero dialogo interculturale?

Domande complesse...I saggi alla fine ci hanno dato una proposta concreta che poi è stata messa in atto, che è stata la Fondazione che poi è diventata Anna Lindh... **In questa linea ho letto qual-**

che critica (più precisamente da Odile Chenal, codirettrice della *Fondation Européenne de la Culture, Amsterdam*) agli attori politici internazionali che non hanno dato la importanza che meritava...

Certo, esattamente. È così. Questa Fondazione avrebbe dovuto essere uno strumento –spero che lo possa diventare– di suggerimento di politiche culturali capaci di avvicinare le due sponde del Mediterraneo. Io non la concepivo solo come la Fondazione di 10 studiosi che si trovavano di tanto in tanto in un convegno. Ci sono state proposte progressive nel campo culturale, ma sinceramente ancora non ho visto dei risultati. Io avevo dato un compito al Gruppo dei Saggi –che tra l’altro, penso che il politico deve sempre avere un gruppo di suggerimento– ma i frutti ancora non li abbiamo visti.

Io pensavo a un gruppo di suggerimento, che mi desse una diagnosi astratta, che poi io posso tradurre in proposta, e che naturalmente migliorano la situazione nella linea che i saggi avevano suggerito come fatto importante positivo per il nostro mondo futuro.

La proposta che noi abbiamo ricavato averbbe dovuto cominciare a far fermentare questo dialogo, poi le onde che ha prodotto sono piuttosto modeste, ma non è detto che non siano migliori in futuro (questi frutti).

Questo senso che mi spinge a cercare fra i paesi che vogliono proposte, ma che poi non riescono a nascere. Perché, veda, nella politica mediterranea mi sono sentito (quando ero Presidente della Commissione Europea) –giustamente– rimproverare che ho dedicato tanta attenzione all’Est e poca al Sud. In quel momento c’era una domanda politica fortissima immediata (cortina di ferro). Non è che tutte le risposte siano incompatibili, però di fatto c’è una capacità digestiva nell’ambito della politica. **Quindi li hanno rimproverato le sue priorità?** Sì. Solo che adesso ormai l’abbiamo messo nella

strada giusta (quelle politiche dell'Est). Ho messo in cantiere –negli ultimi tempi della Commissione– queste politiche, ma comunque si deve tenere in conto che non tutti i paesi accettavano una politica per il mediterraneo. Per esempio la Banca Mediterranea tante volte è stata bocciata, creando una buona divisione della Banca Europea, ma comunque non risponde alla mia proposta di un posto in cui si prendono le decisioni in modo paritario. Sicuramente in certi aspetti sono meno efficienti, ma è l'unica.

Io adesso cerco, con i paesi che ci stanno di mettere questo in atto questa seconda fase..

Ma...anche questo era lo spirito di Barcellona, cioè di affrontare la parità tra i *partner*, no?

Si, ma quello che io rimprovero a Barcellona è che non ci mettevano i soldi, con delle condizioini decisionali talmente complicate, per cui non venivano mai prese delle decisioni. Ma chiariamoci, a fatto pure cose positive...Io non rimprovero a Barcellona di essere andata nella direzione sbagliata, riprovero di avere messo solo una andatura, per cui, per me ci vogliono dei secoli per avere degli obiettivi. Ma adesso vediamo se si riesce, a fare qualcosa di più, quindi fare la stessa politica ma adottandola alla realtà.

Se vogliamo andare avanti con unanimità, non possiamo andare oltre Barcellona, è quello il massimo che esiste per cui i paesi del Nord di Europa (paesi scandinavi, la Gran Bretagna) hanno interesse nel Mediterraneo...Non sono mai riuscito ad appassionare ai miei colleghi politici italiani o spagnoli della politica baltica, per cui si vede un interesse formale e non sostanziale.

Quindi manca una unità politica dentro l'Europa? Basta guardare gli eventi di Tampere per cui non si arriva ad un accordo con le politiche migratorie, poi si vede, per esempio la poca solidarietà della Germania nei confronti dell'Italia o

Malta o della Spagna, quando afferma che la Spagna non affonda per l'ingresso di 25.000 immigranti....

In fatti, adesso, porteremo il problema dell'immigrazione con una lettera che stiamo scrivendo con Zapatero, Chirac sull'immigrazione. Ma comunque, come è andata a Tampere... si è visto un blocco... soldi, no... avete i vostri immigrati, vi gli tenete...

Non tengono conto che se vogliono essere coerenti con la politica, dovrebbero chiudere Schengen, non è più vero il discorso del muro.. quindi è un discorso che non va più bene.

3- I diritti umani in Occidente, provengono delle correnti jusnaturaliste, in vece, la teoria islamica non concepisce il patrimonio naturale dell'individuo, visto che niente è naturale perche tutto promana da Dio. Addirittura, nel mondo Islamico, c'è una percezione diversa dei diritti umani, per cui questi vengono interpretati in base ai loro valori ed alla loro posizione ideologica (ovviamente, frutto della tradizione islamica).

Lei pensa che questo elemento, sia stato considerato nella Conferenza di Barcellona? E quindi, Lei pensa che queste diverse interpretazioni dei diritti umani che hanno parecchie letture –anche se tutti quanti si trovano articolati nella Dichiarazione Universale dei Diritti Umani, de 1948,– sono stati considerati nell'agenda politica internazionale?

No, non si è tenuto in conto in modo specifico, ma attenzione, perche una agenda politica non deve mica eguagliare i valori, li deve renderli compatibili. Non ho mai presunto di esportare democrazia, bisogna creare delle misure e dei modi di convivenza di questi valori.

Non è il nostro obiettivo unificare, noi non abbiamo mai preteso di rendere comuni determinate tradizioni, radici, valori o abolirle... Abbiamo creato linee di comportamento comune che ci avvicinano

nei valori perche creano un proceso. In fatti...forse, dico forse perche magari è stato troppo ambizioso il fatto di creare una Costituzione... quando questo processo è avanzato, è il momento in cui interviene il costituzionalismo, quindi, quando abbiamo raggiunto questi valori, li mettiamo assieme e probabilmente abbiamo creato una carta troppo complessa e in cui alcuni di questi valori, non vengono assolutamente assimilati... Ma dobbiamo essere più realistici.

E indirettamnete le rispondo alla sua domanda.... Non so se a Barcellona si è pensato a questo, direi di no. **Ma secondo lei, a Barcellona si pensò al fatto che sono concetti interpretati in un modo diverso –non che si cerchi di unificarli–?** Ma l'unica cosa che le posso dire che nella mia visione non ho mai preteso niente di ciò...e come quando parliamo del linguaggio comune di computer per cui, non è che li rende identici, pero gli rende compatibili anche nella vita quotidiana, allora c'entrano gli intrecci economici, culturali ecc... Questa è la scelta politica diversa dal massacrarsi gli uni con gli altri.

Ci possono essere tre scelte: ci massacriamo, ci ignoriamo, o ci rendiamo compatibili. La prima... la possiamo ancora fare, la seconda non è possibile, con un sistema informativo che accelera i processi (come dicevo prima l'evoluzione dalla Rivoluzione Francese) non è una scelta possibile per cui, anche alla fine lì salta fuori anche lo stimolo democratico (per esempio, tornando nel caso della Cina). Diciamo che la società islamica si è meno aperta a questi stimoli. Ma comunque si può andare avanti lasciando indietro diversi valori di fondo. Quindi, nella cultura islamica, non sono incompatibili.

Tornando al discorso della Cina, anch'io in questi giorni ho fatto dei discorsi là sulla pena di morte ecc...ma vediamo che nella nostra cultura occidentale (Stati Uniti, per esempio) ci sono ancora questi aspetti...

Non è che noi possiamo incasellare oriente e occidente....il mio modo di operare è il dialogo, e non pretendo che tutti abbiamo gli stessi valori precisi, m'interessa che tu non mi schianti la bomba atomica, che non usi determinanti strumenti. Mentre che c'è un'altra parte che ritiene che la diversità dei valori impedisca il dialogo....

In politica, quello che mi ha colpito, è come saprà ho passato l'estate al telefono per il tema del Libano, è che ho constatato che i protagonisti non si erano mai parlati tra di loro... mai incontrato ad Assad?mai!...

Dopo di che, quando tu dici queste cose... perche abbiamo avuto questa separazione, che ci porta alla morte. ...perche ci mettiamo l'idea che abbiamo delle differenze per cui non siamo pronti...è vero che non facciamo mai nulla...io non mi pongo questo problema, sennò rimango paralizzato...

Tutto questo sono discorsi teorici, complicati, che possono dare dei problemi anche quello –per esempio– del discorso del Papa a Ratisbona, proprio perche era mettere a confronto i valori che sono semplicemente diversi. Il problema è che se pensiamo che siamo diversi e poi pensiamo che non ci sia il “software” per capirci, non risolviamo nulla.

4- Pensa che lo sviluppo umano introdotto da Amartya Sen nel Report delle Nazione Unite nel 1990, sia un elemento poco considerato, per esempio nelle relazioni Euromediterranee? Crede che il concetto di capacità di cui parlava Sen (come espressione d'uguaglianza) sia rispettato nella cooperazione di oggi? Magari si dovrebbe riflettere di più nelle politiche migratorie?.

Certo, fu una novità che in teoria doveva rivoluzionare comportamenti, ma poi si è visto che non è stato così. Io credo di essere il

secondo leader mondiale per quanto anzianità ad aver partecipato nel G8, e le assicuro che dopo i primi anni, quando abbiamo spostato il G8, sembrava che il contributo di Sen, la Carta vera delle Nazioni Unite terassero avanti il discorso in senso vero....Poi ho visto che ogni anno ci mettevano nuovi obiettivi, per poi rinfacciare all'Europa che non si erano raggiunti. L'obiettivo mínimo del 0,7 % dell'aiuto allo sviluppo, è diventato metà, e soprattutto, invece di crescere, è calato....E quindi mi sono reso conto che il discorso di Sen è ancora lontanissimo dall'essere applicato. Per essere applicato si presume proprio il multilateralismo vero, si presume un lavorare assieme, si presume un non accusare l'aiuta al terzo mondo come concorrenza degli uni con gli altri, non dico come interesse neo-colonialista, ma come interesse nazionale specifico o come aiuto... In termi qualitativi si guarda l'interesse nazionale (exportazione ed importazione dei prodotti propri), ed in termine quantitativi diventa un residuo del bilancio dello stato, per cui, negli anni difficili, non si dà niente, e poi, la formula di Sen era assolutamente incomaptibile con il concetto prevalente negli anni 90... "Treat not heat". Treat not heat, in teoria è una cosa giustissima, ma i paesi che hanno una capcaità di sviluppo interno come la Cina), ma poi per il Burundi, il Ruanda, il Ciad, Burkina Faso...Treat che cosa? Hanno il cotone con i prezzi bassissimi perche ci sono le altre parti.

È rimasto un concetto astratto sia nel comportamento pubblico (cioè degli stati) sia nei comportamenti economici.

Ma fortunatamente, la storia ha le sue vendette, ma in futuro, la lotta contro la miseria diventa nel futuro più possibile.....È un tema delicatissimo...C'è un interesse grandissimo della Cina verso l'Africa...Cerchiamo di fare una política un pò in comune, perche vedo che di nuovo l'Africa continua a essere l'oggetto delle scorribande, fra l'Europa, gli Stati Uniti e Cina (le potenze del mondo).

Dal punto di vista dei comportamenti ci siamo allontanati del concetto di Sen. E quindi può darsi che il mondo si aggiusti.

6- Al di là del Processo di Barcellona, il Presidente Zapatero ha proposto una alleanza tra la civiltà occidentale e la civiltà arabo musulmana stabilita nell'Assamblea Generale delle Nazioni Unite, per cui, ci dovrebbe essere un grupo che studi le fratture tra il mondo occidentale e l'arabo musulmano, proponendo misure sulle tematiche di sicurezza, relazioni internazionali, cultura e educazione. Lei pensa che questo è un istrumento internazionale utile?oppure serve solo a mettere a posto le coscenze politiche? Pensa che sia un istrumento che in qualche punto si sovrappone alla sua idea della Fondazione Euromediterranea?

No, no. Vanno nella stessa direzione.

8- Il Professore Bichara Khader dice che dal 1995 fine adesso il Processo di Barcellona non è riuscito a prendere altitudine e cita "it tooks off but flies too low", ma comunque il bilancio dipende da chi lo fa. Lei che tipo di bilancio farebbe?

Si...Sta andando ancora così. I mezzi sono stati pochi, gli strumenti politici non hanno avuto la forza..ed allora cominciamo da fati concreti.

Anche perche l'immigrazione –questa grande paura che sta arrivando– può anche stimolare un cambiamento. **Quindi può essere una spinta?** Si, può essere una spinta alla chiusura o all'apertura.

ANNEX 4

Articles d'analistes publicats a Le Monde (Procés de Barcelona 1995- 2005)
i als principals rotatius del Món Àrab

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

ARTICLES D'ANALISTES PUBLICATS A *LE MONDE* (1995- 2005).

La selecció d'aquests articles s'ha cregut convenient realitzar-la, per comparar punts de vista: Si bé és cert que s'ha escrit molta literatura sobre el Procés de Barcelona, i del seu èxit o fracàs del Barcelona+10, la veu dels analistes experts en la matèria, i sobretot com s'expressen en un inici del Procés (Novembre de 1995) i en el punts entremitjos (1995-2005), resulta clau per a poder tenir més elements de judici per valorar els punts forts i dèbils del Procés de Barcelona.

En primer lloc, s'exposen els articles de *Le Monde*, i en segon lloc, articles de diaris de la Conca Sud Mediterrània, amb la qual cosa es poden apreciar les dues visions (del Nord i del Sud del Mediterrani), les dues percepcions d'una mateixa realitat. Tot i així, cal dir que no ha estat una tasca fàcil trobar articles de rotatius del Món Àrab que fessin referència al Procés de Barcelona.

POUR LE CODÉVELOPPEMENT EN MÉDITERRANÉE. (07.03.95). SAMI NAIR.

La meilleure définition que l'on puisse donner du codéveloppement en Méditerranée est la plus simple ; il s'agit d'un développement fondé sur la complémentarité volontaire des intérêts à long terme des deux rives. Or, les relations actuellement existantes sont de type strictement commercial et n'obéissent qu'à la loi des avantages comparatifs. Au lieu de stabiliser les sociétés, ces relations les perturbent en reproduisant et en approfondissant les effets déjà existants des déséquilibres démographique, économique, financier et culturel.

Au Sud, la population tend à croître de manière exponentielle ; elle est massivement jeune et les effets des taux de fécondité bien que ceux-ci aient commencé à baisser ne s'inverseront pas de manière significative avant la fin de l'an 2010. D'où une hypothèque à la fois sur les pays du Sud et sur ceux du Nord.

Economiquement, l'écart entre le Nord et le Sud est énorme : plus de 87 % du PIB total du bassin méditerranéen est concentré dans la rive nord. Cet écart, qui s'accroît dans les prochaines années, est d'autant plus alarmant que les pays du Nord investissent de moins en moins au Sud.

Culturellement, la recrudescence au Nord de la xénophobie et la mise en oeuvre de politiques d'immigration de plus en plus sévères font écho à la montée des intégrismes au Sud. Il ne s'agit pas là, seulement, de réactions culturelles. Les intégrismes puisent aussi leur force dans l'exclusion sociale qui résulte de la dualisation de plus en plus profonde de leurs sociétés. Les stratégies de développement mises en place ces trente dernières années qu'elles aient été libérales ou « socialistes » sont toutes, aujourd'hui, bloquées. Non pas qu'il y ait eu échec du développement : le Maroc, par exemple, peut se targuer d'avoir réussi à préserver son agriculture et d'avoir relativement modernisé ses petites et moyennes industries ; l'Algérie, en dépit de la terrible crise qu'elle traverse, possède un appareil industriel qui pourrait devenir, dans le cadre d'une solide politique d'intégration maghrébine, un véritable atout pour toute la région, etc.

Il faut que l'espace économique euro-méditerranéen soit orienté vers le développement, et non vers la seule circulation des marchandises

Le fait est que ces sociétés sont tenues de s'insérer dans l'environnement régional et international. Or, cette insertion implique à la fois l'ouverture des marchés, la convertibilité des monnaies,

la réduction des déficits budgétaires et l'acceptation de politiques drastiques d'ajustement structurel imposées par le FMI. Cela n'est malheureusement pas compensé par une véritable ouverture des marchés du nord de la Méditerranée aux produits de ces pays. De là une situation à la fois de bouleversement économique intense et de déstabilisation politique.

Dans chacun de ces pays, la société tend de plus en plus à se diviser structurellement ; il y a ceux qui sont « dedans », ceux qui sont « dehors » et ceux qui sont potentiellement menacés d'exclusion.

L'écart entre les aspirations de ces couches s'élargit de jour en jour. D'un côté, l'espoir de l'accès au progrès, à la modernité ; de l'autre, le rejet vers les marges et l'inévitable repli identitaire qui en résulte. C'est pourquoi toute politique de restructuration et de stabilisation de ces sociétés qui ne prendrait pas en charge la question de la dualisation est vouée à l'échec.

L'avenir des relations euro-méditerranéennes doit être pensé à la lumière de cette situation. Pour l'Europe, il s'agit de savoir si elle va se construire contre le Sud ou avec lui. Pour le Sud, il s'agit de savoir s'il va sombrer dans le sous-développement et de nouvelles formes de colonialisme ou s'il va se reprendre et devenir un élément constitutif de l'ensemble euro-méditerranéen.

Il n'est certes pas possible de répondre de façon tranchée à cette question. Mais le bilan de la politique méditerranéenne communautaire de ces dernières années ne plaide pas en faveur d'un optimisme démesuré. C'est d'ailleurs pourquoi les responsables communautaires ont lancé à travers la politique méditerranéenne rénovée de nouveaux programmes, concrétisés en 1992 autour des axes Med-Urbs, Med-Campus, Med-Média et Avicenne.

Tous ces programmes semblent tourner autour d'une idée de base : celle de la coopération décentralisée. Mais ils font désormais

confiance aux investissements privés pour pallier les effets de l'incapacité des Etats. Si l'efficacité de ces programmes reste encore à prouver, la Communauté européenne semble actuellement vouloir faire un effort supplémentaire. Et, avec la présidence espagnole de la troïka européenne, 1995 sera sans doute l'année de la Méditerranée.

La conférence prévue à Barcelone en novembre 1995 pourrait en effet constituer un tournant pour l'avenir des deux rives. Mais à une condition : il faut que l'espace économique euro-méditerranéen soit orienté vers le développement, et non vers la seule circulation des marchandises. Autrement dit, cette conférence devrait définir des priorités de développement pour rendre possible le codéveloppement. Ces priorités urgentes sont connues : l'eau, l'emploi, l'éducation et la formation. Or, ces secteurs n'ont rien à espérer des investissements privés : ils sont trop coûteux et peu rentables immédiatement. Seule une initiative communautaire publique pourrait donc relever ces défis.

D'autre part, la principale question dans les années à venir sera celle des migrations. Celles-ci sont vécues comme une menace par les pays du Nord. Or elles pourraient devenir une opportunité précisément pour lutter contre les effets qui les produisent dans leur pays de départ. Pour cela, il convient de réviser de bout en bout les stratégies de gestion des flux migratoires prévalentes en Europe.

Les politiques actuelles sont généralement axées sur la précarisation des immigrés légalement installés (modification, un peu partout en Europe, des codes de la nationalité et des conditions d'accès au séjour) et sur la fermeture des frontières. Ces politiques ont des effets pervers. Elles poussent souvent les immigrés à s'installer définitivement dans le pays d'accueil, au lieu de leur permettre de penser un jour au retour chez eux. L'intégration, nécessaire, ne doit

être ni imposée ni une réaction de peur devant la menace d'expulsion. Il convient donc de ne pas totalement couper les liens avec les pays d'origine.

En réalité, il faudrait permettre aux immigrés qui le veulent d'être des acteurs du codéveloppement. Par exemple, par la création d'une Banque pour le codéveloppement, dont la vocation serait, entre autres, d'orienter les flux financiers issus de l'immigration vers des investissements productifs dans les pays d'origine.

Le codéveloppement n'est pas une hypothèse parmi d'autres : c'est, de fait, une nécessité impérative si l'on veut éviter l'affaiblissement réciproque des deux rives de la Méditerranée.

PAYS EUROPÉENS ET MÉDITERRANÉENS TENTENT DE REDÉFINIR LEURS RELATIONS.
(28.11.95). MOUNA NAIM.

Réunis, lundi 27 et mardi 28 novembre, à Barcelone, leurs ministres des affaires étrangères vont s'efforcer, au-delà des promesses d'aides et de prêts, de coordonner l'ensemble de leurs stratégies pour les dix ans à venir.

Les ministres des affaires étrangères des quinze pays membres de l'Union européenne et leurs homologues des onze Etats du sud de la Méditerranée, auxquels se sont joints les représentants de l'Autorité palestinienne et de la Mauritanie, sont réunis, lundi 27 et mardi 28 novembre, à Barcelone, pour jeter les bases d'un « partenariat global » pour les dix ans à venir. CE PARTENARIAT a l'ambition de couvrir les questions de droits de l'homme et de sécurité, de culture et d'économie. Si, pour les pays du Nord, il s'agit d'un ensemble d'orientations liées les unes aux autres, les pays du Sud se montrent beaucoup plus intéressés par le volet proprement financier de cette coopération. LE MAROC, qui entend jouer un rôle de premier plan

dans le cadre de ce partenariat, doit au préalable remettre sur pied une économie très mal en point.

La difficulté du projet est à la mesure de son ambition. Mardi 28 novembre, les ministres des affaires étrangères des quinze de l'Union européenne (UE) et leurs homologues de onze pays du sud de la Méditerranée, de l'Autorité palestinienne et de la Mauritanie (associée à la demande de la France) doivent annoncer, à Barcelone, l'acte de naissance d'un « partenariat global » euroméditerranéen, censé guider leurs pas au moins dans les dix prochaines années.

Ambitieux, le projet l'est par sa prétention à englober tous les aspects des échanges entre les deux partenaires, puisqu'il concerne les questions politiques et de sécurité, l'économie et les finances, et les domaines social, culturel et humain. Un peu à l'image des trois « corbeilles » de l'acte final d'Helsinki, qui, en 1975, avait lancé la Conférence sur la coopération et la sécurité en Europe.

Comme le dit Hervé de Charette, « les Méditerranéens ont des choses à se dire », ils ont intérêt « à travailler ensemble, à constituer une communauté d'hommes ». Mais ce constat tardif n'implique pas que les choses iront de soi. D'abord, parce que s'il existe une coordination entre les pays de l'UE, il n'y en a aucune entre les pays du sud de la Méditerranée. En second lieu, parce qu'on ne convertit pas du jour au lendemain des régimes du Sud, dont le libéralisme économique est souvent à ses débuts, qui sont plus ou moins répressifs et intolérants, à la culture politique européenne acquise au libre-échange, aux droits et aux libertés prônées par la Déclaration universelle des droits de l'homme.

L'acte final de Barcelone, même s'il est souscrit sur une base volontaire, est en principe un tout, que les partenaires ne pourront pas choisir à la carte : c'est-à-dire que s'ils entendent bénéficier de l'assistance financière de l'UE, dont le montant a été fixé, en juin,

à Cannes, à 4,685 milliards d'écus (30 milliards de francs) par le Conseil européen, et de la somme équivalente mise à disposition par la Banque européenne d'investissements, les pays méditerranéens non européens doivent aussi souscrire aux volets politique, culturel, social et humain de la « déclaration de Barcelone ». « MOUVEMENT DE L'HISTOIRE »

Les nouveaux accords d'association proposés par l'UE dont les prototypes sont ceux qui ont été conclus avec la Tunisie et Israël , qui « mettront en musique » la « déclaration de Barcelone », prévoient un tel garde-fou, affirment des sources diplomatiques. Le Parlement européen devrait aussi savoir se montrer intraitable avec les récalcitrants, comme il l'a fait avec la Turquie, à propos de la ratification de l'accord d'union douanière. Aussi n'est-ce pas un hasard si les principales réserves émises lors de la préparation de la déclaration ont essentiellement porté, côté Sud, sur le refus de se voir imposer des valeurs qui ne tiennent pas compte des « particularismes » locaux.

Même s'il a fallu se livrer à des dosages pour satisfaire tout le monde, le texte n'en dispose pas moins que les contractants devront « développer l'Etat de droit et la démocratie dans leur système politique », respecter « les droits de l'homme et les libertés fondamentales », voire favoriser « une formation adéquate en [la] matière ».

Qui plus est, dans son volet économique, le plus important et le plus séduisant pour les pays du Sud celui qui a impulsé « ce mouvement de l'histoire qui, selon un diplomate, a fait que tous les partenaires se sont trouvés, à un moment donné, marchant dans le même sens », le partenariat euroméditerranéen pose des conditions qui recouperont forcément celles qui sont requises en matière de respect des droits de l'homme.

La libéralisation des économies exigée par l’instauration, si « progressive » soit-elle, d’une zone de libre-échange n’ira pas sans troubles sociaux plus ou moins graves, que la quasi-majorité des pays du Sud sont habitués à réprimer. C’est pour atténuer les risques d’émeutes qu’un pays comme l’Égypte, déjà sous la pression du Fonds monétaire international, a décidé de mener sa libéralisation à son propre rythme.

TIRAILLEMENTS

C’est sans doute aussi parce qu’elle anticipe les risques de déstabilisation qu’engendrerait une brutale libéralisation de son économie que la Syrie a refusé de souscrire à une date-butoir, proposée pour 2010. Du coup, cette échéance a été convertie en « date-objectif pour instaurer cette zone qui couvrira l’essentiel des échanges dans le respect des obligations découlant de l’Organisation mondiale du commerce ». La liberté d’expression n’est pas non plus le fort de la Syrie ni de la Tunisie, pour ne parler que d’eux, et la Turquie n’est pas le parangon du respect de la « diversité », du « pluralisme » et de « la tolérance entre les groupes », prônés par le document de Barcelone.

Les Européens, la France en particulier, disent sur tous les tons que ce nouveau partenariat ne vise pas à ouvrir un nouveau forum pour favoriser l’instauration de la paix israélo-arabe. Ces assurances étaient nécessaires, d’une part pour que la Syrie et le Liban dont les négociations de paix avec Israël n’avancent pas acceptent de venir, et d’autre part pour rasséréner les États-Unis, qui voyaient dans la conférence de Barcelone une initiative concurrente de la leur. Cette précaution était aussi nécessaire pour garantir un minimum de succès à un projet à long terme.

Mais, quoi qu'ils en disent, les futurs partenaires se heurteront ici ou là à l'état d'avancement des pourparlers en cours entre Israël et ses voisins arabes. Comment envisager en effet des projets régionaux aussi longtemps par exemple que la paix n'aura pas été conclue entre Israël, la Syrie et le Liban ? A moins de faire le pari de M. de Charette que « l'économique peut parfois précéder le politique ». Ce serait toutefois mal connaître le président syrien, Hafez El Assad, pour qui rien ne peut bouger tant que les conditions de la paix avec l'Etat juif ne sont pas réunies.

C'est déjà sur l'insistance de la Syrie qu'il a fallu inclure dans la déclaration de Barcelone une allusion à « l'acquisition des territoires par la force », qu'il est aussi question d'une paix au Proche-Orient « basée sur les résolutions pertinentes du Conseil de sécurité des Nations unies ». Le problème des armes nucléaires israéliennes a aussi fait l'objet de tiraillements.

Ces difficultés n'ont pas empêché les nouveaux partenaires de signer leur contrat. C'est que les uns et les autres en ont besoin. L'UE parce que la Méditerranée est son arrière-cour et les pays du Sud parce que cette nouvelle approche et les promesses d'aides et de prêts leur offrent la possibilité d'entrer de plain-pied dans le nouvel ordre économique mondial. Les uns et les autres doivent aussi faire face aux mêmes problèmes : chômage, migrations, terrorisme, trafics en tout genre.

ISRAËL ET LA SYRIE ÉCHANGENT DES PROPOS CONCILIANTS À LA CONFÉRENCE EUROMÉDITERRANÉENNE DE BARCELONE. (29.11.95). MICHEL BOLE-RICHARD, MOUNA NAIM.

La réunion devait s'achever par le lancement d'un « partenariat global »

La Conférence euroméditerranéenne de Barcelone devait achever ses travaux, mardi 28 novembre, par l'adoption d'une déclaration finale et d'un programme politique qui permettra le lancement d'un « partenariat global ». La séance d'ouverture avait été marquée, lundi, par un échange de propos conciliants du moins dans la forme entre les ministres israélien et syrien des affaires étrangères.

Certains diplomates européens craignaient qu'une rencontre éventuelle entre les ministres syrien et israélien des affaires étrangères, en marge de la Conférence euroméditerranéenne de Barcelone, ne ravisse la vedette à ce forum. Or, non seulement une telle rencontre n'est pas prévue mais c'est le contraire qui s'est produit dès l'ouverture, lundi 27 novembre, de la conférence. Israéliens et Syriens ont en quelque sorte valorisé une journée toute en formalisme institutionnel et en difficiles négociations de couloir, en choisissant la tribune de Barcelone pour faire des ouvertures réciproques.

Tout était dans le ton, bien que les divergences entre Syriens et Israéliens continuassent en coulisse de miner les discussions entre les futurs partenaires euroméditerranéens à propos de la formulation de la déclaration finale qui mettra en route le partenariat euro-méditerranéen. « Permettez-moi de vous adresser ce message », a dit Ehoud Barak, le chef de la diplomatie israélienne, à son homologue syrien, Farouk El Chareh, auquel il s'adressait les yeux dans les yeux. « Nous étions en état de guerre et avons perdu nombre de nos courageux soldats en Syrie et en Israël. Faisons à présent la paix. La paix est stratégique pour Israël comme pour la Syrie. » Et d'ajouter : « J'adhère à présent à un nouveau club, celui de la paix, après avoir été soldat pendant trente-cinq ans et avoir eu l'honneur de commander les forces de défense israéliennes. »

DISCUSSION « ÉMOUVANTE »

Saisissant la balle au bond, M. El Chareh a rétorqué : « Si les propos du ministre israélien des affaires étrangères constituent un engagement pris devant la conférence et traduisent une volonté de les mettre en pratique, la Syrie est disposée, dans un esprit positif, à conclure une paix totale en échange d'un retrait total [du plateau du Golan occupé et du Liban sud], consolidé par des mesures garantissant une égale sécurité pour les deux parties. » « On pourra alors parvenir, a-t-il ajouté, à un accord de paix dans les tout prochains mois. »

Qualifié d'« assez émouvant » par Hervé de Charette, l'échange était parfait, l'entrée en politique étrangère du nouveau chef de la diplomatie israélienne réussie et rassurante pour la Syrie. Et s'il fallait une autre preuve de l'engagement de M. Barak en faveur de la paix, elle allait être administrée tard dans la soirée, lors d'une rencontre avec le chef de l'Autorité palestinienne, Yasser Arafat.

Si importante soit-elle, cette prise de contact devant témoins entre les responsables de la politique étrangère des deux pays les plus intransigeants du processus de paix au Proche-Orient n'a pas modifié les positions respectives sur le fond de leur conflit. Elle n'a pas non plus levé les difficultés qui entravaient toujours, lundi, la rédaction de la déclaration finale. Les hauts fonctionnaires des Quinze de l'Union européenne et de leurs treize vis-à-vis du sud de la Méditerranée essayaient d'aplanir les divergences qui opposent Israël à la Syrie à propos du terrorisme, du droit à l'autodétermination ou de l'élimination des armes de destruction massive.

Les ministres des affaires étrangères des huit pays arabes et de l'Autorité palestinienne candidats au partenariat euroméditerranéen se sont réunis, lundi, pour adopter une position commune, mais si tous étaient d'accord sur la nécessité de ne pas assimiler terrorisme

et résistance à l'occupation, de soutenir le droit des Palestiniens à l'autodétermination et d'obtenir d'Israël la signature au moins du traité de non-prolifération nucléaire, ils divergeaient sur la manière de le dire.

Mardi, le ministre français des affaires étrangères, M. de Charette, devait, comme il l'avait fait la veille, à l'ouverture de la conférence, proposer la conclusion à terme d'un « pacte pour la Méditerranée » dont il faudra « inventer les formes juridiques et les modalités pratiques, adaptées aux caractéristiques de la région et les mieux à même de conjurer les menaces pesant sur sa stabilité ». La conférence devait s'achever, mardi, par l'adoption de la « déclaration de Barcelone » et d'un programme politique qui mettront en route le partenariat euroméditerranéen.

LES PAYS DU POURTOUR MÉDITERRANÉEN S'ENGAGENT À RELEVER DES « DÉFIS COMMUNS ». (30.11.95). MICHEL BOLE-RICHARD, MOUNA NAIM.

La création d'une zone de libre échange est envisagée en 2010

La conférence qui réunissait les ministres des affaires étrangères des pays du pourtour méditerranéen, s'est achevée, mardi 28 novembre, à Barcelone, par l'adoption d'une « déclaration » finale dans laquelle il est fait allusion au processus de paix entre Israël et ses voisins arabes. Un programme de travail a été mis au point qui devrait notamment aboutir à la création d'une zone de libre-échange à l'horizon 2010.

L'essentiel, c'est la suite, c'est-à-dire l'application des grands principes adoptés au Forum euroméditerranéen et aussi les mécanismes de suivi », a commenté, mardi 28 novembre, un diplomate israélien, au terme de la conférence de Barcelone. Cela est si vrai que les quinze membres de l'Union européenne (UE) et les onze pays du

sud de la Méditerranée ainsi que l'Autorité palestinienne, désormais « partenaires », sont convenus d'« un programme de travail » qui couvre tous les aspects de leur future coopération. « Complémentaire de la coopération bilatérale », ce programme prévoit notamment un certain nombre de dispositions qui permettent de lever progressivement les obstacles à la création d'une zone de libre-échange à l'horizon 2010, de favoriser le dialogue politique, sans oublier des mesures d'accompagnement sociales et culturelles. Des échéances ont été fixées : une conférence des ministres de l'industrie et de l'énergie se réunira au premier semestre 1996. Elle sera suivie, au deuxième semestre, de deux autres consacrées, d'une part à l'environnement et à l'exploitation de l'eau, d'autre part aux investissements privés indispensables à la mise en oeuvre du partenariat. Les ministres des affaires étrangères se rencontreront « périodiquement » afin d'assurer le suivi, comme le fera « un comité euroméditerranéen du processus de Barcelone » composé de hauts fonctionnaires.

Pourquoi cette diligence? Parce que, comme l'a rappelé, mardi, lors de la séance de clôture, le chef du gouvernement espagnol Felipe Gonzalez, les pays de la rive sud de la Méditerranée sont le troisième partenaire commercial de l'UE, qu'ils lui fournissent 27 % de ses besoins en énergie, que les deux tiers de leurs transactions extérieures se font avec elle, que près de cinq millions de personnes originaires de ces pays vivent à l'intérieur de ses frontières. Et aussi parce que, comme l'a souligné le ministre algérien des affaires étrangères Mohamed Dembri, le revenu annuel moyen par habitant atteint, côté nord, environ 18 000 dollars alors que, côté sud, il ne dépasse pas 700 dollars.

M. Gonzalez s'est dit convaincu que ce partenariat global « bénéficiera à un ensemble de huit cents millions de personnes au siècle prochain ». Le but, a-t-il ajouté, est d'instaurer « un espace

commun de paix et de stabilité ». S'il est vrai, comme l'a souligné un diplomate algérien, que chaque pays du sud de la Méditerranée voit midi à sa porte et cherche à bénéficier au maximum de cette nouvelle coopération avec l'UE, les Etats du pourtour méditerranéen n'en sont pas moins conscients que leur proximité les place devant des « défis communs ». La « déclaration de Barcelone » les a identifiés : écarts de développement, tiraillements entre cultures et religions différentes, évolution démographique et pressions migratoires, trafic de drogues et, bien sûr, terrorisme.

IMMIGRÉS CLANDESTINS

La rédaction de cette déclaration a été si laborieuse que la clôture du Forum a été retardée de quelques heures pour convaincre la Syrie et Israël de souscrire au texte sans y porter des réserves, qui auraient, d'entrée de jeu, fragilisé cet exercice. Alors que les problèmes proprement euroméditerranéens, comme la réadmission dans leur pays d'origine des immigrés clandestins qui fera l'objet « d'accords ou d'arrangements bilatéraux », ont pu être rapidement réglés, les participants ont buté sur « le conflit par excellence, et qu'ils voulaient garder à distance », celui du Proche-Orient.

La Syrie a accepté qu'aucune distinction ne soit faite, dans le document final, entre « terrorisme » et « résistance » à l'occupation. Elle a obtenu, en revanche, que soit mentionné l'attachement des participants à une paix juste, dont l'un des principes est l'échange « des territoires [occupés] contre la paix » ce à quoi s'opposait Israël.

L'Etat juif, qui n'entendait pas prendre l'engagement exigé par la Syrie et surtout l'Égypte de signer le traité de non-prolifération nucléaire (TNP), s'est satisfait que le TNP ait été « noyé » dans un ensemble d'autres accords de limitation des armements et de désar-

mement dont le respect, selon le texte de la déclaration, doit aider à promouvoir la sécurité régionale. La délégation israélienne a remis au président de la conférence une lettre soulignant que, en tout état de cause, elle ne considèrerait pas ce Forum comme un lieu approprié pour discuter de questions qui sont négociées dans un autre cadre.

Tous les efforts déployés pour départager la Tunisie et le Maroc, candidats pour accueillir la prochaine session ministérielle de la conférence prévue au premier semestre 1997 sont demeurés vains. La Syrie s'est opposée à ce que cette réunion soit organisée dans un des pays arabes désormais membres du partenariat euroméditerranéen. Le comité du suivi a été chargé de résoudre cette première difficulté.

LE DIALOGUE EURO-MÉDITERRANÉEN SOUFFRE DU CONTENTIEUX ISRAËLO-ARABE.
(17.04.97). MOUNA NAIM.

David Lévy et Yasser Arafat se sont rencontrés à Malte à l'initiative des Quinze.

Le constat était patent et unanime. Le processus de paix israélo-arabe, ou plutôt le blocage de ce processus, a pollué la Conférence euro-méditerranéenne ouverte, mardi 15 avril, à Malte. L'Union européenne (UE), qui a mis en route en novembre 1995 à Barcelone le partenariat euro-méditerranéen, a eu beau avoir tenté de le maintenir à l'écart du processus de paix du Proche-Orient, les ministres des affaires étrangères des vingt-sept pays participants ont dû se rendre à l'évidence : lorsqu'il pleut sur les négociations israélo-arabes, ledit partenariat s'enrhume.

Les Quinze pressaient que le relevé des conclusions de près de deux ans de partenariat soumis à l'approbation de leurs vis-à-vis du Sud risquait de soulever des objections aux paragraphes relatifs

à la situation au Proche-Orient. Ils avaient vu juste. Les pays arabes et l'Autorité palestinienne ont demandé qu'il soit fait état de la responsabilité, implicite, d'Israël, qui s'y est naturellement opposé. Hans van Mierlo, le ministre néerlandais des affaires étrangères et président en exercice du conseil des ministres de l'UE, voulait réunir son homologue israélien, David Lévy, et le chef de l'Autorité palestinienne, Yasser Arafat, présents tous les deux à Malte. La rencontre a eu lieu mercredi matin.

Voilà qui reste insuffisant pour un forum censé préparer l'« après-paix », pour reprendre une expression d'Hervé de Charette. La France, qui proposait une « charte de sécurité » méditerranéenne, a renvoyé la discussion politique à des temps meilleurs.

Le partenariat euro-méditerranéen suit trois objectifs tracés par la conférence fondatrice de Barcelone, en novembre 1995 : un politique et de sécurité, un autre économique et financier, le troisième étant relatif aux domaines social, culturel et humain. Trois volets d'une importance égale, un peu à l'image des trois « corbeilles » de l'Acte final d'Helsinki qui, en 1975, avaient lancé la Conférence sur la coopération et la sécurité en Europe (CSCE). Mais il sera difficile aux 27 partenaires de « définir un espace commun de paix et de stabilité » méditerranéen ce sont les termes de la déclaration de Barcelone aussi longtemps que perdureront de tels conflits.

Mais il faut croire aussi que ledit partenariat offre suffisamment d'attrait économique surtout pour que tous les contractants veuillent le maintenir. Les Douze du sud de la Méditerranée peuvent difficilement refuser un projet qui peut les rapprocher du Nord, se créer un espace d'économies compatibles et qui, de surcroît, s'appuie sur une enveloppe financière de l'UE d'un montant de 4,686 milliards d'écus pour la période 1995-1999 et des prêts de la Banque européenne d'investissement (BEI) d'un montant à peu près égal. Il est

enfin difficile aux États arabes concernés par ce partenariat de renâcler, alors même qu'ils réclament un rôle politique de l'Europe dans le processus de paix.

L'AFRIQUE ET L'EUROPE TENTENT DE JETER LES BASES D'UN « NOUVEAU PARTENARIAT ». (04.04.00). ALEXANDRE BUCCIANTI.

Les dirigeants des deux continents sont réunis, pour la première fois, lundi 3 et mardi 4 avril, au Caire. Les Quinze refusent d'annuler les dettes africaines mais acceptent un plan d'action visant à éradiquer la pauvreté d'ici à 2015.

Les pays africains, en particulier les plus pauvres d'entre eux, espéraient que le premier sommet Europe-Afrique, qui s'est ouvert, lundi 3 avril, au Caire, soit l'occasion d'obtenir une annulation de la dette extérieure du continent, estimée à 350 milliards d'euros, mais l'Union européenne a refusé tout engagement concret de sa part lors de la rencontre. LES QUINZE ont, en contrepartie, accepté d'adoucir les termes du texte concernant l'instauration de la démocratie, le respect des droits de l'homme et la lutte contre la corruption en Afrique. LES ÉCHANGES COMMERCIAUX entre l'Afrique et l'Union européenne sont en baisse constante tandis que la contribution de l'Afrique dans l'économie mondiale est, elle aussi, en régression régulière. LE COLONEL KADHAFI profitera du sommet pour affirmer son retour sur la scène internationale.

Au sommet du Caire, il y a les pauvres qui veulent encore croire aux miracles et les riches qui veulent bien faire preuve d'une bonne volonté conditionnée et mesurée. Entre les deux, il y a ceux qui arrivent à s'en sortir et qui cherchent à jouer les conciliateurs. Ce qu'il en sortira dépend de la capacité à voir le verre à moitié plein ou à moitié vide ! » C'est ainsi qu'un vieux routier de la diplomatie

définit la grand-messe afro-européenne qui se déroule les 3 et 4 avril dans la capitale égyptienne. Il est vrai que la perception qu'ont les participants du sommet censé établir « un nouveau partenariat pour le XXIe siècle » est différente selon qu'ils sont du Sud ou du Nord.

Pour les Africains, surtout les plus pauvres, le sommet devait être l'occasion d'annuler la dette extérieure du continent estimée à 350 milliards de dollars (environ autant d'euros). C'est ce que réclamait le ministre des affaires étrangères du Lesotho, Thomas Thabane, le samedi 1er avril, à l'ouverture de la conférence ministérielle chargée de préparer les textes à soumettre aux 67 Etats participants au sommet. Le chef de la diplomatie égyptienne, Amr Moussa, abaissait rapidement la barre en appelant plus modestement à « l'allègement (...) du fardeau qui prive les pays [africains] des ressources nécessaires pour réformer leur économie, consolider leurs infrastructures (...) et obtenir une part des investissements étrangers ». La contribution de l'Afrique dans l'économie mondiale est en diminution constante. Dans les années 1960, sa part dans le commerce mondial était de 6 %. Elle est tombée à 2 % en 1995 selon les institutions financières internationales. Les échanges avec l'Union européenne (l'UE est le principal partenaire commercial de l'Afrique) sont, eux aussi, en baisse constante et sont tombés de 3,3 % en 1992 à 2,8 % en 1995. La situation n'est guère meilleure en ce qui concerne les investissements étrangers. Il y a cinq ans, l'Afrique n'avait réussi à attirer que 4,7 (1,5 %) des 315 milliards d'euros investis dans le monde. « PRINCIPE DE CONTINUITÉ »

Mais si l'UE, qui reste le principal pourvoyeur d'aide à l'Afrique (15 milliards d'euros au cours des cinq dernières années), a bien voulu souscrire à « l'objectif global visant à réduire la pauvreté de moitié d'ici à 2015 » que stipulera la résolution finale, elle a re-

fusé tout engagement concret au cours du sommet. « Les Africains ne peuvent pas tout demander à l'Europe (...), aller dans le sens d'une annulation complète de la dette serait bien au-dessus de nos propres moyens », a expliqué la ministre autrichienne des affaires étrangères, Benita Ferro-Wagner. Elle a estimé que le sommet du Caire « n'était pas le forum approprié » pour aborder la question de la dette, compte tenu de l'absence des responsables des institutions financières nationales et internationales.

La ministre autrichienne a rappelé que l'UE avait décidé en 1999 de réduire d'un milliard d'euros les créances des « pays pauvres très endettés ». Devant la résistance européenne, les représentants de l'Afrique ont dû se contenter, après plus de cinq heures de discussion, d'un texte qui reporte la question sine die en contrepartie de « la création d'un groupe conjoint de hauts fonctionnaires chargés de préparer un rapport qui fera l'objet d'une étude au niveau ministériel ».

Les cinquante-deux Etats africains participants au sommet ont dû aussi réduire leurs ambitions concernant la tenue triennale d'un sommet, comme cela est le cas entre l'UE et les pays d'Amérique latine et d'Asie. Les deux parties sont convenues d'un « principe de continuité » avec la tenue d'une conférence ministérielle avant l'organisation d'un nouveau sommet en 2003, sans doute en Grèce.

La demande égyptienne d'inclure dans le document final une « dénucléarisation » du Proche-Orient a été jugée inappropriée. Le ministre belge des affaires étrangères, Louis Michel, a estimé qu'il s'agissait d'une proposition « contre Israël » et qui n'avait pas sa place dans une conférence qui ne portait pas sur le Proche-Orient. Le Caire verra donc sa proposition privée de toute mention géographique. Conciliation aussi sur le texte concernant « la restitution des biens culturels » pris durant la période de colonisation. Dans le

texte final, l'Europe « prendra note des préoccupations africaines » qui feront, une fois de plus, l'objet d'une étude conjointe soumise à une réunion ministérielle.

En contrepartie, l'Europe a accepté une formulation plus floue de sa demande d'instauration de la démocratie, du respect des droits de l'homme et de la lutte contre la corruption en Afrique. Seule avancée concrète : les Européens se sont engagés à « faire tout le nécessaire » pour achever l'extraction des mines de combat laissées par les Allemands et les Anglais durant la seconde guerre mondiale (15 millions de mines en Libye et surtout en Égypte où des dizaines de personnes sont tuées ou blessées chaque année) et le dédommagement des victimes.

Le sommet du Caire devait être aussi l'occasion de rencontres bilatérales, certaines très attendues comme celle du roi Mohammed VI du Maroc et du président Bouteflika d'Algérie. L'occasion peut-être d'une amorce de réconciliation entre Rabat et Alger en conflit sur la question du Sahara occidental. La République sahraouie autoproclamée n'a d'ailleurs pas été invitée à participer au sommet pour éviter son boycottage par le nouveau roi du Maroc.

Par ailleurs, le colonel Kadhafi rencontrera le président du gouvernement espagnol, José Maria Aznar, tandis que le président Moubarak aura un tête-à-tête avec Jacques Chirac. Cet entretien était très attendu, en Égypte et dans le monde arabe, qui souhaitent que le chef de l'État français réaffirme le maintien d'une « politique arabe » de la France après le tollé suscité par les déclarations controversées de Lionel Jospin en Israël, le 24 février.

EDUCATION ET LIBÉRALISATION DEUX PILIERS DU PARTENARIAT EURO-MÉDITERRANÉEN. (12.04.05).

La Commission européenne veut donner un coup de fouet au partenariat entre l'UE et les pays du pourtour méditerranéen en doublant d'ici à 2010 l'aide des 25 à ces pays en matière d'éducation et en encourageant la libéralisation commerciale entre les deux zones. Bruxelles entend apporter un appui accru, financier ou logistique, aux pays membres de ce partenariat les plus engagés dans des réformes politiques et démocratiques, selon un projet de la commissaire aux relations extérieures, Benita Ferrero Waldner, qui sera adopté mardi par l'exécutif communautaire. Education et libéralisation seront les deux piliers de la politique européenne en direction des Etats du pourtour de la Méditerranée. L'idée sous-jacente à ce coup de fouet est d'apporter «*une prime*» à ces pays pour les encourager à aller de l'avant, a fait valoir lundi Mme Ferrero-Waldner lors d'une rencontre avec quelques journalistes. Ce «*plan de travail*» s'inscrit dans le cadre du 10e anniversaire cette année du processus EuroMed, également appelé «*processus de Barcelone*», qui associe l'Union européenne à l'Algérie, l'Egypte, Israël, la Jordanie, le Liban, le Maroc, l'Autorité palestinienne, la Syrie, la Tunisie et la Turquie. Alors qu'un tiers de la population de ces pays a moins de 15 ans, l'un des objectifs-clés de la Commission est d'y améliorer l'accès à l'éducation et sa qualité. «*Je veux discuter avec les Etats membres de l'UE la majoration de 50 % au moins des fonds alloués à l'éducation à partir de 2007*», a déclaré Mme Ferrero-Waldner.

ÉRADIQUER L'ILLETTRISME.

En contrepartie, Bruxelles souhaite un engagement des pays méditerranéens pour, d'ici à 2015, éradiquer l'illettrisme dans la région, scolariser tous les enfants dans l'enseignement primaire et

parvenir à éliminer les discriminations entre garçons et filles à tous les niveaux du système éducatif. La Commission préconise aussi de lancer un programme de bourses universitaires en Europe, dont un pourcentage à déterminer serait réservé aux femmes. Pour atteindre une autre ambition majeure du processus de Barcelone, Bruxelles propose d'arrêter une *«feuille de route pour la création d'une zone de libre-échange d'ici à 2010»*.

Mme Ferrero-Waldner plaide pour des négociations *«sur une base volontaire concernant la libéralisation des services et des investissements»*, et pour une libéralisation du commerce agricole. *«Nous devrions nous mettre d'accord pour débiter les négociations au second semestre de 2005»*, a-t-elle dit. La commissaire est toutefois restée évasive sur la question des services, alors que les Européens, divisés, ont mis temporairement au placard la proposition de directive dite *«Bolkestein»*, qui visait à libéraliser ce secteur sur le seul marché communautaire.

LE «TERRORISME» SELON EUROMED. (28.11.05).

Le conflit du Proche-Orient s'est invité à Barcelone en faisant capoter tout projet de déclaration commun.

Le sommet EuroMed, qui avait pour ambition de relancer le processus de Barcelone d'intégration régionale, a achoppé sur la rédaction d'un document faisant référence au rejet du terrorisme *«quelles que soient ses causes»*, une mention que les pays arabes voulaient nuancer pour légitimer les cas de résistance armée à un occupant. Une référence à peine voilée au conflit entre Israël et les Palestiniens.

«Il y a les mots qu'Israël veut utiliser, et les mots que la Palestine veut utiliser», a expliqué le premier ministre britannique, Tony

Blair, coprésident de la conférence avec l'Espagne pour justifier le remplacement de la déclaration commune par une déclaration de la présidence, diplomatiquement beaucoup plus faible.» *L'EuroMed ne résoudra pas le processus de paix au Proche-Orient, pas à cette conférence en tout cas*», a ajouté M. Blair.

Le code de conduite antiterroriste adopté affirme que *«le terrorisme ne peut jamais être justifié»*. La déclaration des présidents affirme leur *«engagement envers un règlement juste et équitable du conflit»* israélo-palestinien et pour l'établissement de *«deux Etats, Israël et la Palestine»*, ce qui ne représente nullement une nouveauté sur le plan diplomatique.

«TENSIONS»

Ce premier sommet de l'histoire du partenariat euro-méditerranéen lancé en 1995 à Barcelone a été entaché par le faible niveau de représentation arabe et marqué par les frictions entre pays arabes et pays européens. Ces tensions ont été avivées du fait de la conduite des travaux par la présidence britannique, jugée particulièrement rigide par plusieurs délégations, ont indiqué plusieurs sources.

La régulation de l'immigration clandestine, défi commun pour toute la région, apparaît comme le principal consensus ayant émergé du sommet.

La rencontre s'achève sur *«une grosse déception pour les Arabes»*, a estimé l'analyste égyptien Mohamed Sabreen.

Le haut représentant de l'Union européenne pour la politique étrangère, Javier Solana, a cherché à minimiser la désertion de la conférence par la totalité des chefs d'Etat et de gouvernement arabes, en assurant que *«l'important, ce n'est pas le porte-parole, c'est ce qu'il a à dire»*.

Alors que la quasi-totalité des leaders européens avaient fait le déplacement – la chancelière Angela Merkel a fait une visite de quelques heures à Barcelone –, seule l’Autorité palestinienne était représentée à Barcelone par son plus haut responsable gouvernemental, Mahmoud Abbas.

DIPLOMATIE EUROPE-MÉDITERRANÉE. (30.11.05). CÉCILE CHAMBRAUD.

Le sommet de Barcelone aboutit à un « code contre le terrorisme »

Les chefs d’Etat et de gouvernement de l’Union européenne et les représentants des dix pays du sud de la Méditerranée sont parvenus à s’accorder sur un « code de conduite contre le terrorisme » âprement négocié, mais le conflit israélo-palestinien a empêché l’adoption d’une déclaration finale commune du sommet euro-méditerranéen qui s’est achevé à Barcelone, lundi 28 novembre. L’ouverture du sommet, la veille, avait été marquée par l’absence des chefs d’Etat et de gouvernement arabes, exception faite du président de l’Autorité palestinienne, Mahmoud Abbas.

Dans ce « code », les 35 signataires affirment que « le terrorisme ne peut jamais être justifié » et ils expriment leur « condamnation totale du terrorisme dans toutes ses formes et manifestations » sans « aucune distinction ». Cette condamnation claire n’a pas été obtenue sans mal : plusieurs pays arabes ont tenté, au cours de la négociation du texte, d’obtenir, en référence à la situation des Palestiniens, mention du droit à la résistance en cas d’occupation de même qu’à l’autodétermination, avant de renoncer à ces exigences. Pour la « définition juridique » du terrorisme, le code de conduite renvoie aux travaux de l’Assemblée générale des Nations unies. Il exclut

toute association entre « le terrorisme et une nation, une culture ou une religion ».

Tony Blair, président en exercice de l'Union, s'est félicité de ce texte commun, selon lui « le plus fort qu'il soit possible d'obtenir » sur le terrorisme. En revanche, le premier ministre britannique a dû renoncer à avoir le soutien de tous les participants à une même déclaration finale, remplacée par une « déclaration de la présidence ».

Celle-ci fait mention du « processus de paix au Proche-Orient », de la perspective de « deux États » et de la « feuille de route ». Selon une source de l'Union européenne, le gouvernement israélien était opposé à l'évocation du processus de paix qui ne relève pas, selon lui, du processus euro-méditerranéen. Aux yeux des Européens - et des Arabes - il ne pouvait pas ne pas figurer dans ce texte, compte tenu de ses effets. Lors de la conférence de presse finale, le chef de l'exécutif britannique a minimisé l'importance de l'absence de déclaration commune et en a attribué la cause à la « bataille de mots » liée au conflit israélo-palestinien.

Par contraste, un terrain d'entente sur l'immigration, autre sujet au centre des négociations, a semblé plus simple à atteindre. Dans un troisième texte, le « programme de travail à cinq ans », les partenaires de l'EuroMed s'engagent à « promouvoir les chances d'émigration légale » et à coopérer pour « réduire de façon significative le niveau d'émigration illégale ».

UN FOUR HISTORIQUE. (03.12.05). THIERRY FABRE.

L'échec du sommet euroméditerranéen est trop grave pour passer inaperçu. C'était en 1995, en plein mois de novembre. Une initiative originale voyait enfin le jour: le partenariat euroméditerranéen. Les

pays de l'Union européenne et les pays riverains du sud et de l'est de la Méditerranée décidaient de se retrouver pour une grande initiative internationale commune. C'était une forme d'euphorie, ou en tout cas d'espérance. Dans le sillage de la chute du mur de Berlin et du processus de paix israélo-palestinien, l'idée était enfin apparue qu'il fallait donner un cadre institutionnel aux relations entre l'Europe et la Méditerranée. Les accords de Barcelone étaient signés autour de trois principaux volets : politique et de sécurité ; économique, avec en perspective la mise en place d'une zone de libre-échange à l'horizon 2010 ; social, culturel et humain, avec l'idée de rapprocher les cultures et les sociétés.

Ce dispositif, géré par une Commission européenne sans vision politique, dont le penchant procédurier et bureaucratique n'a pas cessé de s'affirmer depuis, vient de sombrer.

Dix ans après la première conférence, il était en effet prévu un sommet en présence de tous les chefs d'Etat pour relancer le processus de Barcelone. Ce « sommet » s'est tenu le 27 novembre, mais il a semblé plutôt désertique ! Curieuse impression d'un partenariat sans partenaires, où tous les chefs de gouvernement européens étaient représentés, mais où ils n'ont trouvé pour homologues que Mahmoud Abbas, pour la Palestine, et Recep Tayyip Erdogan, pour la Turquie.

La langue de bois diplomatique a pu alors être débitée en stères, et la prime revient sans doute à Javier Solana, le haut représentant de l'Union européenne pour la politique étrangère, qui a osé parler d'un « succès significatif »... Pas de déclaration finale, un vague « code de conduite contre le terrorisme » et un plan d'action à cinq ans sans portée politique comme relance, voire comme refondation du partenariat euroméditerranéen, on peut difficilement faire pire ! Ce qui est encore plus impressionnant dans ce naufrage, c'est qu'il

se produit dans une indifférence quasi générale. Notre avenir vient d'être amputé d'une part significative, une question stratégique majeure va rester pour longtemps sans réponse, et cela glisse dans le flot des nouvelles comme si de rien n'était.

Il se joue pourtant là, entre Europe et Méditerranée, dans les vingt ans qui viennent, rien de moins que la question de la guerre et de la paix, de la discorde et de la concorde, de la violence et de la civilisation. Deux grands ensembles de 400 millions d'habitants environ chacun se dessinent à l'échelle régionale. Il faudrait être autiste et aveugle pour ne pas prendre la mesure des défis qui s'annoncent, à la fois démographiques et migratoires, identitaires et culturels, politiques et de sécurité, sans parler des écarts de richesse ! Or quelles réponses à ces défis faute d'une stratégie originale et ambitieuse?.

Le vide serait annonciateur d'une grande violence, la citadelle Europe serait à peu près aussi efficace que la ligne Maginot hier. Reste donc à imaginer et à bâtir une véritable Communauté euro-méditerranéenne.

**EUROMED: LES DIRIGEANTS ARABES ABSENTS, LES EUROPÉENS PESSIMISTES.
(27.11.05).**

Si, du côté européen, les Vingt-Cinq devaient être au complet, seules la Turquie et l'Autorité palestinienne seront représentées au plus au haut niveau à Barcelone pour tenter d'adopter un «code de conduite» antiterroriste commun.

En l'absence de presque tous les leaders arabes et du premier ministre israélien, le premier sommet euroméditerranéen de l'histoire devait s'ouvrir, dimanche 27 novembre au soir, à Barcelone sur fond de difficiles discussions sur le terrorisme.

En mai dernier, les 25 Etats membres de l'Union européenne et leurs dix partenaires méditerranéens (Turquie, Algérie, Autorité palestinienne, Egypte, Israël, Jordanie, Liban, Maroc, Syrie et Tunisie) avaient décidé de se retrouver pour la première fois au sommet pour essayer de relancer leur partenariat lancé il y a dix ans. Mais la fête d'anniversaire n'aura pas l'éclat souhaité par l'Espagne : si, du côté européen, les Vingt-Cinq devaient être au complet, seules la Turquie et l'Autorité palestinienne seront représentées au plus au haut niveau à Barcelone.

La présidence britannique de l'Union européenne n'a invité que le chef de la diplomatie syrienne en raison des accusations formulées contre Damas par l'ONU après l'attentat qui a tué l'ancien Premier ministre libanais Rafic Hariri.

Le président libanais Emile Lahoud, également éclaboussé par le rapport de la commission d'enquête onusienne, sera représenté par son ministre des Affaires étrangères.

Ariel Sharon sera absent en raison de la situation politique en Israël, et ni le roi du Maroc, ni celui de Jordanie ne seront à Barcelone, où leur présence aurait représenté un symbole.

Le président tunisien Zine Ben Ali sera également aux abonnés absents : selon des diplomates arabes, il n'aurait pas envie de recevoir de leçons de démocratie des Européens après les critiques occidentales qui ont accompagné le récent sommet de la société de l'information dans son pays.

Le président égyptien Hosni Moubarak est venu samedi s'ajouter à la liste en faisant savoir que le processus électoral requérait sa présence en Egypte, où les Frères musulmans ont effectué une percée remarquée.

La malchance s'est est mêlée : le président algérien Abdelaziz Bouteflika s'est rendu à Paris samedi afin d'y subir des examens médicaux à la suite de troubles digestifs.

«CODE DE CONDUITE»

Les 35 partenaires doivent néanmoins tenter d'adopter un «*code de conduite*» antiterroriste, dont la préparation est plus que difficile. Dimanche en début d'après-midi, un accord sur le code était «*presque conclu*», selon une source diplomatique, soulignant malgré tout que deux points clefs restaient en suspens : la référence aux frontières israéliennes de 1967 et le «*droit à l'autodétermination et à la résistance*» réclamée par les pays arabes.

La Syrie, le Liban et l'Algérie, qui doivent être représentés lors du sommet au moins par leur ministre des affaires étrangères, font problème dans les discussions sur ce code, notamment sur la définition de cette notion. Selon le secrétaire général de la ligue arabe Amr Moussa, il faudrait distinguer en matière de terrorisme le meurtre de «*civils innocents*» et la «*résistance à des forces d'occupation*».

Malgré les incertitudes pesant dimanche sur la réussite d'un sommet déserté côté arabe, les marges de cet événement devraient au moins être l'occasion de quelques rencontres. Le président de l'Autorité palestinienne Mahmoud Abbas, seul leader arabe présent, s'entretiendra ainsi avec Javier Solana et les premiers ministres britannique et espagnol Tony Blair et José Luis Rodríguez Zapatero. La nouvelle chancelière allemande Angela Merkel devait pour sa part s'entretenir avec le Premier ministre turc Recep Tayyip Erdogan.

DIX ANS APRÈS « BARCELONE », LA COOPÉRATION EUROMÉDITERRANÉENNE SE RÉORIENTE VERS LA LUTTE ANTITERRORISTE. (27.11.05). THOMAS FERENCZI

Les représentants de l'Union européenne et de dix pays de la Méditerranée devaient se réunir, dimanche et lundi, pour relancer leurs partenariats.

Il y a dix ans était lancé à Barcelone un partenariat euroméditerranéen destiné à favoriser la modernisation économique et politique des pays du sud de la Méditerranée. De part et d'autre, on reconnaît aujourd'hui que le bilan est pour le moins mitigé. Sur le plan économique, l'aide européenne n'a pas permis le décollage attendu. Sur le plan politique, la démocratie n'a pas connu les avancées espérées.

Il est vrai que l'initiative a pris naissance au moment où le processus de paix semblait bien engagé au Proche-Orient. Son échec a porté un coup aux ambitions qui s'étaient exprimées à Barcelone. Dix ans après, les vingt-cinq chefs d'Etat ou de gouvernement de l'Union européenne et leurs homologues de dix pays de la Méditerranée (Algérie, Maroc, Tunisie, Egypte, Israël, Jordanie, Autorité palestinienne, Liban, Syrie, Turquie) devaient se réunir dans la métropole catalane les 27 et 28 novembre pour tenter de relancer leur coopération.

Le sommet doit se conclure par l'adoption d'un programme de travail de cinq ans, accompagné d'une déclaration sur une vision commune et d'un code de conduite contre le terrorisme. L'objectif économique est de mettre en place d'ici à 2010 une zone de libre-échange, incluant l'agriculture et les services. « Les partenaires euroméditerranéens doivent moderniser leur économie pour pouvoir tirer parti des possibilités qu'offrent la mondialisation et le libre-échange avec l'Europe », souligne la Commission, qui note que « la fragmentation persistante des marchés du sud de la Mé-

diterranée entrave les investissements importants tant nationaux qu'étrangers ».

Pour José Manuel Barroso, président de la Commission, la priorité est de donner du travail aux peuples de la Méditerranée. « Cette région doit créer 40 millions d'emplois au cours des quinze prochaines années, estime-t-il, cela ne peut se faire sans réformes économiques et politiques. » Ces réformes devront, sur le plan économique, favoriser, avec l'aide de l'Union européenne, les échanges et les investissements. Elles devront faciliter la mise en place d'un réseau régional d'infrastructures de transport et celle d'un marché euroméditerranéen de l'énergie. Des mesures seront aussi envisagées pour une dépollution de la Méditerranée à l'horizon 2020, pour le plus grand bénéfice de l'industrie touristique.

Sur le plan politique, M. Barroso insiste sur la nécessaire promotion de la démocratie et des droits de l'homme par le dialogue et la coopération. Une assistance financière supplémentaire, dite « facilité de gouvernance », permettra d'encourager et de soutenir les pays qui, selon la Commission, « montrent clairement leur adhésion aux valeurs communes ». A l'occasion de ce sommet, Amnesty International demande que les droits de l'homme constituent enfin « une vraie priorité » du partenariat euroméditerranéen.

Deux nouveaux volets sont venus s'ajouter à l'agenda, ceux de l'immigration et de la lutte contre le terrorisme. Sur l'immigration, deux mois après les graves incidents qui se sont produits aux grilles des enclaves espagnoles de Ceuta et Melilla, au Maroc, l'Union européenne veut associer plus étroitement les pays méditerranéens, anciennes zones d'émigration devenues zones de transit pour les immigrés venus de l'Afrique subsaharienne, à la maîtrise des flux. L'UE entend les aider à assurer le contrôle des frontières, la protection des réfugiés, la gestion de l'immigration clandestine, notamment pour

« éviter les tragédies humaines » qui surviennent régulièrement en Méditerranée.

Sur la lutte contre le terrorisme, Bruxelles veut obtenir de ses partenaires de la Méditerranée un engagement commun. Un engagement par lequel ils promettent de transposer toutes les conventions des Nations unies et surtout de coopérer activement en échangeant des informations sur les groupes et leurs réseaux, en traduisant devant les tribunaux les personnes suspectées de terrorisme, en refusant que leurs pays deviennent des refuges pour les terroristes.

Le partenariat euroméditerranéen est loin de tenir ses promesses

Article paru dans l'édition du 03.10.00. (Laurent Zecchini).

Sur les 3 475 millions d'euros alloués au programme MEDA, qui couvrait la période 1995-1999, seulement 26 % ont effectivement été versés

Ase fier aux discours et aux résolutions des institutions européennes et des gouvernements des Etats membres, on ne peut qu'être impressionné par l'importance que l'Union européenne (UE) accorde, apparemment, au « dialogue stratégique » euro-méditerranéen. Depuis que l'UE a repoussé ses frontières vers le nord et l'est du Vieux Continent - mouvement qui va s'accroître en Europe centrale et orientale avec la prochaine vague de l'élargissement -, celui-ci apparaît, il est vrai, indispensable. C'est cette logique de rééquilibrage géopolitique qui a été à l'origine de la création, en novembre 1995, du « partenariat euroméditerranéen », lors de la conférence de Barcelone, et dont le principal bras séculier est le programme MEDA, qui couvrait la période 1995-1999. ÉCARTS GRANDISSANTS

Cette décision des Quinze répondait aussi à un constat : dans la course à la globalisation, les pays méditerranéens, eu égard à leurs

retards structurels et à l'absence d'une vraie solidarité régionale, courent le risque de devenir les laissés-pour-compte de la mondialisation. Or leur ancrage naturel, c'est l'Europe : ils lui fournissent 20 % de ses besoins énergétiques, y assurent la moitié de leurs exportations et s'y procurent la moitié de leurs importations. Pourtant l'écart entre les rives nord et sud de la Méditerranée ne cesse de se creuser : celui des revenus est de 1 à 12 aujourd'hui, et pourrait atteindre 1 à 20 dans dix ans.

Alors que les ministres des affaires étrangères des Quinze se concertent à propos de l'enveloppe financière de MEDA-II et que, à n'en pas douter, l'« esprit de Barcelone » va être célébré à l'occasion de la quatrième réunion ministérielle euro-Méditerranée qui se tient à Marseille le 16 novembre, le bilan montre un décalage parfois affligeant entre les ambitions initiales et les réalisations concrètes, qu'elles soient financières, politiques ou culturelles. Les représentants des douze partenaires méditerranéens de l'Union (Algérie, Chypre, Egypte, Israël, Jordanie, Liban, Malte, Maroc, Syrie, Tunisie, Turquie, Autorité palestinienne) pourront à bon droit faire valoir que l'Europe ne tient pas - ou si mal -, ses promesses.

Sur les 3 475 millions d'euros alloués au programme MEDA (le total des ressources budgétaires affectées à la coopération financière entre l'UE et ses partenaires méditerranéens était de 4 685 millions d'euros pour 1995-1999), seuls 26 % avaient effectivement été versés aux intéressés à la fin de l'exercice.

La Communauté européenne et les Etats membres fournissent certes 55 % de l'aide publique internationale au développement, mais au rythme actuel de décaissement de l'aide financière de l'UE il faudra 8,75 années pour que l'Europe honore ses engagements envers les pays de la Méditerranée. L'Union se flatte d'être le premier bailleur de fonds du processus de paix au Proche-Orient, mais

son influence serait sans doute plus grande si le taux de mise en oeuvre des crédits accordés à l'Autorité palestinienne (pour la Cis-jordanie et Gaza) dépassait 48,6 %, un chiffre presque remarquable comparé à celui de 18,2 % pour l'Algérie, 22,9 % pour l'Égypte, 4 % pour la Turquie ou 0,5 % pour le Liban.

Dans ces conditions, on comprend les hésitations de la présidence française de l'UE à organiser un sommet des chefs d'Etat et de gouvernement au lendemain de la conférence ministérielle de Marseille, puisque la tenue de celui-ci dépendait d'une véritable percée du processus de paix, dont les lenteurs ont ralenti le développement d'une véritable coopération régionale entre pays riverains de la Méditerranée.

Rien d'étonnant donc, si les attentes de l'Europe ont été déçues par le peu d'empressement manifesté par ses partenaires pour accélérer les négociations des accords d'association, donner un contenu concret au dialogue politique euro-méditerranéen, accroître la libre circulation des marchandises, renforcer la coopération économique, sociale et culturelle, y compris selon un axe Sud-Sud, bref franchir des étapes significatives pour atteindre cet objectif très ambitieux : l'instauration d'une zone de libre-échange à l'horizon 2010.

PRIORITÉ

Romano Prodi, le président de la Commission, reconnaît que celle-ci « n'a pas bien fait son travail ». Or, insiste-t-il, le bassin méditerranéen est, après l'élargissement, « la priorité des priorités ». Précisément : le dialogue euro-méditerranéen risque de pâtir - politiquement et financièrement - des efforts que les Quinze vont consentir en faveur de l'élargissement. Or, pour relancer un processus qui trahit de nombreux signes d'essoufflement, c'est l'Union dans son ensemble qui doit manifester un intérêt soutenu à ce dia-

logue avec la Méditerranée, et pas seulement dans ses aspects économiques et commerciaux.

Les pays méditerranéens, de leur côté, doivent dépasser le seul intérêt financier que constitue le programme MEDA et considérer leurs relations avec l'UE dans toutes ses composantes : les droits de l'homme, la transition économique, la politique d'immigration et de migration, sans compter la coopération sociale et culturelle et les questions de sécurité.

Limité, décevant, le partenariat euroméditerranéen n'en a pas moins quelques vertus que l'Union européenne se doit d'approfondir : d'abord celle de constituer le seul forum où Israël, la Syrie et le Liban se rencontrent au niveau ministériel. Ses vingt-sept partenaires oeuvrent aussi, certes lentement, à un objectif fondamental : faire en sorte que les pays du Sud rattrapent peu à peu leur retard et s'insèrent pour de bon dans l'économie mondiale.

POINT DE VUE, PAR CHRIS PATTEN

Relancer le partenariat euro-méditerranéen

Article paru dans l'édition du 14.11.00

FACE aux récents événements du Proche-Orient, l'Union européenne aurait pu être tentée de reporter la quatrième Conférence euro-méditerranéenne des ministres des affaires étrangères, prévue pour les 15 et 16 novembre. Cette solution de facilité aurait été perçue comme un renoncement.

C'est avec raison, au contraire, que la présidence française de l'Union européenne a choisi de maintenir le rendez-vous de Marseille. Pourquoi ? Parce que l'Europe ne saurait se placer à l'écart de cette région stratégique, en se résignant à n'être que le témoin passif d'un spectacle tragique. Plus que jamais, les Méditerranéens

ont besoin de l'Europe, et l'Europe a besoin des Méditerranéens. Il en va de notre intérêt commun.

Ensemble, nous devons mieux répondre à un grand nombre de questions transversales : les échanges commerciaux, la protection de l'environnement, la lutte contre le terrorisme et les trafics de drogue, les migrations... Ensemble, nous devons travailler sur ces sujets très concrets, entretenant un dialogue structurel dans la durée, facteur de paix et de prospérité.

Comment ? En donnant un nouvel élan à ce que l'on avait appelé « processus de Barcelone », lancé en 1995 par l'Union européenne, en partenariat avec douze pays du Sud de la Méditerranée. Nous devons mieux utiliser ce formidable outil au service de la stabilité. Qui pourrait nier, aujourd'hui, que les tensions du processus de paix au Proche-Orient ne font que souligner la nécessité d'un meilleur dialogue entre les pays riverains de la Méditerranée ? Qui pourrait nier que, loin de le remettre en cause, les difficultés du Proche-Orient invitent à relancer le processus de Barcelone, dans une perspective de long terme ?

Car l'objectif de Barcelone est à la fois simple et ambitieux : une région en paix, bénéficiant d'une prospérité partagée, favorisant la vitalité de la société civile dans le respect des droits de l'homme et la compréhension mutuelle des civilisations. Cette triple orientation - politique, économique et culturelle - doit guider nos relations avec les pays méditerranéens. Nous les encourageons à progresser encore sur la route tracée depuis Barcelone, même si certains chemins sont parfois difficiles à emprunter.

L'Union européenne accorde à cette politique un caractère prioritaire. Il faut souligner, à cet égard, que l'attention portée à nos voisins d'Europe centrale et orientale, dans la perspective de l'élargissement de l'Union, ne l'est pas au détriment des relations avec

nos voisins du Sud. Les deux mouvements vont de pair et se renforcent. L'élargissement offrira de nouvelles opportunités de coopération avec la Méditerranée : le processus de Barcelone fait partie de l' « acquis communautaire » des relations extérieures, que les nouveaux Etats membres de l'Union auront intégré. En s'étendant à l'Est, l'Union européenne n'oubliera pas le Sud.

Bien au contraire, nous cherchons aujourd'hui à donner une nouvelle impulsion au processus de Barcelone, avec réalisme et ambition. Le réalisme s'impose, en effet, pour prendre acte des résultats obtenus, comme des difficultés rencontrées, depuis 1995.

La procédure de négociation et de ratification des accords d'association (qui fixent le cadre d'un dialogue politique, d'un système de libre-échange progressif et de formes de coopération adaptées) a été plus longue que prévu : à ce jour, seuls les accords signés avec la Tunisie, Israël, le Maroc et l'Autorité palestinienne sont entrés en vigueur ; celui avec la Jordanie s'y ajoutera sous peu.

Le rythme de la transition économique, nécessitant de mener à terme les réformes nécessaires pour promouvoir le développement du secteur privé et encourager l'investissement, a parfois été décevant. Le volume des échanges entre les partenaires méditerranéens, très faible à l'origine, n'a pas augmenté de manière satisfaisante - alors que les progrès du commerce Sud-Sud seront un élément clef du développement d'une région qui n'est pas encore perçue, aujourd'hui, comme une zone émergente intégrée à l'économie mondialisée.

L'esprit de partenariat, en outre, aurait pu conduire à des résultats plus rapides, s'agissant de questions aussi importantes que les droits de l'homme, la prévention du terrorisme, les migrations ou l'implication de la société civile dans un processus qui doit lui offrir de larges opportunités.

J'ajoute que nous n'avons pas su pleinement tirer parti de l'effort d'assistance engagé lors des premières années d'application du programme MEDA d'aide aux pays méditerranéens. Sa mise en oeuvre est trop longtemps restée entravée par des procédures complexes, relevant à la fois de l'organisation administrative communautaire et de celle des pays bénéficiaires. Notre ambition, dès lors, doit s'appliquer aussi bien à la dimension économique qu'au volet politique et culturel du partenariat euro-méditerranéen.

Le développement économique, à l'évidence, passe d'abord par la poursuite de réformes permettant de progresser vers le libre-échange. L'intégration du commerce Sud-Sud en est la première condition. L'harmonisation de type « marché unique » au sein de la région méditerranéenne est une nécessité première, qui favorisera, parallèlement, l'adhésion à l'Organisation mondiale du commerce et la convergence avec l'Union européenne. L'horizon est celui d'une zone de libre-échange euro-méditerranéenne en 2010.

Le choix de l'ouverture économique doit s'articuler avec celui de la stabilité démocratique. Le respect des droits de l'homme, la solidité de l'Etat de droit et la bonne gestion des affaires publiques constituent un cercle vertueux. La coopération euro-méditerranéenne peut encore être améliorée dans cette perspective.

Elle doit également prendre en compte, bien sûr, les questions de sécurité : même si les événements du Proche-Orient risquent d'en retarder l'adoption, la Charte euro-méditerranéenne de paix et de stabilité sera un instrument utile. Aussi devons-nous, dès maintenant, mieux utiliser les outils du processus de Barcelone. Deux points me semblent devoir être soulignés sur ce plan.

Il est important, d'une part, que la négociation, la ratification et l'application des accords d'association bénéficient d'une accélération. Comment peut-on garantir un partenariat effectif sans dispo-

ser de ce « contrat », formalisant les engagements des deux parties ? Il est nécessaire de mener à son terme, d'autre part, la réforme de MEDA, dont la nouvelle base juridique est en passe d'être adoptée. Dans le cadre de la réforme de la gestion de l'ensemble des programmes d'aide extérieure de la Communauté européenne, MEDA doit être exemplaire. Les pays bénéficiaires ont raison d'y être très attentifs. Ensemble, nous devons travailler à améliorer encore la qualité de la programmation des projets et la rapidité de leur mise en oeuvre effective.

En particulier, pour mieux garantir l'impact de l'assistance financière, la relation entre l'application des accords d'association et le financement dans le cadre de MEDA devrait sans doute être affinée. En outre, la nature plurilatérale des programmes de coopération régionale devrait être confirmée ; certains projets devraient être accessibles à un nombre variable d'Etats membres et de partenaires méditerranéens directement intéressés, selon des configurations pouvant être différentes d'un projet à l'autre.

Nous le savons : la Méditerranée entretient avec l'Europe des relations singulières, souvent passionnées. Elle est mare nostrum, mer à l'intérieur des terres, matrice de grandes civilisations, lieu d'échange et ligne de partage avec le Sud.

Relancer le partenariat euro-méditerranéen, en dépassant les facteurs de fragmentation et en développant l'intégration : c'est l'ambition de ces pistes de réflexion, qui devront être explorées lors de la rencontre de Marseille.

***-El-Watan. Le quotidien indépendant*⁴⁶⁴. 26 de novembre de 2005. T. Hocine.**

Processus Euro-Mediterranée de Barcelone.

Des questions cruciales

L'ambiance actuelle à Barcelone rappelle quelque peu celle qui prévalait il y a dix ans dans cette ville à l'occasion du lancement du processus euro-méditerranéen. Mais avec, cette fois, l'enthousiasme en moins.

Comme y incite le bilan de dix années. Mitigé pour les uns et franchement décevant pour les autres, c'est en ce sens que la presse est sollicitée pour porter le discours et la (...)

-El-Watan. Le quotidien indépendant. 27 novembre de 2005. Cherfaoui Zine.

Les espoirs déçus de Barcelone.

Les représentants des 38 pays membres du processus euroméditerranéen se réunissent aujourd'hui à Barcelone pour faire le point de leur partenariat. L'Union européenne (UE) et les pays du sud de la Méditerranée s'étaient fixé l'objectif, en 1995, de créer une vaste zone de paix et de prospérité partagée.

Dix ans après son lancement, force est de constater que cette association n'a pas tenu toutes ses promesses. Son bilan est même très mitigé. Cela pour de nombreuses raisons. L'une d'elles résulte d'abord (...)

464 <http://www.elwatan.com/>: Diari algerí independent i progressista, en llengua francesa.

-The Daily Star⁴⁶⁵. 4 de juny de 1998. Khalil Fleihan.
Boueiz puts peace process at heart of Euro-Med talks.

Foreign minister Fares Boueiz entered the Palermo summit yesterday insisting that all topics discussed between the Mediterranean nations and the European Union must remain within the political orbit.

“The main point is to tell the Europeans that nothing can be discussed separate from the political issue” of the stalled Middle East process, he said. “Economic issues, the issues of nuclear disarmament in the Middle East, human rights and Arab detainees held by Israel can’t be discussed outside the political framework”.

-L’Orient. Le Jour⁴⁶⁶: 29 de novembre de 2005.

Sommet de Barcelone : les résultats ne sont pas à la hauteur des espérances.

Le sommet organisé pour les dix ans du processus de Barcelone se voulait historique, mais les représentants de l’Union européenne et leurs dix partenaires méditerranéens ne sont finalement parvenus à conclure, sur le plan politique, qu’un accord édulcoré sur un code de conduite antiterroriste. En raison des tensions au Proche-Orient, et plus précisément du conflit israélo-palestinien, le sommet a en effet échoué dans la mise au point d’une déclaration commune générale. « Il y a les mots qu’Israël veut utiliser et les mots que la Palestine veut utiliser », a résumé le Premier ministre britannique Tony Blair, coprésident de la conférence avec l’Espagne, pour justifier le remplacement de la déclaration commune par une déclaration de la présidence.

465 <http://www.dailystar.com.lb/home2.asp>: Rotatiu libanès, en llengua anglesa, d’orientació pro-occidental i progressista.

466 <http://www.lorient-lejour.com.lb/>: Rotatiu libanès, en llengua francesa. Pertany als cristians maronites, i suposa el quotidià més favorable al Procés de Barcelona.

- *L'Orient. Le Jour: 29 de novembre de 2005.*

Le ministre syrien des AE évoque la libanité de Chebaa et affirme vouloir ouvrir « une nouvelle page » avec le Liban En marge de la conférence de Barcelone, rencontre de « réconciliation » entre Siniora et Chareh.

Barcelone, de notre envoyé spécial Michel HAJJI GEORGIU Le partenariat euromed ne sera probablement pas « la clef pour résoudre le conflit israélo-arabe », pour reprendre les termes pleins de réalisme, hier, du Premier ministre britannique, Tony Blair, qui s'exprimait lors de la conférence de presse de clôture du sommet euro-méditerranéen de Barcelone. Le Premier ministre britannique n'a pas complètement tort, et il sait de quoi il parle, puisque le spectre de la crise israélo-arabe – agrémenté de l'un de ses dérivés, la querelle sémantique sur la définition à accorder au vocable « terrorisme » – et les passions qu'elle continue de cristalliser, ont plané sur le dixième anniversaire du processus de Barcelone. Comme un oiseau de mauvais augure. Cette rencontre euro-méditerranéenne dans.

-*L'Orient. Le Jour: 29 de novembre de 2005.*

Un accord a minima sur la lutte antiterroriste sauve in extremis le « processus de Barcelone » Le sommet de l'EuroMed victime des tensions au Proche-Orient.

Le premier sommet entre l'UE et ses 10 partenaires de la Méditerranée, qui s'est achevé hier à Barcelone, a conclu un accord a minima sur un code de conduite antiterroriste, mais a échoué dans la mise au point d'une déclaration commune générale en raison de désaccords entre Arabes et Israéliens. « Il y a les mots qu'Israël veut utiliser et les mots que la Palestine veut utiliser », a expliqué le Premier ministre britannique Tony Blair, coprésident de la conférence avec l'Espagne,

pour justifier le remplacement de la déclaration commune par une déclaration de la présidence. « L'EuroMed ne résoudra pas le processus de paix au Proche-Orient, pas à cette conférence en tout cas », a ajouté M. Blair. Les participants se sont tout de même mis d'accord sur un code de conduite antiterroriste éd.

-L'Orient. Le Jour: 28 de novembre de 2005.

**Le terrorisme au menu du sommet de l'EuroMed en Espagne
Pour les dix ans du « processus de Barcelone », les leaders arabes brillent par leur absence**

En l'absence de presque tous les leaders arabes et du Premier ministre israélien, le premier sommet euroméditerranéen de l'histoire, initié par le « processus de Barcelone », dont on fête en 2005 le dixième anniversaire, s'est ouvert hier soir à Barcelone sur fond de difficiles discussions sur le terrorisme. Sur les dix partenaires méditerranéens de l'UE conviés à ce sommet pour essayer de relancer le partenariat créé en 1995, seules l'Autorité palestinienne et la Turquie sont représentées à Barcelone par leurs plus hauts responsables gouvernementaux, Mahmoud Abbas et Recep Tayyip Erdogan. Ni les chefs d'État ou de gouvernement d'Algérie, d'Égypte, d'Israël, de Jordanie, ni ceux du Maroc ou de Tunisie n'ont fait le déplacement. Les présidents de Syrie et du Liban n'avaient pas été invité.

-L'Orient. Le Jour: 28 de novembre de 2005. Michel HAJJI GEORGIU

Ouverture hier du sommet EuroMed à Barcelone La représentation diplomatique au menu des discussions entre Abbas et Siniora Chareh privé de son intervention lors d'une réunion.

Il fallait bien un événement spécial pour fêter les dix ans du processus de Barcelone (1995) et la mise en place du partenariat

entre les pays du pourtour de la Méditerranée. L'anniversaire de la plateforme de dialogue et du partenariat – fondée sur les trois volets politique, socio-économique et financier et échanges au niveau de la société civile – entre les pays membres de l'Union européenne et les pays de la rive sud de la Méditerranée a été l'occasion hier de l'ouverture dans la capitale catalane du premier sommet euro-méditerranéen des chefs d'État et de gouvernement dépassant le simple cadre des habituelles conférences ministérielles de l'Union européenne. Réunis jusqu'à aujourd'hui lundi sous haute sécurité (mais jusqu'à

***–Le Matin*⁴⁶⁷. 1 de desembre de 2005. Abdelaziz Mouride.
Les Arabes après Barcelone.**

Le fait saillant du sommet de Barcelone, pourtant spécialement réuni pour le dixième anniversaire du processus du même nom, a été la défection des pays du Sud de la Méditerranée. Du moins, c'est ce qui a été retenu par les médias européens. Une aubaine que certains n'ont pas manqué de mettre à profit pour gloser sur les heurs et surtout les malheurs d'un monde arabe qui n'en finit pas de se débattre dans les difficultés de tous les diables.

C'est vrai que la politique de la chaise vide adoptée par les chefs d'États arabes, alors que toute l'Europe était là, a quelque chose de froissant, voire d'irritant, pour l'amour propre du citoyen européen moyen, habitué à ne regarder que d'un œil négligent l'autre rive de la Méditerranée.

Nous étouffons ni de l'irritation des uns ni de la défection des autres tant il est vrai, dans le cas de ces derniers, que les États ont des raisons que souvent la raison ignore. La diplomatie aussi. Certes, si l'absen-

467 <http://www.lematin.ma/>: rotatiu marroquí, de llengua francesa, i d'orientacions monàrquiques i governatives.

ce, pour raison de santé, de Bouteflika n'a rien de diplomatique, celle des autres a tout d'un geste de bouderie qui ne veut pas dire son nom. Bouderie à l'égard de l'Europe. Mais aussi entre boudeurs eux-mêmes. Il y a de quoi. A commencer par les questions à l'ordre du jour du sommet.

Si les Européens sont unanimes à placer les problèmes du terrorisme et de l'immigration clandestine au cœur de leurs relations avec le sud de la Méditerranée, ces mêmes questions sont loin de faire l'unanimité entre les partenaires arabes qui, en ordre dispersé, ont chacun des soucis particuliers et des priorités différentes.

Malgré les discours sur l'unité et sur le « destin commun de la nation arabe », les Etats arabes sont effarouchés à l'idée de s'encombrer d'une feuille de route commune dont ils devraient répondre les uns envers les autres. Et leur réticence est la même à l'égard du partenaire du nord beaucoup plus sourcilieux sur la discipline.

Pour l'instant, le monde arabe a choisi de ne pas choisir.

Le Matin. 28 de novembre de 2005.

Message du Souverain à Barcelone : «La nouvelle politique de voisinage de l'UE

S.M. le Roi Mohammed VI a affirmé que la nouvelle politique de voisinage de l'Union européenne élargie et les différents plans d'action adoptés dans ce cadre, offrent des perspectives prometteuses pour l'espace euro-méditerranéen.

Dans un discours adressé, lundi, au Sommet organisé à Barcelone à l'occasion du 10e anniversaire du lancement dans cette ville espagnole du processus de partenariat euro-méditerranéen et dont lecture a été donnée par le Premier ministre, Driss Jettou, S.M. le Roi a souligné que cette nouvelle politique est «fortement complémentaire» de ce processus, «avec lequel se développeront, à l'avenir,

de manière utile et en synergie, les dimensions tant bilatérales que sous-régionales et euro-méditerranéennes de notre partenariat».

«Aussi, a insisté le Souverain, attendons-nous de l'Union européenne des engagements forts pour la mise en œuvre réussie de cette politique de voisinage, au sein de laquelle l'espace méditerranéen devra naturellement garder sa pleine centralité et son authentique spécificité».

S.M. le Roi a affirmé, à cet égard, que la commémoration du lancement du processus de Barcelone devra permettre aux États membres de ce partenariat de renouveler leur «acte de foi» et de faire du partenariat euro-méditerranéen un «véritable levier de solidarité et de stabilité régionales, un gage d'intégration économique entre les deux rives, ainsi qu'un vecteur de compréhension mutuelle et de rapprochement culturel».

Le Souverain a indiqué que la réduction des écarts de développement entre le nord et le sud de la Méditerranée constitue un «défi décisif et urgent», soulignant le besoin pressant d'un partenariat euro-méditerranéen «ne se réduisant pas seulement à une vaste zone de libre-échange, mais qui organiserait la mise en place d'un véritable espace commun, spécifique et mutuellement avantageux, à travers, notamment, l'approche de coopération renforcée avec des groupements homogènes».

Le Matin. 28 de novembre de 2005.

Adoption de l'initiative hispano-franco-marocaine.

Le sommet euro-méditerranéen de Barcelone, qui devrait clôturer ses travaux lundi en début d'après-midi, a adopté l'initiative hispano-franco-marocaine qui prône une approche globale du phénomène de l'immigration, a indiqué à la MAP, le ministre délégué aux Affaires étrangères et à la coopération, Taib Fassi Fihri. «Nous

ne sommes pas venus ici pour demander une quelconque assistance.

Nous sommes ici pour prôner une approche globale dans la lutte contre l'immigration clandestine, qui passe nécessairement par l'augmentation des investissements et par le soutien du développement des pays du Sud», a dit M. Fassi Fihri qui accompagne le Premier ministre, Driss Jettou, à ce sommet.

Le ministre délégué aux Affaires étrangères et à la coopération a annoncé une prochaine réunion des experts de la région euro-méditerranéenne destinée à décliner l'initiative hispano-franco-marocaine en mesures concrètes aussi bien pour la lutte contre l'immigration clandestine que pour la régulation des flux de l'immigration légale. «Toutes les actions entreprises par le Maroc en matière de lutte contre l'immigration clandestine ont été financées grâce à ses propres moyens sans aucune aide étrangère. Nous n'avons reçu même pas un euro de l'Union Européenne» durant les dix dernières années pour la lutte contre les mafias de l'immigration clandestine, a insisté M. Fassi Fihri. Il a aussi mis l'accent sur le développement de l'immigration légale en concertation entre les pays du Nord et du Sud de la Méditerranée, notant que les pays européens auront besoin dans les prochaines années de main d'oeuvre étrangère pour le développement de leurs économies.

Concernant les travaux du sommet euro-méditerranéen, le ministre a affirmé que «la relance du partenariat euro-méditerranéen est une nécessité stratégique, économique, politique et sociale pour les pays de la région». «Les pays de la rive Nord de la Méditerranée doivent être conscients que leurs relations avec les pays du Sud ne doivent pas être limitées à la coopération contre le terrorisme et l'immigration clandestine. L'agenda de la rive Sud est beaucoup plus large et plus complet»,

a-t-il relevé, soulignant que» l'un des succès du sommet de Barcelone est d'avoir consacré cette vision: le partenaire doit recevoir pour pouvoir donner». M. Fassi Fhri a regretté l'absence de coopération entre le Maroc et l'Algérie en matière de lutte contre les mafias de l'immigration clandestine, relevant que des milliers d'immigrants subsahariens entrent au Maroc à travers le territoire algérien. «Nous souhaitons qu'il y ait un dialogue entre nous et nos frères algériens sur cette question et d'autres sujets», a-t-il dit. La lutte contre le terrorisme et le phénomène de l'immigration clandestine constitue les principaux thèmes au menu des débats de ce sommet, le premier du genre dans l'histoire que tiennent les chefs d'Etat et de gouvernement des pays de la région.

Ce sommet, qui marque le dixième anniversaire du processus de partenariat euro-méditerranéen, lancé à Barcelone en 1995, devrait déboucher sur l'adoption d'une déclaration définissant une vision commune et décider d'un programme de travail quinquennal destiné, d'une part, à renforcer les relations entre les pays du bassin méditerranéen et, d'autre part, à relever les défis auxquels la région est confrontée. En marge des travaux du sommet euro-méditerranéen, M. Fassi Fihri a eu des entretiens avec plusieurs membres des délégations ayant pris part à cette rencontre, dont notamment les chefs de la diplomatie suédoise et belge.

***Le Matin.* 28 de novembre de 2005. Khadija Ridouane.**

Le terrorisme, sujet de discorde à Barcelone.

Une déclaration de présidence remplace la déclaration commune.

La polémique était nette, au dernier jour du sommet des chefs d'Etat euro-méditerranéens au sujet du «code de conduite» antiterroriste. Point de discorde entre partenaires arabes et européens, un

passage du document faisant référence au rejet du terrorisme «quelles que soient ses causes». Une mention que les pays arabes veulent nuancer pour légitimer les cas de résistance armée à un occupant.

Le conflit israélo-palestinien continue ainsi d'être le principal point de blocage du Processus de Barcelone, confortant les résultats de l'analyse réalisée en cette année 2005 par l'Institut euro-méditerranéen (IEMed). Les pays arabes suggèrent, par ailleurs, que la déclaration finale du sommet fasse référence à l'occupation israélienne des territoires palestiniens depuis 1967 et au «droit à l'autodétermination et à la résistance». Une idée à laquelle Israël oppose une résistance.

L'intransigeance israélienne met dans l'embarras les hôtes de ce sommet que l'on veut historique. Un échange de propos entre le chef de gouvernement espagnol, qui avait omis de fermer son micro en début de plénière, hier matin, avec son directeur des relations internationales à la Moncloa, est ainsi révélateur. «Ca ne va pas très bien sur les textes, on est en train d'essayer de conclure quelque chose», dit M. Zapatero. «Il faut conclure, à n'importe quel prix !», répond l'autre, ajoutant d'un ton pressant «je dois te demander de faire une démarche auprès de Tony Blair, ils sont sur le point de jeter l'éponge». Evoquant le blocage sur le terrorisme, M. Casajuaña ajoute: «ce qu'il y a, c'est que les Israéliens sont intraitables, que ça fait six mois qu'ils n'acceptent pas le texte, et les autres sont bien tranquilles parce qu'ils disent que c'est la faute d'Israël». Les ministres des Affaires étrangères, qui s'étaient attelés dimanche soir à ce contentieux, se sont séparés dans la nuit sans trouver de solution.

Le gouvernement espagnol s'est, pourtant, voulu rassurant en déclarant hier à la presse que les partenaires ont «beaucoup avancé» dans leurs discussions sur les points de divergence. Les objectifs sont ainsi revus à la baisse et la recherche d'un équilibre minimum

sur la question de définition du terrorisme restait, de fait, l'unique alternative.

Mais les équilibres semblent improbables. Rien n'y fait, ni même les appels incessants de José-Luis Rodriguez Zapatero, chef du gouvernement hôte de la rencontre et Tony Blair, dont le pays préside le conseil de l'UE, au consensus sur la lutte contre le «terrorisme, qui nous a tous frappés». «Notre succès est vital», écrivaient les deux responsables de gouvernement dans un article paru lundi dans le quotidien «El País». L'absence de consensus sur le «code de conduite» anti-terroriste reste évidente et risquait, selon certains, de faire capoter l'ensemble des déclarations communes et ne laisser à la coprésidence espagnole et britannique que l'alternative d'une «déclaration de la présidence» au fort parfum d'échec collectif.

Ce qui arriva effectivement et que le chef de la diplomatie italienne Gianfranco Fini désignera comme étant «une occasion manquée». De fait, le Secrétaire d'Etat chargé de la communication, Fernando Moraleda, admettait lors d'un point de presse, hier à Barcelone, «l'énorme complexité» du sommet. « Nous agissons dans un contexte énormément complexe où il faut trouver des équilibres, également complexes, entre réformes, lutte contre le terrorisme, compromis politique et déclarations », a résumé le Secrétaire d'Etat espagnol aux affaires étrangères, Bernardino León.

Les choses auraient été plus aisées en ce qui concerne la question migratoire, autre terme délicat et central du sommet de Barcelone. Les partenaires étaient parvenus à un accord dès le premier jour des travaux. Le consensus des participants était ainsi total sur le document préparé à ce sujet et un plan d'action en cinq ans qui concerne notamment la régulation de l'immigration clandestine est ainsi finalisé. Défi commun pour toute la région, ce dossier serait

désormais abordé tant sous l'angle de contrôle des frontières que d'aide au développement des pays d'émigration.

C'est du moins la grande résolution de Barcelone, obtenue sous grande pression du gouvernement espagnol qui subit de plein fouet les conséquences de l'émigration clandestine. José Luis Rodriguez Zapatero, par ailleurs, déterminé à réussir ce test de passage et marquer de son empreinte le Processus de Barcelone, a dès lundi lancé son grand projet sur « l'Alliance des civilisations ». Le chef du gouvernement espagnol conduisait, dès dimanche, une réunion avec tous les participants au sommet pour les informer sur le projet qu'il a formellement lancé plus tôt dans la journée à Palma de Majorque (Baléares) avec M. Erdogan.

Le groupe de haut niveau de l'Onu mis en place le jour même devra proposer des « solutions concrètes » pour fomentier le dialogue entre l'islam et l'Occident, avec pour ambition saper les « prétextes de légitimation » du terrorisme islamiste. Au total, ce sont trois textes qui devront sortir du sommet de relance du processus de Barcelone. Le plan d'action jusqu'en 2010 au niveau politique, économique et social et qui inclut le chapitre sur les migrations. Le code de conduite anti-terroriste et la déclaration politique du sommet, tous deux objet de négociations ardues.

Les espagnols veulent bien dans la détermination de la rencontre à traiter les sujets, à la fois sensibles et d'actualité, de l'émigration clandestine et du terrorisme comme une avancée en soi.

Si le volet politique a été un grand handicap du processus de partenariat euro-méditerranéen, la réussite, pour le moins relative, du volet économique est présentée comme un facteur d'espoir donnant toute sa raison d'être à ce projet. Le président français Jacques Chirac a, par ailleurs, affirmé que les pays du sud de la Méditerranée devaient « demeurer une priorité stratégique pour l'Europe »,

appelant en particulier à maintenir les engagements financiers de l'Union européenne.

Il faut non seulement «maintenir les engagements financiers de l'Union, c'est-à-dire ne pas consacrer moins des deux tiers des ressources du nouvel instrument de voisinage à la coopération méditerranéenne, mais aussi (...) mobiliser des moyens supplémentaires, en particulier pour la coopération sur les migrations», a-t-il dit. M. Chirac estime que, «à terme, s'imposera une Banque de développement dédiée à la Méditerranée» qui pourrait dans un premier temps prendre la forme d'une filiale de la Banque européenne d'investissement (BEI). La création a été annoncée d'un fonds d'investissement destiné au pays du Maghreb.

Le Matin. 27 de novembre de 2005. El Mahjoub Rouane.
Sécurité, l'enjeu majeur.

Le besoin de renforcer la sécurité et la stabilité en Méditerranée par la consolidation du partenariat entre États des deux rives de la Méditerranée constitue un enjeu majeur pour les années à venir.

Aujourd'hui, tous les pays membres expriment une perception commune des enjeux de sécurité et de protection des populations dans la région méditerranéenne dans un contexte international marqué par la lutte contre le terrorisme international et la criminalité organisée.

C'est dans cette perspective que le ministre français de la Défense avait proposé, le 17 juillet 2004, de créer un groupe de travail restreint et informel sur les questions de sécurité et de défense réunissant l'ensemble des pays riverains de la Méditerranée occidentale. Proposée dans un premier temps à l'Italie, l'Espagne, le Portugal, l'Algérie, le Maroc et la Tunisie (format 4+3), cette initiative a été élargie à la Libye, la Mauritanie et Malte (format 5+5).

L'objectif est de définir des points d'intérêt commun entre les ministères de la Défense des pays participants et d'engager ensuite des actions ponctuelles et concrètes sur la sécurité et la défense dans cet important espace stratégique.

Les contributions du Maroc au sein de ce Partenariat euroméditerranéen font de notre pays un acteur dynamique du Processus de Barcelone.

En décembre 2004, le Maroc avait signé à Paris, le 21 décembre 2004, les deux documents fondamentaux pour l'exercice «sécurité» dans le format « 5+5», à savoir la déclaration d'intention qui fixe le cadre, les objectifs et les ambitions de la démarche, ainsi que le plan d'actions qui arrête pour 2005 les orientations à mettre en œuvre.

Ce plan d'actions détermine trois objectifs principaux, à savoir la contribution des ministères de la Défense à la surveillance maritime, à la protection civile, et à la sécurité aérienne en Méditerranée.

Le Matin. 27 de novembre de 2005. Khadija Ridouane.

Barcelone dix ans après : La relance obligée.

A l'occasion du dixième anniversaire du Processus de Barcelone, le premier sommet euro-méditerranéen de l'Histoire s'est ouvert hier à Barcelone. Il doit se terminer ce matin.

Au menu des discussions, le débat sur le terrorisme et l'immigration s'annonce difficile. Il s'agit surtout de trouver les moyens de relancer un projet qui avait soulevé beaucoup d'espoir mais qui, au fil des années, s'est souvent révélé décevant. De nombreux grands sont là : Tony Blair qui préside l'UE et le chef du gouvernement espagnol, le Président français Jacques Chirac, la chancelière allemande Angela Merkel et le Premier ministre turc Recep Tayyip Erdogan.

Les pays européens s'inquiètent des réticences d'une partie du monde arabe. Ils soulignent que le Maroc, la Turquie et la Palestine collaborent pleinement aux travaux de l'EuroMed. En revanche, précise une source espagnole, un premier groupe constitué par l'Égypte et la Tunisie oppose de fortes résistances aux pressions de Bruxelles pour qu'ils prennent des engagements en matière de bonne gouvernance, de démocratisation et de droits des femmes, selon la même source. Un deuxième groupe, comprenant la Syrie, le Liban et l'Algérie font problème dans les discussions sur le code de bonne conduite anti-terroriste, notamment sur la définition de cette notion.

Il y a des absences compréhensibles. Sa Majesté le Roi Mohammed VI est en visite officielle au Japon. De son côté, le Roi Abdallah de Jordanie a préféré ne pas quitter son pays au lendemain des terribles attaques terroristes dont Amman a été la cible.

Mais, souligne une source espagnole, les défections en cascade de leaders arabes s'expliquent par le «contexte international qui n'est pas facile». Hosni Moubarak, le Président égyptien, est retenu chez lui par les tensions accompagnant les élections législatives. Le Président libanais s'est probablement abstenu pour éviter les critiques à propos de l'enquête de l'Onu sur l'assassinat de Rafic Hariri tandis que, à cause de son manque de coopération dans la même enquête, le Président syrien Bachar el-Assad n'était pas invité.

Abdelaziz Bouteflika est parti en France pour un «bilan médical car il souffre de troubles digestifs». Toujours selon cette source, «Ce n'est pas la même chose d'organiser un tel sommet avec et sans guerre en Irak. Ce conflit contamine tout dans la région : les relations entre les pays arabes et les relations entre les pays arabes et l'Europe». Ariel Sharon n'est pas non plus venu, occupé qu'il est à mettre sur pied son nouveau parti centriste et à préparer des élections antici-

pées. Mais le Président palestinien Mahmoud Abbas, lui, est bien là.

***Le Matin*, 27 de novembre de 2005. Khadija Ridouane.**

Driss Khrouz : «Le Processus de Barcelone est resté une affaire des gouvernants et de quelques minorités».

Un entretien avec le secrétaire général du Groupement de recherche et d'études sur la Méditerranée Professeur universitaire, Driss Khrouz est secrétaire général du Groupement de recherche et d'études sur la Méditerranée (GERM), un observatoire privilégié qui mène depuis des années des recherches poussées sur le Processus de Barcelone dont il a suivi de très près toutes les étapes. Dans cet entretien, celui qui a par ailleurs la charge de diriger la Bibliothèque nationale, décorative pour nous le projet de Partenariat euroméditerranéen. Vu de l'angle de coopération avec le Maroc, ce Processus n'aura pas été à la hauteur des ambitions initiales.

Le Matin : On dit que le bilan du Processus de Barcelone est mitigé, quelle est votre propre évaluation de ce projet ?

Driss Khrouz : Je considère personnellement le bilan du Processus de Barcelone très intéressant. Mitigé n'est peut-être pas le terme qui convient, car il me paraît plus quantitatif que qualitatif. Si on met l'accent sur le développement économique, sur l'entreprise et l'investissement, on peut considérer qu'il n'a pas répondu aux attentes. Ceci dit, il faut se poser la question de savoir quelles étaient ces attentes et si elles étaient légitimes.

L'autre question importante est de savoir quel est le contexte qui a vu naître le Processus de Barcelone. En fait, il est né à la suite de la chute du mur de Berlin et de la réunification allemande, des

conséquences de la Perestroïka et de la Glasnost en Ex-URSS et l'implosion du mode soviétique.

Tout cela fait que le projet a été porté par le réveil de l'Union européenne et par une velléité de ce bloc de se constituer en puissance politique régionale, dans le cadre de la mondialisation de l'économie faisant face au seul pôle qui existe (les Etats-Unis d'Amérique), mais aussi pour que sa politique institutionnelle, sa force géostratégique régionale accompagnent sa puissance commerciale et économique au début des années 90.

Il y a eu aussi la première guerre du Golfe, où l'Europe a très mal vécu la suprématie américaine. Il y a eu également la guerre des Balkans. L'Europe a donc voulu réagir. Il y a eu toute la dynamique des accords d'Oslo et de Madrid sur la question israélo-palestinienne.

On peut de fait considérer que le Processus de Barcelone s'inscrivait dans une double perspective. La première, L'Europe qui veut créer son être politique et géostratégique. La seconde est que l'Union européenne avait, à l'époque, une certaine volonté d'élargissement vers l'Est - ce sera fait en 2004 -, mais aussi vers le Sud en raison des événements cités (le Golfe, la Palestine, l'Algérie depuis 1992).

Le Partenariat euroméditerranéen était un élément dans ce vaste puzzle. C'est pourquoi, aujourd'hui, toute appréciation du Processus de Barcelone doit prendre en considération ce contexte. Ce contexte a radicalement changé à partir de septembre 2001.

Si on évalue l'accord signé avec le Maroc, sur un plan purement économique, peut-on conclure qu'il a été avantageux ? Que nous a-t-il apporté concrètement ?

Je crois qu'il n'a pas donné tout ce qu'il pouvait, mais qu'il a apporté beaucoup de choses au Maroc. La première des choses est qu'il a créé un stimulant. Une petite économie comme celle du Maroc où les entreprises, mise à part une trentaine avec une dimension

régionale, ne sont pas capables de jouer la concurrence, d'investir, d'innover, de prospecter des marchés, a profité de l'accord dans le sens de la stimulation qu'il lui a apporté. La deuxième chose est que l'accord d'association a obligé l'économie et l'entreprise marocaines à se poser des questions qu'ils ne se seront jamais posé à mon avis.

La concurrence est là aujourd'hui et les plus grands concurrents du marché marocain sont pas les Européens, ce sont les Turcs, les Chinois, les Indous, demain les Brésiliens, après demain les Sud-africains et peut-être dans un troisième temps l'Égypte, la Pologne et la Hongrie. C'est un deuxième facteur très important. La mise à niveau ne s'est pas faite, car l'entreprise marocaine n'y a pas été forcée.

Les partenaires européens disent vouloir respecter les délais de 2010 pour le démantèlement des frontières douanières. Suivant votre analyse, peut-on penser que l'économie et l'entreprise marocaines ne sont pas parées pour affronter cette échéance ?

Nous ne sommes pas prêts effectivement et ce n'est pas la faute de l'Europe. On peut considérer que le Partenariat n'a pas joué suffisamment pour attirer les investissements étrangers. Mais on peut dire aussi, et c'est mon point de vue, que le contexte marocain a mis énormément de temps à réagir. L'entreprise marocaine n'a pas pu s'inscrire dans des réseaux.

C'est une entreprise qui a très peu d'expérience. Il ne faut pas la culpabiliser, car pendant des années, elle a été protégée. Le marché marocain a été traité pendant longtemps comme un marché mineur. On avait une économie administrée et brusquement, pendant les années quatre-vingt, il y a eu un désengagement et une ouverture brutale, et on voulait que cette entreprise devienne majeure. Cela ne se fait pas en deux ou trois décennies. L'entreprise marocaine n'a

pas été capable d'attirer les investissements. Ces derniers ne peuvent, par ailleurs, aller que là où ils peuvent gagner.

Avant les accords phare, avant l'adhésion de la Pologne et de la Tchéquie et avant même l'adhésion de l'Espagne, du Portugal et de la Grèce au marché européen, le nombre d'entreprises réseaux qui se sont constituées avec l'Europe, le Japon et les Etats-Unis est énorme. Mettre tout sur le dos du Partenariat, c'est se tromper de cible. Beaucoup de politiques et d'entrepreneurs marocains croyaient que l'accord d'association se résume en une manne d'argent que l'Europe allait déverser sur nous. L'Europe, c'est d'abord un marché.

Si nous n'avons pas quelque chose à vendre, nous n'allons pas y gagner. Si nous n'avons pas une main-d'œuvre qualifiée, une justice indépendante, une administration sereine, nous n'aurons pas beaucoup d'espoir non plus d'y gagner beaucoup. Or, ce n'est que depuis cinq ans que le Maroc a entrepris des réformes véritablement profondes. Avant, il fallait six mois à un investisseur entre le temps où il déposait sa demande et celui où il obtenait l'autorisation. Aujourd'hui, les délais ont été remarquablement raccourcis.

Mais ce changement n'est pas suffisamment connu. Par ailleurs, pendant que nous travaillons à réduire les délais, à lutter contre la corruption, à gérer les problèmes du foncier, et tous ces problèmes qui ne sont pas réglés comme le transport, le respect des délais et des rendez-vous, les concurrents ont fait des pas de géant.

La situation de notre entreprise aujourd'hui est comparable à celle que vivait la turque en 1980, la polonaise en 1988, la tunisienne en 1990. C'est pour cela qu'il faut toujours «contextualiser». Je dirais que si l'on s'attendait à ce que le Partenariat soit des fonds publics dirigés vers le Maroc, c'est qu'on se trompe d'Europe. Car,

l'Europe c'est d'abord l'entreprise capitaliste qui cherche des intérêts.

Est-il possible aujourd'hui de rattraper le retard ? Et comment ?

D'abord, il est important de faire un travail d'identification, qui commence déjà à se faire, des branches, des secteurs, et des entreprises qui sont capables de rattraper le retard. Elles existent. Il y a des secteurs où une mise à niveau forcée se fera, et se fait déjà. En gros, 25 % des entreprises marocaines entrent dans cette catégorie. Il y a 30 à 35 % des entreprises qui ont besoin d'un soutien de l'Europe et du Maroc pour se mettre à niveau. Il faut, par ailleurs, accepter de sacrifier les 40% des entreprises à peu près qui restent.

Se posent alors deux questions. La première, est c'est là où l'Europe peut être sollicitée, non pas pour donner de l'argent à tout le monde, mais pour cibler les secteurs qui peuvent bénéficier des fonds de soutien, de prêts et de crédits. La seconde est de considérer que 40 % du secteur textile, 40% de la petite entreprise de commerce, de sous-traitance polyvalente, mais sans identité, doivent disparaître.

A partir du moment où on est sûr aujourd'hui que dans dix ans le secteur informel va prendre un coup dur très sérieux, que l'agriculture paysanne sous sa forme d'aujourd'hui sera finie, il faudra que l'Etat se désengage des secteurs qui peuvent se débrouiller tout seuls, réforme les crédits, la fiscalité marocaine qui est injuste et qui pénalise les gens qui travaillent, développe l'infrastructure. Il faut enfin que l'Etat joue un rôle de régulateur pour essayer de développer ce qu'on a appelé, il y a quelques années, les filets de sécurité.

En résumé, il faut des politiques volontaristes de lutte contre le chômage, de recyclage et de formation continue, alternée des populations qui seront au chômage. Que faire de l'économie informelle ?

Que faire des populations de la contrebande (22.000 à 25.000 personnes traversent la frontière chaque jour entre Sebta et Mellilia pour faire vivre des familles) ? On ne peut pas maintenir le secteur informel et développer le marché intérieur.

Il faudrait donc, comme premier moyen d'action, qu'il y ait une compensation entre les secteurs à plus-value avec ceux à moins-value. Il faudrait que l'Europe, justement, soit sollicitée dans trois domaines particuliers. Un, accompagner cette entreprise intermédiaire (recyclage, mobilité, ré-allocation des ressources et de main-d'œuvre). Deux, agir au niveau de ce qu'on peut appeler les économies d'échelle (les infrastructures, les nouvelles technologies, la justice)... Il faut que l'Etat joue son rôle. Il faut mobiliser les ressources et les orienter vers les secteurs prioritaires. Et qu'enfin, l'entreprise qui est capable de jouer la concurrence, paye.

L'aide au développement est tout de même un volet important du Processus de Barcelone. Est-il vrai que l'Europe a plus regardé vers l'Est que vers le Sud pour proposer son aide ? C'est évident, lorsqu'on voit qu'un pays comme la Pologne a reçu douze fois plus de financement que le Maroc. L'Europe, à partir d'un certain moment, s'est vite détournée du Sud pour aller vers l'Est, sous l'influence de l'Allemagne, très préoccupée par son flanc Est qui l'a rejoint et par les pays européens qui constituent un marché énorme, une main-d'œuvre remarquablement formée.

Nous avons le tort de considérer que l'Europe est homogène. Ce que veulent les pays du sud européen n'est pas ce que veut la Grande-Bretagne ou la Suède, le Danemark, l'Allemagne, la Hollande. Il y a donc eu ce glissement vers des économies potentiellement riches, plus proches. La deuxième Guerre mondiale a permis à l'Europe d'exister et on oublie que ces pays de l'Est qui avaient rejoint la Russie étaient des pays européens. Mais il y a aussi que

nous n'avons pas suffisamment interpellé l'Europe, nous sommes restés réactifs.

Les questions du terrorisme ne sont-elles pas venues exacerber cette tendance de renfermement de l'Europe sur elle-même ?

C'est pour cela que je dis que le bilan du Processus de Barcelone ne compte pas dix ans. Depuis 2001, il vit sur ses acquis. L'Europe, a depuis cette date, changé totalement de culture politique par rapport au Sud. A une volonté d'association s'est substituée progressivement une méfiance vis-à-vis de l'ensemble, peut-être moins vis-à-vis du Maroc, de la Tunisie et de l'Égypte.

Que justifie cette méfiance ?

On pense que le big-bang de septembre 2001 a été fait par des musulmans et que, de toutes les façons, on ne peut jamais considérer les sociétés du Sud que comme émettrices d'extrémistes.

La deuxième chose est que certaines chaînes satellitaires du Sud ont cette culture du sensationnel qui fait souvent peur. C'est-à-dire que l'on a stigmatisé tout ce qui est exceptionnel dans ces pays. Le minoritaire a été tellement sur-dimensionné que ce que l'on voit du Sud ce sont les barbus et les intégristes. A cela s'ajoutent l'émigration clandestine, la contrebande, le trafic de drogue, l'économie criminelle.

Tout cela se mélange, ce qui fait que dans les sociétés européennes qui sont à la merci du vote, des sondages, et de l'audimat, les opinions publiques sont habitées par cette peur confuse.

Les chefs d'Etat sont réunis depuis hier à Barcelone, qu'attendez-vous de ce rendez-vous ?

Je tiens d'abord à faire remarquer que ce Processus tel qu'il a vécu a souffert d'un contexte et de facteurs exogènes qui l'ont paralysé, ne serait-ce que depuis 2001 et de fait, nous avons eu cinq ans de coopération et non dix ans. L'Europe, par ailleurs, a été portée

par une espèce de dynamisme interne vers l'Est. Elle s'est donc très vite détournée du projet initial. La première chose importante à faire, à mon avis, est de repenser le Processus euroméditerranéen en fonction du contexte d'aujourd'hui. Il est très important de faire des évaluations. Repenser veut dire que tout ce qui a été à la base de ce projet doit être discuté. Il faut définir ce qu'on veut du Partenariat et comment.

Il faut, par ailleurs, considérer que le Partenariat est une question de société. Or, au Nord comme au Sud, il y a une ignorance totale et un désintérêt d'un Processus qui est resté une affaire de gouvernants et de quelques minorités. Il faut, également, convenir que ceux qui ont porté le projet à son lancement ont totalement changé de positionnement. Il y a eu un changement d'élites, de porte-parole et de relais. Il faut donc impliquer la société, ce qui veut dire l'ensemble des acteurs : politiques, culturels, sociaux, associatifs et institutionnels. Il faut que ce soit une affaire qui mobilise, un projet de société.

Ce projet, dans lequel trois volets sont interactifs (politique, économique et culturel), doit déterminer des priorités. Dans ces priorités, il y a des dossiers urgents comme l'émigration clandestine, la pauvreté, les pandémies et la consolidation de quelques pans des économies qui sont entièrement détruits par l'échange. Le commerce doit ainsi être subordonné à la volonté politique. Je dirais que le politique détermine les priorités.

La dernière chose, il faut que les pays du Sud s'engagent en fonction d'un diagnostic et une évaluation qui n'ont jamais été faits. Qu'est-ce que l'entreprise au Maroc ? Le commerce ? L'échange ? L'agriculture ? Le tourisme ? La justice ? Le foncier ? Il faut donc qu'il y ait des dynamiques internes très profondes qui s'en chargent.

On aboutira à la conclusion que l'on ne préparait pas le Partenariat dans le sens où il a été engagé.

***Le Matin*, 22 de novembre de 2005. Karim Douichi.**

Radi et Borrell d'accord sur les insuffisances du processus de Barcelone.

L'assemblée parlementaire euro-méditerranéenne a tenu le 20 et 21 novembre une séance extraordinaire à Rabat pour célébrer le Xe anniversaire du processus de Barcelone. La session a été inaugurée par Josep Borrell, président du Parlement européen et par Abdelwahed Radi, président du Parlement. Lors du discours d'ouverture, Abdelwahed Radi a rappelé que le conflit Arabo-israélien reste l'obstacle majeur devant la solidarité euro-méditerranéenne. Selon, le président de la Chambre des représentants, la résolution de ce conflit demeure tributaire de l'application des résolutions de l'ONU.

Il a appelé, en cette occasion, les euro-méditerranéens à se mobiliser avec la communauté internationale pour aboutir à une solution juste et équitable à ce conflit et qui mettrait fin à l'occupation des territoires arabes occupés par Israël et assurerait l'avènement d'un Etat palestinien.

Sur un autre registre, Abdelwahed Radi a salué les acquis enregistrés en matière des droits de l'Homme enregistrés dans plusieurs pays de la région. Toutefois, a-t-il estimé, ces acquis restent tributaires d'un soutien constant au niveau économique et social afin d'améliorer le niveau de vie des populations les plus démunies.

Concernant le processus de Barcelone, A.Radi s'est dit ne pas être content des résultats qui ne sont pas encore à la hauteur des aspirations des partenaires euro-méditerranéens, et ce, à cause de la lenteur des réalisations et l'insuffisance des moyens engagés. Josep

Borrell a, quant à lui, souligné que les conflits politiques entravent le développement. En outre, les écarts entre les deux rives ne cessent de grandir. Ainsi, le président du Parlement européen a révélé que la Méditerranée est la frontière la plus inégale du monde.

En chiffres, cet écart est plus cinglant. Entre les années 1994 et 2004, le PIB par habitant des quinze de l'Union européenne a plus que doublé, s'élevant à plus de 30 000 dollars. Pendant la même période, sur la rive sud, le revenu par habitant est passé d'un peu moins de 5 000 dollars à un peu plus de 5 000 dollars malgré les transferts importants de fonds publics de l'Europe. J. Borrell a estimé que le problème vient du fait que les investissements privés n'ont pas suivi les investissements publics, et ce, pour plusieurs raisons notamment l'absence d'un cadre adéquat pour attirer les investisseurs et la persistance des conflits politiques entre les Etats du sud de la Méditerranée.

AGRAÏMENTS- RINGRAZIAMENTI.

Als meus directors de la tesi: Giuseppe Giliberti (des de Bologna), Mario Ruiz (i amb la distància, des de Tarragona), que des del primer dia han tingut la paciència de llegir totes i cadascuna de les línies de la tesi, i que m'han encoratjat, motivat i estimulat per seguir endavant en aquest camí tant difícil.

Ai miei direttori della tesi: Giuseppe Giliberti (da Bologna), Mario Ruiz (a distanza, da Tarragona), che fin dall'inizio hanno avuto la pazienza di leggere ogni singola riga della tesi, che mi hanno incoraggiato, motivato, stimolato per andare avanti in questa faticosa strada.

Pels consells, orientacions i crítiques sempre constructives:

Dels professors: Enric Olivé, Teresa Abelló, Bruno Amoroso, Salvador de Brocà, Gustavo Gozzi, Enrico Pugliese, Romano Prodi, Flavia Prodi, Ian Reffalo.

I també de: Fèlix Arola, Delfine Bonada, Marc Casanovas, Massimo di Ricco, Valentina Donini, Valentino Parlato, Josep Piqué, Deborah Scolart, Rebeca Tomás, Kristina Touzenis, Adriana Vozzi.

Per i consigli, orientamenti e critiche sempre costruttive:

Dei professori: Enric Olivé, Teresa Abelló, Bruno Amoroso, Salvador de Brocà, Gustavo Gozzi, Enrico Pugliese, Romano Prodi, Flavia Prodi, Ian Reffalo.

E di: Fèlix Arola, Delfine Bonada, Marc Casanovas, Massimo di Ricco, Valentina Donini, Valentino Parlato, Josep Piqué, Deborah Scolart, Rebeca Tomás, Kristina Touzenis, Adriana Vozzi.

Pel recolzament fonamental de:

L'Stefano i dels meus pares. Sense ells no hagués estat possible fer aquesta tesi, els seus consells i ànims persistents han fet que el camí de la tesi fos menys rocós. Els meus germans i cunyats, les meves àvies (i els meus avis des d'allà on siguin), les meves ties, els meus cosins.

Els meus amics, especialment la Casanovas, que amb la distància m'han ajudat a seguir endavant.

La meva família adoptiva a Itàlia, l'Elena, el Nicola, la Marina, l'Ennio, i la Silvia, i Nonni i tots els meus amics de Lugo de Romagna, així com tots els amics bolognesos, que m'han ajudat a superar els moments més crítics.

Al personal de la biblioteca de Ciències Polítiques (Dipartimento di Politica, Istituzioni, Storia) de la Universitat de Bologna, sempre disponible a les meves sol·licituds de llibres i documentació vària.

Per l'appoggio fondamentale di:

Stefano e dai miei genitori. Senza di loro non sarebbe stato possibile fare questa tesi, per i loro consigli ed l'incoraggiamento costante hanno fatto che la strada fosse meno tortuosa. Dai miei fratelli, cognati, e le nonne (e dai miei nonni ovunque dove siano), le mie zie, i miei cugini.

I miei amici, particolarmente la Casanovas, che con la distanza mi hanno aiutato a seguire in avanti.

La mia famiglia adottiva in Italia, l'Elena, Nicola, Marina, Ennio, e la Silvia, i Nonni e tutti i miei amici di Lugo di Romagna, così come tutti gli amici bolognesi che mi hanno aiutato nei momenti più critici.

Al personale della biblioteca di Scienze Politiche (Dipartimento di Politica, Istituzioni, Storia) dell'Università di Bologna, sempre disponibili alle mie richieste di libri e documentazione varia.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
LES POLÍTIQUES IMMIGRATÒRIES DE LA UNIÓ EUROPEA I EL PROCÉS DE BARCELONA.
Autora: Maria Olivé Elias
ISBN: 978-84-690-6748-2 / DL: T.1182-2007